

СВЕСКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

Бр. 59

Покренуте 1985.

УРЕДНИШТВО

Др Горана РАИЧЕВИЋ (уредник *Серије књижевности и језика*)

Др Љубомирка КРКЉУШ (уредник *Серије друштвених наука*)

Др Ира ПРОДАНОВ КРАЈИШНИК (уредник *Серије уметности*)

Др Јован МАКСИМОВИЋ (уредник *Серије природних наука*)

Штампање овог броја *Свеска Матице српске* омогућило је
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

ISSN 0352-7700

СВЕСКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

ГРАБА И ПРИЛОЗИ ЗА КУЛТУРНУ
И ДРУШТВЕНУ ИСТОРИЈУ

Серија књижевности и језика

Св. 16

РЕДАКЦИЈА СЕРИЈЕ КЊИЖЕВНОСТИ И ЈЕЗИКА

Проф. др Горана Раичевић (Филозофски факултет у Новом Саду)

Проф. др Зорица Хаџић (Филозофски факултет у Новом Саду)

Проф. др Гордана Штрбац (Филозофски факултет у Новом Саду)

РЕЦЕНЗЕНТИ

Проф. др Љиљана Пешикан Љуштановић (Филозофски факултет у Новом Саду)

Проф. др Светлана Томин (Филозофски факултет у Новом Саду)

Проф. др Жарко Бошњаковић (Филозофски факултет у Новом Саду)

Проф. др Исидора Бјелаковић (Филозофски факултет у Новом Саду)

Нови Сад
2018

САДРЖАЈ

Филип Маринковић: Кроз завејане трагове слободе – Ратни дневници Васе Ешкићевића	7
Саша Р. Козић: Интертекстуалност у <i>Једној угащеној звезди</i> Лазара Комарчића	23
Исидора Поповић: „Портре” од рукописа – Поводом 215. година од рођења Лазара Лазаревића старијег	35
Сања П. Веселиновић: Неуништиви оптимизам Миће Поповића: <i>Свети Анђун - рајни дневник из зајвора</i>	43
Радослав Ераковић, Ифигенија Радуловић: „Заборављене” странице из историје српске књижевности 18. века	59
Миливој Ненин: Заостало писмо Сретена Марића	81
Наташа Дракулић: Из рукописне песмарице Теодора Добрашевића . .	83
Јадранка Лукић: Говор села Винске (транскрипт)	115
Маја Спасојевић: Говор села Козјак (транскрипт)	167
УПУТСТВО ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА ЗА ШТАМПУ	233

Филип Маринковић

КРОЗ ЗАВЕЈАНЕ ТРАГОВЕ СЛОБОДЕ – РАТНИ ДНЕВНИЦИ ВАСЕ ЕШКИЋЕВИЋА

Сажетак: У раду се, на темељу необјављених рукописа из бележница Васе Ешкићевића, као и оних објављених у подлисцима часописа *Србадија* и *Северна Србија*, истражује и реконструише његов однос према Великом рату у најширем смислу. Овај ратни добровољац оставио је за собом непроцењива сведочанства о духу једног колектива, дневне извештаје о дешавањима унутар њега, али и пописе многих злочина почињених над српским, пре свега цивилним становништвом, са експлицитном жељом да се никад не забораве. Прешао је пут од академског сликара Императорске академије уметности у Петрограду до ратног сликара Прве српске армије војводе Живојина Мишића, и Велики рат је оставио неизбрисив траг на његову личност. Портрете девојака насликане у Русији, чији се попис такође може пронаћи међу шест необјављених нотеса који се чувају у Рукописном одељењу Матице српске, заменио је оног тренутка када се, приближавајући се петој деценији живота, пријавио у добровољце и тиме постао учесник у страдању једног народа и дотадашње устаљене слике европског континента. По завршетку рата и током њега, дотадашње портрете замењују обимни пописи из Великог рата, попут једног наслова са стране необјављених дневника, писаних на српском, руском и немачком, а који гласи „Портрети српских војсковођа и јунака у Великом рату” (РОМС, инв. бр. М. 10.442). Ратна тематика са изразитим набојем родољубља у част свих оних хероја, страдалих и преживелих, обележила је каснији живот овог писца дневничке и мемоарске прозе и за собом оставила увид у сва она интелектуална и културна стремљења у поменутих приликама и драгоцен пример нараштајима који ће доћи.

Кључне речи: Велики рат, рукопис, дневник, слобода, заборав, отаџбина.

Немогуће је одредити колико тога је Први светски рат однео Србији и колико је она, као држава, у њему страдала. Такође је немогуће одредити колико је било светлих и бесмртних личности са одредницама правих хероја и великих колективних подухвата који су проистекли из поменутог доба. Од српског сељака, који оставља родну грудну и плодну земљу и мења је за пушку у руци и ледине албанских планина до најумнијих грађана, праве

интелектуалне елите тадашњег времена попут Милана Ракића, који своју конзуларну и дипломатску каријеру не наставља у Паризу или Риму, већ као војник и један од првих ослободилаца који улазе у Приштину, која у том времену подсећа на једну каљаву и пуну турску варош. Речи из 1906. године, инспирисане посетом Хиландару, попут „мисли и осећања предака проджују [...] у нама”, нису у Ракићевом случају остале тек пуки запис, већ су остале утемељене у његовим деловањима. Из јаког колективног идентитета произлазе и каснија целивања земље једне наизглед непрегледне пољане. У Ракићевој свести, то није „земаљско царство” већ пут за „небеско увек и довека”, односно Газиместан, место на ком види још увек живе косовске јунаке и које представља све оно што он и његов народ јесу.

Међутим, у интелектуалним круговима тадашњег Београда и Новог Сада, Ракић је можда био најпознатији, али никако није био усамљени случај. Након успостављања новог друштвеног, комунистичког поретка у Југославији су многи хероји Великог рата скрајнути, а многи и протерани или убијени, попут Драгише Васића, Светислава Стефановића или Станислава Кракова. Таква епизода у животу једног човека може се пронаћи, са доста сличности, пре свега у израженом одржавању косовског, немањићког и византијског култа¹ у свести и у личности Васе Ешкићевића (Ириг 1867; Нови Сад 1933), који је ипак до последњег тренутка свог живота остао непоколебљиво привржен родољубљу према Србији и сећању на Први светски рат, не прихватајући никад нову домовину² и нови поредак.³ У својој краткој, тространој аутобиографији,⁴

¹ Неколико страна у Ешкићевићевим необјављеним дневницима посвећено је и разним забелешкама из историје Византије и њеним владарима, забележени су делови из *Горског вијенца*, издвојени су цитати Доситеја Обрадовића, али и стране посвећене грчкој митологији, попут записа о Танталу или Прометеју. Вид.: РОМС, инв. бр. М. 10.442.

² У *Србадији* је, са приличном дозом храбрости, штампао и текстове са негативном конотацијом о Југославији, односно: „југословенску лаж којом смо се деценијама кљукали и успављивали, да се тек онде на Гучеву, Крупњу, Мачковом Камену, и Шапцу пробудимо и – отрезнимо, и да тек овде дођемо до уверења, да се вековима тровани организам и душа наше браће Хрвата морала и мора другојачије почети лечити.” О злочинима Хрвата над Србима у рату је чак сачинио попис њихових имена у истом гласилу. Нека од имена, за која наводи да су се „лавовски борили против своје браће [...] због њиховог лакејисања Аустро-мађарској” јесу: Максимилијан Шик, Јосип Штајнингер, Стјепан Тршински, Јурица Штанцер, Иво Малин... Изнад њихових имена иронично додаје „‘славно’ погинули бранећи Аустро-мађарску цркотину.” (Ешкићевић 1923г).

³ Први сукоби са комунистичком идеологијом у његовом случају наступају још за време рата, односно приликом повлачења војске, у Крушевцу. Комунистима замера, пре свега, жељу за сарадњом са окупаторима (појединци остају у Крушевцу да дочекају окупатора са Филипом Филиповићем на челу). Полемику са њим Ешкићевић користи за следећи исказ: „Судбина, дакле Србије, судбина своје славе, али и незапамћене отаџбине, судбина његове браће – ових витезова, који од Косова задивљују свет својим легендарним јунаштвом – није код овог социјалистичко-комунистичког дроњка изазвало ни капљу сажаљења, туге и бола, што се руши оно, што је крвљу и сузама стварано кроз читаво једно столеће.” (Ешкићевић 1925ј).

⁴ По писмима упућеним Станоју Станојевићу, коме је и достављена ова кратка биографија као уреднику *Народне енциклопедије*, указује се да је постојала и његова потпуна биографија, „у којој је до појединости испричао свој живот од детињства”, а која је остала

наводи да је култ традиције неговао још од најранијих својих сећања: „Још као дете истицао сам се прецртавањем српских јунака из календара и других илустрованих листова.” (РОМС, инв. бр. М. 10.442).

Био је ратни фотограф,⁵ песник,⁶ војник и академски сликар⁷ – ово звање је стекао на Императорској академији уметности у Петрограду,⁸ на катедри професора Иље Рјепина. Без икаквих премишљања, понесен славном победом у Церској бици, по почетку Великог рата, Ешкићевић своју титулу оставља по страни, и јавља се међу прекопотребне добровољце на службу својој отаџбини,⁹ осетивши такав позив као своју дужност, попут многих других, налик *новим Јузовићима*, деветоро браће Вајагић и њиховог оца Ристе из Индијане, Сједињене Америчке Државе. По доласку на ратиште, он оставља сведочанство о својим првим корацима на бојишту у српском главном граду:

Београд¹⁰ је био обавијен густим мраком, и само по неким осветљеним местима могло се знати, које је који део вароши. Ово ми је први рат у животу, у коме учествујем, и ово је први пут да сам тако близу непријатеља. Ово је дакле

у Русији и, највероватније, тамо пропала. Она биографија, на три стране, по истом сведочењу, сачињена је по сећању на изгубљену. Отуда многе појединости из његове биографије нису познате. Да постоје одређени накнадни записи о Ешкићевићевој биографији које је прикупила његова породица у истом тексту потврђује и Јован Савковић (Савковић 1933: 425).

⁵ Фотографисао је војнике Моравске дивизије, српску војску на Крфу, Прву српску армију, добровољачке руске одреде, бугарске ратне заробљенике, као и дешавања са ратишта са истока Србије у 1915. години. Његове фотографије чувају се у Војном архиву, Војном музеју у Београду. Вид.: Зековић 2001: 60–61.

⁶ О изузетном поштовању књижевности сведочи и податак да је у неколико листова штампао и своје песме. У необјављеним дневницима налази се и његова песма мистериозној *Госпођици К.*, а њена завршна строфа, готово у романтичарском маниру, гласи: „Сети се прошлих дана, прошле среће цвете мили, вратимо се срцем тамо, где смо као деца били.” (РОМС, инв. бр. М. 10.442).

Није случајно ни то што др Јован Савковић, познаник Васе Ешкићевића, тврди да је „у целом своме бићу, и унутрашњем и спољашњем, носио све склоности рођеног поете.” Исти сведок наводи да је Ешкићевић нарочито волео дела руске књижевности, првенствено Пушкина и Љермонтова (Савковић 1933: 424).

⁷ По процени историчара уметности Николе Кусовца, сматра се да се у опусу Васе Ешкићевића, као сликара, налази око четири стотина цртежа, слика и акварела.

⁸ Како би се Ешкићевић нашао у поменутом руском граду, значило му је и познанство са руским протом Теофаном Николајевичем Кардашевим, али и гест Илариона Руварца, који му је за пут дао сто форинти уз обећање да ће му слати новац кад год му затреба. Чак су и његови суграђани из Ирига желели да му помогну у даљем школовању, у виду прикупљања одређене своте новца, али је он тај новац одбио.

⁹ До тада, из Русије се јављао отаџбини као преводилац, првенствено Чехова и Горког, који су у његовом преводу штампани у новосадском *Бранику*, *Бранковом колу* и цетињској *Лучи*. Публицистиком је наставио да се бави и након рата у гласилима *Србадија* и *Северна Србија* чији је био главни сарадник, као суоснивач Српске националне омладине. Такође, био је члан Књижевног савета Матице српске, до чијег чланства је много држао, те управо исказом о чланству и завршава поменуту аутобиографију.

¹⁰ По доласку у Београд, о овом граду оставља слику једног напуштеног и утихлог града: „Београд је лично на разорену Помпеју, не због силних рушевина, спаљених зграда и топовским метцима избушених зидова, него својом празнином. Леп, светао децембарски дан, а варош изумрла.” (Ешкићевић 1923е).

тај рат, о коме сам увек са највећим интересовањем слушао и читао, и једва чекао да га изближе својим очима видим, и да се ја у њега умешам (Ешкићевић 1923ђ).

Попут Ракића који удара у православна звона у Приштини, тако Ешкићевић загледа сваки православни манастир пред којим се нађе и у њега види „дах прохујалих векова, дах силе Немањића и славне прошлости наше.”¹¹ На сличан начин проматра и православну цркву Богородицу Љевишку у Призрену, која је услед бугарских злодела претворена у коњушницу, са префарбаним и куршумима изрешетаним иконостасом. Иако је затиче у таквом стању, види у њој задужбину славне средњовековне прошлости. Он осећа слом и тешко стање Призрена, али истовремено осећа да се налази „у Душановом царском граду [...] где су сјајни двори сјали.” (РОМС, инв. бр. М. 10.442). Када се нашао на излазу из Туприје, међу последњим војницима у одступању српске војске, иако се непријатељ налазио на само неколико километара од њега, тачније у Јагодини, он не наставља бојажљивим и пуним маршом даље, избагавајући ризик од сопственог заробљавања, међу аустругарским одредима, који сваког тренутка треба да умарширају и у Сталаћ, из ког већ види црни дим из топова, већ застаје и разгледа Моравску долину у којој се налази Варваринско поље, место „где је бесмртни – легендарни српски јунак Јован Курсула са Турцима мегдан делио и поделио” (Ешкићевић 1925ђ) и замишља те јунаке на челу са „Великим Вождом, који су на овом славном пољу ударили темељ овој нашој прослављеној отаџбини.” (Ешкићевић 1925б).

Униформу војника, по сведочењу Јована Савковића, није скидао ни у годинама након рата, а звање које је стицао од своје седамнаесте године првобитно у приватној сликарској школи Бечу,¹² а наредних петнаест година у Русији, до своје четрдесет прве године живота, оставио је по страни и никада му се није вратио, иако је, по неким сведочењима, његова слика „Забајкалски козаци у манџурским кланцима”¹³ била постављена у Ермитажу, а слика „Велики четвртак у XVI веку” чувала се у једном од највећих музеја ликовне уметности – Третјаковској галерији (Јовановић 1983).

Остао је у Новом Саду, доследно сликајући претежно мотиве из рата,¹⁴ у свом сликарском атељеу у Улици краља Петра бр. 25,¹⁵ а чак је у Петро-

¹¹ Овај запис односи се на цркву Лазарицу у Крушевцу, задужбину кнеза Лазара (Ешкићевић 1925ђ).

¹² О поменутом школовању у Бечу, истиче да је даљи лични напредак у образовању био ограничен.

¹³ Са поменутом сликом је 1908. године дипломирао и добио сребрно одличје. Његове слике репродуковане су у великим тиражима и красиле су многе руске домове, а руска критика се о његовим изложбама у Москви и Петрограду готово увек позитивно изражавала.

¹⁴ Из рата се вратио само са Албанском споменицом, а она је додељивана свима коју су прошли поменути голготу. Друга одликовања није добио.

¹⁵ Данашњи назив улице је Змај Јовина бр. 4. Јован Савковић оставио је сведочанство да је поменути атеље био и прави књижевни салон у коме се, понекад до раних јутарњих часова, дискутовало о уметности и разноврсним темама.

варадину осликао и оно што је у дневницима заступљено на позамашном броју страна, разне скице српских цркава и манастира на путу повлачења српске војске до Солуна и каснијег победоносног повратка у ослобођену Србију а као крајњу дестинацију – ослобођени Нови Сад.¹⁶ Реч је о иконо-стасима у српској војној капели у Петроварадину, посвећеној апостолима Петру и Павлу.

У његовим дневницима приметне су сталне преправке и прецртавања целих реченица, као и разне назнаке и подсетници. Ешкићевић је приликом вођења дневника на одређеним местима дописивао записе а прецртавао старе, и подвлачио одређене речи са знакомом за каснију разраду, што показује да се својим записима стално враћао и временом их уобличавао.¹⁷ У односу на оне штампане у *Србадији* и *Северној Србији*, временска дистанца и промене на првобитним записима су лако уочљиви. Иако поднаслов указује да су у питању „ратни дневници”, о њима се пре може говорити као о баштини мемоарске прозе. Одређени делови дневника су изостављени, док се неки значајно разликују од оних који су објављени. На одређеним местима, прелази преко Ћуприје, Крушевца, Блага или Ниша су записани у необјављеним нотесима као општа места, и приказују се потпуно други догађаји. У часописима су они јасно разрађени, обилују дужим описима и Ешкићевићевим коментарима, запажањима и судовима. У оним необјављеним чести су, са готово журналистичким дискурсом, описи тачних бројева рафалних паљби и размене ватре, са знакомом коте на којој се дејствује, и са датим приближним бројем страдалих. Зорица Хаџић јасно уочава да су они објављени обележени „накнадном памећу и горким поратним искуством, уз честе, врло директне и оштре, излете који се односе на време у којима се објављују.” (Хаџић 2016).

Временски оквир, који је у одређеним нотесима датиран, понекад и са наведеним часовима и минутима, потпуно је изостављен у оним објављеним деловима дневника где су поред наслова, у виду поднаслова, дата многа места на која одређени записи упућују. Приметан је и изостанак описа из Албаније и многих других локација на којима је сигурно био. Иако се у Рукописном одељењу Матице српске чува шест нотеса исписаних углавном графитном оловком, које је породица Ешкићевић предала Матици српској заједно са

¹⁶ Приликом повратка у Нови Сад, Јован Савковић оставио је запис да је Ешкићевић до своје смрти често препричавао до танчина прилике и појединости из борби у којима је учествовао, као и да је због тога био радо слушан: „То памћење ратних догађаја, људи, положаја, места кроз која је пролазио и војних операција било је толико, да је често задивљавало и доводило у забуну и војне стручњаке са којима се налазио у друштву и о њима говорио.” (Савковић 1933: 424).

¹⁷ Један од таквих примера из необјављених рукописа, а који јасно показује жељу за каснијом разрадом и пуном свешћу о значају сваког помена и одржавању рукописа у временима Великог рата, јесте и назнака у загради у којој стоји: „Описати споменик на Гујевцу – руским борцима из 1876.” (ПОМС, инв. бр. М. 10.442).

његовим исечцима из новина и посмртницом из болнице,¹⁸ остаје питање где се налазе остали записи. Такође, ни сви подлиски *Србадије* и *Северне Србије*, изузев оних из 1923, 1925. и 1926. године, нису у збиру сачувани, иако их је Ешкићевић оставио на једној гомили, уз запис непознатој особи, из којег се види јасан план штампања свих текстова у једној књизи (Хаџић 2016: 12).

Значај који ће Велики рат имати за Србију и свет уопште Васа Ешкићевић бележи већ у првим записима објављеним у *Северној Србији*, налазећи се у Нишу. О неизбежности и обиму рата каже: „незапамћени светски пожар и покољ народа”, али уједно сматра да је рат и „тренутак, у коме један херојски народ, пред отвореним вратима историје има да учини оно, што ће кроз векове у срећи и задовољству опијати далека слободна покољења наше расе, или им у подјариљеним данима невоље и мука пружати моралне снаге и вере у боље и сретније дане.” (Ешкићевић 1925ђ). Са таквом идејом и приликом да се оствари оно што сматра непролазним, а то су херојски чиновни међу родољубима, Ешкићевић приступа рату. И у тешким тренуцима по војску, он ће често остављати записе српске тробојке која „пркосно лепрша у ваздуху.” (Ешкићевић 1925ђ).

Занимљив је и његов однос према руском одреду у коме се нашао, а о којем је – упркос великим симпатијама са којима пише о Русији и њеној историји, о њеној духовној и материјалној помоћи,¹⁹ руском краљу Николају II Александровичу и руском народу уопште – ипак оставио крајње негативан суд. Помиње честа пијанства и недолично понашање, насртања на девојке и венеричне болести попут сифилиса, траљавост у прикривању оружја приликом повлачења из Србије, као и сталне боравке руских морнара у затворима, насупрот свим напорима пуковника Доброва²⁰ да те изгреде заустави,

¹⁸ Међу фотографијама које је чувао у личној колекцији најзаступљеније су фотографије краља Петра I и регента Александра, коме се на неколико места, што у штампаним што у необјављеним записима, отворено диви. Ту су и фотографије црногорског краља Николе I Петровића, творца чувених стихова песме *Онамо нама* о коме се у дневницима негативно изјашњава и наводи да је „њему дакле и клин аустријски био милији у Новопазарском Сандаку, него заједничка граница и уједињење са братском Србијом.” (Ешкићевић 1925б).

Следе фотографије Вука Караџића, Његоша, Карађорђа, војвода Мишића и Степановића, фотографије српске војске, живих и палих, из разних делова отаџбине и ван ње, као и фотографије руских војних добровољаца у чији је Руски инжењерски одред, пуковника Доброва, почетком рата и сам био смештен. Занимљиво је да је чувао и фотографије аустроугарских војних злочинаца, о чијим је злоделима извештавао и у својим дневницима. Посмртница је достављена у виду телеграма породици. На њој укратко пише: „Ешкићевић Васа – Умро. Молим јавити његовој родбини. 687 болница” (РОМС, инв. бр. М. 10.442).

¹⁹ У *Србадији*, он оставља записе о непрестаној помоћи Русије у виду вагона пуних цакова брашна, сандука са новим руским пушкама, топовском и пешадијском муницијом.

²⁰ О пуковнику Петру Ивановичу Доброву на неколико места изјашњава се са дивљењем, као и према готово свим руским официрима, али и жаљењем што је допао таквог одреда, те га у једном тренутку назива и „сиромах”. Такав пример се налази и у следећем наводу, који је, по његовим тврдњама, реч пуковника Доброва: „Када се враћали будемо после успешног, ако Бог да, рата да само своје личне ствари са собом понесемо, а све остало да оставимо својој браћи Србима.” (Ешкићевић 1923д).

а који је тим поводом увео и казну гладовањем. Ешкићевић је до те мере био озлојеђен њиховим понашањем да се, по сопственом сведочењу, латио и револвера услед разбијања имовине српског становништва (РОМС, инв. бр. М. 10.442).

У каснијим записима, константује:

По овоме се најбоље види, како се и најплеменитије намере великог руског цара, који је очински волео Србију и српски народ као мало ко од његових претходника – могу упропастити, када се повере људима кратке и плитке памети! (Ешкићевић 1923д).

У идућим редовима, у којима се осећају само прекор и бес, истиче и следеће обраћање поменутиим руским војницима:

Стидите се и сенке оних наших честитих очева и дедова, који су своје кости посејали по српским кланцима и равнинама, помажући својој једнокрвној и једноверној браћи. (Ешкићевић 1923д).

Најнегативнији суд у својим дневницима Ешкићевић оставља о бугарским четама и приликама у местима кроз које се српска војска повлачила, а која су пре њиховог уласка била у рукама бугарске војске. Није се либио да врло директно и експлицитно, у пламену гнева, након вести о Лесковчанима који су побијени употреби и исказе попут „смрдљиво ђубре бугарско” које је одувек било „једна најобичнија смрдљива рана Европе”.²¹ Одмах након ових речи, оставља и запис о једном од примера злочина над непознатом девојком и наводи: „она је ноћу враћана и терана у Грделицу, па тамо заклана и бачена у јендек или какву рупу.” (РОМС, инв. бр. М. 10.442). У другом нотесу оставља податак да је иза Ристовца од сто кућа остало свега осам, као и да су сви мештани побијени, и да је њихова старосна граница износила од четири до осамдесет година. Један од најпотреснијих података Ешкићевић оставља у вези са селом Павлово, надамак Ристовца, у ком су, према његовим речима, „Бугари извршили страшна насиља над женкињама од десет до дванаест година па до четрдесетпете нису никог штедели. Многе младе жене над којима су се по двадесет-двадесетпет бугарских војника изређали, остајале су мртве на месту.” (РОМС, инв. бр. М. 10.442). Насупрот

²¹ У неојављеним дневницима оставио је и списак мајора, пуковника и припадника тајне полиције Бугарске са кратким подсетницима на њихове поступке. Тако поред презимена Стаикова стоји „припадник тајне полиције”, а у загради „Многе је убијао”, док поред презимена Динов и Никоров стоји одредница „крвопије”. Једна страна нотеса у потпуности је посвећена и шефу полиције града Београда – Витману, познатом и кроз записе Боре Станковића, а за кога Ешкићевић наводи да је „био једна најобичнија звер”, да је „тукао без икаквог милосрђа”, „вршио насиља над женскињама”, „шамарао и заустављао трамваје уколико му неко од путника не би отпоздравио”. Поред пописа војника злочинаца, пописивао је и бугарске вандализме, попут оног у цркви Св. Пантелејмона, надамак Ниша, где су пописане иконе светаца и недостаци на њима, попут иконе Св. Марка, на којој недостају очи, или Св. Гаврила, коме су прободена „оба ока, нос и трбух” (РОМС, инв. бр. М. 10.442).

томе, о другом свом противнику, немачкој војсци, оставља запис који говори о својеврсној војничкој дисциплини у њиховим редовима, и преноси речи жена које су му сведочиле да припадници немачких трупа њих нису злостављали, јер им је било забрањено да долазе у било какав додир са женама.

Затечено стање у Нишу, у Ћеле-кули, у Ешкићевићу изазива још већи презир према Бугарима и наводи да су ту живели не људи, већ

дивље свиње или најобичнија стока [...] у овој дивној тајанственој српској светињи, којој се сваки културни човек са неким страхопоштовањем приближује, бојећи се да својим иако пуним пијетета присуством не оскрнави ово свето место.” (РОМС, инв. бр. М. 10.442).

Велика и отворена мржња према њиховим војницима и злочинима којима је сведочио умела је, свесно или не, да од њега направи и мајстора сарказма, па је тако забележио изузетно духовиту епизоду са таблом на којој је стајао натпис места *Криволок*, са дописаним словом *јери*, које Бугари још увек чувају у својој ортографији. Наводи да су га сматрали изузетно важним, те су након заузимања поменутог места прво натпис тог знака исправили и променили, те закључује: „ситне и мизерне душе, па ситне и амбиције.” (Ешкићевић 1923а).

Критички суд оставља и према тадашњим савезницима Србије – Французима, за које је сматрао да су начинили огромну грешку 1914, када су допустили да Срби сами, без нужде, плате огромну цену у Срему, уместо да су

бацили пола милиона, па чак и читав милион својих војника у Србију, који би са српском војском као бујица кренули на Пешту и Беч, а рат би се свршио савезничком победом, још ове 1914. године, пошто су и победоносне руске армије у то време већ биле код Мармарош Сигета (Ешкићевић 1923в).

Критичан је Ешкићевић и према сопственом народу, па тако оставља у записима из Крушевца да су одређени цивили и ратни профитери, „крушевачка мангупарија”, како их назива, која је крала вреће пуне обуће, кошуља и омотача, ствари допремљене као помоћ из Русије, а преко потребне за ход преко Албаније.²² О таквој ситуацији пише:

Болело ме је ово стање које гледам својим рођеним очима, па још после онако сјајних победа и бравура, које је српска војска, после два велика и крвава рата починила над огромном и одморном аустромађарском и немачком војском (Ешкићевић 1925б).

²² Слично стање затиче и у Црној Гори, што у њему изазива велико разочарење. О црногорским ратним профитерима, он наводи: „Наша војвођанска штампа их је највише фаворизовала и кроз дуги низ година гледала у њима потомке оних витезова које је бесмртни Његош у својим делима, а нарочито у *Горском Вијенцу* [чије је стихове по сведочењу Савковића знао напамет] онако дивно опевао. Каква разлика између његових титана и ових зеленаша, који се као Цинцари ценкају и погађају са једним болесним и изнуреним српским војником око парчета већ натрулог сира.” (Ешкићевић 1925б).

Он наводи и пут кроз Блаце са описима људских и животињских лешева, и наводи да рањеног и изнуреног а затим мртвог војника нико више и не посматра, већ

равнодушно пролази поред њега, исто тако, као и поред поломљеног и баченог точка са коморцијских кола или остављеног сандука са пешачком или артиљеријском муницијом (Ешкићевић 1925д).

Ешкићевић као да имплицитно наводи да прилике у рату ипак постављају сопствени живот и борбу за њега у први план и међу његовим народом.²³ На једној страни нотеса стоји и текст са насловом „Сведочба наше глупости” (РОМС, инв. бр. М. 10.442), у којем се помиње да су се у Нишу на једном споменику српским жртвама страдалим од Бугара, међу којима се нашао и епископ Мелентије, нашла и имена тројице непријатеља који су страдали од Срба и да су она накнадно уклесана, чувајући тако на истом месту жртве две зараћене и непријатељске стране.

Прилике међу обичним становништвом такође су драгоцене сведочанства читаоцу о једној широј слици Великог рата. Реч *џуџи* једна је од најчешћих у његовим дневницима. Његови дневници јесу дневници једног колектива и народа, не једне особе, нарочито не Васе Ешкићевића. Он записује и лепе тренутке приликом сусрета са цивилима. Кад год се нашао као гост у нечијој кући, где је преноћио, никада није изрекао негативан суд о домаћину, већ увек бележи: „лепо нас је угостио” у „честитој кући” (Ешкићевић 1925ђ). Са таквим промишљањима говори и о извесном Хасану, припаднику албанске националности, у чијем се магацину са житом и кукурузом нашао. О њему пише са најискренијим симпатијама и наводи да је „не само према нама врло гостољубив, него и према сваком српском војнику, кога би глад приморала да закуца кундаком на његова врата” (Ешкићевић 1925з), као и да им боравак у гостима није наплатио.

Ешкићевић описује гостољубивост обичног народа и на улицама Ћуприје, па тако преноси речи власника неколико буради вина, које он свесрдно и бесплатно сипа свим војницима и пуни им чутурице говорећи: „Ево, браћо Срби, наливајте своје чутурице и пуните их овим дивним вином, јер ми је милије да га српски војници попију него да га швабама оставим!” (Ешкићевић 1925а). Такво стање затиче и у тада још увек слободном Ваљеву, где грађани дочекују војнике са „неисказаном радошћу на лицу, пружају им тикве са ракијом и вином, говорећи нежно и ласкаво: ‘на чико, друже или синко напи се...’” (Ешкићевић 1923г). Са дозом сете, попут многих, посматра сва та лица војника и цивила, знајући да у рату многи не дочекају сутрашњи

²³ Овакву претпоставку ипак треба узети са резервом. На другом месту, Ешкићевић пише да рат уме у људима да изазове и хуманост, односно „у невољи се људи необично брзо збратиме и упознају, тако, да и њима самим изгледа, као да су заједно рођени и као да се у животу никада нису растајали, и ако се тек први пут виде и говоре...” (Ешкићевић 1925к).

дан. Пишући у *Србадији*, осврће се и на једну такву неизвесну судбину младих војника:

Гледам весела лица тих младића, који су једва превалили деветнајесту годину, како се шале и задиркују један другог, а већ кроз неколико сати, можда ће први јутарњи зраци озарити њихова бледа, мртва и крвава лица. [...] Мени дође жао ових младића те и нехотице прошапутах: 'Младо жито, повијај класове, пређе рока дошла ти је жњетка'" (Ешкићевић 1923г).

Јак култ видовданске и српске традиције уочава се и међу обичним становништвом кроз дневничке записе. Поред разних доступних докумената, како у виду текстова тако и у виду фотографија, које приказују богомоље на најистуренијим фронтovima, прославе Божића и слава, и других православних празника чак и у далекој Бизерти, на крајњем северу Туниса,²⁴ и Васа Ешкићевић оставља значајан помен поводом прославе Видовдана, још једног лајтмотива његових дневника али и његове поезије.²⁵ Са меланхолијом која је узрокована тиме што се поменути празник прославља на малом „комаду” отаџбине, наводи да се ипак „још чује умилна песма малих српчића, чује се јека српских гусала и вије се коло српских девојака” (РОМС, инв. бр. М. 10.442). Пише Васа Ешкићевић и о срдчности и доброти и међу интелектуалним и међу простодушним становништвом, а нарочито када се изјашњава о њиховом односу према непријатељу, коме је и сам сведочио.

Неколико хиљада заробљених немачких војника, иако без својих препознатљивих шињела које су носили, а који су завршили на српским војницима, што је у одређеним тренуцима стварало и забуну међу српском војском, добијало је храну од локалног становништва јер су, по његовом сведочењу, ти заробљеници изгледали као обични, прегладнели људи, који су силом прилика увучени у рат, збивање које никоме није требало. Реч је о следећем запису:

Многи наши људи, нарочито интелигенција, који су знали немачки, разговарали су са њима о свему и свачему, давали им хране колико год им је то било могуће, јер у њима више нису гледали непријатеља, него човека и војника, који је само дужност своју вршио, без и једне пљачке или насиља над мирним становништвом, бар код нас не, као што су то аустро-маџарске и бугарске лопуже и положаре чиниле (Ешкићевић 1925д).

²⁴ Практиковање наведених славља усред Великог рата приказано је и поводом обележавања стогодишњег јубилеја од Великог рата путем *Албума сећања на наше ђрејке из Првог светског рата*, збирком дигитализованих личних фотографија и докумената учесника рата, које је сакупио Савез потомака ратника Србије 1912–1920. године. Албум је неколико пута постављан на изложбама, како у Србији тако и ван ње. Доступан је под интернет доменом: <http://славним-прецима.срб/>.

²⁵ У часопису *Отаџбина*, Владан Ђорђевић је у свескама 128. и 129. штампао и неке Ешкићевићеве песме, попут *Косовској сирочади* или *Кад несјане Бранковића*.

Насупрот томе, српска војска приликом каснијих повлачења често остаје гладна и многи умиру од последица гладовања, о чему Ешкићевић такође оставља записе, али и помен да међу војницима није било лопова, као и да је он сам, као и сваки војник, по наређењу своје рачуне плаћао.²⁶ Ешкићевић је остављао новац и у већем износу од трошкова ноћног одмора домаћинима који су га примали, па тако помиње и поклон у виду своте од двадесет динара у сребру

лепој гаравуши, која је то с тешком муком примила, када сам јој казао да то није плата за њихову љубазност, него јој то дајем као брат сестри, да се сећа једног српског војника, са којим се можда никада више неће ни видети (Ешкићевић 1925е).

Васа Ешкићевић је често умео да покаже хуманост у рату. Један такав гест показао је и према једном дванаестогодишњаку, кога помиње као Трајчета из Тетова и о коме се старао у Куршумлији, јер је мајку изгубио у Тетову а отац му је прекомандован у неки од пукова непознате дивизије и не може да га нађе. Овог Трајчета обезбедио је пројом и конзервама хране, и оставио га на старање једном коморцији.

Значајна су и Ешкићевића размишљања о рату и ратовању уопште, о непријатељу са друге стране фронта и о томе како се односити према њему, а поготову како се односити према одузимању нечијег живота. Он сматра да је гнев најчешће осећање, и да чак ни запомагање рањеног непријатеља у њему не може изазвати сажаљење. Када размишља о некој особи, његове прве мисли увек су везане за дела која је она починила, па тек онда у њој види човека и индивидуу. Сазнања да су непријатељи „можда људи који су у Мачви три, четири месеца клали српску невину дечицу, вршили гнусна насиља над женама и сестрама, које су се у очају надале, и веровале, да ће их муж, отац или брат осветити – који су палили и предавали огњу и жару све што им је на путу стајало” (Ешкићевић 1923е), морална је препрека преко које он не може да пређе. У његовим запажањима жеља за осветом знатно је приметнија од жеље за милостињом. Ипак, да уме да буде и контрадикторан, или да у каснијим својим белешкама промени одређени став, те да суд о непријатељу у потпуности измени или ублажи, видљиво је у *Србадији*. Антитеза између мржње и љубави према човеку у његовом случају је стално присутна.

Гледајући изнемогле заробљенике који преклињу за комад хлеба, у записима из Јагодине износи другачију тезу од оне коју је забележио у Београду посматрајући готово идентичну слику:

²⁶ Приликом боравка на Косову и сусрета са непознатим „старим Арнаутином” оставља запис о њиховом разговору: „Али када му рекох да смо и ми српски војници – државни људи, који за све што узму плаћају белом паром (сребром) – чичица се мало замисли и поста гостољубивији.” (Ешкићевић 1925д).

Тешко ми је било гледати те људе, у којима нисам више гледао непријатеља, него човека, који се ето, без и најмање наде бори са смрћу, која не познаје ни пријатеља, ни непријатеља, и пред којом смо сви једнаки, ситни и ништавни (Ешкићевић 1923ж).

На истом месту у *Србадији* налази се и бескрајно тужна слика двојице познаника из Срема и Ирига које деле вера и друштвенополитичка ситуација, односно рат, а који би у неким другим околностима били пријатељи. Реч је о једном хрватском заробљенику и његовом саговорнику Васи Ешкићевићу, кога овај моли да му пронађе шесторо сирочади и жену како би их поздравио и пренео оно што он умирући није могао. О том сусрету наводи: „Тешио сам га колико сам могао” (Ешкићевић 1923ж).

Српска армија, чини се, Ешкићевићу је значила све. У његовој свести њу сачињавају *српски виџезови*, достојни преци косовских јунака који су задивили „цео културни свет својим јунаштвом” (Ешкићевић 1923ж), на челу са краљем, који је „као стара орлушина прелетао од једног положаја до другог, и под пакленом непријатељском топовском и пушчаном ватром соколио своје шумадијске витезове” (Ешкићевић 1923ж). Када се симболично таква војска нађе на Косову, „освећеном и покајном, које ће се кроз неколико дана само, опет у црно завити, да га поново, ако Бог да, још кржавије светимо и осветимо” (Ешкићевић 1923ж), он исписује стране пуне емоција и родољубивог набоја, који је њему важнији од смрти. У Приштини, управо оставља и једно лепо сведочанство о војводи Степи Степановићу, коме се бескрајно дивило и у коме је видео слику читавог једног пресека традиције, достојног потомка лозе Немањића:

лице достојно такмаца наших славних Немањића [...] и оног, судбоносног и историјског тренутка када је, да би задржао надирање аустромаџарских армија, и осоколио своју малобројну војску, као разјарени тигар улетео у стрелачки ров са оба своја сина, и са пушком узвикнуо заједно са српским песником: нек нас нема ... Ал пред нашим гробом, историја нека сагне главу, нека памти ко постане робом, како треба битисати лаву (Ешкићевић 1925ж).

Током Великог рата, налазио се у непосредној близини и осталих истакнутих појединаца, попут војводе Радомира Путника, Живојина Мишића, Драгутина Димитријевића Аписа, пуковника Живка Павловића, Николе Пашића и песника Сибета Миличића. О разговорима са поменутих личностима и личним импресијама писао је и у *Србадији*. У каталогу Музеја Новог Сада под именом „Немојте нас заборавити”²⁷ налази се и фотографија

²⁷ Реч је о каталогу изложбе *Немојте нас заборавити*, промовисане у част стогодишњице Првог светског рата, којом је начињен велики помак у поновном промовисању биографије и дела Васе Ешкићевића. У каталогу су заступљени и радови Гордане Буловић „Васа Ешкићевић” и Милета Игњатовића „Сликаство као трајни запис једног времена”.

Доступно на: http://www.museumns.rs/sites/default/files/downloads/katalog_nemojte_nas_zaboraviti.pdf.

Васе Ешкићевића са историчарем и политичарем Љубомиром Јовановићем, генералом Терзићем, војводом Мишићем и престолонаследником Александром I Карађорђевићем.

Иако је повлачење узимало маха и трајало сваким даном све дуже, стиче се утисак да га вера у сопствени народ не изневерава ниједног тренутка. Чак и у граду на ободу отаџбине, последњим метрима државе за коју би живот дао, а коју напушта, Ешкићевић готово са немогућим оптимизмом записује у обраћању заробљеницима који посматрају одлазак српске војске следећи исказ, са такође једним од лајтмотива његових дневника, а то је *српска ђробојка*:

Ено погледајте српску војску, и њене, у борбама изрешетане заставе, и запамтите, да где год се те заставе пободу и залепршају, онде ће вам бити Србија, а Призрен је само обичан град, као што су и други градови, који се напуштају и заузимају (Ешкићевић 1925и).

Своју тезу проширује у једном од следећих подлистака *Северне Србије*, датираном на дан Божића 1926. године, где истиче своју мисао водиљу приликом последњег разгледања слободног Призрена:

Поједини велики људи или народи остају увек велики, како у срећи и задовољству, исто тако и у најтежим и најцрњим данима својим или своје отаџбине (Ешкићевић 1926).

За такав народ Ешкићевић је сматрао Србе. О славним биткама о којима је слушао, попут оне на Церу која му је била подсетник да постоји могућност коначне победе, током повлачења кроз Србију, и касније све до Крфа, писао је често. Ипак, најзначајнија битка о којој је писао, и коју је лично посматрао, она је која је означила „Васкрс” српске војске, и каснији тријумфални повратак у отаџбину. То је битка на Кајмакчалану. О освајању Кајмакчалана оставља писани траг:

На Кајмакчалану око четири сата поподне настаде један пакао. Наша III армија га поче засипати тако страшном топовском ватром да је цео био у диму и пламену. У пола седам, придружише јој се и пушке и митраљеи, а пола сата доцније наши соколови му, незадрживим бајонетским ударом, освојише и највиши врх (РОМС, инв. бр. М. 10.442).

Оно што се током Ешкићевићевих записа стално понавља јесте и то да је он у најтежим тренуцима, када исписује најпотресније редове поводом прилика у којима се налази, уједно и најсвеснији свог националног идентитета. Попут болнице препуне тешко рањених у Гучеву или док непријатељски авиони избацују бомбе на копну, често у његовој непосредној близини, док пролази поред свеже ископаних, необележених рака, што је већа његова и патња његовог народа, он је на њу све поноснији, и како се ређају нова,

крвавија места, уједно се рађају и она славнија од претходних.²⁸ Управо док посматра те рањенике, у *Србадији* он пише:

Ко није видео Србију за време светског рата, тај ни замислити не може оне надчовечанске напоре које је мала Србија напегла, само да очува своју ратну славу и огњиште својих предака (Ешкићевић 1923б).

Даље, он пише о свом дивљењу али и дивљењу целог света једној држави која је у кратком временском року односила значајне победе над неколико великих сила и империја. Поводом победа над Турском каже:

За месец дана сатрла је у две велике битке целокупну турску војску, коју су предводиле најчувеније војсковође [...] Цвет српске интелигенције изгинуо је на Куманову, Битољу и под Једреном (Ешкићевић 1923б).

Затим следе победе у „Српско-Бугарском рату”, у

крвавим и епским борбама на Брегалници, Злетовској реци, Рајлчанском риду, Говедарику и Криволаку из којих Србија избацује још веће јунаке него у Турском рату, и за неколико дана сатире подлог Бугарина и баца га на колена [...] Губици још већи, још страшнији (Ешкићевић 1923б).

Најдуже редове посвећује борби српског војника са аустријским, мађарским и немачким трупима, у којима он

већ после кратког времена на Церу опет туче и разбија силну аустомацарску војску, која се готово педесет година одмарала, и наноси јој, под командом прослављеног српског војсковође Степе – „Лава са Једрена” – такав пораз, каквог она још никада није доживела од како постоји (Ешкићевић 1923б).

Као да ни сам не верује у толику снагу и моћ војске саткане претежно од земљорадника, о којој се и немачки генерал фелдмаршал Аугуст фон Макензен достојанствено и позитивно изјашњавао, па се пита:

Па од куда та и толика животна снага и моћ малој Србији, да може да чини ова чуда и поборе на крвавим мегданима, и да задивљује свет својим легендарним јунаштвом? Јесмо ли ми збиља „покољење за пјесму створено”? (Ешкићевић 1923б).

„Носећи у себи још од детињства безграничну љубав за српство, за Србију и српску војску” (Савковић 1933) није заслужио заборав и ћутање, макар не од сопственог народа. Управо је у част подвига свог народа посветио прве и последње тренутке свог живота. У временима када се напokon отвара и велико поглавље једне државе, додуше још увек прилично стидљиво и успо-

²⁸ Такав исказ, изјашњавајући се о подухватима трећепозиваца, дат је и у *Србадији*: „Свесни да су часно извршили свој дуг према својој напаћеној, али њиховим делима прослављеној отаџбини.” (Ешкићевић 1923б).

рено, њена вероватно најсјајнија епопеја, златно и крваво доба једне нације, са појединцима који су умели да заблистају и у колективним подухватима, какво је и време Великог рата, неправедно се заборавља читав један век. У таквим временима треба пронаћи и онај залутали траг, који свакако постоји, а који је оставио важан сведок Васа Ешкићевић у сликама о датом периоду, у белешкама и подлисцима новина у којима је објављивао своје ратне дневнике. Књига у којој би била сакупљена сва његова доступна сведочанства била би непроцењиво важан жиг у свеукупној историји, традицији и књижевности Србије, али би значила и крај напора ка остварењу Ешкићевићеве највеће жеље, коју и сам неколико пута изриче – оставити траг „за будућа наша покољења да својим очима виде” (Ешкићевић 1923б).

ЛИТЕРАТУРА

- Аутобиографија Васе Ешкићевића, РОМС, инв. бр. М. 17.763.
- Буловић, Гордана (2014). Васа Ешкићевић: *Немојте нас заборавити*. Београд: Српска академија наука и уметности, стр. 7–15. Доступно на: http://www.museumns.rs/sites/default/files/downloads/katalog_nemojte_nas_zaboraviti.pdf
- Ешкићевић, Васа (1923а). Из мог ратног дневника 1914–1919. год. *Србадија*, I, бр. 3.
- Ешкићевић, Васа (1923б). Из мог ратног дневника 1914–1919. год. *Србадија*, I, бр. 7.
- Ешкићевић, Васа (1923в). Из мог ратног дневника 1914–1919. год. *Србадија*, I, бр. 9.
- Ешкићевић, Васа (1923г). Из мог ратног дневника 1914–1919. год. *Србадија*, I, бр. 10.
- Ешкићевић, Васа (1923д). Из мог ратног дневника 1914–1919. год. *Србадија*, I, бр. 12.
- Ешкићевић, Васа (1923ђ). Из мог ратног дневника 1914–1919. год. *Србадија*, I, бр. 16.
- Ешкићевић, Васа (1923е). Из мог ратног дневника 1914–1919. год. *Србадија*, I, бр. 20.
- Ешкићевић, Васа (1923ж). Из мог ратног дневника 1914–1919. год. *Србадија*, I, бр. 21.
- Ешкићевић, Васа (1925а). Из мог ратног дневника 1914–1919. год. *Северна Србија*, I, бр. 2.
- Ешкићевић, Васа (1925б). Из мог ратног дневника 1914–1919. год. *Северна Србија*, I, бр. 3.
- Ешкићевић, Васа (1925в). Из мог ратног дневника 1914–1919. год. *Северна Србија*, I, бр. 4.
- Ешкићевић, Васа (1925г). Из мог ратног дневника 1914–1919. год. *Северна Србија*, I, бр. 7.
- Ешкићевић, Васа (1925д). Из мог ратног дневника 1914–1919. год. *Северна Србија*, I, бр. 9.
- Ешкићевић, Васа (1925ђ). Из мог ратног дневника 1914–1919. год. *Северна Србија*, I, бр. 10.
- Ешкићевић, Васа (1925е). Из мог ратног дневника 1914–1919. год. *Северна Србија*, I, бр. 11.
- Ешкићевић, Васа (1925ж). Из мог ратног дневника 1914–1919. год. *Северна Србија*, I, бр. 15.
- Ешкићевић, Васа (1925з). Из мог ратног дневника 1914–1919. год. *Северна Србија*, I, бр. 17.
- Ешкићевић, Васа (1925и). Из мог ратног дневника 1914–1919. год. *Северна Србија*, I, бр. 19.
- Ешкићевић, Васа (1925ј). Из мог ратног дневника 1914–1919. год. *Северна Србија*, I, бр. 6.
- Ешкићевић, Васа (1925к). Из мог ратног дневника 1914–1919. год. *Северна Србија*, I, бр. 5.
- Ешкићевић, Васа (1926). Из мог ратног дневника 1914–1919. год. *Северна Србија*, I, бр. 1.
- Зековић, Марина (2001). *Рајини сликари, фотографи амајтери и дојисници фотографа у српској војсци 1914–1918*. Војни музеј у Београду, стр. 60–61.

- Игњатовић, Миле (2014). Сликаство као трајни запис једног времена: *Немојте нас заборавити*. Београд: Српска академија наука и уметности, стр. 16–18. Доступно на: http://www.museumns.rs/sites/default/files/downloads/katalog_nemojte_nas_zaboraviti.pdf
- Јовановић, Миодраг (1983). Српска ликовна уметност и Русија крајем XIX и почетком XX века. *Саопштења XV*. Београд: Републички завод за заштиту споменика културе.
- Ратни дневници Васе Ешкићевића, РОМС, инв. бр. М. 10.442.
- Савковић, Јован (1933). Васе Ешкићевић. *Гласник историског друштва у Новом Саду*, књ. VI, св. 3, стр. 424.
- Хаџић, Зорица (2016). Кроз ратне дневнике Васе Ешкићевића. (Васа Ешкићевић у Великом рату), *Елиће у Великом рају*, Треће међународно саветовање Архива Војводине. Нови Сад: Архив Војводине. Доступно на: http://www.arhivvojvodine.org.rs/zbornici-padova/3mk/Z.%20Hadzic%20_VASA%20ESKICEVIC.pdf

Filip Marinković

THROUGH THE BOUNDED TRACE OF FREEDOM – WAR DIARIES OF VASA EŠKIĆEVIĆ

S u m m a r y

This paper, on the basis of unpublished manuscripts from Vasa Eskicevic's diaries, as well as those published in the books of the *Srbadija* and *Severna Srbija*, researches his relationship with the Great War in the broadest sense. The war theme colored with patriotism in honor of all those heroes, victims and the survivors, marked the later life of this author, his diaries and memoir prose and left behind the insight into all those intellectual and cultural aspirations in the mentioned circumstances and a valuable example to the generations to come.

Key words: Great war, manuscript, diary, freedom, oblivion, homeland.

Филип Маринковић
Филозофски факултет у Новом Саду

Саша Р. Козић

ИНТЕРТЕКСТУАЛНОСТ У *ЈЕДНОЈ УГАШЕНОЈ ЗВЕЗДИ* ЛАЗАРА КОМАРЧИЋА

Сажетак: У раду се разматрају интертекстуални елементи *Једне угашене звезде* Лазара Комарчића. Посебна пажња посвећена је упоредној анализи овог романа и дела Камила Фламариона. Циљ рада је да истакне што више интертекстуалних свеза ове двојице аутора. Водећи се компаративном методом истраживања установљена је веза Комарчића не само с Фламарионом него и с античком менипејом као и поступцима који се у њој затичу, а на које нам је указао Михаил Бахтин у научној студији *Проблеми епоејике Досифејевског*. Поред тога, ово књижевно дело користи се формом научног рада пре свега због ослањања на стручну литературу. Такође, у *Једној угашеној звезди* се затиче и аутоцитатност, при чему писац свој роман доводи у везу с другим делима које је написао. Ту се мисли на *Један разорен ум* и *Два аманејца*.

Кључне речи: Лазар Комарчић, *Једна угашена звезда*, интертекстуалност, Камил Фламарион.

Лазар Комарчић и његова *Једна угашена звезда* сопственим примером показују на који начин време и заборав *некогда* или *нешто* бришу из сећања и препуштају тами пролазног и пропадљивог, што је утолико занимљивије уколико се у обзир узме чињеница да је управо овај научнофантастични роман посвећен судбини и нестанку небеских тела, самим тим и заборављеним и угашеним животима, односно свему што је у вези с егзистенцијом. Директно или индиректно, они потврђују заборав готово апсурдним случајем у ком аутор доживљава оно што приказује у једном од својих дела.

Као писац, Комарчић је својевремено био популаран, а касније је запостављен и лишен сваког помена који би допринео рехабилитацији његове прозе.¹

¹ Ту се уму имају критичари „на гласу” који су га изместили из свог делокруга, чиме су допринели његовом забору. Што се тиче Јована Скерлића, насупрот огромним постигнућима у области историје књижевности и књижевне критике, он је каткад имао оклизнућа у судовима поводом аутора о којима је писао, а који или нису одговарали његовом сензитивитету, концепцији уметности и естетски прихватљивог, или су једноставно остали без његове наклоности, што је опет показатељ да је у његовим закључцима лично надилазило

Поред тога, проучаваоци који су га помињали, попут Предрага Палавестре и Јована Деретића, о њему су говорили само узгред и без помније анализе, иако његов опус није без значаја,² нарочито ако се има у виду доба када је настајао и уколико се упореди ситуација у тадашњој српској књижевности са стањем у француској или руској, што су у односу на ону на домаћој сцени предњачиле. Преко ноћи у српској књижевности појавио се низ аутора који су је својим присуством и стваралаштвом обогатили, наметнувши се европској књижевној сцени, а међу њих треба уврстити и Лазара Комарчића, без обзира на то што је он мало помињан писац и што се може врло лако десити да у потпуности остане препуштен забору.³ Што се тиче текстова о Комарчићу, својеврсних предговора и поговора у његовим штампаним делима до којих је, узгред буди речено, теже доћи, у њима критичари попут Божидача Ковачевића истичу да су највреднији романи овог писца *Један разорен ум* и *Два аманеџа*, а мали је број оних који помињу *Једну угащену звезду* као вредну пажње, већ то чине само узгред, сматрајући је научнофантастичним делом што читаоцу предочава ауторову занесеност васионом и звездама.

Занемаривање овог изузетно значајног романа треба схватити као недовољно разумевање за Комарчићево највредније дело, с тим да је оно уједно

објективно. Комарчић такође није могао да рачуна на Скерлићеву благонаклоност највише због тога што није био његов политички истомишљеник, боље речено, налазио се у табору опозиције. За потребе овог рада ова чињеница је од секундарног значаја, али свакако указује на уплив политике у српској књижевности, као и на њен погубан утицај који се испољавао и касније, у XX веку.

² О томе сведочи чињеница да је његов роман *Један разорен ум* објављен у антологијском избору *Педесет романа српске књижевности*.

³ Невероватно је да се један иновативан дух попут Комарчића маргинализовао и практично свео на писца од периферног значаја, иако у односу на своје савременике није ни у чему заостајао, барем када је у питању књижевно стваралаштво. Штавише, уколико се оно узме у обзир, читалац ће остати затечен разноврсношћу његовог опуса, темама које обрађује, начином на који то чини и помоћу каквих стилских поступака. Као прозни писац он је, на пример, имао јасан увид у проблематику балканског поднебља (што се нарочито опажа у *Мученицима за слободу*, где је указао на верску мржњу), затим је писао и авантуристичка дела попут *Драгоцене оџрице*; док је градску средину одсликао у *Два аманеџа*, у *Једном разореном уму* приказао је душевни немир младог човека који је полудео, што од литературе (Канта), што од љубави, а напослетку је читаоцима поред ових само узгред поменутих дела понудио и научнофантастични роман *Једна угащена звезда*. Његова *Два аманеџа* веродостојно описују градску београдску средину, чему је сличан *Хаџи Диши* Драгутина Илића. *Један разорен ум* прати психички лом и с тог гледишта не би смео заостајати за приповеткама Лазе Лазаревића; док *Једна угащена звезда* по својој концепцији и интелектуализму јесте јединствена. Ово би био само кратак преглед Комарчићевог стваралаштва који има за циљ да укаже на већ поменути разноврсност као и да истакне писца који може да стане *раме уз раме* са својим савременицима што су стицајем околности у српској књижевности наишли на бољу рецепцију. Све ово покреће питање шта је узроковало да Комарчићева дела буду измештена изван ширег читалачког видокруга; да ли је то грешка критичара који су имали оклизнућа у судовима и недостатак разумевања, или немар потоњих генерација који су овом писцу посвећивале мало пажње. Можда је утешан податак да постоји друштво за научну фантастику које носи Комарчићево име, али то није довољно у поређењу са заповећеношћу његових дела.

и најнепроходније, односно најтеже за разумевање. Оно се читаоцу не отвара у први мах, пошто је затворено и тамно, што је последица његове филозофичности и научности које потражују већи степен пажње, а уједно и помнију комуникацију која се остварује једино ако читалац има вољу да изнова и изнова приступа делу и на тај начин се с њиме боље упозна. Једноставно, овај роман открива се постепено, а то је вероватно и узрок што га је већи део критике и читалачке публике занемарио, а то не би требало да буде тако, премда *Једна угащена звезда* својим тематским особеностима, структуром и мишљу иступа у ред модерних дела. У овом роману може се пронаћи оно што се касније манифестовало у остварењима аутора модерне и међуратне књижевности.

Конкретно, у раду се пажња посвећује интертекстуалности у *Једној угащеној звезди* као њеној битној особености, будући да је Комарчић ово дело стварао под утицајем Фламариона, при чему не треба сметнути с ума ни много старију књижевну традицију као што је античка, јер се овде затиц дијалог карактеристичан за филозофска дела, те и елементи менипеја, односно менипских сатира које помиње Михаил Бахтин у студији *Проблеми њоейшке Досѣјевскоѡ* (2000).

Да би се сагледала интертекстуалност у *Једној угащеној звезди*, неопходно је поћи од одговарајуће помоћне литературе која ће омогућити лакшу анализу интертекстуалних аспеката Комарчићевог романа, као и његових особености што указују на то да је аутор, полазећи од туђе литературе (као својеврсне инспиративне материје), сабеседио са другим делима и на тај начин створио специфичну творевину која осим туђег садржи и лични уплив, односно Комарчићев печат. За потребе овог рада од посебног значаја биће *Теорија цитатности* Дубравке Ораић Толић (1990), пошто се у њој налазе све битне дистинкције у вези с интертекстуалношћу и цитатношћу, којима је ауторка посветила нарочиту пажњу, при чему је подробно извршила расподелу према типовима цитатности што су у уској вези с две цитатне културе (*илусѣраѣивном* и *илуминаѣивном*), а које су издвојене као два опонента чија се карактерна обележја каткад могу затећи у истом делу. Чешћи је случај да један од ова два типа цитатности буде доминанта у одређеном делу, при чему тада преовлађује само један тип цитатности. Имајући у виду Комарчићево стваралаштво, као и период у ком се овај писац развијао, не би било згорег поменути оно што Д. Ораић Толић наводи поводом илустративног и илуминативног типа цитатности.

Опћенито се може рећи да илустративни тип цитатности доминира у парним културама и стиливима као што су атицизам и римска класика у антици, средњовековна култура, ренесанса, класицизам и савремени постмодернизам, а илуминативни у непарним културама и стиливима као што су антички азијанизам или александринизам, нововјековни маниризам, романтизам и авангарда (Ораић Толић 1990: 57).

Позиција у којој се Комарчић литерарно развијао специфична је: трагови епохе романтизма и даље су се осећали и испољавали код појединих аутора; реализам је био доминантан и практично је имао повлашћен положај као правац који је у Србији у другој половини XIX века добио многе следбенике; а крајем XIX и почетком XX века зачињу да се осете модерне струје и појављују се дела с модернистичким обележјима.⁴ Разноврсност у погледу праваца која је задесила балканско поднебље код Комарчића резултирала је тиме што он у својој поезици има три различите фазе (романтичну, реалистичну и модернистичку) које су у појединим делима или биле њихова доминантна структура, или су се (као што је то случај с *Једном угащеном звездом* и *Једним разореним умом*) међусобно претапале.

У *Једној угащеној звезди* романтично се истиче у виду тематике која се може повезати с мистиком (путовање душе на онај свет), реалистично има своје место у роману у малим обрисима (али ипак присутним) нарочито у пасажима где се говори о људској врсти, планети Земљи и људској тежњи ка самоуништењу, док се модернистичко огледа у начину приповедања, стилу и моделу по којем је аутор конципирао тему. С друге стране, оваква позиција писца у периоду када су се поједини правци претапали могла би се користити у осврту на интертекстуалност и цитатност која се затиче у овом роману, при чему је видљиво да постоје различити типови цитатности, што би опет могла да буде последица што теме и литературе које су користиле аутору, што временске позиције која је вероватно због уплива три различита правца омогућила да се оваплоте различити типови цитатности.

Овакву појаву у Комарчићевом делу не треба посматрати као цитатну тенденцију која се свесно испољавала, већ као продукт спонтаности и чињенице да је аутор у неку руку свој роман стварао по принципима науке и научности (ту се највише мисли на коришћење туђег текста као одговарајуће литературе), при чему је роман и попримио обресе научног фикционализованог дела у ком је напослетку фикција добила превагу над реалним, а што би подразумевало одређене научне чињенице, или поједина разматрања Комарчићевих савременика који су се интересовали за астрономију.⁵ Према томе, зависно од литературе коју је Комарчић користио и од које је полазио, у роману су се испољиле одређене карактеристике нужно везане уз подтекст,

⁴ Ту се нарочито имају на уму приповетке Лазе Лазаревића. Такође, не треба занемарити ни симболизам који је на ствараоце у неким обрисима утискивао њему својствене белеге. За пример би се могле поменути *Госпођа Марија* Драгутина Илића и сцена њене смрти.

⁵ Текстови који су били изходна литература за аутора *Једне угашене звезде* ни у ком случају не би требало да се занемаре, нарочито уколико се у виду има подела цитата на основу троугла коју је извршила Дубравка Ораић Толић, разврставши их: „1) по цитатним сигнаlima којима Т упућује на постојање Ц; 2) по опсегу подударања између Ц и ПТ; 3) по врсти ПТ из којег су преузети Ц и 4) по семантичкој функцији Ц у склопу Т” (1990: 16), где су Т – текст, Ц – цитат, ПТ – подтекст, предтекст, прототекст.

односно исходну литературу. Ако цитат потиче из подтекста који рецимо припада домену науке или књижевности, и у главном тексту ће се тај цитат реализовати на одговарајући начин, што ће тексту дати својеврсну обојеност.⁶

Текстови на које се Комарчић ослањао потичу из три различита домена: књижевног (у виду се имају Фламарионова литерарна дела), научног (то су Фламарионова, Фалбова, Молингерова и Кучерина дела која се односе на астрономију) и публицистичког (мисли се на Фердинанда Сигмунда и његов часопис *Сиријус* посвећен популарној астрономији).⁷ Користећи аналитичност Д. Ораић Толић, може се закључити да Комарчићеви цитати према цитатним сигнаlima припадају и спољашњим и унутрашњим, које, између осталог, карактеришу: спољашње – наводници, други тип слова, тачни подаци о подтексту из којег потичу цитати; унутрашње – навођење наслова цитираног текста или имена његовог аутора, „друге интертекстуалне везе с цитираним антецендентом као што су присутност ликова, мотива или стилских поступака ПТ у оквиру властитога Т” (Ораић Толић 1990: 16). По опсегу подударања између Ц и ПТ могло би се рећи да су у роману присутни *иоџиџуни* и *неиоџиџуни* цитати (вид.: Ораић Толић 1990: 18); а по врсти подтекста *инџирасемиоџички* и *џирасемиоџички* (вид.: Ораић Толић 1990: 21), где код првих „ПТ припада истој умјетности као и Т, па се цитатни суоднос успоставља на релацији књижевност-књижевност” (Ораић Толић 1990: 21), а код других „ПТ уопће не припада умјетности, па се цитатни суоднос успоставља између умјетности и не-умјетности у најширем смислу ријечи” (Ораић Толић 1990: 21). По цитатним функцијама затичу се и *референцијалне*, које су основна карактеристика научних текстова, али и *ауџиреференцијалне*, које су главна особина уметничких текстова (вид.: Ораић Толић 1990: 30).

Међутим, код Комарчића је ствар комплекснија него што би се то могло учинити када је цитатност у питању, првенствено због начина на који је читаоцима давао упутнице да је нешто цитат. То би у сагласју с горепоменим били спољашњи цитатни сигнали контрастирани наводницима као и истакнути положај мота.⁸ Но и ту постоји одређен проблем. Наиме, ради се о томе да је овај писац код појединих мота јасно упутио на извор из кога по-

⁶ Наравно, у виду треба имати и тип културе из које текст потиче, јер „цитатност овиси о типу културе. У културама вертикалног типа чешће су цитатне имитације, а у културама хоризонталног типа – цитатни дијалог и полемика. У вертикалним културама постоји строга хијерархија текстова, жанрова, умјетничких медија и културних сфера, па се цитатни контакти у правилу успостављају тако да хијерархијски нижи текстови имитирају по вредности и положају надређене текстове. У хоризонталним културама, гдје хијерархије нема, цитатни се контакти успостављају или на начелу полемичке побуне некоћ нижих против некоћ виших текстова или на начелу дијалога међу равноправним текстовима, медијима, културним сферама” (Ораић Толић 1990: 41).

⁷ Од наведених аутора тренутно су доступни само Камид Фламарион и Отон Кучера, што умногоме сужава круг ове интертекстуалне анализе која би се временом могла допунити, уколико би се нашао начин да се дође до текстова које је Комарчић навео.

⁸ У *Једној угађеној звезди* свако поглавље има свој мото.

тиче цитат, док је код других оставио само наводнике, јасно упућујући на то да је цитат однекуд преузет, али не и одакле. То отвара простор за недоумицу: зашто је он негде упућивао на изворе, а због чега је поједине референце прећуткивао. Да ли је то била својеврсна игра са читаоцима, прикривање цитатне материје, или је аутор цитирао самог себе преместивши своје дело у домен аутоцитатности? То би могло остати отворено питање за темељнију интертекстуалну анализу. Оно што је сасвим извесно јесте да су у Комарчићевом роману наслојени гласови различитих аутора.

Повлашћени положај који би писац и његово дело требало да имају стицајем околности им је ускраћен, можда и због тога што је *Једна угањена звезда* била испред свог времена. Навођење литературе на почетку романа, како је већ поменуто, Комарчића приближава модернизму и модернистичким поступцима које интертекстуални аспект романа додатно оснажује. Осим тога, такав поступак директно упућује на материју коју је писац искористио према својим потребама. Та чињеница могла би да значи да на многим местима у роману постоје делови који кореспондирају с наведеном литературом. Отуда, чак и када не постоје директне смернице на цитатност и цитатни поступак, то не мора да значи да они у делу нису прикривени ауторовом сенком и оним што се стопило са стилом његовог романа, пошто се писање као акт стварања у неку руку и заснива било на свесној било на несвесној комуникацији с туђим делима. Аутор увек у позадини своје свести има неког другог писца (то нарочито важи у случајевима када је нека литература узета као подстицај и инспирација), према којима ће своје дело с једне стране вредновати а с друге га стварати, и то практично значи да се целокупна књижевност заснива на дијалогу с другим и оним што је физички одсутно, али духовно присутно. Стога би се могла изнети претпоставка да је у појединим сегментима аутор парафразирао текстове из других дела како би што боље поткрепио оно што је било у фокусу његовог интересовања. То је нарочито карактеристично за текстове који су у вези с науком и научним, јер су они незамисливи без уплива литературе.

За Комарчићев роман дела других аутора била су преко потребна како би се у *Једној угањеној звезди* поткрепила научна тенденција. Он се савесно припремио за писање овог дела, а о томе сведоче на почетку наведена имена, без обзира на то што се ослањао махом на Фламариона. Ствар с Фламарионовим делима је таква да, упркос њиховом литерарном аспект, она у себи садрже и научни с подробним подацима који нису ту само ради фабуле, већ и да би неуког и неупућеног читаоца нечему подучили,⁹ премда је овај писац првенствено био научник, а најпосле прозаиста који је желео да својим са-

⁹ Очигледно је да се Комарчић имао чему научити од Фламариона. Врло је вероватно да је он до појединих имена и дошао преко овог писца, док је његов утицај видљив почев од тематике, преко стилских поступака, коришћења фуснота, све до научних тенденција у вези с астрономијом.

временицима приближи васиону и пробуди у њима интересовање за астрономију. Међутим, извесно је да се Комарчић није ослањао само на Фламариона и да су и остали аутори у појединим сегментима њему помогли приликом писања научнофантастичног романа. У ком смислу? Највероватније је да се ту ради о научном домену, јер је готово извесно да се он из дела Фалба, Молингера, Ноегерата, Кучере и Сигмунда обавештавао о планетарним системима, звездама и небеским појавама. Очигледно је да пролог *Једне угашене звезде* умногоме подсећа на *Наше небо* Отона Кучере (1930) и ту се првенствено мисли на одушевљени тон којим се говори о васиони. Такође, Комарчић, попут Кучере, у прологу читаоца упознаје са звезданим системима и распоредом звезда, као и подацима какве положаје небеска тела заузимају у одређеним периодима године у вечерњим часовима, нуди информације о *Сиријусу*, *Мизару*, *Кумовој слами* или *Влашићима*, *Перзеју*, *Близаницима* итд. При томе Комарчић није темељан као Кучера, што је посве разумљиво, јер је овај писао научно дело, док је Комарчићу наука била само полазиште приликом стварања књижевног дела. Било како било, извесна сличност постоји и она сведочи о Комарчићевој намери да оне сегменте који су у вези с науком напише што компетентније и тако барем донекле читаоце освести о бесконачности васиониној као и о планетарним системима за које је почетком XX века почело да се буди све веће интересовање.

Имајући у виду Фламариона, неки злуреди коментар на рачун Комарчићевог дела могао би гласити: он је све преузео од француског аутора. И у прву руку неком би се то могло учинити тачним, међутим, то је само опсена и последица тога што је Фламарион за Комарчића био неко на кога се угледао. Сигурно је да су Фламарионова дела била инспиративна за Комарчића, насупрот томе што се он из њих обавештавао о астрономији и ономе према чему је гајио извесне симпатије као љубитељ васионе и звезда.¹⁰

Када је у питању Фламарионова *Уранија*, извесна сличност *Једне угашене звезде* с овим делом постоји, али по појединим мотивима и тематским структурама. Уз помоћ аналогije Д. Ораић Толић рекло би се да су то у Комарчићевом роману унутрашњи цитатни сигнали. Попут Фламариона, Комарчић користи мотиве путовања душе по васиони и посете планетама. Овакво путовање у *Уранији* се одвија у два наврата, а реализовано је преко сна: у првом случају уз помоћ Ураније, а у другом само сан омогућује одлазак душе на Марс. С друге стране, и у *Уранији* и у *Једној угашеној звезди* постоје разматрања поводом бесконачности васионе, оба аутора читаоце упознају с процесима кроз које планете пролазе приликом стварања, при чему њихова дела такође садрже места на којима се критикују људска врста и

¹⁰ Када су интертекстуалне везе у питању, рад ће се фокусирати само на *Уранију* и *Смак свећа*, док ће остала наведена Фламарионових дела бити остављена за неку другу и подробнију анализу, при чему треба напоменути да је готово извесно да је велики утицај на Комарчића имала *Популарна астрологија*.

самодеструктивност човекова; такође, духовни свет садржи исте карактеристике, боље речено – одређени тип веровања: да се након смрти душе стапају с васионом у којој стичу свест о једном – о ономе што у себи обједињује целокупну бесконачност, односно смрт, даје души слободу, чиме се омогућује спознавање бескраја.

Постоје и конкретнији примери који донекле упућују на Фламарионову *Уранију*, односно сведоче о Комарчићевом свесном или несвесном преузимању Фламарионових сентенци којима је аутор *Једне угащене звезде* дао унеколико другачији амбијент. На пример, сцену разговора Ураније и главног јунака подстакнут планетом Земљом из Фламариновог романа Комарчић у свом делу измешта на планету Гамидо чије природне лепоте потпомажу комуникацију сличну оној из *Ураније*. Наиме, на почетку *Ураније* се закључује:

Да живот на Земљи не постоји, ова планета била би потпуно лишена интересовања за постојање било каквог разума, а иста мисао може се применити на све светове који се окрећу око милијарди сунаца у дубинама бескраја. Живот је циљ целокупног стварања. Да није живота и мисли, све то било би ништавно и безвредно (Flamariion 2005: 28).

Код Комарчића се, након набрајања свих Гамидових лепота и велелепних пејзажа, кроз Лапласа истиче:

Погледајмо све те чари, што их је издашна природа излила на овога љубимца свога, па се упитајмо: а на што то све, кад ту нема мезимца Божијега, кад ту нема човека, да то све види, да то све осети, да се тој лепоти надиви и да творцу небесноме са дна душе отпева божанску химну: „Тебе Боже хвалим!” (Комарчић 1902: 70).

Ова два на први поглед нимало слична одломка повезује питање суштине стварања природе и смисла који из тога произлази. Оба одломка као суштину издвајају егзистенцију. Све што је створено не би имало сврху ако живот и мисао не би постојали, уколико не би било човека (или бића које поседује свест и могућност разматрања) који би све створено могао да разабере, емпиријски докучи и према томе о одређеној појавности створи одговарајућу представу. Сама по себи, природа је равнодушна према било чему спољашњем што би на њу могло да утиче и управо је биће оно које је осмишљава и даје јој значај. Дакле, живот и мисао која из њега произлази јесу нешто најузвишеније створено у природи. Сам живот иде узлазном путањом и тежи да се из миленијума у миленијум развије ка све већем савршенству које ће бити крунисано вишом интелигенцијом. На неколико места у *Уранији*, *Смаку свейта* и *Једној угащеној звезди* читалац ће наићи на овакве примере. Но, када су у питању виши ступањ живота и виша интелигенција, у *Уранији* су становници планете Марс приказани као врста која је много напреднија у односу на људску, с већим достигнућима у погледу астрономије и с вишим степеном интелигенције. Овакво мишљење прихватио је Комарчић и тран-

споновео га у своје дело, што се открива кроз Лапласов дух, када је овај почео да говори о планети Марс и њеним становницима:

они одиста и вама дају знакова, да им се јавите, али ви још нисте ни изблиза дошли на ону висину астрономског разумевања, на којој данас стоје становници „Марса”. И тако ће они још дуго и дуго чекати, да им се јавите и да им на њихове знакове одговорите. С тога је у њих почело да преовлађује мишљење, да на Земљи и нема умних створења (Комарчић 1902: 44–45).

И код Фламариона се људска интелигенција потцењује, а према речима Жоржа Спероа (јунака *Ураније* чија је душа након смрти тела наставила да живи на планети Марс и која је успоставила контакт с Фламарионом), Марсовци Земљанима шаљу сигнале.

Да можемо, на пример, да ступимо једнога дана у везу са суседном планетом на којој ти живиш, не психичку везу са неким посебним бићем као што ја чиним у овом моменту, него са самом планетом, пред стотинама хиљада сведока, то би био циновски узлет ка прогресу. [...] Ви бисте то могли и сада када би хтели, јер смо ми, на Марсу, сасвим спремни и већ смо то покушали много пута. Али ви нам никада нисте одговорили! (Flamarion 2005: 140).

Комарчић се интертекстуално надовезао на тврдњу из Фламарионове *Ураније* инкорпорирајући у своје дело убеђење о животу на планети Марс као и представу о умним способностима становника ове планете и стадијума до ког је њихов развој доспео тако што је у *Једној угащеној звезди* преко Лапласа поменуо Марсовце који у стварности дела нису само претпоставка у коју људска врста из перспективе своје стварности може да сумња, већ извесност – датост одређеног типа о којој сведочи виша интелигенција. Ту се не ради о текућој стварности којој јединка припада, већ о реалности самог књижевног дела.

Насупрот овим унутрашњим (шифрованим) цитатним сигналимa који се у Комарчићевом делу остварују кроз одређене мотиве, као и места која алудирају на *Уранију*, постоје и спољашњи цитатни сигнали у виду мота који се појављују у појединим поглављима, а која упућују на Фламариона, с тим да Комарчић ту није у потпуности открио извор цитата који је издвојио на позицији мота, навевши испод њега само презиме француског аутора. Овакав поступак могао би се окарактерисати као одређен вид онеобичавања и замагљивања цитата, што отвара пут ка модерном и савременом у *Једној угащеној звезди*. То је случај са цитатима који се јављају као мото у *Прологу* и првој глави насловљеној *Бесконачносћ васељенина*. У првом случају цитат гласи: „Целокупно трајање човечанства на земљи – само је ‘један тренутак’ вечности” (Комарчић 1902: VII), а у другом: „Ни вечност једне душе не би била довољна да обиђе бесконачност васељенину и да све сазна” (Комарчић 1902: 1). Ови цитати, преузети из *Ураније*, у оригиналу гласе: „Твој животни век на земљи, чак и трајање људског рода, само је тренутак вечности!” (Flamarion 2005: 28) и „Вечност једне душе не би била довољна да

обиђе бескрај и све упозна” (Flamarion 2005: 175). Разликовање ових цитата довешће до онога о чему Д. Ораић Толић говори када су у питању цитати и њихова подела по опсегу подударача између Ц и ПТ. Према тој подели, цитати се деле на *йойййуне*, *нейойййуне* и *ваканийне*, при чему се чини да ова два цитата припадају непотпуном типу, јер их аутор није у целости навео у оном облику какав поседују у оригиналу.¹¹ Извесно је да постоје и друга места на којима је Комарчић цитате унео у своја дела, било дословним цитирањем, било преиначивањем према својим потребама, или их је потпуно замаглио и стопио са сопственим делом, што би опет били репрезенти вакантних цитата.

Уколико се пажња усмери на Фламарионов *Смак свеџа*, долази се до истих резултата када су у питању различити типови цитатности, при чему су очигледни они који се односе на цитатне сигнале, где је у *Једној угащеној звезди* опет дошло до испољавања унутрашњих цитатних сигнала – цитата који се затичу у Фламарионовом делу које говори о крају људске цивилизације. Реч је о томе да је Комарчић одатле могао да преузме идеју о крају света, а заједно с њом и евентуалну претпоставку о томе како ће планета Земља скончати. У *Смаку свеџа* пре него и дође до судара Земље с огромном кометом, долази до окупљања научника који наводе своје теорије о узроку нестанка живота на планети Земљи – једни наводе да је то ватра, други нестанак воде, трећи ишчезнуће ваздуха, а појединци напомињу да једини узрок може бити угаснуће Сунца. И код Комарчића се налазе поједине од ових теорија када се у роману на планети Аруца-Дара појављује трећи лик (дух царског библиотекара) који у глави *Дух једног царског библиотекара* говори о својим професорима с универзитета и њиховим учењима не много различитим од теорија које у *Смаку свеџа* износе научници. Интересантан је цитат: „светови не умиру од случаја, већ од старости” (Фламарион 1895: 61). Ове речи у *Смаку свеџа* изговара једна девојка коју је наградио институт. Слично је говорио и Вехемухо с планете Аруца-Дара, професор *небесне механике*: „Светови не пропадају од судара, већ од дубоке старости!” (Комарчић 1902: 197). Овај непотпуни цитат Комарчић је преправио по сопственом нахођењу, као што је то учинио и са цитатима преузетим из *Ураније*, и то упућује на цитатну разноврсност *Једне угашене звезде* која би се с тог гледишта могла узети као претходница генерацијама што су сличне поступке испољавале у авангардној књижевности.¹²

¹¹ Овом непоклапању у цитатима и њиховој непотпуности узрок можда треба потражити у чињеници да је Комарчић сам преводио текстове које је цитирао, пошто их је читао у оригиналу и с обзиром на то да су му дела у изворном облику била доступнија. Очигледно је да је први од два цитата Комарчић преиначио према својим потребама, а овај други је само превео. Разлика је узрокована тиме што су текст превела два аутора, у првом случају се ради о Комарчићу, а у другом о Олги Остојић Белчи, у чијем се преводу читало наведено издање Фламарионове *Ураније*.

¹² Као конкретан пример могао би се навести Милош Црњански са својим лирским романом *Дневник о Чарнојевићу* који је у приличној мери инспирисан Флоберовим *Новембром* с

Говорећи и даље о Комарчићевој цитатној разноврсности, обавезно се мора истаћи још један поступак који је карактеристичан за ауторе авангардне књижевности, а то се превасходно односи на аутоцитатност. У *Једној угащеној звезди* има и оваквог типа цитатности када овај роман ступа у интертекстуалну везу с *Једним разореним умом* у ком је такође испољена пишчева наклоност ка васиони и духовном свету, али у много мањем облику, просто због тематике која није остављала простора да се у центру фабуле (у којој један младић луди) нађе васионско и духовно. Без обзира на то, Комарчић је на још једном примеру приказао да му иновације у цитатним поступцима нису биле стране. Реч је о одломку у ком Лаплас говори о души, а који се затиче у глави насловљеној *Један лисџ из духовног свеџа* и који гласи:

Један је од ваших мислилаца лепо о души казао: „Човекова душа мора да стоји у неким, нашем уму недостижним, односима с весницима нама непознатог духовног света, што га наша душа назире, али га ми не видимо...” (Комарчић 1902: 151).

Исти одломак затиче се у *Једном разореном уму* који је Комарчић издао пре свог научнофантастичног романа, с тим да он следи након сцене у којој младић Веља (занесен Кантовом филозофијом) показује прве знакове нервног растројства. Јунак који приповеда о догађају ком је присуствовао, констатује:

Човекова душа мора да стоји у неким, нашем уму недостижним односима с весницима, нама непознатог духовног света, што га наша душа назире, али га ми не познајемо (Комарчић 1908: 54).

Овај одломак који се разликује у односу на онај из *Једне угашене звезде* утолико што уместо *не видимо* стоји *не ђознајемо*, преко Лапласа алудира на самог аутора – Комарчића, кога води кроз васиону и са којим сабеседи.

Користећи се аутоцитатношћу, Комарчић није само своја два дела довео у интертекстуалну везу, већ је и он указао на опште место које је карактеристично за његово стваралаштво: својеврстан лајтмотив што се прожима кроз његова дела и открива да је писац био наклоњен духовном свету који је тежио да протумачи. Тако у *Два аманеџа*, *Једном разореном уму* и *Једној угащеној звезди* постоје пасажи који су одређене врсте рефлексија о души и духовном свету, а које су у овим делима добиле простора у складу с тематиком која је била у центру фабуле. С друге стране, овај интертекстуални *асџекџ* *Једне угашене звезде* омогућио је да Лапласов дух као лик има позицију онога кроз кога провејавају и туђи гласови, што нас опет враћа на

којим овај авангардни роман има интертекстуалне везе. Дакле, Комарчић је у свом научнофантастичном делу испољио нешто што је у потоњим генерацијама постало актуелно, што опет открива његову отвореност ка иновацијама и може се рећи одређеним експериментима, о чему најбоље сведочи *Једна угашена звезда* која се креће између научног и књижевног дела. С тог гледишта, овај би роман требало да буде уважен, јер готово двадесет година раније испољава литерарне поступке који су постали актуелни тек у модерној и авангардној књижевности.

дијалошку структуру романа, као и на његову прикривену вишегласност уз употребу разних цитатних поступака. Поред тога, спој различитих врста цитатности и дијалогичности овог научнофантастичног романа отворио је простор за његове филозофске сегменте, који Комарчићево дело односе у домен интелектуалне прозе.

ЛИТЕРАТУРА

Бахтин, Михаил (2000). *Проблеми ђеотџике Досџојевскоџ*. Београд: Zepter Book World.
Комарчић, Лазар (1902). *Једна уџащена звезда*. Београд: Илустрован роман.
Комарчић, Лазар (1908). *Један разорен ум*. Београд: Српска књижевна задруга.
Фламарион, Камии (1895). *Смак свеџа*. Ниш: Прва нишка штампарија Ж. Радовановића.

*

Flamarion, Kamij (2005). *Uranija*. Beograd: Leo Commerce.
Oton, Kućera (1930). *Naše nebo: crtice iz astronomije*. Zagreb: Matica hrvatska.
Oraić Tolić, Dubravka (1990). *Teorija citatnosti*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.

Saša Kozić

INTERTEXTUALITY IN *ONE EXTINGUISHED STAR* BY LAZAR KOMARČIĆ

S u m m a r y

This paper analyzes intertextual fragments of *One Extinguished Star* by Lazar Komarčić. Special attention is given to comparative analyses of this novel and works by Camille Flammarion. Aim of this work is to stress out many intertextual connections between these two authors. Having in mind comparative method in research, it is noticed that Komarčić is connected not only with Flammarion, but also with old Greek Menippean satire, that Mikhail Bakhtin noticed in his scientific study *Problems of Dostoevsky's Poetics*. By that, this literary work uses the form of scientific work, because it is based on scientific literature. Also, in *One Extinguished Star* the author uses quotes from his other works, *One Ruined Mind* and *Two Testaments*.

Key words: Lazar Komarčić, *One Extinguished Star*, intertextuality, Camille Flammarion, quotes.

Саша Р. Козић
Средња стручна школа „Милош Црњански”, Кикинда
Имејл: cunzfra88@gmail.com

Исидора Поповић

„ПОРТРЕ” ОД РУКОПИСА Поводом 215. година од рођења Лазара Лазаревића старијег

Сажетак: Овај рад прати одређене, мање познате и сасвим непознате појединости из живота творца прве српске ауторске комедије – Лазара Лазаревића старијег (1803–1846). Рад је пре свега базиран на подацима из грађе коју је Александар Сандић крајем XIX века сакупљао у намери да што прецизније осветли живот, као и књижевни и педагошки рад Лазара Лазаревића.

Кључне речи: Лазар Лазаревић старији, Александар Сандић, Јосиф Ракић, Велика српска православна гимназија у Новом Саду, Рукописно одељење Матице српске

Име Лазара Лазаревића старијег, без обзира на његов квантитативно скроман књижевни опус, треба да буде јасно видљиво у историји српске литературе и културе из најмање два разлога. Најпре, ово име стоји у темељу домаће драмске књижевности, комедиографије пре свега, јер је Лазар Лазаревић аутор прве српске ауторске комедије (*Пријатељи*, 1829). Уз то, ова његова једночинка, не без мана, али истовремено и не без шарма и свежине, прва је одиграна домаћа драма на сцени првог српског професионалног сталног театра – Српског народног позоришта у Новом Саду.¹ Тако је Лазар Лазаревић старији за свог прилично кратког века (1803–1846), али и 15 година након своје смрти, у два наврата утиснуо свој жиг у развој српске драме и развој српског театарског живота.

Овај српски књижевник – син једног од најближих сарадника митрополита Стратимировића Јована Лазаревића и синовац знаменитог земунског градоначелника Василија Лазаревића – рођен је у Карловцима 1803. године. Школовао се у родном месту, Новом Саду, Суботици, Сегедину и Кежмарку,

¹ Српско народно позориште у Новом Саду отпочело је са радом 23. јула 1861. године. Тога дана приказане су две представе – *Мушки метод* и *женска мајсторија* Лајоша Кевера (коју је посрбио Ђура Вукичевић) и прва српска ауторска комедија *Пријатељи* Лазара Лазаревића.

а крајем 1829. настанио се у Новом Саду. Мало касније се запослио као професор у Новосадској гимназији и у Новом Саду остао све до смрти 1846. године. Био је један од врло омиљених гимназијских професора; ђаци су толико волели његова предавања да му често нису давали да оде са часа, вичући му: „Narrare, domine!”. Због његовог образовања и „добра пера” уважавале су га и колеге, а нарочито Јован Хацић (Огњановић Абуказем 1890: 30).

И као књижевник Лазаревић је био видљив своме добу. Две његове драме – поменута једночинка *Пријатељи* и историјски комад *Владимир и Косара*, биле су врло популарно театарско штиво, чак и у годинама када се национална драмска продукција итекако развила и разгранала. Био је слабији као песник; у прози је имао више успеха – његов текст *Парадокса ишитољубија* из 1842. и са двовековне дистанце делује крајње свеже, бритко и духовито. Остало што је писао квалитетом, стилем и идејом углавном припада само његовом добу и са нашим временом не кореспондира. Овом оценом могу се обухватити његове песме, штампане у часопису *Цвеће* (1829), *Српском лејџојису* (1831) и *Бачкој вили* (1842), као и приповетка *Порије*, објављена такође у *Цвећу* 1829. године.

Прича о Лазаревићевом животу, књижевном делу и његовој рецепцији махом је заокружена. Ипак, то не мора значити да је и затворена... Случајно, како то неретко бива, један рукопис с краја XIX столећа „удахнуо је” живота личности која од 17. фебруара 1846. не обитава међу живима.

Наиме, у Рукописном одељењу Матице српске чува се манускрипт Александра Сандића који на занимљив и, рекло би се, несвакидашњи начин употпуњава причу о Лазаревићевом животу. И то причу о оном сегменту живота који би, по природи ствари, једном удаљеном, будућем времену требало да остане недоступан...

Александар Сандић је намеравао да о овом раном српском драматичару напише чланак за *Лејџојис Матице српске*. О томе је остало трага и у Архиви Матице српске – у Записнику III седнице Књижевног одбора Матице српске, држане у Новом Саду 8. (20) августа 1891, под тачком 77 забележено је да је Александар Сандић „предао за *Лејџојис* и награду свој чланак ‘Лаза Лазаревић старији, драматски писац’”. Књижевни одбор је одобрио чланак и позвао Управни одбор Матице српске да аутору исплати награду у износу од 25 форинти (АМС, 1891: 77/К.О, 54). Шта је било са чланком Александра Сандића није могуће реконструисати. Он у *Лејџојису* није објављен (а није утврђено ни да је штампан негде другде), а у Матици српској му нема трага. Једино што је сачувано јесте Сандићева грађа о Лазару Лазаревићу на основу које је, по свој прилици, овај чланак тек требало да буде написан. У грађи прикупљаној раних 90-их година XIX века, што ће рећи четрдесетак година након Лазаревићеве смрти, налази се шест једнострано исписаних листова, као и један двострано исписан лист димензија 34 x 21 cm. Оригинални наслов гласи само: „Лаза Лазаревић старији”, док је у каснијој, архивистичкој

обради, рукопис насловљен као „Лаза Лазаревић старији, биографска грађа”, а добио је сигнатуру М. 9726.

Грађа је заснована делом на тада постојећој литератури о Лазару Лазаревићу старијем – у првом реду на *Историји српске књижевности* Стојана Новаковића и на *Гробовима знамених Срба који су им коси у Новом Саду укојане* Илије Огњановића Абуказема, а делом на казивању Јосифа Ракића, Лазаревићевог ученика из Новосадске гимназије који се код свог професора једно време налазио „на стану и храни”. Поједини сегменти овог казивања расветљавају одређене аспекте Лазаревићеве биографије који су остали непознати и савременим истраживачима. Основна намера текста који је пред читаоцем биће упоређивање данас познатих података из Лазаревићевог живота са подацима прикупљеним у Сандићевој грађи. У том пресеку јавиће се и нове појединости, али, што је нарочито занимљиво, изрониће и једна готово жива слика из прошлости. „Портре” од рукописа...

* * *

Сандићева грађа, након краћег осврта на Лазаревићев књижевни опус, базираног махом на постојећој литератури, бави се најпре основним биографским чињеницама. Сандић наводи како је Лазаревић био професор „најпре у српској гимназији карловачкој, после у новосадској до смрти своје – радећи и послове адвокатске код судова, као што је то у она времена подносило; без тога није управо ни бити могло, јер су [...] плате професорске у тим нашим гимназијама биле сасма мале [...] 400 форинти шајна (168 фор. данашњег новца)” (РОМС, 9.276). Није јасно одакле Сандићу податак да је Лазаревић предавао најпре у гимназији у Карловцима. У овој школи предавао је његов отац Јован, а Лазар ју је похађао од 1814. до 1816. године.² Ни у литератури ни у изворима нема података да је Лазар Лазаревић био међу професорима Карловачке гимназије. Након завршених студија права и положеног адвокатског испита у Кежмарку 1827, он је две године боравио у Пешти где се издржавао радећи као „краљевске судејске Табле заклетих нотариј”. Средином децембра 1829. он је дошао у Нови Сад, у својству правног заступника „немешке” породице Михајловић. Убрзо по Лазаревићевом доласку у Нови Сад умро је његов некадашњи професор Георгије Магарашевић. У Новосадској гимназији тиме је остало упражњено професорско место, на које је 21. октобра 1830. ступио Лазар Лазаревић. Ови подаци, као и они који се тичу Лазаревићевих квалификација (а тамо нема помена о професури у Карловачкој гимназији) налазе се у списку професора Новосадске гимназије за период од школске 1830/31. до 1846/47. године (ИАНС, fasc. 25, 171). Прво-

² Више података о биографији Лазара Лазаревића вид. у: Милић, Исидора. Живот и дело Лазара Лазаревића старијег. *Свеске Мајнице српске. Грађа и прилози за културну и друштвену историју*, Серија уметности, св. 11, 2006.

битна плата професора Лазаревића јесте износила 400 форинти шајна, како то наводи Александар Сандић. Она је, међутим, убрзо повећана, па је већ 1832. износила 600 форинти.³ О лошем имовинском стању професора Лазаревића, које је поменуто у Сандићевој грађи, остало је доста трага – од средине 30-их година он је почео да се задужује и дугови, због којих је залагана и продавана породична имовина, пратили су га све до смрти.⁴ Ипак, не постоји траг да се упркос лошим материјалним приликама Лазаревић током шеснаестогодишњег професоровања у Новосадској гимназији упоредо бавио адвокатуром.

У даљем тексту Александар Сандић настоји да расветли поједине „мутне” чињенице везане за смрт професора Лазаревића. Он најпре наводи податак да је Лазаревић умро 13. фебруара 1846, што је прилично спорно. Наиме, више извора потврђује да се Лазар Лазаревић упокојио 17, а не 13. фебруара 1846. године. У првом реду ваља навести податак из матице умрлих Св. Успенске цркве у Новом Саду, где је парох Стефан Петковић под датумом 17. фебруар забележио да се „преставио гимназијски професор и заклет адвокат мађарских права”, а да је погребен „при цркве катедралне, општим спроводом” 19. фебруара.⁵ Мало је вероватно да је Лазаревић преминуо 13. фебруара, односно да је сахрањен тек 6 дана касније. Поред тога, у некрологу који доноси београдске *Српске новине* пише да се „[...] 17-стога фебруара упокојио [...] у Новом Саду Лазар Лазаревић, адвокат и гимназијални професор, учени Србин и добри детељ на пољу српске литературе [...]” (*Српске новине* 1846: 75). Иако очигледно наводи нетачан податак о датуму смрти професора Лазаревића, Александар Сандић даје драгоцене информације у вези са узроком његове смрти, као и са местом на коме је сахрањен. Наиме, о разлогу смрти 43-годишњег професора Лазаревића досад се мало тога знало. Познато је тек толико да је преминуо у својој кући, у улици Беле лађе, након осмодневне болести. Природа те болести нигде није прецизирана (*Српске народне новине* 1846: 69). Ипак, захваљујући сведочењу његовог ученика, поменутог Јосифа Ракића, које је у својој грађи сачувао Александар Сандић, могуће је реконструисати доста необичну причу о смрти Лазара Лазаревића. Наиме, како напомиње Ракић, Лазар Лазаревић „боловао није никад”, али је о покладама⁶ отишао на салаш Паје Камбера, са којим се и иначе дружио („с њиме је добро живео”, наводи Ракић) и тамо се прехладио. Након неког времена прехлада је прешла у запаљење плућа и стање професора Лазаревића је почело да се погоршава – „у четвртак трапаве недеље

³ Исто.

⁴ Вид. нпр: Рукописно одељење Матице српске: /Молба професора и адвоката Лазара Лазаревића и Ане Лазаревић Патронату православне Гимназије у Новом Саду за позајмицу у износу од 3900 форинти, како би исплатили дуг Сирочадској благајни/, М. 5090.

⁵ Св. Успенска црква у Новом Саду: *Књига II Св. Успенске цркве Мајнице умрлих 1841–1847*, ред. бр. 5.

⁶ Реч је вероватно о Божићним покладама, дакле 14. новембар 1845. (по старом календару).

пред месне покладе; у недељу мало боље, [тражио] да му закољу ћурка, ал опет позли [му] и остао ћурак недирнут.” (РОМС, инв. бр. М. 5090). Било је и покушаја да се здравствено стање професора Лазаревића стабилизује, али, како наводи Јосиф Ракић, ти су покушаји изгледа донели више штете него користи: „Узрок смрти држали су да је што му је др Чича [sic!] Секулић пустио [...] крв. Иначе да му није пустио преболео би. Затим др Камбер дошао и није одобравао, љутио се. Како би пустио крв – па преболео би. Крв била зелена у тањиру.” (РОМС, инв. бр. М. 5090). Ово су очигледно била последња искуства у овоземаљском животу Лазара Лазаревића – преминуо је након пуштања крви „у среду белу, ујутру око 3 сата, кад се дан и ноћ дели” (РОМС, инв. бр. М. 5090). Иако је у грађи наведен податак да је Лазаревићева смрт наступила као последица, за оно време уобичајеног захвата – пуштања крви, очигледно је да није било тако. Оно што у горњем цитату највише скреће пажњу јесте помало бизаран податак о „зеленој крви у тањиру”. Уколико се прихвати могућност да је овај податак веродостојан, односно да се Јосиф Ракић након толико времена тачно сећао ситуације коју описује, могло би се претпоставити да је смрт Лазара Лазаревића највероватније наступила услед сепсе.⁷

Грађа Александра Сандића, тачније сведочење Јосифа Ракића, пружа увид и у тачно место на коме је сахрањен професор Лазар Лазаревић. О Лазаревићевом погребу зна се доста. Зна се да му је присуствовало толико света да се „кроз улице, где је покојника дом био, једва пролазити могло”, а „печално торжество” спроводио је гргетешки архимандрит и администратор Дијецезе бачке Арсеније Стојковић. Опело је држано у Саборном храму (*Српске народне новине* 1846). Податке о овом погребу, као и о гробном месту Лазара Лазаревића, оставио је Илија Огњановић Абуказем. Он, наиме, наводи да су у пратњу омиљеног професора дошли ђаци свих новосадских школа, без обзира на вероисповест. Не наводећи тачно место његовог гроба, Абуказем тврди да би се он могао налазити у Саборној порти, између првог и другог прозора у дворишту које гледа на гимназијско здање (Огњановић Абуказем 1890). Да је Лазаревић сахрањен у порти Саборне цркве недвосмислено потврђује и белешка из Матице умрлих Св. Успенске цркве у Новом Саду. Сандићева грађа, међутим, даје далеко конкретније податке. Потакнут Абуказевом тврдњом Сандић покушава да тачно лоцира гроб Лазара Лазаревића, па наводи: „Између поменутога првога и другог прозора [...] потражим ја са црквењаком тај гроб Лазаревића [...] све беше густом травом обрасло – гробу нигде трага! Разгрњи траву па откопавај и откопавај. И једва једаред наиђемо на плочу, земљом давно затрпану; кад земљу одгрнемо ал’

⁷ О овом питању консултовали смо анестезиолога, проф. др Љубицу Пејаков, професорку Медицинског факултета у Подгорици. Она наводи да би овде највероватније могло да се ради о сепси, те да би крв болесника са озбиљним обликом сепсе, у времену пре примене антибиотика, могла да поприми и зеленкасту боју.

на плочи запису каквом ни трага! Сутрадан разгледај поново: има л' којег слова на плочи – узаман, време [...] сав запис потргло.” (РОМС, инв. бр. М. 5090, стр. 2). Дилему је коначно и недвосмислено разрешио Јосиф Ракић, који се случајно затекао у порти Саборне цркве, баш док је Сандић покушавао да утврди место гроба: „он нам покаже и потврди да [је] ту у гробници заиста сахрањен некадашњи професор његов [...] Никад – вели – не могу овуд портом проћи, а да се ту не прекрстим на гробу свога доброга и незаборављенога професора!” (РОМС, инв. бр. М. 5090, стр. 2).

Блиско познанство Ракића и Лазаревића послужило је Сандићу да одишта начини својеврстан портрет овог раног српског драматичара. Сандићев рукопис је итекако довољан да се реконструише физички изглед али и карактер професора Лазаревића – особине које, по природи ствари, остају загубљене у наносима времена... Најпре – како је изгледао професор Лазар Лазаревић? Јосиф Ракић сведочи да је био крупан човек, црномањаст, „баш леп човек [...] црне косе, црни бркови, уво десно без рскавице [...] прав нос, црне дугачке обрве, очи црне, ситњасте, у лицу више блед – румен никад. [...]” (РОМС, инв. бр. М. 5090, стр. 2–3). Овде можда треба навести још један занимљив и помало неуобичајен податак. Наиме, у Рукописном одељењу Матице српске чува се и анонимна и недатирана биографска белешка о Лазару Лазаревићу, у којој се, поред осталог, наводи и то да је он био „леп и научен” (РОМС, инв. бр. М. 5090). Заиста је веома интересантно то што постоје чак два сведочанства која се односе на лепоту професора Лазаревића! Очигледно је из Сандићевог рукописа и то да је Лазаревић држао до своје спољашњости. Његов некадашњи ђак сведочи и о томе како се професор лепо одевао – „обично носио црну атилу и панталоне и цилиндар свилени.” (РОМС, инв. бр. М. 9276, стр. 4).

У вези са описом карактера Лазара Лазаревића постоје у овом рукопису занимљиве појединости, али и извесне контрадикторности. Ракић на пример наводи да је Лазаревић био „играч велики и иначе у друштву веселац.” Мало даље, међутим, тврди да је „понајвише ћутао и певуцао (брујао) кроз зубе онако” (РОМС, инв. бр. М. 9.276). За обе тврдње могуће је наћи извесно утемељење. Наиме, даље у тексту Ракић се још једном осврнуо на ћутљивост Лазара Лазаревића. Он наводи да је професор „с фамилијом лепо живео у кући, ал' све ћутао. Жена му после његове смрти говорила: ‘бар да сам се с њиме наразговарала.’ [...] Био /је/ миран, фини, изображен човек. Дobar човек” (РОМС, инв. бр. М. 9.276, стр. 5). С друге стране, и о поменутој веселој природи професора Лазаревића може се пронаћи понешто трагова. У том смислу карактеристична је ситуација у којој је слепи гађаш Јаша из Кумана имао неприлика са градским властима због тога што је, идући Главном улицом и пијацом, дакле најужим центром Новог Сада, свирао усред ноћи. Он се правдао да је то учинио на заповест професора Лазара Лазаревића који се са пријатељима враћао из неке свадбе (Стајић 1933: 23).

Оно што је Јосиф Ракић навео сведочећи о Лазаревићевој професури махом се зна и из других извора. Али и ту је могуће изнаћи по који детаљ којим се његов „портре” лепо уоквирује. Ракић на пример наводи да је његов професор врло лепо „експлицирао – ђаци [су] га радо слушали; двојицу – тројицу запита, а ово друго време све експлицира” (РОМС, инв. бр. М. 9.276, стр. 6). Наведимо, илустрације ради, још једно место, где некадашњи ђак описује како се његов професор понашао током часа: „Штап бели дебео трскавац држао [је] обично на катедри, замислио би се па онда устао, штап узео, ходао по школи, тамо-амо неколико пута, после сео па оловком [бележио] на хартију.” (РОМС, инв. бр. М. 9.276, стр. 4).

* * *

Зарад истине, треба напоменути и ово – Сандићев рукопис, настао у свом најзанимљивијем делу на сећањима Јосифа Ракића, у некаквом суштинском смислу не баца ново светло на Лазара Лазаревића старијег. У њему нема података који ће у било ком правцу померити важеће ставове о овом књижевнику у историји српске литературе или културе. Он неће осветлити неке суштински важне појединости из његове биографије, како то архивска грађа често може, неће установити другачији статус међу савременицима у односу на онај који нам је познат, неће отворити могућности сагледавања другачије рецепције или валоризације његовог књижевног дела. Овај рукопис има сасвим специфичан потенцијал – нека он буде схваћен као тесера која је лице сложено у мозаику прошлости навела да трепне...

ИЗВОРИ И ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- АМС, 1891: Архива Матице српске, Записник III седнице Књижевног одбора Матице српске, држане у Новом Саду 8. (20) августа 1891, 77/К.О, 54.
- ИАНС, fasc. 25: Историјски архив Новог Сада: *Relatio de professoribus privileg. Gymnasi Communitatis G. R. N. U. Neoplatensis 1830/31–1846/47*, fasc. 25.
- Ковачек, Божидар (1991). *Талија и Клио*. Нови Сад: Матица српска.
- Милић, Исидора (2006). Живот и дело Лазара Лазаревића старијег. *Свеске Матице српске. Грађа и прилози за културну и друштвену историју, Серија уметности*, св. 11.
- Огњановић, Илија Абуказем (1890). *Гробови знамених Срба, чије су им кости у Новом Саду укопане*. Нови Сад: Матица српска.
- РОМС, инв. бр. М. 5090: Рукописно одељење Матице српске: /Молба професора и адвоката Лазара Лазаревића и Ане Лазаревић Патронату православне Гимназије у Новом Саду за позајмицу у износу од 3900 форинти, како би исплатили дуг Сирочадској благајни/, М. 5090.

РОМС, инв. бр. М. 5029: Рукописно одељење Матице српске: Аноним, *Лазар Лазаревић, бивши професор гимназије*, М. 5029.

РОМС, 1891: Рукописно одељење Матице српске: Архива Матице српске, Записник III седнице Књижевнога одбора Матице српске, држане у Новом Саду 8. (20) августа 1891.

РОМС, инв. бр. М. 9.276: Рукописно одељење Матице српске: Александар Сандић, *Лаза Лазаревић сѣтарији, биографска зраћа*, М. 9.276.

Св. Успенска црква у Новом Саду: *Књиџа II Св. Успенске цркве Маѣице умрлих 1841–1847*.

Српске новине, XIII, 19, Београд, 9. март 1846.

Српске народне новине, IX, 18, 1846.

Стајић, Васа (1933). *Јован Јовановић Змај*. Нови Сад: Славија.

Isidora Popović

PORTRAIT FROM THE MANUSCRIPT

S u m m a r y

In the first place, this paper follows the details of life and work of the Serbian writer, professor and lawyer Lazar Lazarević (1803–1846). The paper is based on information gathered by Aleksandar Sandić at the end of the 19th century. In order to solve the dilemmas about certain segments of Lazarević's life, Sandić combined the general knowledge of contemporary historians with testimonies and memories of Josif Rakić – the men who personally and well knew Lazar Lazarević. In this way, combining the current knowledge with the document left by Aleksandar Sandić, a completely new and unusual insight into the basic topics of this paper is obtained. Although, this manuscript won't change basic facts about literary value of his work and overall contribution of Lazar Lazarevic to Serbian culture and literature it's importance is in a fact that thanks to it we have few more details to perceive personality of undoubtedly significant but unfairly neglected and almost forgotten Serbian literate.

Др Исидора Поповић

Матица српска, Рукописно одељење

Имејл: iporovic@maticasrpska.org.rs

Сања П. Веселиновић

НЕУНИШТИВИ ОПТИМИЗАМ МИЋЕ ПОПОВИЋА: *СВЕТИ АНТУН – РАТНИ ДНЕВНИК ИЗ ЗАТВОРА*

Сажетак: У раду се истражује на који начин Мића Поповић, превасходно сликар, успева да кроз свој ратни дневник литерарно изрази снагу свог духа, због којег и опстаје у тешким условима затворског живота. Без обзира на тешкоће на које наилази као политички затвореник, Мића Поповић успева да превлада очај који га повремено обузима. Оптимизам постаје суштинско обележје бића које пати, а које је притом свесно да та патња неће трајати вечно, и задобија дубљи значај у овој дневничкој прози. У раду се анализирају извори оптимизма код Миће Поповића, од којих ће сваком бити поклоњена пажња у посебном одељку. Приврженост породици, љубав према сликарству и морална дужност човека да истраје у борби са неправдом, одржавају младог сликара и писца у затвору, чинећи његов ратни дневник вредним делом српске књижевности. Циљ рада су указивање на литерарност Миће Поповића, што је до сада било маргинализовано у истраживању његовог дела, и анализа начина на који се оптимизам у његовом *Рајном дневнику из затвора* манифестује.

Кључне речи: породица, сликарство, морал, духовна снага, затворска проза.

1. УВОД

Рајни дневник из затвора Миодрaга Миће Поповића дуго није био доступан читалачкој и научној јавности. Малобројни су током протеклих деценија читали (и хвалили) ове дневничке записе писане од 29. 11. 1945, када Мића Поповић сазнаје за позив на ислеђење, до 9. фебруара наредне године, када је пуштен из затвора. О кривици познатог сликара, ликовног критичара, писца и филмског режисера, због које доспева у затвор као двадесетдвогодишњи младић, из дневника се не сазнаје готово ништа. „Који је његов преступ? На ово питање затвореник не може тачно да одговори”, пише Јован Поповић, син Миће Поповића, у уводној речи за прво издање дневника (Поповић [Јован] 2016: 7). Разлог због којег будући признати уметник доспева у затвор 1945. године могуће је сазнати из других његових списа. Један од њих носи

символичан наслов – *Одговор Миће Поповића*. Реч је о разговорима које је новинар Мило Глигоријевић водио са Мићом Поповићем од јануара до јуна 1983. године. Како Мића Поповић објашњава, у Београду, где је помагао у осликавању Дома совјетске армије, суочава се са неправдом: уочава чак седам ступњева разлика у храни припреманој за обичне борце и храни која је спремана за генерале. „Па иако сам се хранио међу повлашћенима, принцип ми није био јасан ни прихватљив. Претпоставио сам (и нисам се преварио) да ће овај принцип бити прекопиран и у нашој југословенској стварности и, по ко зна који пут, дошао у озбиљан сукоб са самим собом”, пише Мића Поповић (Поповић 1983: 37). Овај морални сукоб нагони га да пошаље писмо пријатељу из јединице у Белом Манастиру које, због неопрезности другова, доспева и у руке официра безбедности. Мића Поповић бива ухапшен одмах по повратку у Бели Манастир.

Иако о узроку свог тамновања не пише директно, дневнички записи Миће Поповића сведоче о многим сличним моралним дилемама, о ревносном (само)преиспитивању, и о психолошким превирањима из којих се обликују занимљиве сентенце о животу и људима. Оно што је значајно јесте да је све ово дато у изразито литерарној форми. *Свети Анђун – Рајни дневник из затвора* Миће Поповића може се посматрати као његов „први списатељски покушај, као рађање једног литерарног талента” (Поповић [Јован] 2016: 7). Књижевну вредност овог дневника приметио је и Борислав Михајловић Михиз, један од најближих Поповићевих пријатеља: „Одавно сам сматрао сликара Мићу Поповића једним од наших најдаровитијих писаца, одавно, чак још и онда када за то нисам имао никаквих других права сем приватних сазнања. Зар га нисам и упознао тако: преко одломака његовог дневника упућених у писму једном пријатељу” (Михајловић 1957: 9). Михиз је ово штиво називао више пута и „најбољом ратном прозом” (Поповић [Јован] 2016: 8). У сећањима писца Добрице Ћосића, још једног од најближих пријатеља Миодрага Поповића, налазимо да је овакав Михизов став потврдила и Исидора Секулић: „Не сећам се да ли се неко од нас супротстављао Исидори, која нам је била најубедљивији судија у свету књига, и Михизу, у коме смо, иначе, гледали новог Скерлића, али савршено памтим како смо се после слушања тог затвореничког дневника неми разилазили на легала по заједничким становима, и да сам ја, партијац и члан омладинског руководства Србије, по сву ноћ патио због неких истина у Фаминам дневнику” (Ћосић 2011: 73). Ћосић је и у анализи Поповићевих слика често истицао његову склоност ка литерарном: „Мића Поповић је и вокацијом литерата, романсијер, сценарист, есејист, па он у литератури слика, а у сликарству пропеда и размишља” (Ćosić 2005: 206).

Док је његов сликарски рад запажен како код нас тако и у свету, његово књижевно стваралаштво готово је у потпуности скрајнуто. Борислав Михајловић Михиз, уз њему својствену дозу ироније, објашњава то на следећи

начин: „та, забога, то је писао сликар, а не професионални писац, а код нас, зна се, ваља се звати књижевником и бити чланом удружења (и, важније) клуба у Француској 7, па тек онда твој текст припада књижевности” (Михајловић 1957: 9). Мића Поповић се интересовао за књижевност још као врло млад: „Поред белетристике или филозофских студија, најрадије је листао књиге са репродукцијама слика и цртежа светских класика. Наклоњен писању, као гимназијалац укључио се у литерарну дружину ‘Јавор’, где су се млади напредно оријентисани људи окупљали, читали своје саставе, водили темпераментне дискусије о животу, политици и филозофији” (Живковић 2009: 121). Ово објашњава ерудицију изненађујућу за двадесетдогодишњег младића, добро познавање лектире и дар за вешту вербалну артикулацију. Његово дело лако је читати, али аутор својом зрелошћу подстиче на изналажење дубљих значења и критичко промишљање овог текста. „Дневник, писан данас заборављеном писменошћу, неретко збуњује оштрином увида”, примећује Предраг Брајовић (2010). Па иако је до сада из визуре његових пријатеља-писаца био посматран као дубоко потресно дело,¹ које је за њих, поред литерарне, и изразито сентименталне вредности, дневник Миће Поповића потребно је сагледати из нове, књижевнокритичке перспективе. *Рајини дневник из затвора* јесте потресно дело, али његова оригиналност и свежина је управо у превладавању очаја који из њега повремено избија. Из тог разлога, биће приказано на који начин Мића Поповић успева да превазиђе тренутке безнађа, очува оптимизам свог духа и створи притом дело универзалне вредности.

2. ПОЈАМ ОПТИМИЗМА

Да би се могло на исправан начин приступити теми, неопходно је дати кратак увод о појму оптимизма. Према *Филозофском рјечнику*, оптимизам се теоријски схвата на следећи начин: то је „филозофски назор који држи да је овај свијет најбољи од свих могућих свијетова, односно да у свијету има релативно више добра него зла и да је тенденција повијеснога развоја повећавање добра у односу на зло и, опћенито, прогрес” (Petrović 1989: 236). Овакво схватање потиче још од грчких и средњовековних филозофа, али теоријску поставку у класичном облику изразио је и развио Готфрид Вилхелм Лајбниц (Petrović 1989: 236). Његово виђење овог света као „најбољег од свих светова” данас делује застарело, посебно када се има у виду да је овог филозофа још

¹ Добрица Ћосић у сећањима на Мићу Поповића пише: „ја сам био потресен, и несрећан, слушајући у Симиној 91 његов дневник из затвора. Сећајући се тих дана, морао сам да проверим себе, и узео сам ту пожутелу свештицу: колико је туге и очајања она некад посјела у нама!” (Ћосић 2011: 70 и 71). Борислав Михајловић Михиз пише о својим утисцима након првог читања дневника: „Намах ми је постао близак и некако болно, узнемирено, забринуту присан овај човек, кога још нисам ни био видео” (Mihajlović 2003: 127).

у XVIII веку исмејао Волтер у делу *Кандид или Ойтимизам* (1759). Оно што је важно јесте да Лајбниц, ипак, не одриче постојање зла. У једном од својих најзначајнијих дела – *Теодицеји* (1710), изводи закључак који би се могао свести на следеће: „У свијету додуше постоји и зло, у три облика, као метафизичко зло (несавршеност коначних бића), морално зло (гријех) и физичко зло (бол и патња живих бића)” (Petrović 1989: 236). Сваки од ова три облика зла могуће је препознати и у *Рајном дневнику из затвора* Миће Поповића. Ипак, за разумевање оптимизма који се у овом делу супротставља злу, као и песимизму, значајније је практично схватање појма од теоријског. Оно подразумева да је оптимизам „животни став који карактеризира прихватање сваке ствари с њене ‘добре’ стране, тражење ‘позитивног’ и у оном најнегативнијем, нада у коначан повољан исход, нада које се оптимист не одриче ни онда кад се ситуација чини безизгледна” (Petrović 1989: 236). Последњи део дефиниције посебно се односи на Мићу Поповића и став изражен у његовим дневничким записима из затвора. Иако се нипошто не би могло тврдити да Лајбницова теза како је овај свет „најбољи од свих светова” опстојава у Поповићевом делу, назнаке оптимизма свакако се препознају и представљају важан сегмент дела.

Један од извора таквог става потиче из дубоко укорененог осећања дужности и љубави према породици. Дужност и љубав у овом случају не искључују се, већ, чинећи допуну једна другој, изазивају амбивалентна осећања у субјекту који се тренутно налази у неповољном положају, као што је то случај са Мићом Поповићем у затвору. Осећај кривице према породици, жеља да се породица заштити, (што из затвора није реална могућност те је додатни повод за фрустрацију), као и константно осећање носталгије, трају истовремено са младићевом чврстом жељом да опстане. Ову жељу појачава једноставна потреба да се породица опет окупи, као и да се поврати и очува барем мали део безбрижности из дана детињства.

3. ЖУДЊА ЗА БЕСКРАЈНИМ ЋУТАЊЕМ КРАЈ ШПОРЕТА, У КУЈНИ, МЕЂУ НАЈМИЛИЈИМА

Већ од првих страница ратног дневника уочава се Поповићева приврженост породици. Њему је тешко подношљива мисао на лаж коју користи да би најдраже заштитио: „Мојима сам рекао да путујем због докумената и карактеристика, и да ћу се за два-три дана вратити натраг” (Поповић 2016: 11). Хладну информативност изречене лажи писац пресеца нагло наредним исказима: „Тата каже да донесем кило љуте паприке. – Забележи да не заборавиш! – Ја бележим и дође ми да плачем” (Поповић 2016: 11). Очева² порука је

² Уочљиво је да Мића Поповић најчешће користи назив „тата”. То одаје већу топлину и извесну блискост сина са оцем.

једноставна, и такође је на нивоу информације, али контраст који се успоставља у односу на претходну реченицу јасан је: очева порука је искрена, и у својој наивности дирљива. „Кило љутих паприка” асоцира забринутог младића на безбрижност свакодневице, а то је управо оно што му највише недостаје док се спрема на ислеђење. Очево незнање, и незнање његових најближих, о ситуацији у којој се он тог тренутка налази, појачава у њему осећај кривице: „Докле ћу морати да заваравам своје најближе, и да од њих кријем болно сазнање: Миодраг Поповић, то је један несрећник, уклет и бедник, стална и блутава трагедија” (Поповић 2016: 11). Последња реч првог дневничког записа, писаног у Београду 29. 11. 1945, указује на драматичност с којом Поповић примарно доживљава новонасталу ситуацију. Она је разумљива имајући у виду неизвесност његовог положаја, и обесхрабреност коју на самом почетку осећа („Столе ми је поручио да будем спреман на најгоре” [Поповић 2016: 11]). Много је питања са којима се будући затвореник суочава, а главна се односе на то каква га казна чека и које ће то последице оставити на његову будућност. Ипак, слика оца који инсистира да син забележи неопходну набавку љутих паприка, управо у својој издвојености из контекста у којем се син тог тренутка налази, најдирљивија је.

Први дани у Белом Манастиру најтежи су за младог затвореника. Он очајава и верује да је затворска казна његов „крај”. Мисао о породици одржава га, али то се још увек не може назвати оптимизмом: „Имам једну снагу – могао бих да се убијем; и имам једну вољу – живети, животарити због оца, мајке и брата” (Поповић 2016: 14). Осећање дужности преовладава и Поповић га прима са горчином, јер за њега такво *преживљавање* не чини живот, већ животарење. Још теже од дана, Мића Поповић подноси ноћи у затвору. Он неопходну топлину тражи у сећањима на породицу. Иако дан пре Мића Поповић пише о вољи која би се могла назвати слабашном јер жели тек да „животари” због породице, у ноћи, мисли о безбрижним данима породичне идиле чине да му самоубиство делује као злочин. Жеља за топлином породичног дома активира праву вољу за опстанком, без обзира на свест о тренутној хладноћи у којој је принуђен да живи. Да мисао о топлини није тек илузија, улепшана успомена која је младићу неопходна да би преживео, сведоче сећања Поповићевих пријатеља. Борислав Михајловић Михиз записује:

„У кући се дисало једноставно, мислило отворено и слободно, и смејало се много и од срца. Свако је имао право на своју духовитост, али никада нисам чуо реч погрешну, незграпну, тврду у тону, ону која уједе и која се злопамти. Нежност се није казивала, оданост се није показивала, припадништво се није доказивало, све је то једноставно било ту. Из такве куће Мића Поповић је понео у живот честитост, отвореност, верност, срдачност и непоколебљиво право да слободно мисли” (Mihajlović 1987: 18).

Михиз додаје и следеће: „У овој кући присности и толеранције свако је живео слободно, али су живели заједно” (Mihajlović 1987: 17). Осећај зајед-

ништва најпотребнији је Мићи Поповићу у тренуцима затворске самоће. Он покушава да га реконструира тако што ће реконструисати једно обично породично вече, и тиме се измешта из ситуације у којој се тог тренутка заиста налази. У томе налази топлину, што и сам више пута понавља, али и неопходну сигурност. „Још у детињству је добио ону драгоцену и ненадокнадиву сигурност, онај ‘једва ухватљиви осећај милине пилета испод перја кокошке’”, истиче Борислав Михајловић Михиз (Mihajlović 1987: 16).

У одређеним тренуцима он је сасвим свестан да је такву сигурност изгубио. Ипак, жуди за тиме да његова болна сазнања произашла из затворског живота макар помогну неком другом, и заштите га од људске злобе. У неким дневничким записима тај замишљени читалац конкретизује се у лику Поповићевог млађег брата. Александар Поповић, звани Саша, или Сашо – како му се Мића Поповић у дневнику обраћа, као млађи испоставља се идеално пријемчивим да прими братовљеве тешко научене лекције у затвору. Тако му се у дневничком запису од 6. децембра Мића Поповић обраћа:

„Мили мој брате, мој Сашо; клони се људи. Чувај своју лепу душу за јесењи пејзаж, за музику Моцарта и Франка, за слике Вермера од Делфта, за недељна послеподнева у нашем дому.

Ако будеш имао сто шеснаест познаника, имаћеш сто петнаест несрећа, и сто петнаест прилика да се збуниш пред зидом себичњаштва који расте и да се згадиш на ругобу неосетљивости која се шета гола и без стида” (Поповић 2016: 19 и 20).

Ово нежно обраћање брату једно је од литерарно најуспелијих и најоригиналнијих места у дневнику. У овом кратком одломку јасно се уочава начин на који Мића Поповић пише, а који је био запажен, мада недовољно, и када су у питању његова друга дела. Тако Борислав Михајловић Михиз поводом Поповићевог романа *Излеј* примећује: „Све је писано живо, јасно, са пуно нерва, стила и нарочито духа. Духа, у метафори, у идејама, у стилу, у фрази” (Михајловић 1957: 9). Исто се може рећи и за *Рајни дневник из затвора*, без обзира на специфичне прилике у којима је писан, или на године његовог аутора у том тренутку. Цитирани одломак је само један од многих који јасно показују да „Мића Поповић пише снажно и продорно, концентрисаним идејама, изграђеним стилем високе температуре, неочекиваних обрта, блиставе интелигенције и поуздане ерудиције” (Mihajlović 1987: 34). У исто време, то је и један од одломака писаних са највећом горчином. Међутим, ако се обрати пажња на први део обраћања, примећује се да је, иако вера у људе није очувана, очувана вера у уметност. Он брату не саветује да „очврсне”, да „стоји чврсто на земљи”, или да се „прилагоди суровом свету”. Он га усмерава, да прецизирамо, на природу, музику, сликарство и породицу. Чак и други део одломка, у коме је јасно какво неповољно мишљење млади Мића Поповић стиче о људима, не сугерише одвајање од свих, потпуну изолацију од људи, или мењање сопствене личности. Делује као да збуњени Поповић упозорава

млађег брата, који би у једном тренутку могао такође постати збуњен људским понашањем, да се заштити и да пази киме се окружује. Оно што је важно јесте да, док поверење у уметност постаје чак и препоручено, апсолутно поверење у светост породице остаје недирнуто.

Неколико дана касније, подстакнут новим разочарањем, младић поново пише о породици: „Иста је бесмислена егзистенција машинке, иста је моја жудња за бескрајним ћутањем крај шпорета, у кујни, међу најмилијима” (Поповић 2016: 25). Приметна је тенденција да мисао о породици буде на крају дневничког записа. Разлог за то може се објаснити на следећи начин: своје невеселе записе Поповић заокружује оним што му даје снагу да опстане. Мисао о најмилијима мора бити последња, то је оно на чему се писац мора зауставити у писању и прекинути обично суморан ток мисли. Враћајући се у прошлост, у обичне вечери проведене у породичном дому, Мића Поповић обнавља снагу, иако је стално праћен меланхолијом. Чак и када је сета појачана, на крају остаје макар питање: „Ех срећне године детињства! Дивни, топли часови пред празник! Хоћу ли вас још који пут доживети?” (Поповић 2016: 32). Писац никада не оставља суморан одговор који би био коначан – он радије застаје на питању, остављајући простора за наду и срећну промену околности. Када му мисао о породици заиста наноси бол, он не пише много: „Мислим да су сви потресени и разочарани – паклене машине нема. Али они не знају да је четвртина Славског колача са босиљком – паклена машина. Уосталом, то се њих не тиче. Она је разорила моју душу. А писмо... Од мајке. Кратко, болно” (Поповић 2016: 38). О писмима других, као што је на пример Жижино писмо [Живорада Стојковића], он записује много више. У њему не налази мајчину бригу већ охрабрење. Његово пријатељство цени, и узвраћа му, не само писмом, већ и приповетком.

У питању је приповетка под називом „Свети Антун”. Писана је непосредно пред Нову годину, 1946, и премда је написана у првом лицу и говори о војничком искуству Миће Поповића, аутор сам објашњава аутобиографско у њој: „има места, где истинита осећања замењују истините догађаје” (Поповић 2016: 52). Због чега аутор бира овакав облик приповедања могу објаснити следеће речи забележене у књизи *Одговор Миће Поповића*: „Усуђујем се да тврдим да писци-аматери, какав сам ја био и остао, не могу да макну из аутобиографског става” (Gligoriјевић 1983: 69). Након уводне белешке Поповић започиње приповетку уводећи мотив иконе Светог Антуна. За оправдање таквог мотива неопходан је био лик мајке: „Док сам био још дете, моја мајка, иначе врло православна и врло Српкиња, купила ми је за Нову годину, у једној католичкој цркви чудну икону Светог Антуна” (Поповић 2016: 52). На другом месту, одговарајући на питање о породици, Поповић мајку описује на следећи начин: „Мајка је била чудна комбинација животне приземне упорности, истрајности и жилавости с једне стране и прастаринске, скоро следе, атактичке оданости обичајима, на самој граници враџбина, с друге”

(Glorigijević 1983: 15). Уочљиво је да у првој реченици приповетке остаје доследан „дефиницији” своје мајке. Даље Поповић користи мотиве препознатљиве за ратну прозу (опис битке, љубавна сторија са еротским мотивима), преобликујући ове мотиве тако да су у „Светом Антуну” присутна дубља промишљања не само о рату, већ и о миру: „Шта нуде борци за ‘истинске, праве слободе’ Хилди? Нуде им слободу. Шта је слобода? Шта ће Хилди слобода? Хилди је потребна нова хаљина” (Поповић 2016: 93). Интерпретација целе приповетке превазилазила би оквире овог рада, па такав задатак остаје као подстицај за будућа истраживања Поповићевог књижевног дела.

Како се приближава кључни догађај, суђење војног суда Мићи Поповићу у Сомбору, узнемиреност мисли постаје осетнија. Поповићева напетост кулминира у писму које намерава да пошаље својој породици. У њему има и страха и наде; искреног оптимизма који произлази из достојанства, колико и жеље да достојанственост буде начин на који ће његови родитељи примити писмо. Оно не бива послато, али то не умањује његов значај у структури дневника. Поједини моменти су посебно емотивни: „Ја вас бескрајно волим, како то да вам кажем. Сузе ме гуше... јесте, ви сте ми све на свету” (Поповић 2016: 100). Понекада је пак значај који породица за њега има исказана суздржавањем: „Идите у цркву и молите се Богу а ја ћу живети још дуго. Издржаћу”, или на другом месту: „Никога нећу да молите. Поноса. Достојанства” (Поповић 2016: 101). Чак и у овако важном и емотивном писму приметна је самосвест аутора о томе да се ради о литерарном документу: „Моје писмо баш нема стила. Рекох: свима поздрав, врео, врло, врло” (Поповић 2016: 101). Такође, уочава се и друга особеност Поповићевог писања: осетљивост за детаље, посебно у језичком смислу. „Каква случајност, село у коме смо остали да преноћимо, зове се Суза”, пише Поповић (Поповић 2016: 102). Ово писмо најдиректније открива везу између оптимизма Миће Поповића у затворским условима, и мисли о породици. Љубав према породици обавезује младог затвореника на опстанак. Он пише: „Ја се нисам убио због вас, живите и ви због мене” (Поповић 2016: 101). Вера у наставак живота, у живот после затворских и ратних страха, читава се у пишчевој жељи да остави траг о себи у виду дневника, и да тај дневник подели са својим најмилијима. Значај који у том подухвату добија мисао о породици, видљива је у како у целини, тако и у појединостима наративне равни дневника.

4. ИСЦЕДИТИ ИЗ КРПЕ СЛИКАРА

У поменутом писму породици младић јасно наглашава: „Поред вас има једна ствар због које ћу издржати – сликарство” (Поповић 2016: 101). Готово сваки дневнички запис носи са собом понеку рефлексiju о сликарству, или жарко изражену жељу за стварањем. Шта за њега значи сликање говоре следеће реченице, написане првих дана његовог боравка у затвору: „А ја сам

читао живот до сада, скоро жмурећи претрчао, само да бих сликао, да бих нашао израза. Не сећам се, да сам и једанпут, макар и једним делом себе мислио на каријеру; изузимајући оне страсне и невине амбиције да поштено сликам и успем” (Поповић 2016: 12 и 13). Од почетка је, дакле, јасно да је љубав према сликарству нешто што у Поповићу буди жељу да опстане и да се бори, чак и снажније него што је то у појединим моментима исказано када је у питању породица. Међутим, оно што није уочљиво на прво читање, јесте чињеница да сликарство све интензивније постаје мотор који Мићу Поповића покреће, и одржава у њему преко потребан оптимизам. На почетку, једног од првих дана у затвору, он пише: „А сад? Шта ће сад да ме спасе, да не postanем исцеђена крпа? Да, са мном је крај!” (Поповић 2016: 14). У једном од својих последњих записа бележи, међутим, следеће: „Цица ми је послала *Deprofundis* да бих се утешио. Али Оскар је прво био Вајлд, па после осуђеник; а ја сам прво осуђеник па ћу после бити крпа. Свеједно... исцедићу ја чак и из крпе сликара” (Поповић 2016: 98). На овај начин постаје јасно да је у делу *Свети Анђун – Рајни дневник из затвора* присутан континуитет који није само временски. Одређени мотиви имају свој развој, своје варијације и промене у структури дневника. Такав карактер има и укључивање различитих уметника, најчешће сликара, које у одређеним тренуцима Поповић осећа као духовну сабраћу у невољи. Сви који су о дневнику Миће Поповића писали, и притом цитирали одломке из његовог дела, издвојили су и лепоту следећег: „Драги пријатељу Франциско Гоја, Разумем твоје халуцинације, али те уверавам: Твоје име не би било тако велико, да су те халуцинације почеле прогонити у 20тој години. Ти си онда сликао са ентузијазмом обе Маје и онај крајње суптилни портрет Изабеле Корбо ди Порсел” (Поповић 2016: 15). На овај начин Мића Поповић, иако очајан, ставља себе у шири историјски и уметнички контекст, одавајући утисак вере да ће једнога дана, као уметник, такво место себи заиста обезбедити.

Вера у своје будуће сликарско стваралаштво изражена је литерарно убедљиво. Истовремено, кроз њу је најизразитији оптимизам Миће Поповића. Он бодри себе мишљу о сликарству:

„Одолети носталгији!

Одолети боловима!

Оздравити по сваку цену!

– Издржи Миодраже Поповићу ову годину! Стегни срце и издржи! Доћи ће дани када ћеш сликати, сликати, сликати. А ти знаш колика је радост сликање. Она ће, као пролећне воде широка поља, преплавити сећање на сав ужас који сада преживљаваш” (Поповић 2016: 22).

Мисао о будућности када ће моћи слободно сликати одржава младог затвореника, и немали број пута чини га истински срећним и оснаженим: „и сазнајем, сав срећан, да ме нико не може оборити, и да не постоје несрушиве препреке мојим узлетима. Бићу сликар. Сигурно” (Поповић 2016: 33).

Да није увек тако самопоуздан сведочи једна од књижевно најинтересантнијих слика у дневнику. Невидљива сабеседница, хладних очију и коштуњавих руку, мучи својим питањима младог сликара. У питању је несаница. Она га испитује шта мисли о себи, док се он мучи да пронађе одговор. Његов идентитет на провери је самим доласком у затвор, али оно што остаје стабилно јесте Поповићево поимање самога себе као сликара. Понекада је таква стабилност једина утеха у неизвесности која га у затвору константно мучи. На дан своје славе пише: „На душу пао страشان терет. Склонићу се да олакшам себи, што дубље у маштања о платнима, која мислим да насликам једног светлог, далеког дана” (Поповић 2016: 35). Да у тај „светли дан” заиста верује показују и други делови дневника: „Сад знам како треба сликати. Цео виц је у наношењу боје. Мој последњи аутопортре, који ме тако дуго мучио, и коме је тако много, и у један мах тако мало недостајало, умећу да завршим кад се поново вратим у атеље” (Поповић 2016: 48). Без обзира на тренутке очајања, јасно је да се млади сликар охрабрује будућим сликарским подухватима.

Охрабрује га, такође, што га другови из затвора идентификују као уметника, због чега доживљава чак и тренутке „славе”. У његовим записима о томе нема младалачког или уметничког нарцизма. Такве ствари не годе његовом егу, већ његовој души – он ради оно што воли и тиме умањује своју самоћу. Аутентични људски контакти ретки су у затвору (где су и најпотребнији), и Мића Поповић, иако сам у својој казни, приближава се другима кроз своју уметност. „Сад живим од старе славе”, пише 21. децембра, „Калиграфски адресирам друговима писма, и бивам за то награђен њиховим дивљењем” (Поповић 2016: 36). У истражном затвору војног суда, где је напетост пред ишчекивање осуде најинтензивнија, младић доживљава необичан дочек који му макар накратко враћа снагу: „Моја слава корача испред мене. Дочекали су ме непознати људи са узвицима: – Уметник! – Објаснише затим да је причао неки стражар из ‘Озне’ у којој сам до сада био, како се у њиховом затвору налази један ко ‘за два минута може да нацрта човека’” (Поповић 2016: 110). Цртати окружен људима није му ипак лако. Понекада његови „покушаји цртежа”, како их сам назива, завршавају у пећи. Због тога, он се готово потпуно посвећује писању, што не умањује значај сликарства у његовом животу, већ га, напротив, и доказује: „Уметност је за мене, на неки начин, као кафа за Турчина. Никад без ње не остати! Ако нема праве, узимати макар сурогате. Мени је писање сурогат за цртање и сликање” (Поповић 2016: 49). Затим следи једна надахнута похвала сликарству, из које је очигледно како је мисао о уметности једнако жива у њему свакога дана његовог боравка у затвору, на овај или на онај начин. Ниједног тренутка не може се закључити да млади човек сумња у уметност и у њену моћ, већ сасвим супротно – тешки услови у којима се налази нагоне га да пронађе нова, лековита својства уметности и помогне на тај начин и сам себи. Његов оптимизам опстаје све време захваљујући жаркој жељи за сликањем.

Једна од последњих сцена у *Рајном дневнику из затвора*, када је Мића Поповић већ ослобођен, показује каква је природа његових осећања према ликовној уметности и на који начин су она повезана са његовим опстанком у затвору. Он до мрака црта друге затворенике. „Они су ме и до сада волели, јер ‘нисам као други’, станујем са њима и даље у затвору иако сам ослобођен; али њихово дивљење постало је бурно кад сам их одреда портретирао”, пише Поповић (2016: 127). Чини се да је то племенит акт и одраз његових пријатељских осећања према онима са којима је делио затворске дане. Иако је то тачно, могуће је и дубље тумачење његовог чина. Цртање до мрака последњих дана свог боравка у затвору није само начин на који се Мића Поповић одужује својим друговима. На мање свесном нивоу, он се одужује заправо самој уметности. Поред дневника, писаног трага његовог затворског искуства, он оставља још један траг који, за разлику од дневника, нема за њега никакву личну вредност. Портрети затвореника дуг су уметности која му је уносила ведрину у неке од најтежих дана његовог живота, и омогућила му да живи. Ишчекујући потпуну слободу и платна која ће осликати у будућности, он завршава своје затворске дане онако како је за њега једино и природно – цртежима.

5. НЕОЗБИЉНЕ САЊЕ, И ЖАРКА ВЕРА У БОЖАНСКУ ПРАВДУ

Миодраг Мића Поповић остао је упамћен као „дубоко хумана природа” (Живковић 2009: 129). „Читав живот био је бескомпромисни борац за слободу уметничког израза и модернистичке мисли”, пише у једном од многобројних чланака о њему (Garić 2007: 11). Борба за уметничку слободу и борба за слободу аутентичног живљења, у систему моралних вредности Миће Поповића биле су нераскидиво повезане. Да је такав карактер грађен од његових раних дана доказује и његов *Рајни дневник из затвора*. Све што је напред написано, у деловима рада посвећеним породици и сликарству као изворима оптимизма у Поповићевим затворским данима, у сагласју је са трећим делом рада који говори о његовој духовној снази и чврстом карактеру израженом у дневнику. Унутрашњи захтев дубоко моралног бића – да се опстане и у најтежим условима, добија значајну надградњу када је у питању Мића Поповић. Реч је о готово једнако снажној потреби да се доживљено забележи. Оно што је забележено остаје као подсетник и самом себи, и другима, о томе да је могуће преживети, и у својој борби остати племенит.

Запис од 30. јануара 1946. године састоји се само од једне реченице: „Код људи од духа, оптимизам је најотменији став према животу” (Поповић 2016: 124). Иако није одредио себе за субјекат у реченици, чини се да осталим својим записима сведочи управо о таквом поимању живота. То не подразу-

мева равнодушно прихватање околности нити ноншалантно прелажење преко догађаја у својим дневничким белешкама. Мића Поповић је у делу *Свети Анђун – Рајни дневник из затвора* показао изузетан сензибилитет и емпатију; он не прелази олако ни преко чега, нити му је једноставно да се прилагоди окружењу у којем се стицајем несрећних околности нашао. Тако у једном моменту пише: „Уништиће ме, сагореће ме стална смењивања наде и очајања” (Поповић 2016: 29). Важно је нагласити да ни једно од та два стања Поповић не проживљава површно, па чак ни младалачки бурно, што би се донекле могло очекивати имајући у виду његове године. Читалац, након његових првих узнемираних записа, нема утисак ни да млади затвореник прима догађаје драматично. Оно што јесте једна од главних вредности *Рајног дневника из затвора* може се објаснити на следећи начин: Мића Поповић дубоко проживљава оно што му се дешава, и без површности или драматичности у интимној форми дневника оставља траг како о најмрачнијим тренуцима затворског искуства, тако и о светлим тренуцима победе духа. Имајући у виду чињеницу да се оптимизам не дефинише одсуством негативних осећања или реакција на несрећне догађаје, већ преовладавањем позитивног става и очувању наде у суочавању са таквим догађајима, може се рећи да оптимизам постаје доминантно обележје Поповићевог дела.

Из разумљивих разлога, такво обележје најмање је приметно првих затворских дана Миће Поповића. Већ смо истакли како је од субјективног доживљаја сопствене личности као исцеђене крпе младић дошао до оптимистичног става и одлуке да ће и из такве крпе успети да „исцеди” сликара. Сличне промене дешавају се континуирано током дневника. Записи о несаници, о различитим врстама бола (зуб, глава, душа), о сумњи у себе и осећају кривице, смањују се кроз дело. Чак и врста наде коју младић осећа мења се: „Понекад, усред очајања просвира, прозвизди једна нада као метак: Ако сам много болестан могу добити два, три, четири месеца боловања код куће...”, пише Поповић петог дана у затвору (Поповић 2016: 17). Касније, његово расположење се све више мења: „Буде тако, па ме изненада обујми нека силна веселост” (Поповић 2016: 33), затим: „После буре изгреје нежно сунце” (Поповић 2016: 35). Као човек од духа Мића Поповић има смисла за хумор. Једна од духовитих сцена у дневнику јесте она о глумом Загорцу и Мађару који „трагично мало зна српски”. Такви тренуци враћају ведрину у живот младог затвореника:

„И он, са своје стране, врло гласно да би га и глуви чуо, почиње да прича басну:

– Била једном три мушки коза. – И онда понавља још гласније:

„Три... мушки... коза –

Ја бих да се љутим, али не могу. Смејем се.

Иначе, враћам се Богу. Он разуме. Он прашта одмах. Он ће ми, то је сигурно, поново даровати ведрину и мир. И опет ћу моћи да радим” (Поповић 2016: 37).

Религиозности у строгом смислу речи у дневнику нема, али очувано је поштовање обичаја и славе, као што је очувана, уз сва искушења, истинска вера у Бога. Млади човек мучен је тако питањем о својој вредности, при чему то питање код њега добија дубљу, чак хришћанску димензију. Питања савести, кривице, доброте, која се постављају у извесном стању душевне узнемирености и растројства, подсећају на моралне дилеме ликова из дела Достојевског. Он тако води замишљен разговор са својом старом сабеседницом без лица: „Али знам да је сасвим глупо то, што сам ја данас свестан да је ова казна праведна, па ми та савест ипак не умањује патње. Силно се мучим да проникнем, јесам ли ја рђав човек? Све говори да јесам...” (Поповић 2016: 47). Одговор који му несаница казује један је од оних светлих тренутака у делу где се чини да, упркос свим недаћама, снажан дух и племенита душа односе победу: „– Кажеш... силно... да проникнеш... Има једна ствар. Ти ниси у стању да презиреш. И мада често носиш маску презирања, ти једино можеш много да волиш, или много да мрзиш. Као сви добри људи... прави људи.” (Поповић 2016: 47). Мржње, ипак, у делу нема. Поповић људима чешће прилази са разумевањем и саосећањем, чак и када је у питању неко с друге стране затворских решетака. Он је свестан да сам бира перспективу свог посматрања: „Наше очи су ексер којим смо прикуцани за стварност” (Поповић 2016: 100). Оваква и сличне сентенце у делу доказ су његове интелектуалне оштрине и књижевног умећа, али и емотивног доживљаја стварности. Како Станислав Живковић примећује: „силовит Поповићев темперамент тражио је што више контаката са животом, који је он иначе веома емотивно доживљавао и пратио до последњег дана” (Живковић 2009: 332).

Од почетног шока и очајања, до снажног осећања моралне дужности да се опстане у свету, онаквом какав је он заиста, Мића Поповић прелази кратак али интензиван пут. Непосредно пред ослобађајућу пресуду, он у свом дневнику пише:

„Они не би схватили да сам ја већ данас ослобођен, иако ме стражар још увек спроводи, иако још увек спавам на даскама. Ослобођена ми је душа од комплекса који су се претстављали комплексима лепоте и мудрости, а који су у ствари били отров у мени. Да би човек био мудар, потребно му је врло мало: треба да буде поштен. Зла природа, као тврда и непробојна кора, покрива онај део мозга, у коме се налази моћ за објективност” (Поповић 2016: 104 и 105).

Ослобађање душе усклађено је са сазнавањем истине о себи. За Мићу Поповића то је питање моралне дужности:

„Морал нас не осуђује кад грешимо зато што не заузимамо правилан став према општој истини; тад нас осуђује војни или цивилни суд; али нам морал не опрашта кад заузмемо неправилан став према истини о самом себи, јер је заузимање става према истини о самом себи условљено једино искреношћу, а то је оно што морал од нас с правом захтева” (Поповић 2016: 111).

Истинољубивост, чак и када има високу цену, од суштинског је значаја за Поповића. Његови захтеви према себи су строги, али у затворским условима га не слабе: напротив, доносе му моћ да издржи и изађе већ ослобођен изнутра. Борислав Михајловић Михиз о свом пријатељу пише: „Животу је пришао нештедимице, млад, гладан, необуздан. Тражио је много и од њега и од себе” (Михајловић 1957: 9). Други га пак виде као једног од „оних интелектуалаца са срцем, песника које је могло да створи само ово наше лудо и узнемирено доба” (Trifunović 1987: 9). Оно што је сигурно јесте да је управо захваљујући својим високим критеријумима морала преживео у доба које је било довољно „лудо и узнемирено” да би могло и од младог човека начинити исто. Мића Поповић ипак свесно бира нешто друго. Последњих дана свог боравака у затвору он пише:

„Моје унутрашње морање да од сваког појединачног тренутка у животу правим нови живот, оно потпуно предавање расположењима, то је сва моја трагедија и сва моја величина. Јер ја никада нећу „огуглати”, како се овде каже; пролазићу кроз све патње широм отворених очију, *проживећу* своју судбину до дна. И нећу се због тога кајати. Ја знам да „огуглати” значи носити празну душу, а ја хоћу пуну душу, па макар и бола пуну. Ни мало не мења ситуацију то што ми се може догодити, да будем осуђен на пет, шест, осам година. Из тамнице, не спорим, могу да ме изнесу без плућа, али ја сам из ње нећу изаћи без сјаја у очима” (Поповић 2016: 112).

То „унутрашње морање” нагони га да остане целог живота доследан себи и његов интегритет неокрзнут је месецима у затвору. Оно што га је држало при памети, како пише, јесу „неозбиљне сање, и жарка вера у божанску правду” (Поповић 2016: 31). На тај начин Мића Поповић успева да истраје, и остави притом дело трајне књижевне вредности.

Син, брат, сликар и бивши партијац принуђен је да се снађе у новој улози – он постаје затвореник са неизвесном будућношћу и нејасном кривицом. Свака од његових дотадашњих улога доживљава заједно са њим своју трансформацију у затвору. Оптимизам Миће Поповића показује се у делу *Свети Анђун – Рајни дневник из затвора* као неуништив, а начин на који се манифестује литерарно неубичајан и занимљив. Многе сцене из дневника доказују пишчеву самосвест, а многе метафоре и сентенце изненађујуће изграђен стил. Извори оптимизма анализирани у овом раду, а то су породица, сликарство и морална чврстина Миће Поповића, међусобно су повезани и произлазе један из другог. Као млад човек присиљен на тешке затворске услове, који изискују преиспитивање и промену начина размишљања, Мића Поповић се неретко колеба у својим дневничким списима и доноси различите закључке о животу, о себи, о људима. Оно што је, међутим, јасно из његовог дневника јесте да, без обзира на сва колебања својствена емотивној и мислећој личности, постоји јасно усмерен циљ ка којем Поповић читавим својим бићем стреми. Бити са својом породицом поново, поново сликати, и издржати све

недаће, а остати морално чист – то је оно што младог Поповића одржава у животу. Истовремено, то је и оно што му помаже да остави иза себе траг који и седамдесет година након писања задржава свежину, оригиналност и актуелност. Значајније од тога, то дело омогућава да хуманистичке вредности које је Мића Поповић целог живота неговао остану доступне данашњој читалачкој и научној јавности. Његов оптимизам има дубину и смисао, и на тај начин супротставља се површности наметнутих оптимистичних мисли данашњице. Због тога се не сме дозволити заборав, као што ни изговора за маргинализовање књижевног дела Миће Поповића више нема.

ЛИТЕРАТУРА

- Брајовић, Предраг (2010). Хилдина нова хаљина.
<<http://www.politika.rs/sr/clanak/125383/Културни-додатак/Хилдина-нова-хаљина>> 26. 02. 2010.
- Живковић, Станислав (2009). *Неунишћиви свей духовне лейоше*. Нови Сад: Матица српска.
- Михајловић Михиз, Борислав (1957). Излет Миће Поповића. *НИН*, бр. 341, 14. јул 1957, стр. 9.
- Поповић, Јован (2016). Уводна реч. У: Поповић, Мића. *Свейи Аниџун – Рајни дневник из зајвора*. Београд: Геопоетика издаваштво, стр. 7–8.
- Поповић, Мића (2016). *Свейи Аниџун – Рајни дневник из зајвора*. Београд: Геопоетика издаваштво.
- Ћосић, Добрица (2011). *Пријатељи мога века*. Београд: Службени гласник.

*

- Ćosić, Dobrica (2005). *Mića Popović, vreme, prijatelji*. Beograd: Publikum.
- Garić, D. (2007). Buntovnik protiv totalitarnog. *Građanski list*, br. 2322, god. 7, str. 11.
- Gligorijević, Milo (1983). *Odgovor Miće Popovića*. Beograd: Nezavisna izdanja.
- Mihajlović, Borislav (1987). Priča o jednom životu. U: Gavrić, Z., Trifunović, L., Mihajlović Mihiz, B. *Miodrag – Mića Popović*. Ljubljana: Mladinska knjiga; Beograd: Književne novine, str. 11–37.
- Mihajlović, Borislav (2003). *Autobiografija – o drugima, knjiga prva*. Novi Sad: Solaris.
- Petrović, Gajo (1989). Optimizam. U: Donat, B. (ur.). *Filozofijski rječnik*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, str. 236.
- Trifunović, Lazar (1987). Predgovor. U: Gavrić, Z., Trifunović, L., Mihajlović Mihiz, B. *Miodrag – Mića Popović*. Ljubljana: Mladinska knjiga; Beograd: Književne novine, str. 9.

INDESTRUCTIBLE OPTIMISM OF MIĆA POPOVIĆ:
SAINT ANTHONY – WAR DIARY FROM PRISON

S u m m a r y

The paper explores how Mica Popovic, primarily a painter, succeeds through his war diary to literary express the power of his spirit, and also to survive in the harsh conditions of prison life because of it. Regardless of the difficulties encountered as a political prisoner, Mica Popovic managed to prevail despair that sometimes overtakes him. Optimism is becoming an essential feature of being that suffers, but it's aware that this suffering will not last forever, and takes on a deeper significance in diary. This paper analyzes the sources of Mica Popovic's optimism, each of which will be given attention in a separate section. Commitment to family, love of painting and moral duty of man to persevere in the struggle against injustice, keep young painter and writer in prison, making his war diary valuable work of Serbian literature. The aim is to point out the literary Mica Popovic, which has so far been marginalized in the study of his work, and analysis of the way in which optimism in his war diary from prison manifested.

Key words: family, painting, moral, spiritual power, prison prose.

Сања П. Веселиновић
Филозофски факултет у Новом Саду
Имејл: veselinovic3223@gmail.com

Радослав Ераковић
Ифигенија Радловић

„ЗАБОРАВЉЕНЕ” СТРАНИЦЕ ИЗ ИСТОРИЈЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ 18. ВЕКА

У чувеном тексту Милорада Павића *Уз Орфелинову књижу о Пејџу Великом* наведен је зачуђујуће нетачан податак да је управо „наш човек А. Д. Секереш” издао дозволу за штампање „највеће књиге српског XVIII века” (Павић 1970: 406). Чак и да је Атанасије Димитријевић Секереш (1738–1794) био наклоњен Захарију Орфелину (1726–1785), тако нешто није било могуће јер венецијанске штампарије, срећом, нису биле у надлежности аустријског цензора Секереша, једног од најученијих Срба у другој половини 18. века. Наиме, веома је тешко издвојити личност која је међу нашим грађанством и свештенством у ондашњој Аустрији била омраженија од покатоличеног Србина, бечког цензора „илирских” књига и Доситејевог дугогодишњег пријатеља. Упркос Павићевом (нехотичном?) покушају књижевноисторијске рехабилитације Доситејевог бечког пријатеља, однос Атанасија Димитријевића Секереша према „највећој књизи српског XVIII века” (Павић 1970: 406) представља један од врло конкретних, иако недовољно проучених, разлога због чега је даровити полиглот и врхунски интелектуалац епохе српског просветитељства био, још за живота, осуђен на својеврсни *damnatio memoriae* међу својим љутитим сународницима.

Морамо нагласити да смо (општеприхваћену) заблуду у вези са „афирмативним” ставом „нашег човека” Атанасија Димитријевића Секереша према капиталном делу Захарија Орфелина отклонили захваљујући увиду у његов оригинални (негативни) цензорски извештај о „русофилском” *Жиџију Пејџа Великаџо*. Наиме, данас је недовољно познат податак да се наведени документ, под насловом *Observationes Censoriae in Libros duos Vita et gloriosa facta Petri Magni Imperatoris Russiae*, чува у Архиву Војводине (Кутија 137. Инв. бр. 902. Фасцикла 15Б, број 246). Архива некадашње Илирске дворске

депутације прешла је у власништво наше државе након Другог светског рата (1947. године), на основу реституције предвиђене Мировним уговором између ФНРЈ и Мађарске (Валрабенштајн 2000: IX).

Прилог: Цензорски извештај Атанасија Димитријевића Секереша о *Жиџију Пеџра Великаџо* Захарија Орфелина (*Observationes Censoriae in Libros duos Vita et gloriosa facta Petri Magni Imperatoris Russiae*). На основу белешке на десној маргини насловне странице (извештај је написан на латинском језику и има укупно 18 листова), можемо закључити да је цензор послао Илирској дворској депутацији своје (негативно) мишљење о *Жиџију Пеџра Великоџ* 10. априла 1775. године. Недовољно проучени документ од изузетног књижевноисторијског значаја, данас се чува у Архиву Војводине (Кутија 137. Инв. бр. 902. Фасцикла 15Б, број 246).

Nº 246.

Observationes Censorie
in Libros duos
Vita & gloria facta Petri Magni
Imperatoris Russie
dictos.

proq. 10. April.
1775.

902

00014

Excelsa Casarco Regia in Illyr:
Aulica Deputatio
Domini Domini Gratiosissimi.!

Libros hosce, benigna Excelsae Deputationis
dispositione, accuratiori examini meo sub-
jectos esse, scito, eo mihi est gratio, quod
nunc perficere, quam in visceribus gerat
habeo, clarius docendi, ipsamque adeo, de
his intercipiendi sententiam meam de
meo confirmandi potestas mihi concedatur.
sciant in tantis laus plenius ulcoribus
et vigilantissimis aliis Venetis, quod
typo suo ferere non dubitaverint. Illud
atque grandaeque bonis dormitat Ho-
merus, merito occurrere possit. Inveniebatur
vero in: Vita et gloria facta Domini
Imperatoris Petri Magni Monarchae
rus Russiae, cum praemissa brevis geogra-
phica et politica historia Regni Russiae
nunc primum Slavico idiomate com-
posita et edita. Venetis in Epigraphico &
metrico Theodoro etc. Dedicatus est ab
eodem hocce typographo, hodie ad clavum
sedenti Russorum Dominatrici. Prodi-
git

laudem adulator miram ejus in profe-
rendis finibus felicitatem, in regem,
dis prudentiam, humanam in legibus
dictandis, agilitatem, magnam in arboribus
et licentiam elegantiores liberalitatem
in eximio factorum remuneratione po-
dignitatem, ad coelos coeclens, divinis
eam maestas honoribus. Singulare quod
patet, in Petri Magni encomiorum
coronide dedicatio ista habet, ubi haec
opus vel ideo. Ruffica dialecto edea,
dum fuisse adferitur, re alio quippe
numerosa gentes, eadem cum Ruffi-
is lingua utentes, magnificorum
gestorum, et gloriosorum factis ac la-
ti Heris factorum perituli licentia
describuerentur. Et haec quidem. Lat
ipsa dedicantis verba. Veramenimvero
si per me faceret, nollet istos barbaros
in aures populi hujus nostri ingeri, ce-
quidem non ferrem. Nam ad eam. O
pus haec, ex 46 variorum scriptorum
fragmentis conglutinatum, in duo parti-
tes ipsa docet volumina divisa, 18
diversis et fusiis hanc capitibus ter-
minatis. Ceterum cum ingens istud
chaos, longo commisi intervallo rite per-
lustrari posset, ac Domignis minorum
Lectorum expectationem tandem daret,
penam tenerem, ingenue fateor, non

omnes me rimas ejus curiose inspectiss,
 sed fugit me tantum oculo eundem per,
 curasse. Et hoc quidem eo quod huiusmodi
 quo me libenter, si permitteret mihi ejus ca,
 frugatis clementer demandanda esset, non
 effectum promittit. Dato in ea, quo et hanc
 abut lutione observare in eo huiusmodi, quia ad
 idem aternis tenetis conceptionem huiusmodi,
 tant, plane nequeo dubitare.

Primo

Enim in ipso partis primae capitulo pag. 18^a
 Junctam illam, qua viginti circiter abhinc
 annis sub Elisabetha Regina contigit,
 multorum e gente nostra in diffusiis suis
 migrationibus, plene illius ratione narrat.
 Ipsum etiam privilegium, si ejus eadem
 Elisabetha Imperatrix recentibus huiusmodi
 variis, sed non magni ponderis immunita-
 tes, per 17 diversa capita posuerit huius-
 modo hanc stylo describit. Quod ad fi-
 gure narrationis huiusmodi compilator sub,
 ipse narrat, quoniam ad rem iuxta pertinet,
 preterire nequeo. Narrat sicut pag.
 23^a columna 2^a quod cum Impera-
 trix annis illis columnis unum novum
 territorium designasset. Novam sicut
 urbem, aut aliam, quod placeat. Novam
 quod sicut territorium, ubi repetit inter
 duces eorum diffusiis, eo quod sicut gra-
 co eundem dixerat, cognomento: Novam
 qui primus cum subregiana cohorte sua
 in terras illas advenit, ipso tempore per
 privatis adeptis, reliquit. Et Novam
 huiusmodi

Sicut Scherich qui complures ex An-
 garia, et alia quidam Anonymus qui
 ex nigro monte non pauciores secum
 duxerant, uterque Illyrii, subest recu-
 rascent, adeoque in excelsis gradi imperio
 etas. Isti des in Dacmatia provincia
 fixerunt. Hic tandem scriptor con-
 iam separavit hujus huc verborum
 deli. Inaba enim a longo rebo tempo-
 re rebo inter et graecor an h paria
 nondum est ex pta. Intolerantia graeco-
 rum autem nisi minima tolerare possit
 Slavonica originis gentes; sed vero gra-
 cos tanto habent despectu, quanto po-
 puli incompans et est huiusmodi vere
 dignus est. Egregiam sane hoc est, po-
 tica de Regno. Quisnam historia con-
 dimerant!

Secundo
 Solitiam & geographicam. Quisnam huiusmodi
 fons compilator in eodem huc
 capite pag. 36ta col. Ista ipsam
 etiam gentis illius religionem brevis
 attingit. Dicit eam graecam esse orientis
 lem. Eparchis Patriarchis. Iam huiusmodi
 tandem in bonum eorum officin
 Productionem, nihil tamen huiusmodi
 prima Imperatoria iohannis eandem in
 nino abjectam. Dioceses in Russia
 28 esse tradit, Tempora 18747, Mona-
 chorum 724, Monialium vero 925 No-
 miferia numerat. Refert tandem, etiam
 etiam prater graecorum pram con-
 fessionem variis in Russia religionibus
 christianis

excepta Monasteriorum exstrukione, ple-
ne libertatem concedi exstitit. Porro
dem ut aut verum sit, numerosam famam ite-
lam obistorum monasteria familia indora
cipiam, et non minorem etiam sacrorum
adrum numerum, populo huic restitui, m-
hil magis quam occulationem. Item gres-
gem deprecanti, haud agere passus estenta

Caput. Etiam antiquam Aestia historiam
pandens, antiquitate et origine hodiernae
gentis Aestiae à longinquis retro tem-
poribus deducta, Veniam Dacum et
Quarum usque ad Primitas Petri M.
exponit. Corrigit se caput hoc à pag.
51ma usque pag. 140ma, usque quod
gram, praeter ea, quae ibi, notata eligi,
num. habet.

Caput. Item à pag. 141ma usque 182
se se extendens, praeter varias Princi-
pum in populo efformando difficulta-
tes, compluresque variorum rebellium
factiones, et nates ex iis non raras
regni vicissitudines, nuptas et tractas
Principum, praeter haec ingram duo quo-
dam, quae forte notasse non ab eo erit,
enarrat. Primum recitat ad admodum
historiam aduersus gl. memoriam
peratorem Leopoldum, à Arnico (Re-
no, Ungaro Politi, et Salinarum Rege
conspirationem. Secundo, à pag. 165da
col. 1ma descripta, quoniam modo, pro in-
petrandis aduersus Turcarum imperium

Copiis auctoribus, legati ad Russos
 anno 1842 ab Augusta Julia Napha
 & Christophorus Dasso de Fivow, et
 Sebastianus Dasso de Plamberg/gorum
 etiam fusa et elegans rursus oratio ad
 Russos Principes facta à pag. 186 us
 que 189 diserte exhibetur / a Russis
 quidem honorificè officine sunt recepti
 sed exquiritis actus quibus adhaerenti
 nisi excusationibus, ad speciem quidem
 ideo, quod impossibile esset, tenem ad
 modum etate adhuc existentibus Betho
 & Joanne in fallo / Russica Dicitur in
 tam grave se se immiscere negotium
 re autem ipsa, in partem potius soli
 omis / ubi clarius sic legitur pag. 189
 col. 3ta / eo quod subiect, legati ad Rus
 dos in pari cautela ad Augustam Juliam
 nostram paulo antea missi, ab ipse
 tu, quod fidem Turcis de 12 annorum pa
 ce datur, frangere saltem conscientia
 hanc hinc, manet. sunt a nobis recipi
 ideo ingratum, nostri etiam supra dicti
 legati rebus infectis, à Russis sunt
 dimitti.

Caput 4^{thum} à pag. 183^{thi} usque 208.
 Petri Alexievich, Imperatoris Caroli sua
 Sophia procuratum ab imperio reced
 sunt, variorum legationum erectionem,
 inauditam in Russia exauditionem, ho
 rum mortem, illorum habitationem, aia
 unius altissimae

extractionem, quoniamdam etiam usibus
exteris expugnationem, navium bel-
licarum adificationem, petros tandem
impetratos à nobis aliisque exteris
pyrotechnas, seu poliorcebas, et vasa
geometras, abaque his similia navi-

Caput Stim à pag. usque 234ma hacten-
us des porrigens, præter varia, quæ be-
no per Episcopum peregrinanti, vidisse au-
ferre, præcipue vero accidisse contigit, y-
sum etiam, Pienam ex Hollandia per
Saxoniæ adventum ejus fuisse exhibit.
Narrat eum ab Augustissimis Imperatore
post magnificentiissime receptionem, eique
convivium tale, quale vix unquam in Aula
Imperatoria visum erat, paratum fuisse,
cumque Betus, colloquium cum Imperato-
re institueret, in signum reverentia, nec vi-
dere nec caput cooperire vellet, Imperato-
rem quoque ipsius, Mantem, et capite de-
munito, sermonem cum eo prosequi ma-
luisse. Et hæc quidem legi possunt à pag.
220ta usque 228ma de reliquo nihil
in hoc Capite eminet, quod videri esset
dignum.

Caput Stim à pag. 238 usque 257ma
de de extendens, militaris exercitus re-
formationem, pacem cum Turcis Caroli,
sui in Italiam, Legationem Constantinopolita-
nam, et annuatas etiam seu politicas
seu exteriores decorem sequentes in
Hibernias, veluti etiam in Anniam, au-
spiciis

à Mense Ianuario orphanus habet,
vestimentorum ad mores Germanici casti-
tationem, barbam radere, sexum regis.
rem cum viis, dum rebus exigit, libere co-
versari, et nonnulla etiam aconomica sta-
tuta enumerat.

Caput Imum à pag. 258 usque 279ma ter,
maior dicitur proposit, nihilque aliud, quam
private inter Bohum Ruffum et Caro-
lum Sueciae Dia, qua tandem longo in-
tervallo in inferis utriusque gliscen-
tia in apertum bellum erigere, variam
que Martis fortunam beatorum proposit.

Caput 8um à pag. 280ma usque 317ma
bellum et opificationem vari generis fe-
licem ac celerrimam introductionem, crebras
à Sueciae victorias reportatas, frequentes
artium inimicorum occupationes, deque
his celebratas non paucas solemnitates
et conebat his aeterna fuisse pandit.

Caput 9um à pag. 317ma usque 340ma
bellum cum Carolo continuat, creberrimam
ei Regem illatam, factum Bohemopolis
urbis fundamentum, seditionem in pro-
vincia Bohemica, rebellium Danicorum
Ordacorum, et alia his debentia nar-
rat.

Cap. 10um à pag. 341ma usque 363ma hanc
Nuptias Petri cum Catharina, ducer-
sa bellica artis stratagemata cum fe-
lici successu adversus Carolum adhibita,
partem de eo in Ingemarklandia inigi,
nova victoriam, ~~maioris~~ hancam Ma-
p.

00022

*imaginem

pi ejusdem profecti, et ad Carolum tra-
fugi, cum sui copiam hanc faceret, ad
pabulum suspendam, praterque hec
Rel. fore continet.

Caput 11um a pag. 360ta usque 384ta
varios in bello fortuna tuus, Carolum
nus grave in Syris accepit, quique
tandem ad Holtaviam peritissimum in-
teritum, ad Mahomedanos fugam, e-
his similia exhibet. Estat praterea in
fine capitis hujus insignis quidam Rel.
dedicata latina inscriptio. Eam vero a
Mabe Principis ejusdem Viterbor,
gentis, quod alias captivum honorifice
dimiserat Petrus, ad vero revertentem
inopina mors oppresserat, eo quod ipse
Petrus, Principe dignum fuit curam
in eternam humanitatis ipsius memoria
marmori inscribi justam, procedens in
dit paragraphus.

Caput 12um a pag. 384ta usque ad
finem partis hujus primis, Cosmographi
a Petro adversus Carolum cum septem
trionatibus Principibus federata, Nov
ad Anglos, de eo qui dominum erat lega-
tus, facta legatio, Varia de gentilibus
Siberie incursio ad Rix. Solum inveni,
sardis consilia, Urbiumque notatibus
hostilium expugnationes depingit,
partemque primam claudit.

Volumen 11

Primum in hac Ede parte, qd in ordine

00023

* Caput

13^{thum} a pag. l^{ra} usque 38^{am} de
pingit, quibus machinationibus Caro-
lus ad Turcas profectus, Petrus Otto,
marricarius ad frangendum eum suffi-
cienter permovere adlaboravit. Hæc to-
ta res ei non ex voto processisse videtur,
cum Sultan Achmet scribit, literas
ad Petrum datus pacem potius cum eo
conferreaverit, sed paulo post omnino
interitum. Expeditionem in Turcas,
pacem cum eisdem ob inopiam necessa-
riam initam. Rediit in Moldaviam,
Hughfal Alexi Principis, et plura
his non ab initia legenda probet.

Caput 14^{thum} a pag. 39^a usque 44^{am}
terminos duos extendens, proponit, de-
claratur cum exteris Petroburgi com-
mercium, litem diversarum expugnat-
ones, Vehemens Petri ad bellicas artes
adificandas studium, Translatio Sena-
tus æctorii ex urbe Mosqua Petro-
burgi, Studium inpopulanda Koljilint,
fundationem Ordinis S. Catharine et
plura talia.

Caput 15^{thum} limites suos a pag. 43^a usque
123^{am} longe lateque diffundit.
Duo in hoc, cum priorum argumentis ab-
grem labore in eorum adfinitatem, ha-
beat vero pleneque omnia, ne omnibus
his reicogam, eundem habens probi-
tatem, et ad eoque, quæ forte nosse pla-
tis

00024

interest, Stylo accelerato transibit. Prom-
net autem in Capite hanc à columna 24ta
pag. 117ma usque ad colum: 18^{am} pag.
121ma fasciculum distincti Magni
singulare hunc Specimen. Formatur ite
grandilogi Domini Theologi Antonii, B.
to forte occasione peregrinationis ad eos d.
ventante, post habitum cum eo longum et
mitiorem colloquium, delectaque ipsi complu-
re palatinarum saccamentorum atque arthur
seueta, adeo libi blanditus fuisse, ut d.
quod antea Romanus Pontifex Leo IX
cum ut ut lapide molo fracta lentave-
ret, uniuersam subiecti male à se inimice
diffidentium Ecclesiarum horum, apud
se se effecturos, in dubio speraverint. Re-
cum rem hanc plenius recordare omnino
non erit abs re. Dubioque quoniam, ut inter,
probris magis, quam historicis partibus gerens
ipsamque compilationem ad litteras cortices
imitatus, proprius ipsius coloribus tingedi-
am depingam. Domi qd. / ingit. fabulato-
Theologi, quamvis non ignorent, rem Ch.
fianam ab Oriente suaecepisse auspicia,
exploratungue habent, qd. Babes Docti,
reipre Ecclesie concordie ea de re promua,
acnt, denique prima sacra concilia, Ecclesia,
flicos Canones, ritus et caerimonias, ab O-
riente hancquam genuino forte ad nos de-
marate, vel ideo saltem dubitare non po-
tuerint, quod et hodie adhuc omnes ecclesia-
fici gradus et dignitates graeco insignia,
huius nomine, ipsamque adeo causam

Reg. III = 171
 1721na generacionum divitiis Majihman
 singulare bene specimen. Fortunabilis
 grandiloqui Domini Theologi Crotomici, B.
 Louis ad eosd.

to forte occasione pergeram
veritate, post habitum cum eo longum et fa-
cile colloquium, detectaque ipsi complu-
ra galatrarum lichenarum atque arthur-
orum.

D. B. Little ad P.

seuete, adeo ut blaviss...

de Protection Ecclesiarum hactenus. Pe.
se se effecturos, videlicet servaverint. Pe.
cum sem hanc plenius recordare omnia
de his. Nobiscum queram, ut inter,

prohis magis, quam historici partes gerere
ipsamque compilatorem ad litteras coherere
initiatum, proprius ipsius coloribus tingit;
62. *fabulatus*

am Lepingam. Dem j^h / 1777. Theologi, quavis non ignorant, rem Christianam ab Oriente susceperisse auspica, interpretatione habent, quod Petrus Doct.

requis Eulisia concord de ea do
aent, denique prima sacra comitia, Calabria,
fricos Canaxes, ritus et ceremonias, ab
hunc generum genitrix forte ad nos de

marabile, vel ideo saltem dubitare audeat,
suerint, good) et hodie adhuc omnes ecclesie,
sua gradu & dignitate græco insignita,
in hoc Deo constanti

25

sancti hujus Celestiarum diffidit non di-
ca fuisse, quoniam Clori ambitionem atque a-
varitiam, nec sumpsit omnia cum probon-
tibus videret, eo tamen non obstant, cum
plene speraret totum hancquam sufficere
totius Reformationem, non minorem illi in
spiritualibus quam secularibus adroga-
turum potestatem, manifeste cum hosti-
liis vultu, ut hactenus tamque illis huiusmodi
his suis, unum adhuc idque ultimum
gloriosissimum adiciant, Austriamque
Celestiam cum Romana conturbant. Petrus
proposito atque zelo egregiorum virorum,
ut par erat, collaudato, rem sub eo colere,
quod is belli & status negotiis assidue im-
plicatus, etiam forte negotium hoc de se-
rum ejus gradatentius pertrahere posset, in
idem tamen de se inmittere requiret, huma-
nissime debetavit. Neque tamen omnem
speram praecidit, rogando subest Theolo-
gos, ut has hac de re propositiones scripto
ei consignarent, quo is domum reversus cum
Praetatis suis rem eam conferre, geminas,
que exagitare posset. Paruere dicto patri
& concordia amantes Theologi, episcopi, tamque
latis Romae conscriptam die sequenti be-
tro tradiderunt. Crinomis. pleno arbitrio reli-
tis duos praecipuos angulares lapides, in
quibus cado rei vestitus, duo inquam dog-
mata Romani Pontificis, tamquam legiti-
mi Petri successores & Christi Vicarii privi-
legium infallibilitatis interim exculpat, et
Spiritus S. in Patre Filioque, processio-
nem, ut testimonio complurium praecedentium

* tempus

Batum, atque Theologorum cunctis, recipi
 and veris hortantur: a literas hanc Petrus
 quidem acceptavit, sed cum ipse, obdaret ut
 unquam in rebus suis esset Theologus, gratia
 que hanc in aera potius religione confirma
 re, quam novellas ei doctrinas propinare sta
 det, rem irritam reddidit. Quod ita ipse
 mis diffusi laudatibus reddita non meliora
 to utaq. Alia enim cetera postquam amore huius
 sed contentu, quam responsa dignitatem eam
 promittantur. Alia tunc accubioris nimium
 sunt exasperati, quasi vero, gens haec ad it
 tas atque tenebris infidelitatis conspulsos, tunc
 primam ad provocandum Romanam Eccle
 siam, geminam veritatis lucem inspicere
 debuerint. Alia denique, et forte passim, aucto
 ritate, quod Orientalis graeca Ecclesia Nihil
 prima, deinde Catholica et Apostolica, quod
 nia ab Apostolis et Conciliis conciliis hanc
 sancte et intemerata servet, reliqua vero om
 nes Ecclesias, quae de se ab antiquissimis his
 traditionibus deduxerunt, à Catholica esse de
 paratas, et consequenter ipsam etiam de
 manant. Hoc in rem hanc subministranda
 scripta atque Nihil aliud scribere contra Alia,
 quod volumus in actione eduxere Batum,
 vacata, legere non minus quam scribere mi
 nis esset indifferens. Discessit igitur sufficiens
 promissum coram hoc ipse nam cordatissime,
 cum scribitur est exitum. Cum tunc, qui
 à Quae sperant possit gerere. Veram hanc
 subiect. Super hoc ad invicem indignationem
 Petrus declarare, eique, quantum periculat,
 minima in auctis dogmatibus mutatis, quod
 Quos post de tradere possit, omnibus modis
 inculcare.

00027

Mituntur respondere Theologi Lubanici, etque
 vota eorum, eo quod consuetudo erat Patriarcha
 usque Regnum Russiæ in patriarchali sedet
 illo interregno deputationem efficit, respiciendo
 necesse cum castro Reverentissimi Patriarchae
 charum et religiosum omnium Orthodoxorum
 Orientalium Ecclesiarum Episcoporum deinde possit, ut
 ingratum des ista eorum nullo pacto exister
 posse, utque abaritationem, et Ecclesiarum u
 animam salutem à Babe hominum precarialiter
 expectare non possunt. Et hoc quidem aliquid
 eorum fides, sed ea quae domi intra parietes
 inanis patravimus fuisse, fidem hanc omnia
 excedunt. Beth enim Magnus veritatem
 compilatoris pag. 121 na col. praef. qui quidem
 et ipse cum viribus suis et opinione, ea
 istam et mentem eorum laudant, utque
 suorum florentium, proprio furoris ut
 daret exemplo, pollicetur prodigio parato
 comitis autem huius minimum ubi ratione
 non, imitabili insignit Barth dignitate
 in opprobrium eorum, qui eandem de
 cant.

Capitulum 1. Thom Vilam, rebellis facta, Allex
 Principis filii Beth Magni, matrisque in
 cum Sandem hanc Leopold Hucro Condu
 aucti, morte naturalis provocatus, et statim
 am eludit.

Capitulum 1. Thom à pag. 185 la usque 261 Thom
 late Leopold hanc Leopold Hucro Condu
 hanc, Leopold hanc, et Leopold hanc
 omni Leopold hanc, Leopold hanc, Leopold hanc
 non Leopold hanc, Leopold hanc, Leopold hanc

Purificationem. Marti 25ta Annuntia-
 tionem. Junii 24ta Nativitatem Joannis
 Baptista. 29ra S^{cti} Petri & Pauli. Aug.
 14ta 6ta Transfigurationem, 15ta D. V.
 assumptionem, 29ra S^{cti} Augustini decessu-
 tionem. Septembris 8va D. V. Nativitatem
 14ta Crucis elevationem. Novembris 24ta
 Praeparationem D. V. Decembris tandem
 Nati Salvatoris fiduciam et spem
 sequitur. Observandum in hoc Capite
 notata legimus occurrit pag. 24ta et
 sequenti ubi Petrus in sua delecta sor-
 oris seu Illirici colonis regere medita-
 tus ita apud se argumentabatur inferior:
 Si ista gens sub auspiciis Imperato-
 ris Romani in Croatia et Slavonia de-
 gens tam longo tempore fidelis, congrua
 religionis Domino suo reddere non desit
 sortita, cur non gens eadem Principi eadem
 cum ipsis sacra habenti, fidelis sua sortita
 longe majori cum favore esset praeparata.
 Cogitata tandem opus ipso executus est, super
 num dignum Praefectum Joannem quon-
 dam Albanum cum litteris ad eboris
 pro a. nescio delegat. Quibus illius talia
 insinuantur, qui melle ~~subtili~~ hauri in eo
 passim spargantur; cognitus semel finis
 scribentis, affatim docet. Idcirco etiam
 Epistola illi verbenda superaddere malo. ut
 aliam enim nunc epistolam. hoc est quod
 lectum in hoc capite observandum in-
 mendum / hanc eundem mibi s. Legitur
 in eo pag. 33ma Epistola Moysi Be-
 rich fidelis olim Sabbath Posti, et Delphi,

* obduct

342: # 5. 31: 2017

honoris Archi Ep[iscop]i ad Petrum Russie de
 1724to per expressum nuntium missa. Hoc
 petiti eam, utpote omni tale deputationem
 bene vero super totius praefarum nuntii
 referant, ad idem mihi Ep[iscop]o. Ep[iscop]o tamen
 ipsi potiora exp[er]iunt. Statutus Petrus
 illi h[ab]ere a brevis negotiorum victoriam,
 declarat ~~procedit~~ se et totam illi devotionem na
 tionem, quamvis palam non audeat, clam
 tamen in omnibus sacrificiis et precibus per
 videri pro flore Imperii eius ad Deum orare
 Exponit ei calamitatem et miseriam gentis
 illius, utpote omnib[us] locis ac eruditionis ac
 quiritur a divinis deputationibus et postea f[aci]
 Principi obiecta, a quo d[icitu]r eadem sperare nun
 quam licet, Petrum Dei in terris Vicarium
 discrete nominat, ab eo viros ad erudendam
 juventutem idoneos, alios Ecclesiasticos p[ro]
 lib[er]is / quos etiam ut reliqua docent adjecti p[ro]
 virque pontificibus et sacerdotibus ornat
 bus ubertim obtinuit / se quo totumque gentem
 eam patens Petri amor comendat. Ep[iscop]o
 compilator duo postea in hac ep[iscop]o, h[ab]et
 loci via procedenda, d[icitu]r vult. Suggestio. Mi
 num Ep[iscop]o quod preces a nostratibus etiam
 nun pro Russiam Imperatricem ad Deum in
 deficiente fundantur. Hoc tamen videre
 dorres. Aliterum quod in Scholis h[ab]et pagi
 350ma Petrum Russie non alia de caus
 sa a Moysse ip[s]o Archi Ep[iscop]o. De in terris Vi
 carium nominationem esse dicit, quam pro
 idem Moyses missam lib[er]i i Pontifice Ro
 mano * missam Cardinalibus respiciant, et
 i Papa ad huiusmodi Dei Vicarii agri
 tamen invitatus respondit: se Orthodoxum

* Russie

paulo antea

00031

^{Handl. 15. B. 246}
Fasc: 15. B. 246.

Orientalis Ecclesie confessorum promotor
seu, de quo am. Caput, de Christianorum
Principum salutem Behem. Regis, Dicit,
per Christianos Vicarium agnosce. Hoc
sanctum scriptum non debita veneratione
officium emittit

Excelso C. P. in Illust. Aulica Deputationis.

Devotissimus famulus
Thom. Schenck in
Illust. Centri

00032

ИЗВОРИ И ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Валрабенштајн, Јован (2000). Илирска дворска комисија, депутација – Беч 1745–1777. *Аналистички инвентар*. XIII/1. Нови Сад: Архив Војводине.
- Ивић, Алекса (1956). Архивска грађа о југословенским књижевним и културним радницима. *Зборник за историју, језик и књижевност српског народа*. XV/5: 1–97.
- Костић, Мита (2010). *Културно-историјска раскрсница Срба у XVIII веку* (прир. В. Ђокић). Загреб: СКД „Просвјета”.
- Маринковић, Боривоје (1972). Литература о српским писцима XVIII столећа: ка бољем познавању Атанасија Димитријевића Секереша (1738–1794), писца, преводаца и првог значајног књижевног рецензента. *Зборник за историју*. 6: 199–202.
- Маринковић, Боривоје (2008а). *Заборављени брајсјивеници јо јеру*. Београд: Службени гласник.
- Маринковић, Боривоје (2008б). *Трагом Досићеја*. Београд: Службени гласник.
- Орфелин, Захарија (1772). *Житије и славна дела ђосударја императора Петра Великаго самодержца всеросијскаго*. Венеција: Штампарија Димитрија Теодосија.
- Павић, Милорад (1970). Уз Орфелинову књигу о Петру Великом. У: Захарија Орфелин, *Петар Велики*. Књига 2 (стр. 406–407). Београд: Просвета.
- Руварац, Димитрије (1887). Правила за калуђере и свештенике и Регуламент од 2. јануара 1777. *Јавор*. XIV/18: 279–280.
- Руварац, Димитрије (1911). Жалба митрополита Вићентија Јовановића Видака против Регулamenta од 2. јануара 1777. *Архив за историју Српске православне карловачке митрополије*. I/5–6: 71.
- Руварац, Димитрије (1924). Дијонисије Новаковић први учени српски богословски књижевник, професор, а потом владика будимски. *Гласник Српске православне Патријаршије*. V/13,14,17: 196–203, 216–218, 274–277.
- Чурчић, Лазар (1988). *Српске књиже и српски писци 18. века*. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада.

*

- Demetrovich Szekeress, Athanasius [Димитријевић Секереш, Атанасије] (1775, 10. april). *Observationes Censoriae in Libros duos Vita et gloriosa facta Petri Magni Imperatoris Russiae*. Нови Сад: Архив Војводине (Инв. број 902. Фасцикла 15Б, број 246).

Проф. др Радослав Ераковић
Филозофски факултет у Новом Саду
Имејл: rasha@ff.uns.ac.rs

Проф. др Ифигенија Радуловић
Филозофски факултет у Новом Саду
Имејл: ifigenija@ff.uns.ac.rs

Миливој Ненин

ЗАОСТАЛО ПИСМО СРЕТЕНА МАРИЋА

У књизи једноставног наслова *Сретен Марић* (Београд, Лесковац 2017), објавио сам преписку између Сретена Марића (1903–1992) и Светозара Петровића (1931–2005). Преносим овде белешку коју сам донео уз ту преписку.

„Бићу савестан”, пише при крају једног писма Светозару Петровићу Сретен Марић. И те две речи описују Светозара Петровића више него самог Марића. Из тих речи се види да је Светозар Петровић, и за једног Сретена Марића, мера ствари. ‘Ваша вредноћа ми ствара комплекс ниске зависти’, у једном другом писму пише Марић. И ту се више нема шта додати”.

У међувремену, удовица Светозара Петровића, Радмила Гикић Петровић, која ми је несебично уступила преписку између Светозара Петровића и Сретена Марића, пронашла је још једно Марићево писмо Светозару Петровићу.

9 septembar 1984
Montpellier

Dragi kolega Petroviću,

Verovatno znate da mi je nemoguće, kao što sam nameravao, doći u Novi Sad prvih dana septembra. Zato vam, kao savestan član naše zajedničke ustanove, do čijeg mi je razvoja i napretka i te kako stalo i pišem ovo nekoliko reči.

Koliko znam, uskoro će se vršiti izbori novih članova. Dobio sam liste predloženih. Ne razumem se mnogo u prirodnim naukama, pa tu nemam nikakva određena mišljenja, ali što se tiče naše oblasti imam jedno sasma određeno. Mislim na predlog Čuluma od strane Društva književnika Vojvodine. Drago mi je da su ga predložili upravo književnici, jer je on zaista sjajan pisac-umetnik. Ali on je i još nešto drugo: odličan *stručan* filozof, a i vrlo originalan lingvista. Bio bi neobično koristan u radu Akademije, gde bi popunjavao veliku prazninu među nama. Osim toga je mlad, radin, pun inicijative.

Ja se od srca zalažem za njega. Voleo bih da ste i vi istog mišljenja, moje pre svega, saopštite i ostalim kolegama, a posebno onima iz naše oblasti, drugovima Vasku Popi, Tišmi i ostalima.

Nadam se da ste vi u punom zdravlju i stvaralačkom poletu.

Srdačan pozdrav
SMarić

Писмо је писано руком, латиницом, а налази се у поседу Радмиле Гиких Петровић. Реч је о изборима у Војвођанску академију наука. А Ћулум је Јован Ћулум.

Проф. др Миливој Ненин
Филозофски факултет у Новом Саду
Имејл: nenin@ff.uns.ac.rs

Наташа Дракулић

ИЗ РУКОПИСНЕ ПЕСМАРИЦЕ ТЕОДОРА ДОБРАШЕВИЋА

Сажетак: У раду је приложено пет песама из рукописне песмарице Теодора Добрашевића која је из друге половине осамнаестог века. Уз прво и друго читање стихова приложене су и фотографије рукописа.

Кључне речи: рукописна песмарица, Теодор Добрашевић, осамнаести век.

1. УВОД

Песмарица Теодора Добрашевића настала је око 1763. године у месту Бастаје (крај Пакраца) и спада у групу најстаријих сачуваних рукописа у којима се могу пронаћи записи народног песништва. Открио ју је Боривоје Маринковић и објавио њен већи део у књизи *Српска грађанска поезија XVIII и с њочейка XIX столећа* још 1966. године (в. Маринковић 1966). О идентитету састављача мало се зна изузев његовог имена и свештеничког занимања. Саму *Песмарицу* карактерише обиље жанрова: поред грађанске поезије разноврсне тематике, у њој се могу пронаћи народне песме, и то не искључиво лирске, иначе доминантне у збиркама овог типа, већ и делови две епске: *Вино њију њири краља будимска* и *Тешко њузи у Ђурђеву двору*, па тако она представља први познат рукопис те врсте у којем су записани и стихови народне епике.

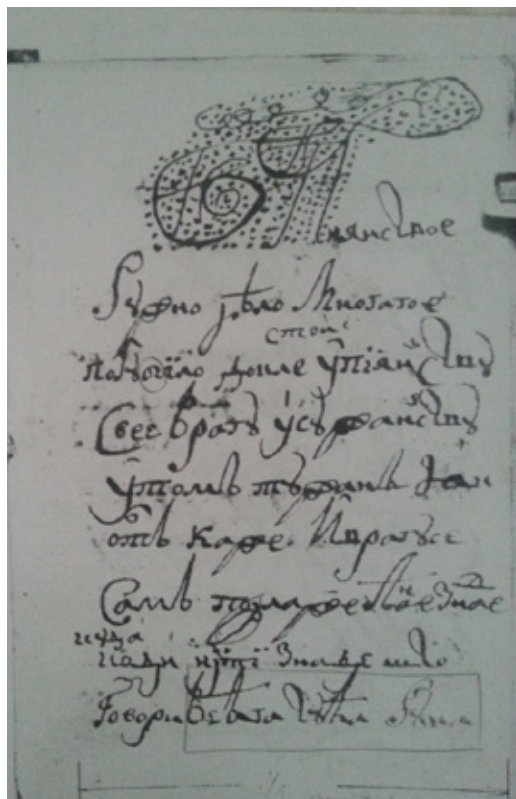
Овде је представљен корпус од пет песама из оригиналног Добрашевићевог рукописа различите жанровске припадности: (1) *Песн о њијасџива*, моралистички интонирана рефлексивна песма у којој се куди прекомерност у пићу, (2) *Песан сокобешџијеј ѓорлице*, грађанска песма о лету грлице што свија гнездо у гори не би ли заштитила своје птиће од кобаца и јастреба, (3) ненасловљена песма која почиње стихом *Ову њесн да њевајуџи*, где доминирају мотиви смрти и пролазности, уз песниково опраштање од живота рефреном *Оле (см(е)рџи)*, као и две лирске народне песме (4) *Косци косе њокрај морја сињеџ*, која је на граници између љубавне, посленичке и породичне и

(5) *Лијо њи је на исјоку сунцу*, с елементима љубавне и, евентуално породичне песме, при чему је тешко поуздано одредити којој врсти припада, с обзиром на то да је реч о алегорији са доминантним мотивима јеле и бора, отвореној за различите интерпретације.

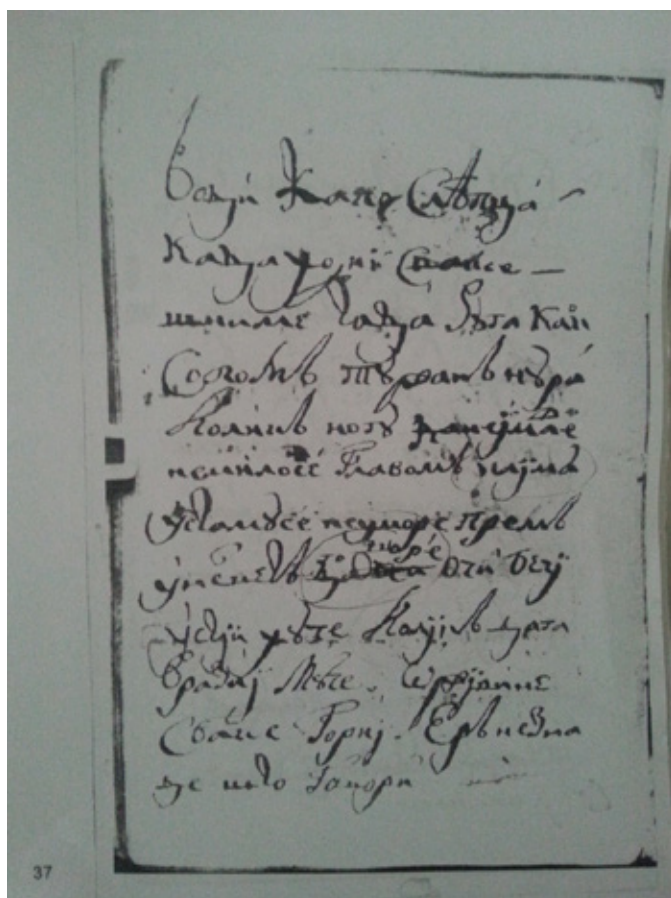
Грађа је представљена фотографијама рукописа уз прво читање, након чега је понуђено и друго читање, при чему је текст организован у стихове.

2. Песн о пијанства

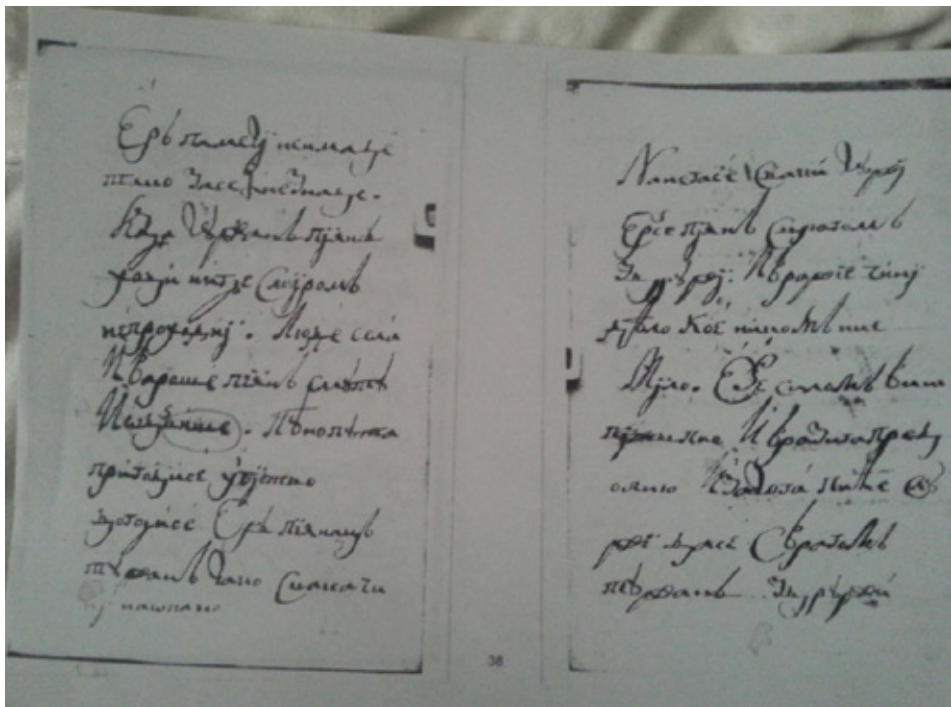
2.1. Фотографије рукописа уз прво читање

Пиянствоє
Ружно дѣло Многоагоє
погубіло докле стои упіян'ствѹ
свое врагѹ усѣжан'ствѹ
Утомѹ тѣжанѹ Як
о'сть каже Иврагѹсе
Самѹ подлаже Анезн'де
куда коди нїтї знаде што
Говори Ве'га тѣ'а Рѹка

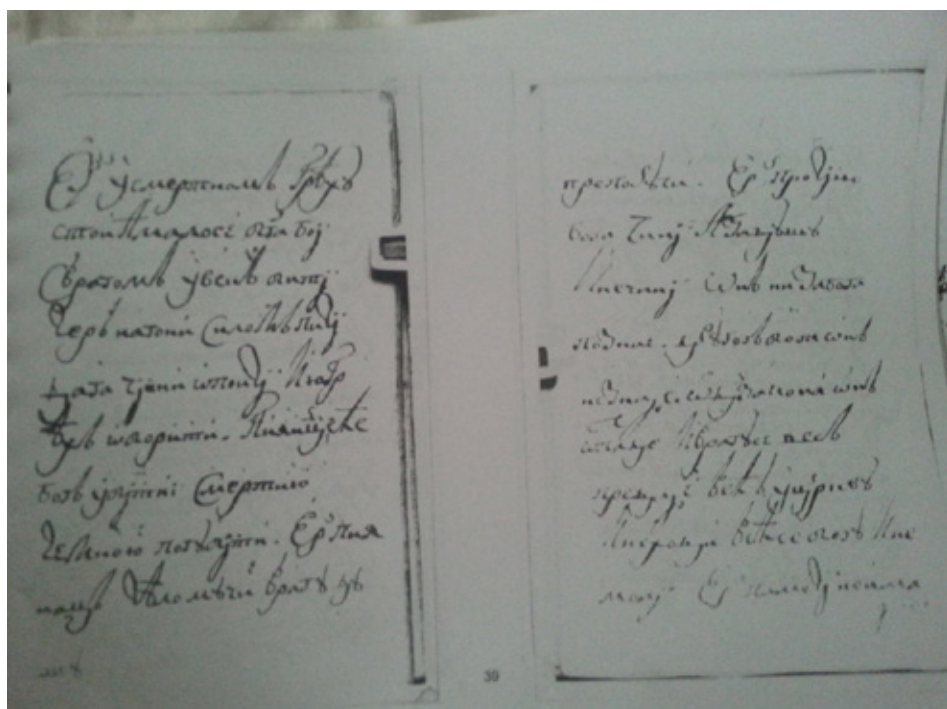

Води Како Слѣпца
 када ходи Сваку
 шнине тада рѣга како
 Собоу тѣжанъ нѣра
 Колико ногѣ данејмаде
 немилосе Главоу клѣма
 устамѣсе неуморе премѣ
 унесѣтъ да говоре очи бечѣ
 устѣ хѣче Колѣкѣ дага
 вразиѣ мѣче ѿжвинѣ
 Сваке Гориѣ Ерѣ незна
 де што говори

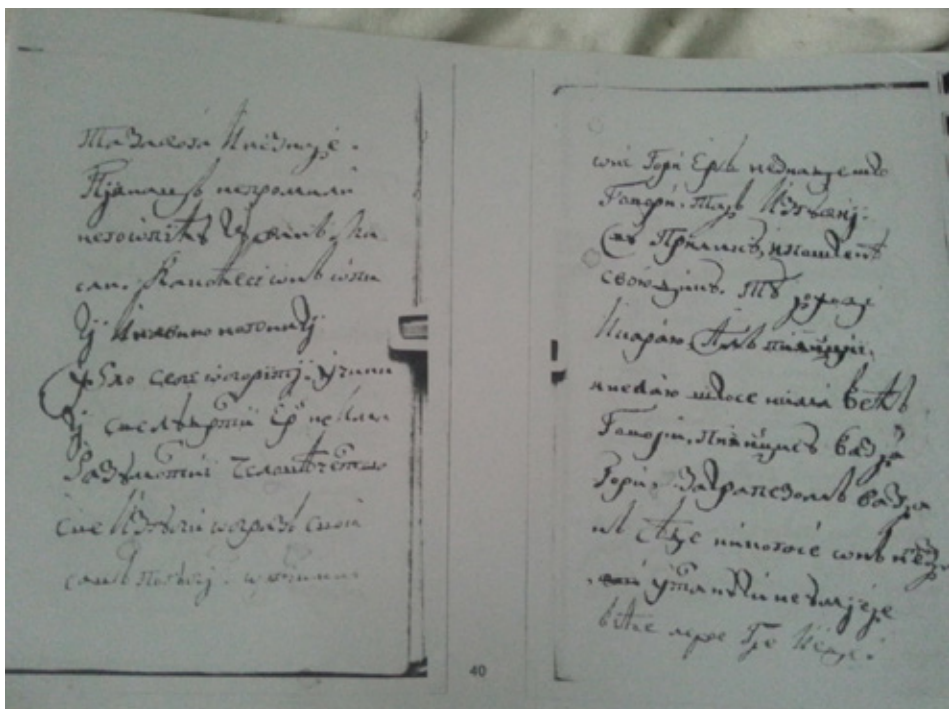
Ерь паметј неимаде
 тако засејнезнаде
 Када тужань пјань
 ходи нигде Сміромь
 непроходиј. Люде села
 И вароше піянь смѣху
 Иод'више. Пунопѣта
 пригодисе убјство
 догодисе Ерь піянаць
 тужань тако свакачи
 нј наопако

Нанегасе сваки тужј
 Ерьсе пјань сврагомь
 здружј: Ивражіе чинј
 дѣло коє нікомь ние
 мјло. Ере силомь вино
 пие И вразигапред
 обию ИЗатога пиће слѣх
 жі дасе сврагомь
 тужань здружи

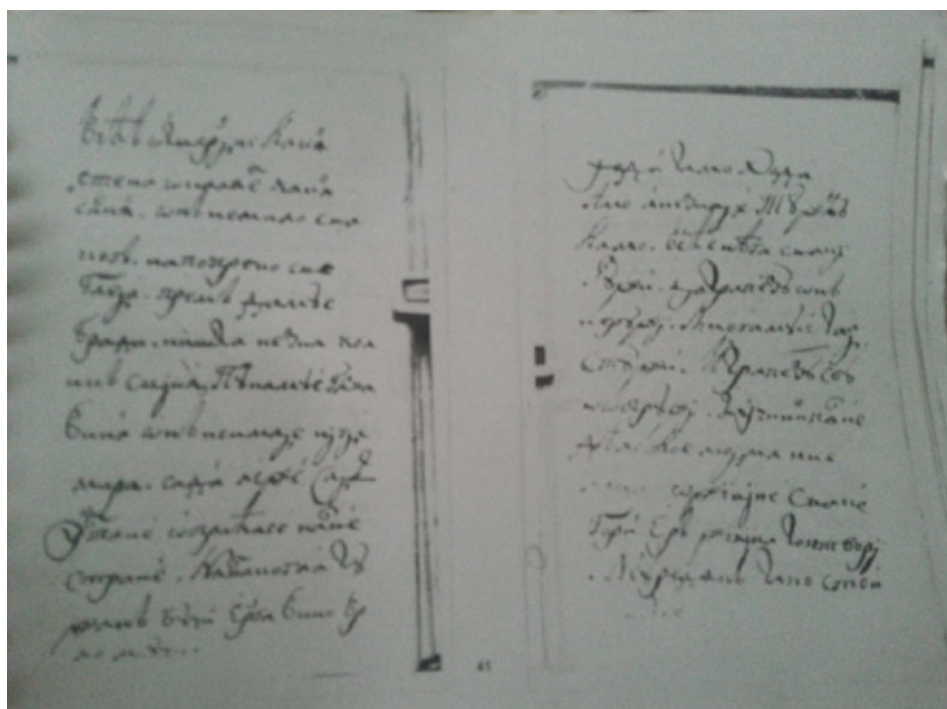
Ер' усмертномь грѣхъ
 стои Амалосе Бѣа боꝝ
 сврагомь увекъ битꝝ
 терь нагони силомь питꝝ
 дага чꝝни Сѡпоитꝝ Июгр
 ѣхъ Сѡборити. Пиян'цеѣе
 Богъ убꝝтꝝи Смертию
 темною погꝝбꝝти. Ер' пия
 наць тѣло мꝝчи врагꝝ дꝝ
 шу

препорꝝчи. Ер' протѣво
 Бога чинꝝ Азадꝝшꝝ
 Инечинꝝ Сѡнь низабога
 познае. дꝝругогꝝбога ѡнь
 незнаде. ѡд' закона ѡнь
 Сѡпаде Иврагꝝсе весь
 предаѣе веѣъ уц'ркꝝвꝝ
 Инеходи веѣсе богꝝ Ине
 молꝝ Ер' паметꝝ неима
 де.

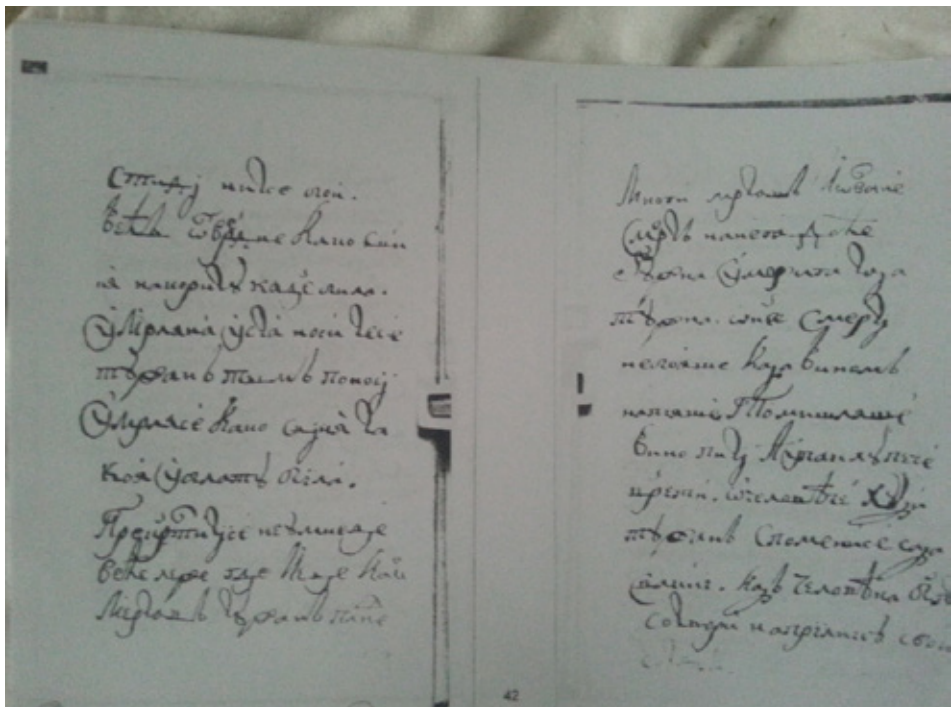
Тазабога ине знаде.
 П'янаць непромили
 негоопіхъ тужань ми
 сли. Какофесе онъ опи
 тї Инавино нагонитї
 усло себе оборітї. Учини
 тї свелхдотї ер' неима
 разхмостїї Человѣчество
 све Изгубї: образъ свои
 савъ погубї: ѿ жївине

Сѡне гори ерѣ незнадешто
 говори, таїъ изгубїї:
 свѣ приликъ, ипоштенѣ
 свою дикѣ. Тѣ доходе
 икараю, Аль пиян'ції
 инеааю штосе нима веїъ
 говори, Пиян'цисѣ вазда
 гори, Затрапезомѣ вазда
 нѣ сѣде никогасе Сѡнѣ нестиди
 устанхти неумїеде
 веїе леже где иеде.

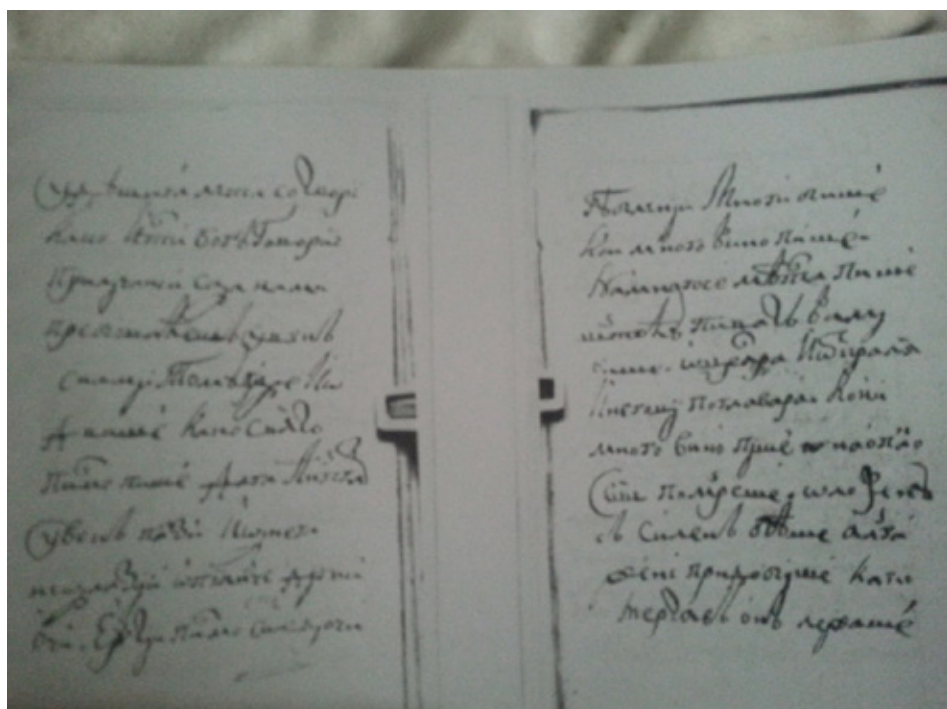
Веѣхъ ѿтвердѣе како
 стена ѿкаляе како
 свѣиня. ѿньнемило сва
 когъ напопрело све
 гледа. прѣмьдамѣ
 брада, ништа незна кол
 икъ свѣиня, Пѣнамѣ гѣава
 Вина ѿнь неимаде нѣгде
 мира. сада леже садъ
 устане ѿбраѣасе наѣве
 стране, Наѣвакогаа тѣ
 жань бѣчи ерѣга вино вр
 ло мѣчи

ходи тамо ходи
 Амо анезнаде Тѣжаѣ
 Камо, веѣнѣга свако
 тѣжи датрапезѣ ѿнь
 нерѣжѣ. Многамѣ тада
 стѣжи. Итрапезѣсѣ
 обрѣжѣ. Ичинипасѣе
 дѣлокое людма ние
 мило ѿджѣвѣе сваке
 гори ерѣ живѣна тоитворѣ
 Нехрѣданѣ тако стои
 нитсе

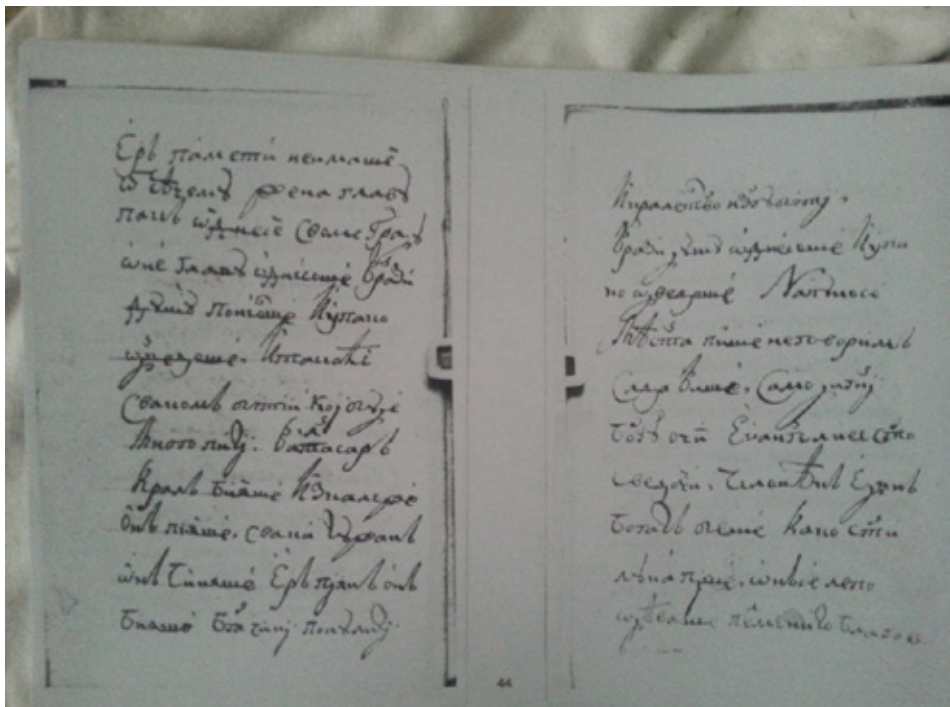
стидј нитсе бои.
 вѣхъ ѿврдне Како сви
 ня накоритѹ каде била.
 умрляна уста носи тесе
 тѹжаньтимъ поносј
 умрлясе како свјня та
 кояублатѹ біла.
 Прекрѣтитјсе неумиеде
 веће леже где иеде Како
 мертавь тѹжань падне

Многи мртавь Іоѡване
 смѣръ нанега дође
 рѹжна. уморига тада
 тѹжна. онъ се смертј
 небояше када виномъ
 напіяше Томишляше
 винно питј Аупаклѹпече
 вѣрети. ѿчеловѣче хѹди
 тѹжань споменисе сада
 свакиі. Кадъ челоѡвка ѣгъ
 сотвори наприликѹ свою
 сотвори.

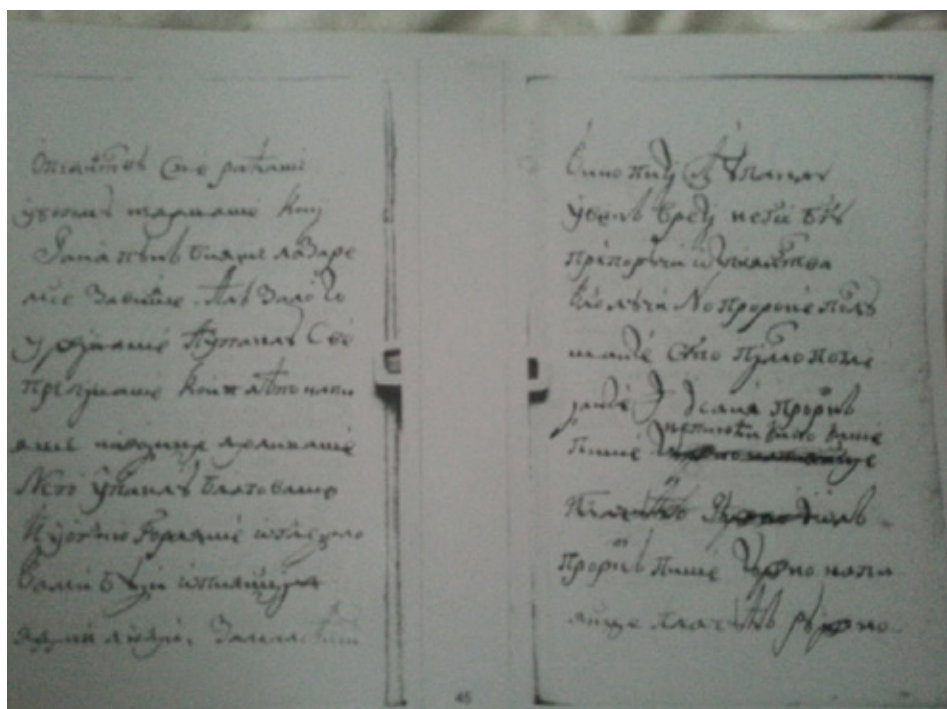
удѣшига лета сотвори
 како Исти Богъ говори
 прилѣчанси сада нами
 пребѣваѣшь увекъ
 снамѣ. Томѣдаде и
 двише како свято
 писмо пише дага Ангѣль
 увекъ пази Иѡднега
 неѡдлазѣи ѡпѣянче дѣгни
 очи, Ерѣти писмо све сведочи

гѣбленѣи многи бише
 кои много вино пише
 Намногосе мѣста пише
 шѣтоѣхъ пивать вамѣ
 више. ѡцесара Иѡкря
 Инеговѣ поглавара кои
 много вино пѣше наѡпако
 Сви помѣрше Ѣлофенѣ
 съ силень бѣше алѣга
 женѣ придѡбѣше Како
 мертавь онѣ лежаще

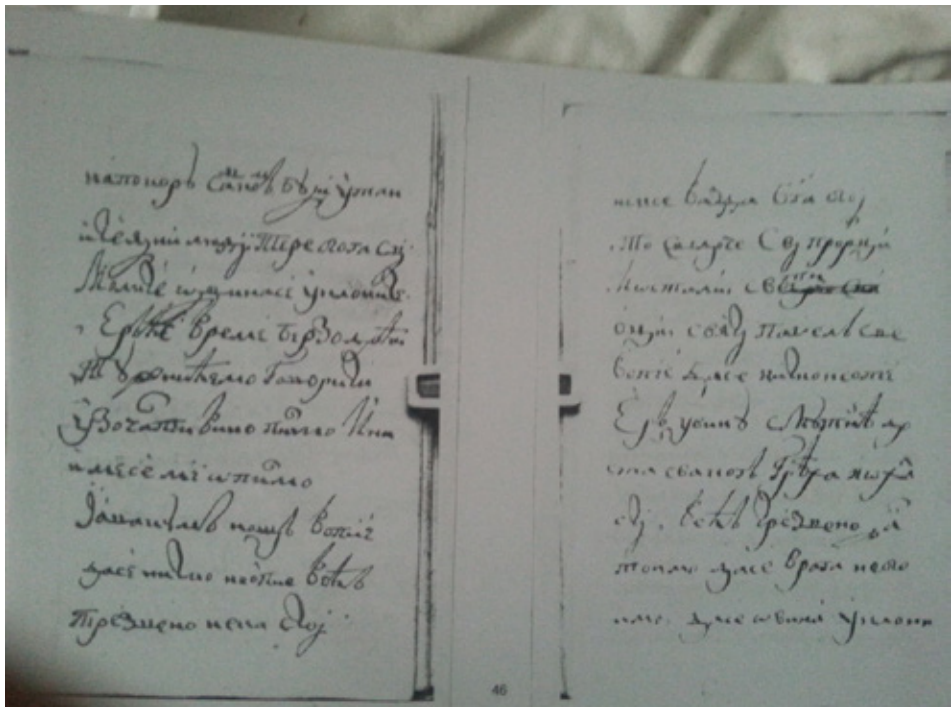
Ерь памети неимаше
 ѿсѣчємѹ жена главѹ
 пакѹ вднесе своєє градѹ
 вне главѹ вднесоше врази
 дѹшѹ понєсѹше иупако
 вдѣдоше Итакоѹ
 свакомѹ бѣгѹи коѹбѹде
 много питї: Валтасарѹ
 Краль бѣашє Изкалєже
 онѹ пїашє. Свака тѹжанѹ
 ѿнѹ чиняшє ерь пїанѹ онѹ
 бѣашє Бѣа чинї похлїтї

Икралєство изгѹбїтї,
 Врази дѹшѹ вднесоше Иупа
 ко вдведоше Напѹносе
 мѣсѹ та пише неговоримѹ
 сада више, Самодигнї
 Бѣгѹ очї Євангєлиє сѣо
 Сведочи, Человѣкѹ єдинѹ
 богатѹ бєше како сѣи
 лѹка пїєше, внѣсє лєпо
 вдѣвашє плєменїто благов
 аше

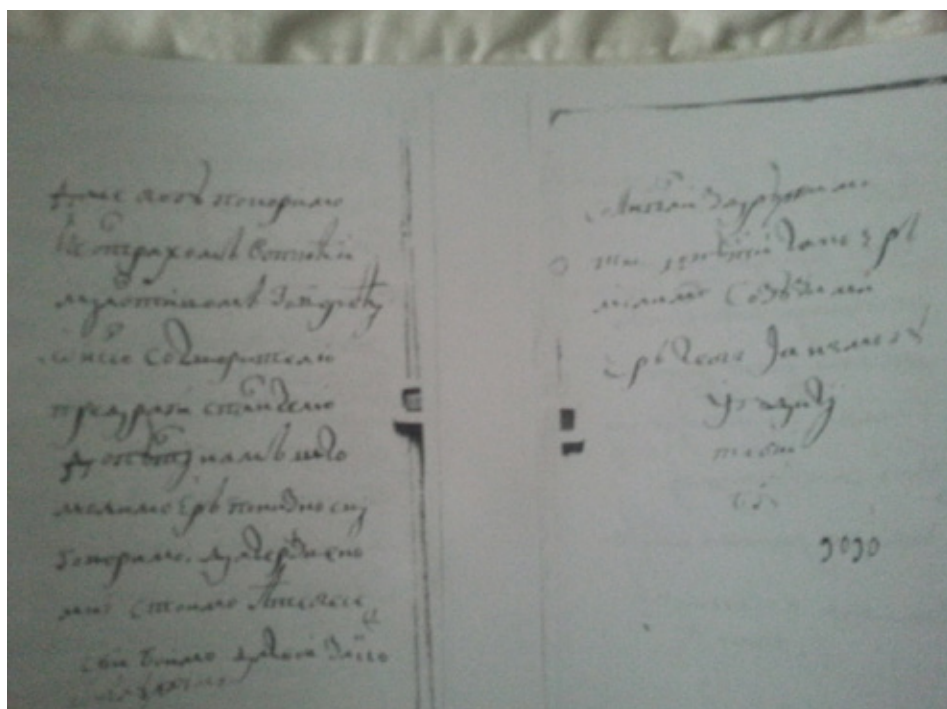
опіян'ствѣ све раѣаше
 убогомѣ недаваше Кои
 рана пѣнь бияше лазаре
 м'се зави'яше, Альзало то
 уж'яваше Аупаклѣ све
 преб'яваше Кои се лѣпо напи
 яше ниводице доливаше
 Него упаклѣ благоваше
 Иуог'ню горяше вг'ледало
 вами бѣди впиан'цѣ
 ядни люди. Замалоѣшѣ

вино питѣ Аупаклѣ
 увекѣ вретѣ нег'се Бгѣ
 препорѣчи втпиян'тва
 в'лолѣчи нопропроке послѣ
 шаите С'то п'ємо погле
 даите І Саия прор'къ
 пише непиюѣи вино више
 Плачуѣ рѣжно Івль
 Прор'къ пише тѣжно напи
 ян'це плачуѣ рѣжно

напоторъ свакоѣмъ буди утан
 итеядни людј Теребога свј
 молите вдвинасе уклоните.
 ерьѣ време берзодоѣи
 Тѣжниѣмо говорити
 узочасти вино пиѣмо Ини
 имесе ми ипиѣмо
 Іавакуѣмъ ношѣ вопіе
 даѣ нитко неопіе веѣѣ
 трезвено нека доѣ

нексе вазда Бѣа бој
 То сведоче свјпроѣрци
 Ивсталиі свети
 оци святј Павель све
 вопіе даѣ нитконеопіе
 Ерь увинѣ смѣтнѣ до
 ста свакоѣмъ грѣха исохѣ
 стј, Веѣѣ трезвено даѣ
 тоимо даѣ врага небо
 имо даѣ ввина уклони

дасе богѹ покоримо
 Исо^страхомь вопіюѹи
 мјло^стивомь говореѹї
 Сѹисе сотворителю
 предраги спа^сителю
 допу^стї намь што
 молимо ерь понизно свј
 говоримо. Датер'звено
 миі стоимо Атебесе
 сви боимо датвои зако^н
 Сѹб^служімо

Со Ангѣли здружимо
 ты допу^сти тако ерь
 молимо соз҃зами
 ерьтебі Ја немогѹ
 угодити
 теби
 Бгѹ

2.2. Друго читање

Пиянствое Ружно дѣло
Многагое погубило
докле стои упіян'ствѹ
свее врагѹ усѣжан'ствѹ
Утомѣ тѣжанѣ Яко'сть каже
Иврагѹсе Самѣ подлаже
Анезнаде куда коди
нїтї знаде што Говори
Веѣга тѣѣа Рѣка Води

Како Слѣпца када ходи
Свакѣ шнимѣ тада рѣга
как^о Собомѣ тѣжанѣ нѣра
Коликѣ ногѹ данејмаде
немилоѣ Главомѣ клѣма
устанѹсе неуморе
премѣ уне'ветѣ да говоре
очи бѣчї устїи хѹче
Колїкѣ дага вразиї мѹче
Ќѣжївинѣ Сваке Гориї
Ерѣ незнаде што говори

Ерѣ паметї неимаде
тако засеїнезнаде
Када тѣжанѣ пїянѣ ходи
нигдѣ Смїромѣ непроходиї
люде села И вароше
пїянѣ смѹтѹ Иѡд'више.
Пѹнопѹта пригодисѣ
убїство догодисѣ
Ерѣ пїянацѣ тѣжанѣ тако
свакачинї наѡпако

Нанегасѣ сваки тѣжї
Ер'сѣ пїанѣ сврагомѣ здрѹжї:
Ивражіѣ чинї дѣло
коѣ никомѣ ние мїло.
Ерѣ силомѣ вино пие
И вразигапредобию
ИЗатога пиѣе слѹжї
дасѣ сврагомѣ тѣжанѣ здрѹжи

Ер` усмертномъ грѣхъ стои
Амалосе Бѣа бої
сврагомъ увекъ битї
теръ нагони силомъ питї
дага чїни Ѡпоитї
Июгрѣхъ Ѡборити.
Пиян`цеѣе Богъ убїтиї
Смертию темною погубїти.
Ер`пиянаць тѣло мѣчи
врагъ душъ препорѣчи.

Ер`протїво Бога чинї
Азадѣшъ Инечиниї
Ѡнь низабога познае.
другогѣбога онъ незнаде.
Ѡд`закона онъ Ѡпадае
Иврагѣсе весь предаје
веѣъ уцѣрквѣ инеходи
веѣсе богъ ине молї
Ер` паметї неимаде.

Тазабога инезнаде.
Цїянаць непромиѣли
негоѠпїѣхъ тѣжанъ мисли.
Какоѣесе онъ Ѡпитї
Инавино нагонитї
усло себе Ѡборїтї.
Учинитї свелѣдоѣтї
ер` неима разѣмѣстїї
Человѣчество све Изгубїї:
Ѡбразъ свои савъ погубїї:
Ѡ жївине Ѡне гори

еръ незначешто говори,
таїъ изгубїї: свѣ приликъ,
ипоштенѣ свою дикъ.
Тѣ доходе икараю,
Аль пиян`циї инеааю
штосе нима веѣъ говори,
Пиян`цисѣ ваздангори,
Затрапезомъ вазда нѣ сѣде
никогасе Ѡнь не^{сти}ди

у^станути неумієде
веће леже где иєде.

Већъ ѿтвер`дне како стена
Ѿкалясе како с^виня.
Ѿньнемило свакогъ
напопреко све гляда
премьдамге брада
ништа незна коликъ свїня
Пзнамге г^лава Вина
Ѿнь неимаде нїгде мира.
сада леже садъ у^стане
Ѿбраћасе на^све стране,
На^свакогаа тужань бѹчи
ср҃га вино врло мѹчи

ходи тамо ходи Амо
анезнаде Тужа^чь Камо,
већенѣга свакј тужи
датрапезу Ѿнь нерѹжј.
Многамѹсе тада стѹжи.
Итрапезѹсвѹ обрѹжј.
Іучинипасіє дѣло
кое людма ние мило
Ѿджівїне сваке гори
ср҃ь живїна тоитворј
Нехредань тако стои
нитсе стидј нитсе бои

вѣћъ ѿвр`дне Како свиня
накоритѹ кад`е била.
умрляна уста носи
тесе тужаньтимь поносј
умрлясе како свїня
та кояублатѹ біла.
Прекр^ститїсе неумієде
веће леже где иєде
Как^о мертавь тужань па^дне

Многи мртавь ии^сване
см^срть нанега доће рѹжна
уморига тада тужна

Ќн`се смертї небояше
када виномъ напіяше
Томишляше винно питї
Аупаклѹпече вѣсти.
Ќчеловѣче хѹди тѹжань
споменисе сада свакиї.
Кадь человѣка бѣгъ сотвори
напріликѹ свою сотвори.

удѹшига лета сотворї
како Исти Богъ говориї
прилѣчанси сада нами
пребїваѣнешь увекъ снамї.
Томѹдаде иѹдѹвише
како свято пиѣмо пише
дага Анг`еглѣ увекъ пази
иѹднега неѹдлазїи
Ќпїян`че дїгни очи,
Ер`тїи пиѣмо све сведочи

гѹбленїи многи бише
кои много вино пише
Намногосе мѣтѣа пише
ш`тоѹхъ пивать вамї више.
ѡцесара Иѡкря
Инеговї поглавара
коии много вино пїше
наопаѣо Свиї пом`реше
Ќлофенѹ съ силень бѣше
ал`га женї придобїше
Како мертавь онѹ лежаше

Ерь памети неимаше
Ќсѣчемѹ жена главѹ
пакѹ ѹднесе своѹе градѹ
ѹне главѹ ѹднесоше
вѣази дѹшѹ понеѣоше
иупако ѹд`ведоше
Итакоѹе свакомѹ бїтїи
коїбѹде много питї:
Ва`тасарѹ Краль бияше
Изкалесе онѹ пїяше.

Свака тѹжань внѣ чиняше
єрь пїянѣ онѣ бияше
Бѣа чинї покулїтї

Икралество изгубїтї,
Врази дѣшѣ вѣнесоше
Иупако вѣведоше
Напѣносе мѣсѣта пише
неговоримѣ сада више,
Самодигѣнї Бѣгѣ очи
Євангелїе сѣто Сведочи,
Человѣкъ єдинѣ богатѣ беше
како сѣти лѣка пїше
внѣсе лєпо вѣѣваше
плѣменїто благоваше

опїянѣствѣ све раѣаше
убогомѣ недаваше
Коиѣ рана плѣнь бияше
лазаремѣсе зовїаше,
Альзало то ужїваше
Аупаклѣ све пребїваше
Кои се лѣпо напїяше
нїводице доливаше
Нєго упаклѣ благоваше
Иуогѣню горяше
Сѣгѣладо вами бѣди
Сѣпїянѣцї ядни лѣуди.
Замалоѣешѣ вино пїтї

Аѣпаклѣ увекѣ вретї
нєгѣсе Бѣгѣ препорѣчи
Сѣтпїянѣства вѣлолѣчи
нопророкепослѣшаїте
Сѣто пїсѣмопогледаїте
И Исаїя проѣкъ пише
нєпїюѣнї вино више
Плѣчѣѣ рѣжно
Јѣлѣ Проѣкъ пише тѣжно
напїянѣце плѣчѣѣ рѣжно

напокорѹ свако^{мъ} бѹди
утанитеядни людј
Теребога свј молите
Гдвинасе уклоните
єрьѣ време бєрзодоѣи
Тѹжниѣмо говорити
узоча^{сти} вино пи^смо
Ини имсєє мѣ впи^смо
Иавакѹмъ ноцѹ вопис
дасє нитко неопиє
Веѣ трезвено нека стој

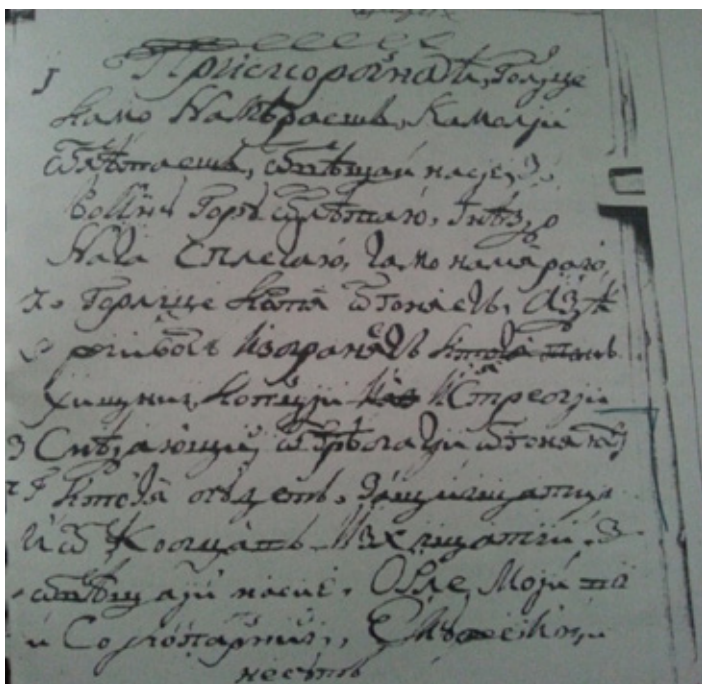
нексе вазда Бѣа бој
То сведоче свјпроѣци
Ивсталиі свети оци
святј Павель све вопіє
дасє нитконеопіє
єрь увинѹ смѹтнѣ доста
свакогѹ грѣха ивхлѣстј,
Веѣ трезвено да^{сто}имо
дасє врага небоимо
дасє ввина уклони

дасє богѹ покоримо
Исо^страхомѹ вопіюѣи
мјлос^тивомѹ говореѣј
Гдѣсє сотворителю
предраги спасителю
допѹс^тј намѹ што молимо
єрь понизно свј говоримо.
Датєр^звено миі стоимо
Атебєє сви боимо
датвои зако^н вб^слѹжімо

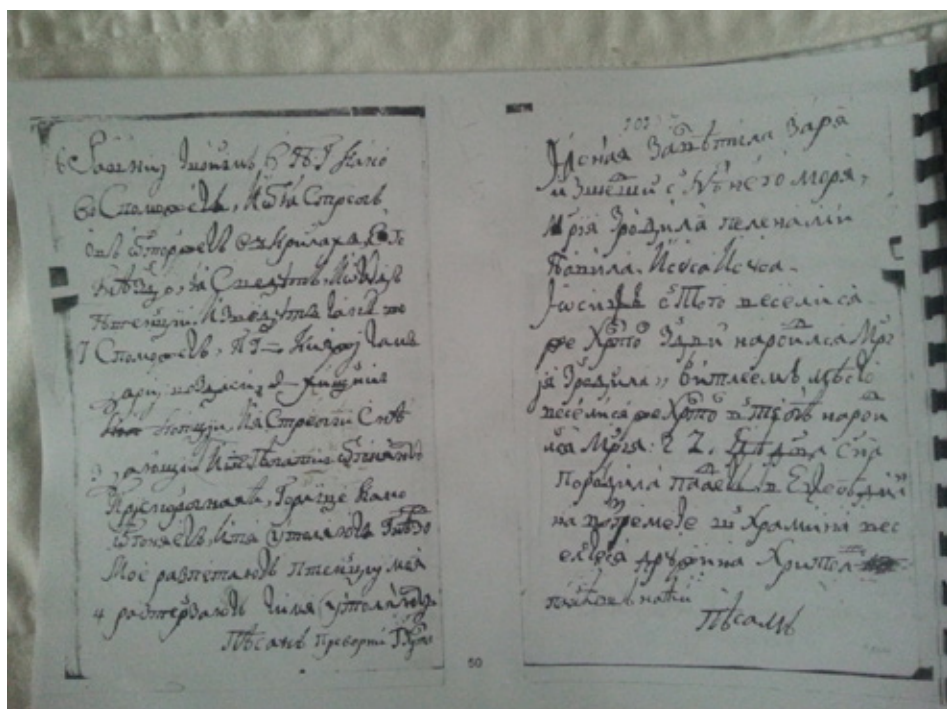
Со Ангѣли здрѹжимо
ты допѹс^ти тако
єрь молимо созѹзами
єрьтебѣ Ја немогѹ
угодити теби Бѣѹ

3. Песан сокобештеј горлице

3.1. Фотографије рукописа уз прво читање

Прискорб'наиа горлїце
камо Намѣраешъ, камолїи
Ќѡлѣтаешъ, Ќѡвѣцаи насїе,
воинѣ горѣ ьлѣтаю, гнѣздо
Ната сплетаю, тамо намяраю
Ко Горлїце Кѡ'тя ь'гоняетъ Аз'дѣ
жївотъ избраня'тъ
хищниї Коп'цїи И 'стребїи
Снѣдаючиї ь'грѣбатїи ь'гоняти
Ктотѣ будетъ, Защиїщатиї
и ь'Кобцовъ, Изхїщати.
Ќѡвѣцаї насїе, Орле моїи вї
и Соїкопар'ниї, Емѣжеинїи
несутъ

равниї твоиїмъ ВПГ како
 воСпоможе, ИСѢСтребѣ,
 овъ вторже,тѣ выкрилахъ, его
 гнѣздо, и Сведуть, ИВѣтъ
 Птенци изведуть такъ во
 Споможе, ПГ =. Кияжи тамъ
 дари, воздаси, хищниї
 Копци Иястреби снѣ
 дающіи ИВѣТбогатиї вѣгоняють
 Прѣскорбная, Горлице како
 Сѣгоняеть, Итя отоляютъ гнѣздо
 Мое разпѣтають птенциї моя
 растерзають тима утоляютъ

3.2. Друго читање

Прискорб'наиа горлїце
камо Намѣраешъ,
камолїи Ѡлѣтаешъ,
Ѡвѣцаи насїе,

Воинѹ горѹ Ѡлѣтаю,
гнѣздо Ната сплетаю,
тамо намяраю
Ко Горлїце К'отѹ Ѡгоняетъ
А зѣдѣ жиивотъ избраняетъ

хищниї Коп'цїи И'ястребїи
Снѣдающеї Ѡгрѣбатїи
Ѡгоняти К'отѹ бѹдетъ,
Защищатиїа И Ѡ'Кобцовъ Изхищати,
Ѡвѣцаїи на сїе.
Орле моїи вїиСоїкопар'ниї,
Емѹ же инїи несѹтъ равниї

Твоиїмъ ВПГ како воСпоможетъ,
И Ѡ ястреб'овъ ѡтор'жетъ
въкрилахъ, егогнѣздо, и Сведѹтъ,
И Ѡтѹдѣ Птен'цїи изведѹтъ
такъ воСпоможетъ,

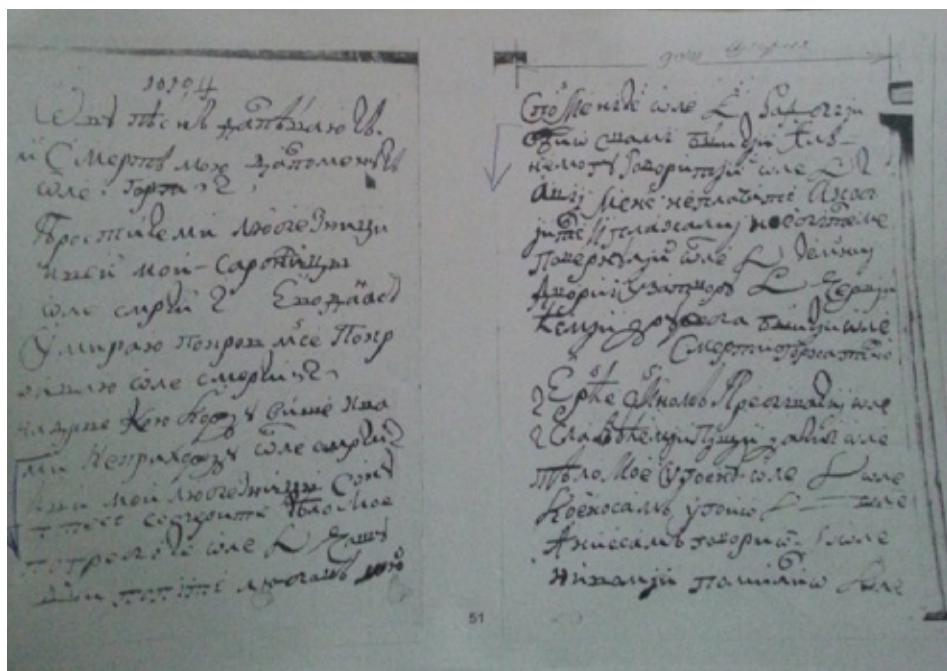
ПГ =. Кияжи тамъ дариї,
воздаси, хищн'иї
Копцїи И ястребїи.
снѣдающеїи ИѠ'богатиї
Ѡгоняютъ

Прїскорб'ная, Горлїце како
Ѡгоняетъ, И тя отоляютъ

гнѣздо Мое разпетаютъ
птен'цїиї моя растер'заютъ
тимѹа утоляютъ

4. Ову песн да певајут

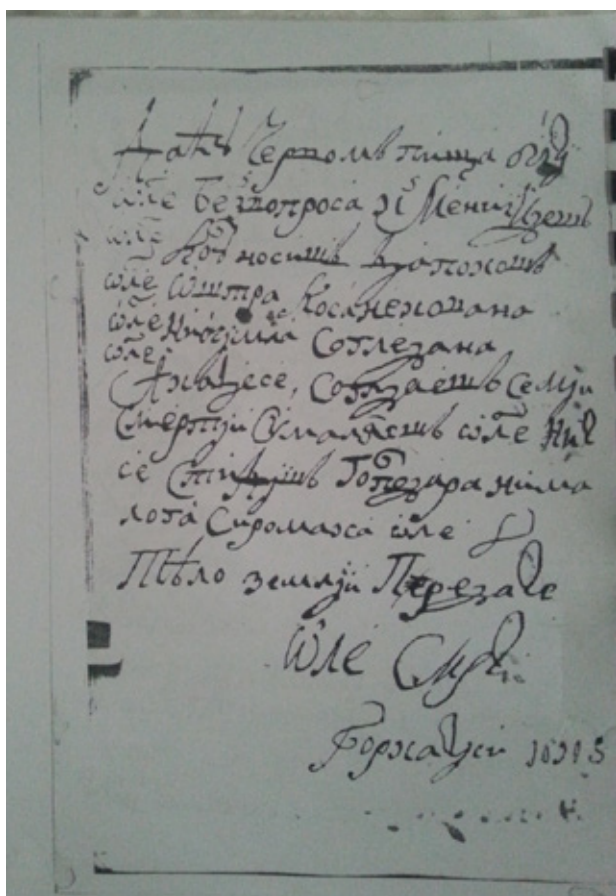
4.1. Фотографије рукописа уз прво читање

Ќѡу пѣснь даспѣвають
и Смерть мою да поменутъ
Ќѡле

Проститеми любезници
ивси мои – сарѡдницы
ѡле смрти Евода^{на}сь
Умираю покровмѣ Покр
иваю Ќѡле смерти
надрве Кою кождѣ ѣ више ква
ми неприхождѣ Ќѡле смрти
Иви мои любезници соку
птесе соберите тѣло мое
погребѣте Ќѡле чашѣ
выи попѣте любовь мою

Спомените ьѡле Радбѣји
Биь свами Бытѣји Аль
немогѣ говоритѣи ѡле т
авѣи мене неплачите Акоб
бѣи^{сте} Иплакали^и неби^{сте}теме
Повернѣлѣи ѡле тем^{ни}и^и
Двори^и узатворѣ червѣи
ѣемѣи дрѣжба бытѣји ѡле
Смерти горка и^{ст}но
Ер^{ће} с^мномѣ Пребѣвати^и ѡле
славѣмѣи^ипѣи^и дати^и ѡле
тѣло Мое угоено ѡле ѡле
Коеносамѣ угоиѡ ѡле
Аниесамѣ говориѡ ѡле
нивомѣи поми^слио ѡле

Да҃х червомъ пища бітї
 оле Без'вопроса к' Мени і идешъ
 оле Косу носишь дапокошь
 оле оштра Косанекована
 оле ниочјма согледана
 Акадесе соглдаешъ семји
 смертји умаляешъ оле нит
 се стидјшь Господара нима
 лога сиромаша оле
 Тѣло землји Предате
 Оле смртї
 Горкатїси

4.2. Друго читање

Ѓвѹ пѣснь даспѣвають
иСмерть мою да^споменѹтъ

Ѓле

Проститеми любезници
ивси мои – саро^дницы
ѡле смрти

Евода^чась Умираю
покровм^се Покриваю
ѡле смерти
надрве Кою кождѹ
више квами неприхождѹ
ѡле смрти

Иви мои любезницы
сокуптесе соберите
тѣло мое погребѣте
Ѓле

чашѹ выи попѣте
любавь мою Спо^мените
Ѓле

Радбѣи БиЃ свами Бытѣи
Аль немогѹ говоритѣи
ѡле

тавиѣ мене неплачите
Акобѣисте Иплакалиѣ
небистеме Повернѹлѣи
ѡле

тем^ниѣ Двориѣи узатворѹ
червѣи ѣемѣи дружба бытѣи
ѡле

Смерти горка и^стно
Ер^ѣе с^мномь Пребѣватиѣ
ѡле

славѹѣемѣипѣи датиѣ
ѡле

тѣло Мое угоено
ѡле ѡле

Коеносамь угоиѡ
ѡле

Аниесамь говориѡ
ѡле

нивомји помислио

оле

Даћх червомъ пища бітј

оле

Без`вопроса к` Мениі идешъ

оле

Косх носишь дапокошь

оле

оштра Косанекована

оле

ниочјма согледана

Акадесе соглдаешъ

семји смертји умаляешъ

оле

нит се стидјшь Господара

нималога сиромеха

оле

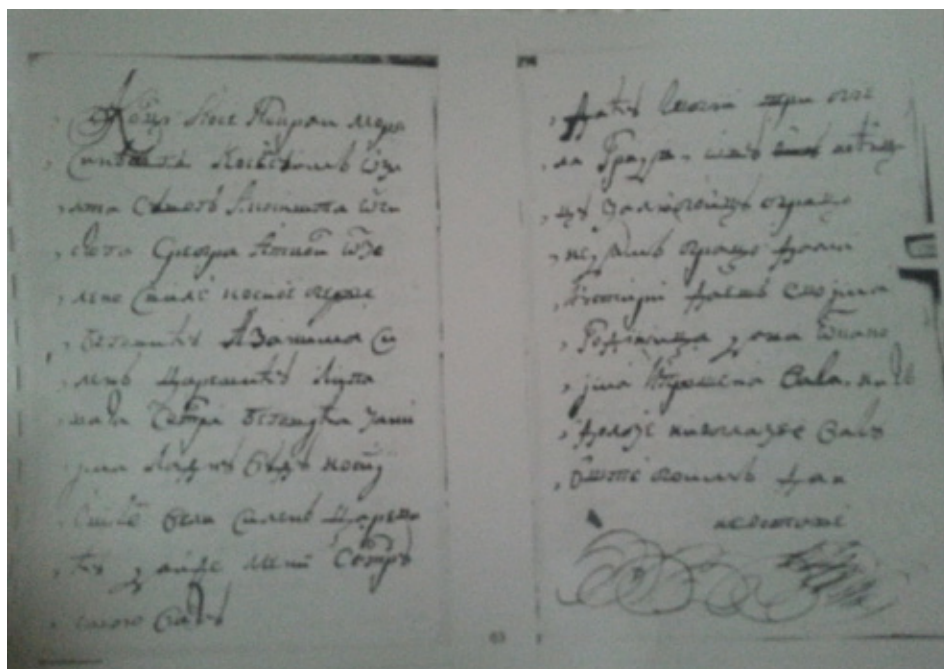
Тѣло землји Предате

Ѓле

смерті Горкатјси

5. Косци косе покрај морја синѣг

5.1. Фотографија рукописа уз прво читање

Косци Косе Покраи моря
синѣгъ Косесѣимъ Ѡзл
ата сѣвогъ Акосишта Ѡчи
стога Сребра Атокси Ѡзе
лене свиле косиое беже
Беговиѣхъ Азанима си
лень Царевиѣхъ Липа
вата сестра Беговѣѣа зани
јма Ладнѣ Вѣдѣ носиј
Оште вели силенъ цареви
ѣхъ даиде мени сестрѣ
свою Ватѣ

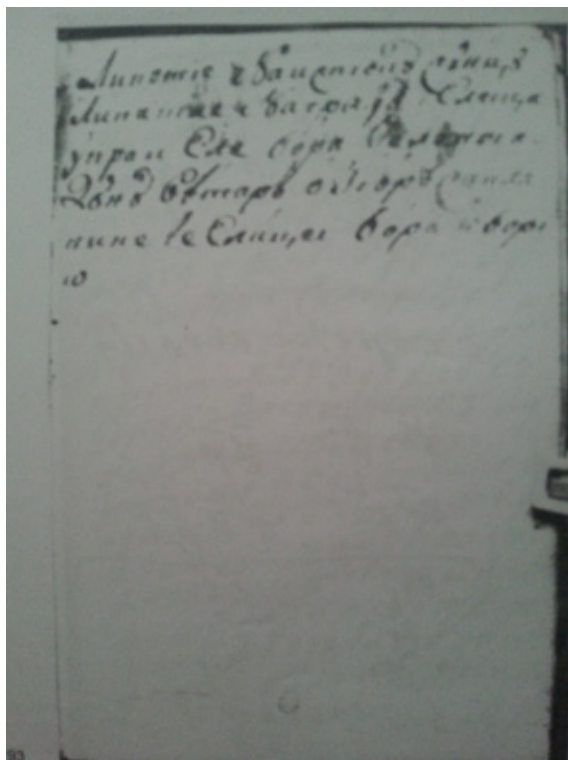
Даѣхъ теби три бѣе
ла Града, Ѡвѣ ноѣ
цѣ залубоицѣ брацо
недамъ брацо дами
ичетири даешъ ево јма
Годѣница дана Ѡѣако
јма испрошена Вата, нитѣ
долазе ниоблазеѣ Ватѣ
оште боимъ даи
Неоставе

5.2. Друго читање

Коѿці Косе Покраи моря синѣгъ
Косесѣимъ Ѡзлата сѣвогъ
Акосишта Ѡчистого Сребра
Аткоѿи Ѡзелене свиле
косиое беже Беговиѣхъ
Азанима силенъ Царевиѣхъ
Липа вата сѣтра Беговиѣа
заниѣма Ладнѣ Вѣдѣ носиѣ
Оште вели силенъ царевиѣхъ
Даѣхъ теби три бѣела Града,
Ѡвѣ ноѣцѣ залюбоицѣ брацо
недамъ брацо дами ичетири даешъ
ево ѣма Годѣниѣца дана
Ѡкако ѣма испрошена Вата,
нитѣ долазе ниоблазее Ватѣ
оште боимъ даи Неоставе

6. Липо ти је на истоку сунцу

6.1. Фотографија рукописа уз прво читање

Липотіе Наистокѹ сунцу
Липатіе На граду Елица
украи Еле бора зеленога
Дхнѹ вѣтарѹ озгорѹ сапла
нине теЕлицѹ бора обори

ω

6.2. Друго читање

Липотіе Наистокѹ сунцу
Липатіе На граду Елица
украи Еле бора зеленога
Дѹнѹ вѣтарѹ озгорѹ сапланине
теЕлици бора обориѹ

ЛИТЕРАТУРА

Маринковић, Боровоје (1966). *Српска грађанска поезија XVIII и с почетка XIX сто-
лећа. Књ. I–II*. Београд: Просвета.

Добрашевић, Теодор (1763). *Песмарица*. Рукопис.

Nataša Drakulić

FROM MANUSCRIPT BY TEODOR DOBRAŠEVIĆ

S u m m a r y

This paper gives five poems from manuscript by Teodor Dobrašević which is from the second half of eighteenth century. First and second transcription are followed by photographs of the manuscript.

Key words: manuscript, Teodor Dobrašević, eighteenth century.

Наташа Дракулић
Универзитет у Новом Саду,
Филозофски факултет (докторанд)
natdrakulic@gmail.com

Јадранка Лукић

ГОВОР СЕЛА ВИНСКЕ (транскрипт)

1. Увод

Говор Винске спада у северозападне говоре источнохерцеговачког дијалекта са ијекавско-јекавским рефлексом старосрпског гласа јат. Има четвороакценатски прозодијски систем са постакценатским квантитетом, као и у стандардном српском језику. Винска је село у Општини Брод, удаљено око 15 км од општинског центра. Припада истоименој месној заједници. Разбијеног је типа, а засеоци су: Доњани, Збјег и Нареци. Село је смештено на брежуљкастом терену планине Вучијак. У атару има грабове и храстове шуме. Делом села који се спушта ка Ивањском пољу протиче Ободни канал, у који се уливају потоци Гаревац и Тучковац. По предању, у селу су некад били бројни виногради, те отуд име Винска.

Грађа се састоји од три аудио-снимка у трајању од И1: 60' 11", И2: 62' 16" и И3: 59' 40". Грађа је снимљена 2013. и 2014. године и коришћена је као основна грађа за ауторкин мастер рад под називом *Преношење акценција на њроклиику у говору села Винска*. Испитивана су три информатора женског пола, представнице три генерације. Информаторке немају никаквих физичких проблема приликом артикулације гласова. Теме разговора везане су за живот на селу. Постављана питања углавном се односе на старе обичаје као што су свадбени, славски, посмртни обичаји; радове на њивама; послове око стоке; међуљудске односе; упоређивање сеоског живота некада и сада и сл. Питања нису постављана истим редоследом свим информаторкама и постоје одређене варијације питања нарочито код најмлађе информаторке будући да она не може искуствено потврдити и објаснити неке обичаје који су у међувремену нестали.

Ауторка је изворни говорник с проучаваног подручја те у транскрипт интегрише своја лична запажања и описе карактеристика говора. То је последица опсервације језичких појава како код испитиваних информаторки, тако и код осталог становништва с проучаваног подручја кроз дужи временски период. Таква запажања дају се у фуснотама и нису искључујућа нити коначна.

2. Транскрипт

2.1.

Датум снимања: 25. 01. 2013.

Трајање снимка: 60' 11".

Говорник: информаторка И1, Аница Мишкић, представница је најстарије генерације. Рођена је 1937. године у Винској, где се удала и где живи. Из Винске је одсуствовала само неколико месеци током рата и тада је боравила у Бијељини. Није завршила основну школу нити је икада била у радном односу. Није писмена. Није готово никада путовала из Винске. Комуницира претежно са својом (најстаријом) и средњом генерацијом, односно становницима Винске, Унке и Врела (Вишћанима, Унчанима и Врељанима). Живи на периферији села које се граничи са Унком. У том делу села пут није асфалтиран. Предео је претежно шумовит и брежуљкаст са свега неколико домаћинства, удаљен је од прометнијег дела села око 5 км. Веома добро познаје ауторку, она јој је унука. Вољно је пристала на интервју и знала је да се њен говор снима. Приликом снимања често је покушавала гестикулацијом да објасни нешто ако није могла речима да се изрази. Приликом снимања неколико пута је у просторију улазио информаторкин син.

А: Данас је двадесет пети јануар две хиљаде тринаесте године, налазимо се у селу Винска код Брода. эбаба, причај ми нештооо--о Божић у [како се][И: аха] прије славио Божић?

И: Паа, / до по́днѐ рѣдѣмо¹, знѣш, / окò кѣће²; (òндѣр око чѣтрѣ сѣта ўносѣмо / слѣму; -учу Бòшћа – ўносимо слѣму, / дјѣца овии, / си--бацѣмо бомбòне, / ее стѣрѣмо слѣму, /ии / старјѣшна кѣћни нѣјстѣријѣ кòцѣ; /

¹ Затворен изговор дугог *a* је карактеристика проучаваног говора, али није доследно спроведено. Ретко се може чути и затворени изговор кратког *a*, што зависи од фонетског окружења.

² Ауторка је изворни говорник проучаваног говора, те приликом транскрибовања разликује три типа редукције вокала; први степен редукције – у транскрипту стоји вокал у експоненту, квалитет вокала је очуван, редуктован је квантитативно; други степен редукције – вокал се бележи знаком *э*, и квалитет и квантитет вокала су редуктовани и изговор је сведен на шва; трећи степен редукције – вокал је потпуно редуктован, потпуна редукција је најкарактеристичнија за вокал *и* у финалној позицији у речи.

дјецѐ се скўпї, / п̑ара бацамо н̑йма, / ѐ, / ѓнд̑ар йдѐмо / у ц̑ркву, / па дѓд'емо³
йс ц̑ркве, / па вѐчерамо, // па ѓнда се ѓпет̑а лѐгнѐмо, па ўјтру / уу око пѐ
с̑атї, йдемо ѓпѐт ў ц̑ркву; / [мѓлїмо се]

А: [Шта правите] шта правите заа...

И: Ахаа.

А: За Бадњицу [за вечеру]?

И: [А пр̑авїмо] овии /ков̑рт̑ањ, / пр̑авїмо...

А: [Шта је ковртањ?]

И: [Чѐсн̑ѐцу]⁴, / пр̑авїмо жїтн̑ѐцу, / ии / тѓ дом̑аћѐца пѐчѐ, ѓвї ѓст̑али
йдў ў ц̑ркву. // Ка дѓжу йс ц̑рквѐ, (кажу) / „Добрѓтро, Крїсто се рѓди”, /
јѐдѐмо крў'а, / љ пѓ рўчка йдѐмо, / јѐдна прѐдѐ, јѐдна плѐтѐ, јѐдна баца
ђўбре, јѐдна пѓлажѐ м̑арви, / јѐдна м̑ало чїстї, / јѐдна сл̑ажѐ у машїну
рѓбу / да пѐрѐ. /

А: То све на Божић?

И: А? / То на Бѓж̑аћ йза їтра кадѓемо⁵ йс ц̑рквѐ. / Тѓ р̑адимо ў пѓ
рўчка. // ѓнд̑ар ѓпѐ сјѐдѐмо рўчат, / рўчамо... /

А: А што то тако идете свака нешто да ради?

И: Па тѓ н̑арѓдї / старјѐшна кўћнї. / Н̑ајст̑арїї н̑арѓдї старјѐшна
кўћнї. / ѓнд̑ар пўстїмо кѓкѓш̑ѐ, мѐтемо јѐдну шп̑агу јѐдан штрїк л̑анац,
/ ѓнд̑ар тўј в̑арцѐ мѐтемо, мѐтнѐмо кўруза... /

А: А што је варца? /

И: В̑арца је што в̑арїмо н̑а Варенд̑ан. /

А: Тѓ је [шпенца]?

И: [За Нїкољд̑ан]. / За Нїкољд̑ан. // ѓнд̑ар овии, // чѐсн̑ѐцу лѓмїмо,
/ко н̑ађе п̑ару, / к̑ѐ срѓтан је. // Н̑ађе нѐко п̑ару, / ў ц̑ркву нѓсї се, ка
йдѐмо ў ц̑ркву н̑а Свѓтѓг С̑аву, нѓсїмо тѓ, / п̑ару ў ц̑ркву. /

А: А што то / [И: Аа...][да] будете срећнї?

И: А кѓкѓш̑р̑анїмо / у штрїку / ил у л̑анцу, /да нѐ идў у сѐло; //
д̑аљѓод--из̑ авлїје из двѓрїшпта. // И ѓнд̑ар / г̑азда н̑арѓдї „Ајте с̑ада и ћ
ўку н̑ар̑анте / ајте и кѓке пўст:е⁶.” / И ѓнд̑арм̑ало ѓпетаа јѐдѐмо / пѓсле
тѓга ѓпѐт јѐдѐмо, / й, / ајмо с̑ада овии, / лѐгнѐмо, сп̑ав̑амо, / ѓнд̑ар ѓпет

³ Умекшан изговор денталног звучног пловива није карактеристика проучаваног говора, него околионално изговорен алофон.

⁴ Услед редукције вокала први сугласник у низу тежи да преузме слоготворност, ауторка приликом транскрипције у таквим случајевима поред таквог слоготворног сугласника бележи шва, изузев у случају када је сугласник *p* у питању – тада поред њега не бележи шва будући да *p* може да има слоготворну природу.

⁵ Овако редукован облик глагола *доћи* у говору Винске има два акценатска лика у презентској парадигми, један са краткосилазним, други са дугосилазним акцентом; насупротив томе, пуни облик глагола *доћи*: *доћем*, *доћеш*, *доће...* једино се чује са дугосилазним акцентом у презентској парадигми.

⁶ Ауторка бележи *иї*: да означи геминату насталу приликом редукције вокала. Могуће је чути облик императива глагола *иусїиїије* као *иїсїї:е* или *иїсїї̑ије*. Код глагола чести су овакви дублетни облици, *вѓл:а* / *вѓл̑ла*, *р̑аїї*: / *р̑аѓ̑ије*.

устанемо у дванес сати и упалимо свијеху, молимо се Бѡгу. /И / ѡпстаа,
// дјѣца / ѡдоше ма̀ло йграт се, ако ј снѣг⁷ ѡдоше се ма̀ло склизат, грѹ-
дат, / ѡпѣ дође́мо, ѱвечер ѡпет па̀лимо свијеху, молимо се Бѡбу јѣдемо... /

А: То навече на Божић?

И: То навече на Бѡжѣх; /три пу̀та / па̀лимо свијеху и молимо се бѡгу. /

А: А шта је коврѣтањ?

И: Коврѣтањ је се / овии, / жѣтнѣца бѹдѣ / у коврѣтању; / ва̀ко <показује
рукама округли облик>коврѣтањ као нѣки ланчѣѣ / коврѣтањ. /

А: Је л он се [пече]?/

И: [Ѣн се набаѣи] – испѣчемо – ѡн се набаѣи/ма̀рв^и, / на рѡг, / **а̀ко**
лице бѹдѣ, /жѣнско тѣле; / ако мм баѣи се наизврат, / му̀шко тѣле].

А: А кад се прави тај коврѣтањ?/

И: То на Бѡшѣх / овии э--н... /

А: Навече?/

И: бвечер. /бвечер учу Бѡшѣа пра̀вимо са чѣснѣцом, / йза јтра / кад
ѡду на гр--овии у цркву, / ѡндар домаѣѣца кѹ^а / и пѣчѣ /док дође́ ис цркве. /

А: Как с-как с правѣла чѣснѣцу?/

И: Чѣснѣца се пра̀ви на̀к ѡбични...

А: Шта узмеш све?

И: Ѣбични, ѱзмѣш пра̀шка ма̀ло мѣтнѣш, / и ѡбичну пѡгачу, / пѡгачу.
/ Не меѣш герме него пѡгачу. / Й ондар жѣтнѣцу на̀правѣш каоо / длан
јѣдан. / Ту̀ј (говориш) „Грѣ рѡдио / бѹндава рѡдла / жѣто рѡдло”/ свѣ
набројимо / свѣ свѣ свѣ што ймамо сѣјемо пѡврѣе. / Парадѣјз / па̀прку,
/ свѣ / и то кѡмад бѹдѣ јѣдан /ѣкстра, / а ѣкстра бѹдѣ коврѣтањ, / а ѣкстра
чѣснѣца бѹдѣ ѡна ѡколо, / а коврѣтањ бѹдѣ као јѣдан ланчѣѣ. /

А: То пробушиш нечим?

И: Прѡбуши́мо, / ја̀⁸. / Прѡбуши́мо га, / и та̀к га пѣчемо у тѣ^исиј^и да
мо̀remo набаѣѣт / рѡгатѡјма̀рв^и на рѡк. / Ил крѣвѣ / ил... / највѣише крѣвама/
зѣто што ѡне тѣлѣ тѣѡѣе. // Й ондар ак йма́ ѡва̀ѣа ста̀до / ѡндар се / то /
на Нову го̀дну, / на ма̀ли Бошѣ, / то / пра̀вимо пѡпару. /

А: А каксе прави попара?

⁷ Ауторка сматра да рефлекс дугог јата у говору Винске није једносложен (или бар не доследно двосложен, односно једносложен), а његову фонолошку вредност бележи са редукованим првим делом *’је*, или *’ије*, у зависности од фонетског окружења када се остварује као глајд. (Јб. Суботић [2005: 55] користи овај термин да објасни природу гласа *ј* када му је у одређеној фонетској околини артикулација блиска вокалу *и*.) Ово поткрепљује чињеницом да код већине говорника проучаваног подручја нема јекавског јотовања *л* и *н* код речи које су по пореклу иза наведених сугласника имале дуго јат. Занимљиво је то што се такво јотовање ипак јавља факултативно, али искључиво код најмлађе генерације. Тако се код основаца и средњошколаца могу чути облици *љей*, *љейак*, *сњеѣ*. Наведене чињенице требало би доследније истражити на корпусу који би укључивао већи број говорника различитог узраста да би се дошло до конкретнијих и тачнијих закључака. (Такође, уп. Каровић 2015: 36, напомена 88.)

⁸ Афирмативна речца *да* доследно је замењена обликом *ја* код старијих генерација.

И: Пòпару нàрежѐмо сйтно... /

А: Шта / шта нарежеш? / Хлеб? /

И: Лѐб тòй, нàрежѐмо, / овии, / ковртāнь /и тòју жйтнѐцу / нàрежѐмо и, / кўвāмо у вòдѡврўћōј. / И / сйра / кйселогa / мѐтѐмо ў тō, / у тòју пòпару, /и јѐдемо нà Нову гòдну. / То се јѐдѐ. / И глāвa одa/ печѐнце. / Нà Нову гòдну јѐдемо. /

А: Од оног што је остало од Божића? /

И: Јā, / [овии...]

А: [На мали Божић?]

И: [Јā], / на мāли Бòшћā глāву јѐдемо / и тòју пòпару / овии, / јѐдемо нa, / мāли Бòшћā. /

А: Аа како су прије млади... / како су се / играли / шта су радили?

И: А, бiло је с'јѐло / йдѐмо сādā нòсiмо свāка по кўћѐљу, / дā л / вўнѐ / дā л / овии... // мйслiм... / лāненōг дā л... / йдѐмо цўре нòсiмо / гāса нѐко, / – нйѐ бiло стрўјѐ – , нòсiмо гāса, нòсiмо лāмпѐ гòрѐ / йдў мòмцѐ⁹, / пjѐвaјў; / йдў цўре, пjѐвaјў; / вечѐрас йдѐмо јѐдној кўћā / по двāцтѐро бўде нас, / – цўрā – / ймā и млāдй жѐнā / й цўрā. Тўј мòмцѐ дòлазе; / тўј йгрāмо овии, / прѐстѐна, / тўј йгрāмо / кāшa, крйѐмо прѐстѐн. /

А: Ај како играте / ə / прстен?

И: Паа донѐсѐмо пāпй / прйглавāкā -- пāпй. / Донѐсѐмо пāпй и крйѐмо прѐстен под пāпѐ. / Донѐсѐмо јѐдно [стō комāдā]

А: [Ко крије] а ко тражи? /

И: Å ? / Трāжй / тр--пa нѐко овии трāжй, / по јѐдно се / трāжй. / Јѐднōг за... јѐдан по јѐдан трāжй / под пāпама, / прѐстѐн. / Ко нāћѐ, / йдѐ он крйтѐ. / Па то сād бiло нāс стō, бiло нāс пѐдѐсѐт, бiло нāс двāцтѐро; / ал ðни кој нāћѐ, / йдѐ он крйтѐ. / Аа ка смо йграл овии... // мйслiм... / йграл се й кāрти. / Нѐко йгрā кāрти, нѐко однѐсѐ, нѐко не однѐсѐ. / Јā, / бiло ј и кāшa¹⁰, / бòгам, / кад пòгòдйц¹¹ / прѐстѐн / ðндар / ðни кòји пòгòди / дòбије бòгам / око стō комāдā кāйшā, /

[А: <реч?>]

И: [По длāну]. / <удара дланом о длан>

А: Као награду га / туку?

И: Поо длāну / гу--тўкў га. /

А: И што то? /

⁹ У двосложним речима након редукције вокала остаје на првом слогу узлазни акценат као у примерима Бòшћā, мòмцѐ. Узлазну интонацију омогућује шва, односно редуковано *и*, које се чује иза сугласничке групе. (М. Каповић [2015: 29] наводи да се узлазни акценти без проблема могу остварити и на задњем слогу, тј. у једносложној речи „kada ispadne zadnje -i”).

¹⁰ Сугласници *ј* и *в* у зависности од фонетског окружења остварују се као глајдови. У транскрипту су тада наведени у експоненту.

¹¹ Тврд изговор сугласника *ч* и *ш* није карактеристика проучаваног говора, него је факултативна карактеристика идиолекта И1 и И3.

И: Штò тò? / Па èтə, / прòнашò е / ÿ он ðлє мòра / крйтə. /
 А: Па је л токазна? Ил награда?
 И: **Кàзна.**
 А: Значи ти не смијеш наћ^и то?
 И: Паа ə, / смйјеш наћə ал дòбијещ по--пò длану.
 А: А ко туче?
 И: Кò тучє, ко пòгодй. /
 А: Туче онај ко погоди [ил]?
 И: [Ко] пòгодй тучє. / Ы он ðпе крйє / а дòбио е. //И тàк дйжємо, дй-
 жємо, дйжємо, дйжємо, не пòгоди. / А ðнй¹²који пòгодй, / ðн дòбијє кàшпа
 и, /ðпет ðн / крйє ако ј ðн крйò. / Ако нйко дрўгй, / ðндар ðн дрўгй крйє. /
 А: А гдје сте ишл^и? / Јесу били неки зборови?
 И: Па йшлə смо ðндар / и на збòрове. Дòтлє^и мòрамо... / за Ёскрс
 мòрамо ðткат / сєбə/ ру--рўбəну, / сєљачку рўбəну. /
 А: Шта је руб^ина?
 И: Па тò кòшуља. / Кòшуља сєљачка.
 А: Как изгледа?
 И: Тò йзглєдà... / б^ијєла кòшуља лəнєна /
 А: Мхм.
 И: Мй тò ðткàмо, / пà ондаар / сàшијємо на машину / пà ондар / нà-
 правймо оне скрйшке.
 А: [Шта је то?]
 И: [Као] тєргàлку сàдà, / ко тєргàлка сà што ймà./ Ы ондар мєтємо
 пòт камєн. / Мєтємо дàску / па мєтємо пòт камєн, тєке пòпрйшємо вòдòм.
 / Ы да се тò овии, у <кашљє> мàло као, / ёскрйшкà. /
 А: [Испегла?]
 И: [Нйје бйло] пєглє нйје бйло нйшта. / Ђ / àко ðћєж да ўштйркàш
 мàло бєз, / мàло кòји кўпòвнй као...
 А: А шта је без?
 И: Па бєз је кàо плàтно нєкò б^ијєлò. /
 А: За шта се користи?
 И: Тò се кòристи за кòшуљє. / Тò ўзмємо... / нємàмо / да овии...
 ўштйркàмо чйм. / Тò ўзмємо крòмпйра ðгўлймо, / ðнў вòду йсцијєдймо,
 / и у тој вòдѢ ўштйркàмо / тои бєз. /
 А: [И он избијели?]
 И: [Тоју кòшуљу]. Тоју кòшуљу ўштйркàмо, / да бўдє ðна мàло, / да
 нє будє ўс тело¹³кàоо... / као нєкй плàтно да се ўс тело, / да мàло се рà-
 щйрй, знàщ. И тò вєз извєжємо; / и прйшијємо вєз й / кєцєљòдə/ свйлє
 / кўпймо, / и мàраму / која вєжє мàраму ... / Јà, ðнда смо ймалə јàглуке,
 јєдан... /

¹² Често је онај али и ðнй.

¹³ Нйје познато чиме је условљєна појава екавизма у овој речи.

А: Шта е то?

И: Јаглук ѿма̄ гѡре / кот чѣла ѿма̄ као јѣдна / као јѣдна кѣфура. /

А: Капа?

И: Ка̄па. / Као јѣдна кѣфура ка̄па као дл̄ан. / А ва̄мо <показује на глави> ѿмају рѣсе. И та̄к спѡстѣмо мѣ / плетѣнце ѡколо / гла̄ве; / свѣжѣмо / и шна̄ле поо... нѣка̄ цвијѣће нѣка̄ шна̄ле; /и то јаглук пѡстѣмо, / и дѡла јаглук ѿма̄ рѣсе; / цр̄венѣ, бѣ̄јѣлѣ, пл̄авѣ, / св̄акакѣ.

А: А шта је тај јаглук значио?

И: Па та̄јаглук зна̄чио /с--сѣљачкѡ одиѣло. / Сѣљачкѡ одиѣло. Нѣ носѣмо ма̄рамѣ негѡ тѡји јаглук. /

А: Је л то само цуре носе?

И: Са̄мо цѡре. / А жѣне нѡсѣ ма̄рамѣ. / Ѧнд̄ар сѡ пѡсле ѣ цуре пѡчѣле нѡстѣ ма̄рамѣ. // Ѧнд̄ар... / А за Бѡшѣа̄ / мѡра̄ бѣт овии / фѣнӣ / јѣлек нѣки, / ср̄мѡм из--ѿш̄ара̄н, / извѣжѣн, / ѣ / нѣка̄ ја̄кна ѣстѡ кѡја се ма̄ло... / каоо зѡбѡн / зѡбѡн, одѡ / ѡва̄гаа / од / чѡвѣ. / Од чѡвѣ зѡбѡн смо ѿмалѣ. / И нѣки јѣлек; ср̄ма. / Ср̄ма се зв̄ала; / ср̄ма...

А: А шта је [ср̄ма]?

И: [И шлѡке]. Тѡ као бѣсерѣ, / шлѡке. /

А: Дукат^и неки?

И: Ја̄. / Тѡ смо ѿмалѣ по тѡмѣ / јѣлекѡ. / Ифѣно ср̄ма ѡколо и фѣно шлѡке и та̄к смо ѿмалѣ. / Ѧнд̄ар пѡчѣшѣ се нѡстѣ ма̄рамѣ. / Ѧнд̄ар плѣтѣмо плетѣнце; /иѣ свѣжѣмо плетѣнце, / и ѡколо; /ѣ онд̄ар ма̄раму свѣжѣмо по--ѣза вѣрата, / и та̄кѡ смо ѿшлѣ цѡре. / А жѣне сѡ нѡсле пѡсле кр̄пе. / Са̄ два кра̄ја и на̄ба̄цѣ. /

А: Какве кр̄пе?

И: Кр̄пе дѡгачке од // пѡ мѣтѣра̄. /

А: Од чега, од неког материјала?

И: Од матријала бѣ̄јѣлѡга̄. / п онд̄ар ѡнѣ кр̄пе / жѣне прѣба̄це. / Јѣдан кра̄ј дѡл ѡбјесѣ низ лѣђа, / а јѣдан кра̄ј за̄ба̄цѣ. / Кр̄пѣ. / И та̄кѡ смо ѿшлѣ, зна̄ се шт̄а е жѣна, / зна̄ ше шт̄а е цѡра. Ка смо пѡчѣл нѡстѣ ма̄рамѣ. / Жѣне св̄ака кр̄пѡ ѿмају и прѣгачѡ. / Прѣгача ј ѡтк̄ата од вѡнѣ. / п / ѿма̄ пѡтк̄иѣ. / Кра̄јов¹⁴ / Тѡ се зв̄а̄ѡ пѡтк̄иѣ. /

А: Шта, потсукња?

И: Не нѣ, / ка̄о овии... / **кра̄јов** / у прѣгачѡ. / Тѡ смо ѿмалѣ кра̄јове у прѣгачѡ. / И прѣгача. / Тѡ сѡ бѣле жѣне. / А цѡре сѡ нѡсле ке̄цеље. /

А: А как изгледају ке̄цеље?

И: Ке̄цеље / о(д) свѣлѣ. / Нѣка̄ нѡсѣ ѡкрѡгле, / нѣка̄ нѡсѣ дѡгачкѣ. / И ва̄мо се свѣжѣ на лѣђама, / ѿма̄мо овии... / пон̄атлѣѣке, / на̄правѣ се, / ка̄о... //

А: Учкур?

¹⁴ Чест је наставак -ов иза меког ј.

И: Кào сàд етə, / мáшнe нєкє; / ѝ свєжємо мѝ тòѳ кєцєлє, / и тò су цўре бїлє / аа ð^{во} су бїлє жєнє у прєгачама.

А: И так се разликују.

И: Тас--так се рáзлїкује. / Рáзлїкује се жєна, / а рáзлїкује се цўра. / Ка дòђємо, ў коло вàтáју сє/цўре; / мòмцѳ ѝграју, цўре рàстáвљáју. / Мòмак òдмá с цўрòм, / и òкрєнє / и вѝшє мòмак нє пұшћá¹⁵тє цўрє¹⁶; / кòло сє фàтá, / òпєт / мòмак ѝдє / сá свòјòм цўрòм. / Ўвєчєр ѝдємо кўћá/ прѝє сўнцá нєг штò прѝєђє (їзà брдá). / Мòрáмо дòћ рòт:єл̆áмá./ Акò нє доеш рòт:єл̆á, / кáиш ўзмұ и ўдàрáју / мѝслѝм./ (Кажу) „Тєс бїлá доо / док с--сўнцє прѝєђє?“ / Мòрáш дòћ дò сунцá кўћá. / И мòмак ѝдє. / Прàтѝ цўр̆. Ёдє мòмак јєднòм стрáнòм / пұтá, / а цўрá ѝдє јєднòм стрáнòм. / Нємá¹⁷ ѝћá испòд рúкє. / Ма кàкѝ. / Дá вѝдє рòт:єл̆á? / Ма јòк. / Пá ўбїо бэ тє кò нѝштá. / Тѝ вѝшє нє бэ ў кућáндòћєлá, / мòглá бэ сáм у Сáв̆скòчэт. Нѝштá дрўгò. / У Сáв̆ скòчэт и / зàвєзàт. / Рòт:єл̆ ðћє дá мòмак стòѝ / прєкò... / Цўрá стòѝ у áвлѝи; /кá дòђє, / рєкнє „Дòбрá вєчє“ рòт:єл̆áмá и „Јєстє порáдлэ, / ѝмá ѝштá порáђѝвát?“ „Нємá.“ / Ё сá ћє мòмак стáјátэ с òвє стрáнє òгрáдє, / а цўрá ћє стáјát у áвлѝи. / А акò ѝмá / овѝи / сѝтєлò, / акò нємá сѝтєлá, / стòјѝ / овѝи / нєкò од рòт:єл̆á. Дá л òтáц / дá л мáјкá / фєњєр ѝмá и / òнэ стòѳ. / Нє дáј бòжє дá бэ цўрá прєшлá / мòмк̆ у áвлѝи. / Ма кàкѝ. / Илэ мòмак цўрэ. / Ма кàкѝ. / Тò мòрá стáјátцўрá у áвлѝи а мòмак / нá--вáмо с òвє стрáнє; / ѝ кáжє òпєтá рòт:єл̆á глєдá крòз прòзòр. / Аá / нє дáј бòжє кá сє пòздрављáју, / рòт:єл̆ кáє, / „Òдє мòмак?“ / „Òдє.“ / А акò мòмак / др̆жѝ рúк̆ дўжє мáлò, / à / кáє / штò нѝє пұстиò рúкє? „Пá єтэ, / нѝє.“ „А кá ћє òпє дòћá?“ „Пá дòћє, / дòћє, єдел у нєд--субòтòм ўвєчєр“ дòћє мòмак цўрэ. Òпєтá рòт:єл̆, / „Ёј / ћєркò, / нємá тєбэ дўгò стáјát; / дò / дєвє сáтѝи ў кућ̆.“ А фєњєр стòѝи лáмпá нá прòзòр̆. / Рòт:єл̆ прòвѝрује крòз прòзòр. / У случáју, / нє дáј бòжє кá бэ тє мòмак пòлұбїо, / мá мòрєш ѝћá/ òдмá у Сáв̆ скáкát. / Тò нє бэсмјєò / нѝјєднá цўрá; / а дáнás јє дрúкчѝє. / Дáнás ѝдє испòд рúкє; / дáнá сє лұбє, дáнá сє рòт:єл̆á нѝштá нє стѝдє сє. / Тò сáд дрўгє гòднє. / А дрўгє òнє гòднє бїлє. / Пá скўпѝ сє копáчá пò двáєс. Тў бұдє и мòмáкá, / тўј бұдє ѝ цўрá. / Ал мòмцэ нє дáј бòжє дá бэ òнэ кò(д) цўрá сјєлэ/ пá òдмáрэлэ. / Мòмцэ ѝдұ / ў лáд дрўгò мјєстò, / а цўре ѝдұ / дрўгò мјєстò / кáд кòпáју. Ёдємо кўћá ўвєчє нá вєчєр̆; / сўнцє прєлázѝ, / рòт:єл̆á òпє пázє, / Дá л ѝдұ мòмцэ с--ўс цуре блíz̆, / дá л ѝдұ мòмцэ дáл̆є. / Акò ѝдұ блíz̆, / пòкúсáлá сá мáслò; / дòбòћєш кáишá. / Òдмá рòт:єл̆ ѝз̆лáчѝ кáиш. / Кáє „Штò шэ тѝ крáј нєгá ѝћá блíz̆?“ „Пá.. [штá ћ̆].“

¹⁵ Само код старије и средње генерације могу се чути овакви облици са -щ̆- уместо -щ̆й-. Млађа генерација облике са -щ̆ћ- сматра архаичним.

¹⁶ Чест је генитив уместо акузатива у функцији правог објекта.

¹⁷ Презент глагола *немаѝи* јавља се са два акценатска лика, са дугосилазним и са дугоузлазним акцентом на првом слогу.

А: [А како] кад се кад се вјерите?

И: А?

А: Кад се вјерите? Ка треба свадба да буде, [И: Аха][како] иде припрема?

И: Аха. Ђ кад бӯдѣ овии, / сѧ ђе, / мѡмак цӯр^у запросѧ, / ѧ / ѧко је доведѣ, / нѣмѧ спѧват сѧ ѧѧм. / Спѧвѧш са свѣкрвѡм, / ил са зѧвѡм, мѡмак спѧвѧ тѧм /ѣкстра. / А тѧ спѧвѧш у кѧер^у. / И сѧдѧ, / ѧдѣш тѧ шѣс нѣдѧлѧ на вјернѧук; ѧ цркву. / И ка зѧврѧш шѣс нѣдѧлѧ / ѧ црквѧ, / ѡндѧр ѧдѣш на вјенчѧње. / Нѣма тѧ ѡпѣта / с мѡмкѡм ѧѧ. / Нѣма тѧ... / ѡдма дѧвѣр изведѣ тѣбе ѧс куѧе, / и свѣкар ѧвѧск и свѣкрва пѧзѣ / да се нѣ бѣсѧсталѣ. / И нѣмѧ; / шѣс нѣдѧлѧ се нѣмѧ сѧстат / ако с тѧ зѧрѧчѣн и дѡвео сѧ/ цӯр^у. /

А: Значи прво се кад се запроси прво се доведе цура?

И: Доведѣ се /цӯра/ и бӯдѣ / у кѧер^у мѡмковој <облик?> спѧвѧ; ако нѣмѧ зѧвѣ, спѧвѧ са свѣкрвѡм, / у кѧер^у. / А мѡмак спѧвѧ тамо ѣкстра, / ѧ собѧ, / Нѣмѧ тѣбѧ с мѡмкѡм се сѧстатцѧјѣли / цѧјѣли дѧн. /

А: А кад онда иде вјенчање?

И: Ђ кад шѣс нѣдѧлѧ ѧзѧѧѣ, / ѡна ѧдѣ на вјернѧк^у, / шѣс нѣдѧлѧ, / ѡнда ѧдѣ [вјенчѧње]

А: [А шта ради у црквѧ]?

И: Чдѣ овии, кѡлѧ, / кѡѧѧ; / кѡѧеник ѧдѣ прѧви, ѧдѣ кѡлѧ; / ѡнда дѡѧ^у кѧѧ...

А: А како се облаче шта си ти носла јес имала вјенчанѧцу?

И: А ѧмала сам бѧјѣлу, / бѧјѣлу кѡшул^у /Бѧјѣлу кѡшул^у / и бѧјѣли јѧглук. / Ч/ ѧдѣ се тѡ, / бѧјѣлѣ, / об--овии--сандѧле. / И тѡ се бјѣлиѧ нѡсѧ / ѧ цркву. / И кад дѡем кѧѧ, // ѡндѧр се... / сѧд ѧлазѧмо ѧ куѧѣ с вјенчѧѧ, / прѡсте се бѧјѣло плѧтно, / ил / нѣкаѧ / овии / дѣка / ил нѣшта бѧјѣлѡ. / Ч/ бѧѣ се кѡ шпорѣта / мѧше. / И сѧдѧ ѧдѣ млѧдѧ, ѧдѣ / тѡѧм бѧјѣлѧм бѣзом. / И сѧдѧ / кѡ шпорѣта мѧше. / Ђ сѧд / пѧзѣ свѧ, / ѡѧу л јѧ склѡнѧт тѡе мѧше, / ил ѧѧ јѧ / крѧј ѧѧѧ прѡѧѧ. / Јѧ се пѡсѧгнѣм фѧно, / па ѧѧѧ фѧно ѧзмѣм, / и / фѧно / ѡсѧвѧм / код шпорѣта. / Ђ/ ѡнда кѧѧ свѣкар и свѣкрва, /„Ђ ѡвѡ је зѧ нѧс, зѧ наш^у кѧѧ.“/„Кѧко тѡ?“ / Свѧ пѧтѧјѧ, /„Кѧко дѡ сѧд, / кѧко тѡ?“/„Ђ/ кад је склѡнла мѧше, / тѧк ѧе склѡнѧт / и лѡпату / и мѡтку / и вѧле, / и дрѡво / ии сѧѧе /и свѣ ѧе тѧкѡ склѡѧт, / кѧк је склѡнла мѧшег. / Ч/ свѣкар и свѣкрва кѧжѧ „Тѡ је сѧѧѧ зѧ наш^у кѧѧ.“/ А мѡрѧм и пребѧцѧт рѧшѣто кад дѡѧѣм. / Мѣтнѣ се жѧта, / и ѧвѣчѣр ка се доведѣ млѧдѧ, / цӯра / од рѡтѣлѧ, / ѡндѧр / ѧзмѣ овии / рѧшѣто / и жѧта / и ѧко мѡрѧш пребѧцѧт кѧѧ, / овии / рѧшѣто прекѡ кѧѧе, тѧј ѡстѧѧш. / Јѧ прѣбѧѧм. / И кѧе, „Тѡ е нѧша сѧѧѧ, / врѧјѣдна, / начи мѡре пребѧцѧт /кѧѧ, / а дѣла штѧ урѧтѧ.“/ И јѧ сам ѡстѧла; / тѧкѡ ј тѡ бѧло, / фѧно... / И ѧдѣмо, рѧдѧмо, кѡпѧмо, пѧѣвѧмо... / Ч млѧдѡѧѧ ѡндѧр ѧдѣ с млѧдѡм. / ѡндѧ смѧјѣ и зѧгрлѧт млѧду, / смѧјѣ овии, / и ѧѧѧ, / и зѧпѣват сѧ млѧдѡм, / ал дѡтле нѣ смѧјѣ. Шѣс нѣдѧлѧ нѣ смѧјѣ. /Тѧј тѧ свѣкрва пѧзѧ и свѣкар... //

И / так̄о јѣ т̄о бѣло; / нѣма цѹр^ида / м̄омка ѹвати испод рѹк̄ѣ ко данас. /
Данас је дрѹг̄о. / Дрѹг̄а наѣја, / дрѹг̄о свѣ и... /

А: А како се прије сијало?

И: А сијало се... / ѹзорѣ се. / В̄оловѣ ни--и--к̄днѣ. / Ђрало се; дрѹжѣ /
овии / јѣдан плѹг дрѹжѣ, /а / нѣко в̄одѣ в̄олове; / д̄а л цѹра, / д̄а л... / За тѣлиг
в̄дѣй--в̄дѣй в̄олове. /

А: Шта је тѣлиг?

И: Тѣлиг је одѣ др̄вета, / пр̄авѣ се тѣлиг. И наметнѣ се ѡко в̄рата
в̄олѹ, / и ј̄ар̄ам ѡзгор, / ѣ / тѣлига дв̄а, / к̄аоо...к̄ао дв̄ије рѹке. / Ђ / так̄о дрѹжѣ,
цѹра в̄одѣ в̄олове аа... / дрѹжѣ мушк̄арац плѹг, а нѣкад и **жѣнск̄а** дрѹжѣ
плѹг. / Ђ ондар т̄о ѹзоремо. / Паа / зѹбачѣ ѹ рѹкѹ, / па п̄дзѹбѣмо, а̄ко су
бѹсе, лѹп̄амо. / Ђндар б̄аѣмо кѹруз, / и ѡпѣта прѣзѹбѣмо, / и / кад кѹруз
нѣкнѣ, / т̄о се м̄откама к̄дп̄ало. / **Т̄о** м̄бр̄аш кад пр̄в̄ачѣиц, / пр̄вѹ рѹкѹ, / на-
гр̄нѣт / као јѣдан р̄овѣћ, / д̄а б̄ѣ се м̄огло загр̄нѣт жѣто. / Да б̄ѣ ѣмало
вл̄агѹ. / Да нѣ б̄ѣ ѹпало. / И т̄о е бѣло / по дв̄адес̄теро на њив^и. / Т̄о ј ве-
сѣље бѣло. / Ђо на̄ма д̄оручка; / ѣдѣ / дом̄аћѣца н̄дсѣ / ру--д̄оручак на̄ма.
/ На њивѹ. / И т̄о ј бѣло... / Ђо на̄ма н̄дсѣ прѣснац, / ку--рѹзѣ б̄ѣјѣлу, / ѣо
н̄дсѣ лѹковачѹ, / од лѹка цр̄вен̄ога, / и / сѣра мѣтнѣ ѹ т̄о и к̄ајмака; / ѣо
кѣсел̄ог млиѣка; / т̄о е на̄ма бѣло / **п̄јѣсма**. / А данас кр̄ме за̄колѣ, па нѣма
п̄јѣсмѣ. / И нѣма весѣља. / А т̄о је ѡндар бѣло весѣље. / Ђо ѹ трѣ с̄ата, /
ѣо ѹжѣне на̄ма ѡпѣт̄а. / Ђпѣт̄а н̄дсѣ на̄ма дом̄аћѣца, / н̄дсѣ на̄ма ѡпѣт̄а /
кѣсел̄ог млиѣка, / и курѹзѣ, / и / мѣ јѣдѣмо, / и ѡндар ѣдѣмо ѹвечер на
вѣчерѹ. / Вѣчера бѹдѣ / кѹв̄ан̄ог гр̄а / ии бѹдѣ ѡпѣт̄а, / сал̄атѣ, / бѹдѣ ѡпѣт
лѹковачѣе, / бѹдѣ ѣ пита, / ал^и пита од б̄ѣјѣл̄ога бр̄ашна, / курѹзѣ. / Ми к̄ае-
мо **п̄ѣта**. „Дѣ нам дом̄аћѣце, / п̄ѣту б̄ѣјѣлѹ.” / Т̄о ј од б̄ѣјѣл̄ог, / б̄ѣл̄ца жѣта,
/ б̄ѣјѣла курѹза. / И т̄о ј на̄ма бѣло д̄обро. / Одошѣ кѹћѣ, / овии, / на
сп̄ав̄анѣ. / Уватѣ се и п̄јѣвајѹ... / А данас ѣдѣ, / к̄дп̄а--нѣма к̄дп̄ања, / ал
пл̄аѣѣ; / ако ѣм̄а м̄ало п̄овр̄ћа, / ак ѣм̄а нѣшта м̄алоо, / овии, / пластѣнѣка,
/ пл̄аѣѣ, / „Јој к̄ако ѣу / врѹћо / ѡво / ѡно...” / А мѣ нѣсмо, / нѣсмо с̄јѣдалѣ
одм̄арат, нѣсмо нѣшта. / Мѣ смо к̄дп̄алѣ од ѣзрода до прѣода. / Нѣт се
прѹјало, / нѣт се шпрѣцало, / т̄о је свѣ рѹчно к̄дпалѣ... // На п̄ѡдне се
на̄оштрѣ м̄ѡтѣке, / ѡткујѹ се да с ѡштрѣ, /и т̄о / к̄дпало се то б̄ѡлан, / то
п̄јѣсма ѣдѣ свѣ п̄ѡ двѣје п̄јѣвајѹ. / Мушк̄арцѣ крѣштѣ, / пѹна нас њѣва, /
ѹвечер весѣље, / ѣза ѣтра ѡпѣ у шѣ с̄атѣ, / ѣдѣмо ѡпѣт̄а. / Ђо / ѣдѣ / на дру-
гу њѣву, ѹ другог о--г̄аздѣ. / Ђо дрѹгѣ г̄азда ѣдѣ на̄ма н̄дсѣ, / н̄дсѣ нам
л̄аднѣ в̄одѣ ѡ нѣма п̄ѣва, / нѣма с̄ѡка¹⁸, / нѣма нѣшта – н̄дсѣ нам л̄аднѣ в̄одѣ,
/ ѣз бун̄ара¹⁹, / ил с̄а неке а̄знѣ, / ил с̄а неког... / Гр̄абла, / ѡднѣклен, / с̄амо

¹⁸ У говору Винске реч *сок* има два акценатска лика, један са дугосилазним и други са краткосилазним акцентом. Први је функционално неутралан, док је други обележен јер карактерише говор најстарије генерације.

¹⁹ Реч *бунар* је најчешће са краткосилазним акцентом на првом слогу и постаценатском дужином на ултим. Међутим, код старијих генерација може се чути и облик са краткоузлазним на првом слогу и постаценатском дужином на ултим.

/„Пѡмоз бѡг”, / и пољубим љ рѹкѹ. / Дѧ лсвѣкра -- дѧ л стѧрѡг чоѣка, / дѧ лѧ, / стѧрѹ жѣну, / ал нѣкад нѣсам прѡшла стѧрѣ жѣнѣ, / и стѧрѡг чоѣка, / да нѣсам пољубла љ рѹкѹ, / и „Пѡмоз бѡг”, / и, / кѧем, /„Добро ј--пѡмоз бѡг.”/ И пољубим гаа / љ рѹкѹ. / Ы ѡн мѣнѧ кѧе, /„Фѧла, / ѣѣрѧ, / ѡѣеш јѣдн--јѣднѹ бѧнку?”/„Ма нѣѣ јѧ бѧнкѣ. / Мѣнѧ је мѧма рѣкла / и тѧтѧ, / кѧ сѹсретнѣм / стѧрѡг ѣѣда, / ии, / стѧрѹ жѣну, / да јѧ пољубим љ рѹкѹ.”/ Дѡбро. Оно мѣне ѡмиловѧ и (рече)„Жѣва ѣ здрава бѣла...”/ Кад, / нѣ би тѣке, / ѣто овии, / дѡѣѣ мѡмѣ /тѧтѧ, / и мѡјѡ мѧмѧ. / Дѡѣѣ тѡи стѧрѣ чѡек, / шо сам јѧ нѣга пољубла љ рѹкѹ. / Кѧжѣ, /„Прѣјѣтљѹ јѧ сам дѡшѡ нѣшта.”/ Кѧе, /„Сјѣдѧ прѣјѣтљѹ, пѡпѧѣмо кѧвѹ”„ѡдмѧ кѧва. / Ѧдма овии, / јѧ нѣмѹ дѡбавим, / бѣла лѹлѧ. / Лѹлѧ дувѧнѧ се мѣтнѣ и лѹлѧ, / унѹтра. / Ы јѧ у лѹлѹ нѣмѧ овии, / дѡнѣсѣм овии, / и да ѡн прѣпѧлѣ. / Дѡнѣсѣм у мѧшама жѣрѣ ѣс куѣѣ, / а ѡн сјѣдѣна двѡру. / То мѡрѧш дѡнѣјѣт жѣрѣ. / И јѧ дѡнѣсѣм, фѣно пѡклоним се, / пољубим га љ рѹкѹ, / и дѡѣла²⁰жѣрѣ. / И ѡн фѣно мѣтнѡ лѹлѧ, / и кѧе, „Фѧла дѣјѣте. / Нѧш штѡ сам јѧ тѣбѧ дѡшѡ кѧе, / прѣјѣтљѹ?” Кѧе, „Нѣ знѧм.”/ Тѧтѧ вѣлѣ, /„Нѣ знѧм, штѡ сѣ дѡшѡ.”/„Ѧјде”, зѡве ѡн ѣ мамѹ. /„Ѧјде ѣ тѣ вѧмо, / да пѣјѣмо кѧвѹ, / прѣјѡ.”/ Кѧе „Јѧ сам дѡшѡ да вѧшу ѣѣрку зѧпросѣм.”/ Па кѧе (тѧтѧ), „Прѣјѣтљѹ, / кѧе / нѣ знѧм дѧ л је зѧ вѧше кѹѣѣ.”/„Зѧ мѡѣ кѹѣѣ јѣст.”/ Кѧе, „Кѧко?”/„Ѧнѧ е мѣне сѹсрѣла, / рѣкла пѡмѡз бѡг, / поклѡѣла се и, /пољубла мѣне љ рѹкѹ. И јѧ сам дѡшѡ кѹѣѧ, / рѣкѡ сам свѡмѣ сѣнѹ, / сѣне нѧшѡ сам тѧ цѹру. / Кѧе, /„Нѣ знѧм тѧтѧ. / Јѧ е вѣдиѡ нѣсам.”/„Јѧ сам је вѣдиѡ нѧ пѹтѹ.”/„Пѧ кѧко?” /„Пѧ кѧе мѣнѣ, пѡсѧгѣла се кѧе, „Пѡмѡз бѡг”<имитѣра>/ и пољуби мѣне љ рѹкѹ... / тѡ е зѧ нѧше кѹѣѣ сѣне <ѧкѣ?>г. / Кѧе „Тѧтѧ ѣѣмо.”/ И ѡн је дѡшѡ / прѣѣ прѣѡдѧ, / и стѧѡ. / Код ѧвлијѣ, / нѣмѧ у ѧвлијѹ ѹнѣѣ. / „Цѹрѧ, / ѣмѧш лѧ вѡдѣ?”/ „Ѧмѧм.”/ Јѧ изнѣсѡ вѡдѣ, / ѡн се нѧпѣ, / јѧ мѣслѧ ѡн ѣѣ ѣѣѧ кѹѣѧ. / Нѣ знѧм мѡмкѧ. / Нѣ знѧм.²¹/ Нѣсам гѧ нѣкад вѣдѣла. / Кѧжѣ овии... / кад, / до--ѣдѹ јѡш двѡѣ. /„Дѡбра вѣѣѣ”, „Дѡбра вѣѣѣ.”/ Јѧ пољубѧ љ рѹкѹ/ ѡбѧдвѡѣ; кѧжѣ „Бѣ тѧ је тѧтѧ и мѧмѧ?”/„Ѧвѡ и ѹ куѣѧ.”/ Ѧнѧ изѣѣѡшѣ нѧ двѡр²². / Под вѣнѧгу јѣднѹ, по цѧѧлѧш. / А сѹнѣ јѣ вѣѣ нѧ прѣѡду. / Кѧѣм јѧ нѣмѹ, /„Јѧ нѣ смѣјѣм стѧјѧт сѹнѣ прѣлѧзи мѡрѧм ѣѣѧ порѧѣѣват.”/ Па кѧе „Стѧнѧ, / ѣнѡ мѧмѧ и тѧтѧ дѡшлѧ су кѧе, / кѡ тебе.”/„Пѧ јѧ нѣ знѧмрѣкѡ, / нѣ кѡ сѧ, / нѣ штѧ сѧ.”/ Кѧжѣ „Сѧ ѣѣ мѧмѧ и тѧтѧ ѡпрѣѣѧ тѣбѧ.”/ Кѧд ѡнѧ зѡвѹ мѣне. /„Ѧдѧ тѣ цѹрѧ вѧмѧ.”/ Јѧ дѡѣѡ нѣмѧ. /„Ѧѣеш тѣ нѧмѧ бѣтѧ снѧјѧ?” /„Нѣ знѧм. / Пѣтѧјѣте тѧтѣ и мѧмѣ, ѧк ѡнѧ дѡзвѡле...”/ Кѧжѣ, „Тѡ е сѣн

²⁰ Сугласник *н* се у позицији између вокала и сугласника често изговара доста ослабљено.

²¹ Преношење акцента са глагола *знаѣш* на негацију може да се остварује двојѧко, и ѧо старо и ѧо ново преношење. Овѧ двѧ облиѧ разликују се пре свѣгѧ у рѣчениѡној интѡнѧцији. Облик *нѣ знѧм* је интѡнѧѡно и семѧнтиѡки ѡѡбѣлѣжен, дѡк облик *нѣ знѧм* сѧдржѣ дѡдѧтнѹ семѧнтиѡѡу ѡмпѡнѣнту, ѡдносно ѡѡѡни став гѡворѡнѡѡ, ѡвѣриѡу, сумњѹ или ѡуѣење.

²² Конструкѡија *нѧ двѡр* сѧ прѣнесѣним ѧкѡнѡм нѧ прѡклѣтиѡу ѡује се сѧмѡ код нѧјѣтарије генѣрѧѡије у зѡнѡѡѡу *нѧѡлѣѣ*.

наш.”/ Дóђе њ он. / Он пòльуби мòгā òца, и мòјə мāјкy ў рyкy. / Кāжē, „Јā ħə вāма бйтə зёт.”/ Па дòбро. / „Јā сам”, кāжē, „ѡстò, / пòштēн мòмак, / а вйдио сам, / да је пòштена и ħérка.”/ Кāе „Мòја ħérка нēĥе дāљē, / док сyнце приēĥē, / мòја ĥе ħérка ѡĥə ў куĥy”, „Дòбро”, / кāе. / И сyнце приēĥе, / мòмак òде. / Òнə сə јòш мāло сјёл, јā ѡйа пòљyбла ў рyкy, / и òнə òдошē. / И кāе, / „Мй учə нēдəљē, / дòлазймо, / зара цyрē, / и цyрy вòдймо. / „Ајдə. Тāтa вєлй „Вòт:е.”/ Мāмa вєлй „Вòт:е је. / Ка сте је бегēсaлə вòт:е је. Ал мєнə нємā врāĥāњā. / Ако нє вaљā вaм, / врāĥат је нємā. / Бē дòшла нек тy ѡ бyдē.”/ И јāшєс нєдйљā спāвaлa сa свєкрвòм. / Нємā мòмкa. / Кāкй мòмак спāвā ў дpyгòј сòбə тāмo, / а јā у кйјерy сa свєкрвòм. / Й, свāкй дāн нa вјернāук, / у црkvу. / Пòп мe тy испòвијєдā, / пòп мe тy... / Вршй мòлбe. / И јā сe шeс--шєстy нєдəљy, / ѡдєм нa вјєнчāњє²³. / И свāтовə дòшлə кòњєник јєдан бйo ии, / с--пєт кòлā свāтòвa нāкиĥєнə пāпйр-мa с--штòкaквйм. / Нйје сe пєшкйрā ѡмaлo; кāкй пєшкйрā. / Бйло ц--òдə пāпйрā нєкй црвєнй, / б’јєлй, / свāкaкй, / плāвй. Тò сe нāкитє кòњə, / зāстa-вє... / И сјєдєм јā код дјєвєрa, ў кòлa, / и дјєвєрушē. / А мòмак је ў дpyгим кòлəмa. / И кa смo тāм ѡзашлə ў црkvу... / Ајд./ Јā и дјєвєр мєнє ѡзвєдē ѡс кòлā, / и ајдє сāд трєбā и мòмак ѡзāĥə. / И мòмак ўнишo ў црkvу... / Ймa-лə смo јєдан пєшкйр, / штo је дјєвєр мєнє вòдиo. / Свєжємo мй рyкe – јā и тòй мòј мòмак – свєжє нāмa овий, / кyм рyкe, / и дāднє нāм прстєцє... / И тyј бйлə смo / òпєтa / кyм òдp’јєши рyкe... / А мєтнє сe гòрə овий, / кaoo, / кao јєднāн овий... / Кāкo бə тə рєклa, / кao јєднa, / жєљєзнo нєштa, / црkvєнo... /

А: На глaву, кpyнa?

И: Кpуна; / мєтнє сe гòрə, / нa òбaдвoє, / и кa сe тò скйнє, / рyкe сe òдp’јєшє, / и ѡдємo мй сāдā. / Йдємo кyĥə, / и цyрa ўлaзи ў куĥy. / Цyрa ўнйĥē ў куĥy, / дјєвєр је увєдē, / и кāкo је дјєвєр увєдē, / òдмa сe овий, / òнāйжљyбй свє ў куĥə, / и ѡдє цyрa, / нòсй кāу. / Млāдa ѡдє нòсй кāу, / д’јєлй кāу. / Нєкo јòј дāднє пāрā, / нєкo јòј нє дaднє, / нєкo єтə... / И, пò-стaвй сe јєлo, / тyј сe јєдy. / Свєкрвa вєжє цєкйн, / снāјə пòд врāт, дòтлє нє вєжє.

А: Штa је цєкйн?

И: Цєкйн. / Цєкйн. / Ду--кaо дyкaт. / Цєкйн. / Цєкйн вєжє ии, / дyкaтє ўвлāчй и шнāлə злāтнy мєĥē, / дā бə снāјa овий, / у злāтy бйлa. / И фйно... / Й ондāр свєкрвa / ѡдє, / и снāјa, / ѡдy òбйĥə д--к--мāрвy, / òдy òбйĥə вāкò, / òкòлo кyĥē, / ѡдy òбйĥə сòбe, / дa вйдй свє снāјa; / док је уу, / у вјєнчāнцə. / Òндāр ўвєчє скйнє вјєнчāнцy, / и пpвò вєчє ѡдє / сa ĥyвєгйјòм, / у кйјер. / Свєкрвa òндāр кāе / „Тй сāд, снāјo, ѡдєш сa / ĥyвєгйјòм у кйјер.”/ „Йдєм, / ајд.”/ И тāкo смo мй нāстaвлə жйвòт, / а шєс нєдйљā бйлə смo, / кòндa нйкo нй зa кoгa нє знā. / Òндāр смo нāстaвлəй пјєсмy, / нāстaвлə смo и

²³ Непознат је овакав акценатски лик речи *венчање*. Или је у питању аналогична или окационална појава.

кòп̄ање, нàстaвл̄а смo свѣ. / А шѣс нѣд̄ил̄а н̄исмо / сàстaвл̄а се зàједно. / Тò је пр̄ије у--у стàре гòдне б̄ило; / а сàд је др̄угò./ Сà др̄угò. / Сàд ид̄е ўвеч̄ер òдм̄а, / и òдош̄е / на / на сп̄àв̄ање. /

А: А како ә... како вуну предеш?

И: А в̄уну овии, / ўзм̄ем, / йм̄ам, / имам дв̄а гр̄ѣбена. / <Чују се гласови других особа> Дòбро. / Ву--йм̄ам дв̄а гр̄ѣбена, / и чѣшл̄ам, / м̄исим, / в̄уну. / Гр̄ѣб̄ен̄ам, / гр̄ѣб̄ен̄ам, / гр̄ѣб̄ен̄ам, / й ону к̄ўђел̄у ўзм̄ем, / ф̄ино н̄авӣјем на, / има--йм̄ам пр̄ѣсл̄эцу м̄исл̄им др̄вену, / нàпрaв̄и се пр̄ѣсл̄эца. / В̄ам се нàпрaв̄и ј̄едно врет̄ено. / К̄ао ј̄ена... / <Чују се гласови других особа> К̄ао ј̄ена, ц̄'ј̄ѣв. / К̄ао ј̄една ц̄'ј̄ѣв, нàпрaв̄и се врет̄ено, / и ј̄а зàбӣјем, / заа тк̄ан-цу – к̄анца се б̄ила – и зàбӣјем зà тк̄анцу, / й, / р̄ук̄ом овии, / ли--д̄есн̄ом пр̄ѣд̄ем, / л̄'ј̄ѣв̄ом овии, / дод--ўвр̄ћ̄ем. / А / д̄есн̄ом др̄жим врет̄ено. / И ј̄а тòгa нàпр̄ѣдем, нàпр̄ѣдем, нàпр̄ѣдем, нàпр̄ѣдем... / Ё / òнд̄ар, / ўзм̄ем б̄òе, / ц̄р̄вен̄е, / б̄'ј̄ѣл̄е, / пл̄àв̄е, / л̄ўп̄кав̄е, / св̄àкaкв̄е; / и òнд̄ар тк̄àле се п̄òњав̄е. / Па смo ш̄àрaл̄е. / Òснову сам м̄ѣ̄àл̄а ов̄е, / л̄àнену. / И тò сам йсто б̄òјла у б̄òјaмa. / И òнд̄ар...

А: Како бојиш?

И: Б̄òјим, / ўзм̄ем б̄òје. / <Чују се гласови других особа> Ўзм̄ем, / ўзм̄ем б̄òје, ўзм̄ем б̄òје, / ц̄р̄вен̄е, / пл̄àв̄е кaкe òђу, / и / тк̄àлa тòе... Тк̄àлa в̄унене п̄òњав̄е. / Ал с̄àмo б̄òјла и ш̄àрaлa п̄òњав̄е. / Йм̄алa сам б̄р̄до, / йм̄алa сам сн̄òвaч̄е, / штo сн̄ўј̄ем. / Па тò су б̄ил̄е, / к̄аоо / н̄ѣк̄е л̄е--л̄ѣст̄в̄е, / к̄àо н̄ѣк̄е ј̄àсл̄е, / л̄ѣст̄в̄е л̄àсл̄е и т̄àк̄ò. И тò ј̄а м̄ѣт̄н̄ем по з̄емл̄а, / к̄òл̄е ўдарим, / и зàт̄ег̄н̄ем, йм̄алa ц̄'ј̄ѣв, / ц̄'ј̄ѣв òд̄а / з̄òв̄е, / од з̄òв̄е, / од тр̄àв̄е, / од з̄òв̄е ц̄'ј̄ѣв йм̄алa, / и нàм̄òтaм ј̄à тò ч̄ўнк̄ом, / нàм̄òтaм нàм̄òтaм, / й, / ј̄à тò сн̄ўј̄ем сa т̄òи ц̄'ј̄ѣв̄и. / Йм̄алa сам н̄àт̄ру, / в̄àмo штo ħ̄а тк̄àт̄а, / и б̄р̄до, / ии, / н̄ите, / штo н̄òгaмa р̄àд̄им, / зн̄àн̄ц̄, / н̄òгaмa р̄àд̄им, / кaд в̄уч̄ем тoе, / б̄р̄до. / А м̄òр̄ам овии, / ўв̄ј̄ек з̄ӣј̄ент̄а ј̄едн̄ом н̄òг̄ом, / дa б̄эм̄òглa т̄ўрт̄а, / з̄је--ц̄'ј̄ѣв, / крoз, / овии, / крoз н̄ите. / А н̄ите с тò в̄àк̄ò (показ̄ује)... Òд̄а / од̄а / од л̄àнa, / од л̄àнa се н̄ите пр̄àв̄им. / [Дв̄а...]

А: [Конац?]

И: Дв̄а овии, / дв̄а шт̄àпa, / и од л̄àнa. И ј̄а тò овии, / ўзм̄ем р̄ук̄ом òно йм̄а овии, / штo др̄жим р̄ук̄у, / к̄ао ј̄едa д̄àскa, / л̄ѣт̄вa, / и ј̄à тò п̄ов̄уч̄ем, / а в̄àм̄а р̄ук̄ом--н̄òг̄ом пр̄ит̄иснем ј̄едн̄ом, / й / т̄ўр̄им. / И тò се овии òдм̄а... / тò се тк̄àлo. / И ј̄а тò òтк̄ам по ј̄едно / тр̄ис̄с-ч̄ѣтер̄ес м̄ѣт̄ер̄а²⁴, / пa òнд̄ар òп̄ѣт̄а, / кa тò òтк̄ам, / òп̄ѣт̄а ј̄а н̄асн̄уј̄ем с̄ѣб̄а сн̄òвaч̄е, / и òп̄ѣт̄ òб̄ој̄им в̄уну, / и òп̄ѣт̄. /

А: А чиме бојиш вуну гдје нађеш боју?

И: Н̄àђ̄ем б̄òју²⁵уу, / у тр̄г̄òв̄нама, / н̄àђ̄ем у к̄àрт̄ацама. / Т̄ѣ ц̄р̄вену, / т̄ѣ пл̄àву, / т̄е л̄ўп̄каву, / зa в̄уну йшт̄ем. / Йм̄а заа пр̄тен̄ò / пл̄àт̄но, заа

²⁴ Честа је алтернација а>е у речи *мейар*.

²⁵ Код најстарије генерације реч *боја* може имати и краткоузлазни акценат на првом слогу, док у акузативу има краткосилазни. Код млађих генерација ова реч има дугоузлазни акценат.

овии, / заа... лан, / за конапљу... / И конапљу сам прѣла йсто, / набијала, стўпу ймала, / и лан. / Набијем... / Ймала стўпу... / Направй се даска, / исјѣкў се / лѣтве, / сјѣкў се лѣтве, / й / вѣмѣ се направй јѣдан, / јѣдна мѣтка, / да мѣгѣ се држатѣ, / и вѣмо стўпу, / и јѣ сам тѣ набијала. / Накѣсели се у вѣдѣ, / лан, / конапља, / то се сйјало, / то нѣмѣ... / Цўре се... / прѣдў, / ткѣјў, / набијажу... / по трий, по чѣтрѣ дѣна знѣла сам набијатѣ тѣе лан и конапљу. / И ўзмѣм бѣе, обојим, / ак ѣнеш бйјѣло, / на бйјѣло, / ак ѣнеш овии, / бѣтѣ, / ѣндар мѣраш ўзѣт бѣе за лан, за конапљу, ѣкстра. /

А: И како, шта онда радиш после ка то урадиш?

И: И јѣ ка то ѣткѣм, / тѣ се шйле овии... / Шйле, / **рўбѣне**. / Шйју се рўбѣне од лѣна. / Ўбијѣли се на вѣкѣ... / Ўзмѣмо лўга, / кўплѣлўг од шпѣрѣта што гѣри вѣтра. /

А: Лукшија?

И: **Лўкшија**. / Й тѣ скўшймо и, / ймѣлѣ парйѣнцу / дрѣну, / прѣбушѣна йзвртита. / И тўј слѣжймо тѣе, / сѣльѣчке рўбѣне. / Слѣжймо, / и ѣнда врѣлѣ вѣдѣ, / ускљўчѣмо, / и тѣ зѣлијѣмо. / И тѣ стѣји до јѣдно трий сѣта--дѣна. / Й ѣндар вѣдймо, / и нѣсймо наа, / наа вѣдў прѣтѣ текућѣцу, / рйјѣка. / Ймѣмо тѣмо јѣдну клѣду, / дрѣво јѣдно клѣду вѣлку. / Тўј нас бўдѣ по двѣйш жѣнѣ, / на тѣј клѣдѣ. / Пѣрѣмо тѣе рўбѣне. / Нѣмѣ прѣтѣ, / нѣмѣмо на бунѣру ко сѣдѣ, / илѣ на ѣвѣме... / Ил у машинѣ нѣшт. Ма кѣкй. Нѣсло се по сѣт / йдѣмо, / док тѣе вѣдѣ дѣђѣмо. / Снйјѣг. / Лѣд. / Прѣбијѣмо. / Лѣд. / До кѣльѣна, / снйјѣг. / Мй тѣи пѣвѣмо, / и нѣсймо цўре прѣтѣ тѣе рўбѣне. / Ма смйѣ с рѣѣ рѣтѣльма, / ѣво зйма ѣ. / Ма кѣкѣ зйма. / Па гѣнйш й мѣрѣву. Ймала по двѣсѣ крѣва, / вѣловѣ²⁶, / кѣнѣ, / овѣца... / То ти свѣ мѣраш гѣтѣ на вѣду тѣју. / Сѣт врѣмѣна ймѣш до гѣнйш на вѣду. Нйјѣ бунарѣва бйло, / нйјѣ вѣдѣ бйло. / Па јѣ йшла нѣ воду, / цўра бйла, / йшла наа овии... / У дрўгѣ сѣло йшла. / Цв сам сѣд у--у у Вйнскѣј, / йдѣм на Ўнку на вѣдў, / нѣ бунѣр, / и тў нас бўдѣ по двѣйш жѣнѣ, / вѣлѣ то дѣчѣкат да се тѣ заграби вѣдѣ. / Док заграбйм вѣдѣ, / мрѣк. / Док дѣеш кўћѣ, / јѣднѣч нѣ дѣн мѣш ѣтйћѣ, / нѣ мерш вйшѣ. / Нѣсло се на ѣбранцѣ двѣ ѣмпера. / Јѣдан од зѣдѣ ѣмпер, / јѣдан напйрйјѣд. / Й ѣко се плўскѣ, / ѣдломи се лйјѣпа грѣна кѣја нѣмѣ прѣцнѣ, / па се ѣпѣрѣ, / и ѣна се тўри у ѣмпер да се нѣ плўскѣ, / дѣ бѣ йсан вйшѣ вѣдѣ дѣниѣ кўћѣ. / Йсплўскѣ се, ѣбалѣ²⁷. / Нйјѣ рѣван. / И тѣко смо се / пѣтлѣ у стѣрѣ дѣбѣ. Ал јѣ бйло вѣсѣло. / Ма нйјѣ рѣкѣ нйко, „Јѣј, тѣшко м јѣ дѣнйјѣт вѣдѣ, / тѣшко м јѣ ѣтйћѣ ѣпрат рўбѣне.” / Ма кѣкй. / Мѣма²⁸ кѣѣ и тѣта, „Ма сѣмо се спрѣмѣј ѣѣрѣ и ѣбрацў у шаке, / и дѣнѣсѣ вѣдѣ.” / Дѣнѣсѣм вѣдѣ, / „Ѣ, / ѣѣрѣ”, кѣѣ, „Ај ти сѣдѣ ѣбранцѣ у шаке, / и ѣнѣ рўбѣнѣ нѣсѣ прѣтѣ на... На, на, на, на вѣду. На рйјѣку тѣју.” / Јѣ пѣрѣм,

²⁶ Чѣста јѣ алтернѣција краткосйлазног и краткоузлазног ѣкѣнта на прѣмѣ слѣгу каѣ у ѣвој рѣчи.

²⁷ Рѣч ѣбала у гѣвору Вйнске йма и значѣнѣ *узбрѣдйца, брѣдо, брѣѣ*.

²⁸ Случѣј када се *а* изгѣвѣра затѣворѣно и кад нйјѣ под дужйном.

мѡмак дѡѣ. / Стојѣ мѡло. / А јоѡј ако тѡта ѹгледаѣ и мѡма, днѡ ѣе мѣне ѹбѡтѡ. / „Ај ти”, рѣко „кѹѣ”. / „Па што?”. / „Па днѡ нѣ дајѹ, нѣ дајѹ днѡ да ја стѡјѣм, да днѣ нѣ вѡде.” / Мѡмак ѡдѣ кѹѣ. / Ал **вѡлио**, / вѡлио дѡѣ ѣе цѹре пѣрѹ рѹбѡне. / Очуѡ цѹре пјѣвајѹ, / йдѹ нѡ воду по пѣ-шес цѹра йдѣ за пјѣва, за грлѣ се, / йдѹ нѡ воду и пјѣвајѹ. / Под ѡбра^чном, / под ѡмперма. / А мѡмцѡ кѡ мѡмцѡ. / Тѡ ѣе, / рѡдѣ зѣмѹс, / зѣма, „Йдѣмо, / ѣнѡ цѹрѣ ѡдоше нѡ воду.” / Пјѣвајѹ. / [...] му ѣѣда. / Бѣло пјѣсма, / бѣло сѣ. / А данас... / Нѣт вѣдѣм мѡмка да са цѹром йдѣ, / нѣт вѣдѣм цѹру да йдѣ нѡ воду ѣѣ. / Й сѡбѣ ѹ собѹ грѡбѣ вѡду... / Данас јѣ... / Жѡлосно. / Прѣе бѣло вѣсело. / Хаа јоѡј, зар вѡкѣ снѣјѣг јѣ бѣо; / йдѣмо се грѹдат. / Де болан йдѣмо се грѹдат свѣ мѡкре дѡемо, / а нѣмо ни цѣпѣлѡ ни чѣзѡмѡ, / нѣшта. / Замѡтѡмо нѣкѣ, ѡвиѣ, / шѹферѡѣ ѹзмѣмо / и замѡтѡмо ѡко нѡгѹѡ, / бѡсе нѡге. /

А: А шта су шуферице?

И: Па шўфераэце, плáтно нёкò, каоо / вóјска што ймá днò... / Ђ, за-
мòтамо нòге... / Ил ак ймáш стáру нёку врёху, / лáнену, / ўзмéш тоју врёх
у и замòташ нòге. / Ха вáльда с ймò циз--цйпеле ил чйзме, / ма кáкй. / Ни
ò том ба нй гòвòра бйло. / Бòсэ, / бòсэ нá лёд оним. / Трл́аш оним, оним
э, / шўфeрЃцама по леду, / йдéш по сн'јéгу. / Ма жоој, нёко ј трáжио... /
А зàпјeвáмо па се òрй. / Ма тò вёсело бйло де болан шýтэ. / Кò бэ тò
трáжио кò сáдá. / Сáд оћу чйзме, / оћу цйпеле, / оћу јáкнy, / òћу бýнду²⁹ òћ
у... / Ма кáкй... / Приё нйё бйло... / Зàсýчéш рукаве, / од од од лáна òткáш
сёбэ рýбэну, / и зàсýчéш рукаве и йдéш бòлан сн'јéг пáдá, / мá нйшта. /
Лeдeнэце вјёсё о кўћá, / о--о крòу, / ма кáкй. / Ђткинеш оне трй лeдeнэце,
/ па, / понёсёш сёбэ па полáко ко нáпијéш се вòдé, / нёма вòдé нйђе. /
Йгрáш се, / нёа вòдé. / А ти оне лeдeнэце мáло одгрйзéш и, / кò вòда, /
нáпијéш се кò вòдé. / Й, бйло вeсéлье. / Па йдéмо òтлé са сн'јéга са лéда.
/ Мá пјёвáмо бòлан... / А бòсэ, / нёмá, / црвeнé се нòге. / Ал кò те пýтá. /
Мй вòлймо йћá, / пјёват, / и и ... / Нйсмо нй болeснэ бйлэ, / нйсмо нйшта...
/ Дáнас млáдо бòлeсно; / йшло ў шкòлу, обòл:о, / ўдáло се, обòл:о, / рòдй
јeдно двòј дјeцé, / обòл:о. / Ја рòдлa дјeцé трòе, / нйсам нйкўд йшла, ни
дòктору, / нйшта. / Ђ, / вýчeм һўбрe, / и дòем ў кућу, / рòдйм д'јéтe. /

A: Како си родла дјецу?

И: Рòдла / двѣ жєнскє и јєдно мѹшко. /

A: A gdje s rodla u kuћ?

И: Рòдла ù куѳа. / Дòђє сàмə жèна, и свѣжє пұпке. /

A: И то је то?

И: Нйкуд, / нйсам йшла нйкуда. / Ни дѡкторѣ, / ни нйшта. / Нйт су дјѣца йшлѣ. / Јѣдно днјѣте дѡјла / чѣтрѣ гѡдѣне. / Сйна. / Ђѣрку сам дѡјла трй гѡдѣне. / И штѣ, / нйшта. / Кдпѣм, /сйн донѣсѣ, ови, / скѣмлиу, „Дѣ, мѣма, сјѣдѣ одмѡрѣ, / у јѣрак.” / „Па штѡ, сйне, /нйсам сустала.” / „Дѣ ти,

²⁹ Реч *бунда* у говору Винске има значење *зимска јакна*.

мама, одморѐ.”/ А ја знам шта ђн ђће. / Ђће да га на̀ра̀ним. / Ја нѐга на̀ра̀ним, / и он ђде кѹ́ћѐ, ѹ́зѐ скѐмлију и ђде. / Ђде пјѐвајућѐ. / Чѐтра гђђѐне ѹ̀мѐ, / па то е вѐлко. / То да̀нас дјѐте, овии, / од чѐтрѢ гђђѐне, мѹсѹм, / зна̀ сва̀шта. / А и ђндѐр је зна̀ло, / ал... /

А: А како су...? Јес имала овце и како си вуну...?

И: А, / а ѹ̀мала сам ова̀ца / преко трѹес ко̀ма̀да. / И ко̀за. / Јѐ ђвце, овии, / кад / шѹшѹм / у--у ма̀ју и шѹшѹм. / Ђне се зѹмѐ ђја̀њѐ и до ма̀ја, / ја̀њѐ одра̀сту, ѹ̀ онђар о ма̀ју шѹшѹм. / Јѐ ђдма то̀ју вѹну ђшѹшѹм, / и ђдма је пѐрем, / и ђдма е ста̀вља̀м сеђѐ у чѐшља̀ње, / ил у гребѐња̀ње, / и ђдма је пѐрђђм. / Не ђставља̀м је преко з--љѐта, / за зѹмѐ. / Јѐ то̀ преко љѐта. / Иђѐмо ѹ̀вечѐ на сјѐло. / Понѐсѐм двѹје кѹ́ћѐље, трѹ, ја̀ опѐрђђм на сѐлу, / и пјѐва̀мо, и пѐрђђмо цѹ̀ре. / Понѐсѐ сва̀ка нѐка̀ понѐсѐ дѐц гѹса̀, / нѐка̀ / двѐ дѐца, / нѐка̀ трѹ. / Нѹје бѹло гѹса̀, / нѹје бѹло нѹшта сјѐтла. / й̀ма̀мо лѹмпу. / И мѐмѐца̀ на̀ма̀ дђћѹ ѹ̀с трећег сѐла. / Ови, зна̀ју да мѹ тѹј сјѐдѹмо у то̀ме сѐлу, и да су цѹ̀ре тѹј, / ѹ̀, / мѹ се скѹпѹмо, / цјѐла јѐдно сѐло скѹпѹ се цѹ̀ра. / Да̀нас, / вечѐрас ко̀д мене, сѹтре ко̀д онѐ, / пѐрѐјстре ко̀д онѐ, / и мѐмѐца̀ нам до̀лазе ѹ̀с трећег сѐла. / На пѐро. / И мѐмѐца̀не идѹ кѹ́ћѐ док / до̀ едно, јѐдан са̀т двѐ са̀та; / **нѹко** не идѐ кѹ́ћѐ. / Сѐ сјѐдѹмо, / пѐрђђмо, / ѹ̀гра̀мо; / нѐка се ѹ̀вати ѹ̀ коло ѹ̀гра̀т. / Донѐсѹ мѐмѐца̀ша̀ргѹ. / Аѐе „Па ѹ̀мо цѹ̀ре по̀игра̀т.” „Ѐ̀мо.” / й̀, мѹ ѹ̀ватѝмо се, / ђставѹмо сво̀ј ра̀д, / ал ѹ̀ра̀дѹмо ђпѐта, / нѐ смиѐмо ро̀т:ѐља̀ до̀ћѐ да нѹсѹ ура̀дла. / Е, по̀нѹјѐт двѹје кѹ́ћѐље трѹ па да нѹсѐ ђпрео. / Ка̀жѹ ро̀т:ѐља̀, „Бѐ с ти бѹла, / па нѹсѐ ђпрела, / шта с ра̀дла.” Мђра̀ш ђпѐрѐстѐ трѹ кѹ́ћѐље вѹнѐ, / па ђндѐр ѹ̀демо ѹ̀ватѝмо ко̀ло, / и мѐмѐца̀ ша̀ргѹја̀ју, ѹ̀гра̀мо. / Сва̀ка цѹ̀ра ѹ̀гра̀ до̀ сво̀г мѐмка. / Ал нѐма ѹ̀ћѐ кѹ́ћѐ с мѐмко̀м, ка̀кѹ. / Нѐ смиѐш до̀ћѐ ро̀т:ѐља̀. / Ро̀т:ѐља̀, ка̀кѹ. [А: А како...][То̀ ј] нѹѹ.

А: А како правиш приглавке?

И: А ђндѐр ѹ̀ма̀м пѐт игѹла̀. / Игѹла̀ ѹ̀ма̀м пѐт, / ови... / Ож... / Одѐ... Ка̀о ђ жице, / ѐтѐ. / Жѹцѐ. / й̀ ја̀ то̀, овии... / Пѐт игѹла̀; / ја̀ по̀чнѐм то̀ при--па--пѹргла̀вке па̀не то̀је плѐстѐ, / и ја̀ исплѐтѐм. / Исплѐтѐм нѐка̀д и ча̀рапе, / нѐка̀д па̀пе, / нѐка̀д двђје ча̀рапе, / нѐка̀д трђје па̀пе, / за нѹѹ. / Мђра̀ш ѹ̀сплѐст, ако с по̀нѹјѐла ра̀да, / мђра̀ш, / сјѐдѹш. / Ка̀жѹ ро̀т:ѐља̀, „Па шта с ра̀дла па̀ нѹсѐ ѹ̀сплѐла?” / Ѐ̀, нѐма та̀ко̀ ро̀т:ѐља̀ до̀ћѐ. / А да̀нас, / нѹко не плѐтѐ, / нѹко не пѐрђђ, / мђре ро̀т:ѐља̀ до̀ћѐ са књѹго̀м, / са... / ка--с на̀ко̀ѐтѐ до̀ћѐ / кѹ́ћѐ... /

А: Која је разлика између папи и приглавака?

И: А, / па̀пе сѹ, овии, / па̀пе су јѐдноставне, / само / ма̀ло / плѐтѐ се. / А ча̀рапе плѐтѐш / до̀ по̀ нђгу̀ва³⁰, / до̀ по̀ листо̀ва. /

А: [То̀ су приглавке?]

И: [То̀ су] ча̀рапе. / Ча̀рапе то̀ сѹ. / А па̀пе су до̀лѐ овии, / до̀лѐ само та̀бане и до̀лѐ па̀пе. / Нѐ па̀пе нѐ бѹђѹ гђре висђке, / сѹмѐ по̀плѐтѐш. /

³⁰ Уобичајен генитив множине именице *нога* у говору Винске.

А: А приглавцə?

И: Па тō су тї прїглавци, јă. / Пăпе, / прїлавцə. / А чăрапе дужē плетēш, / дō пō лїстоѡа. / Мушкăрцу. / А жєнскїм мăло **мăњє**. / Жєнама. // Цўре. / А мушкăрцу йдў дужє чăрапе. / Дужє мăло. / Й, тăко смо мї тō вєсело бїлэ вєселэ нємă, / ма кăкї. /

А: Је л знаш неку пјесму, нешто? Је л се сјећаш... Неке пјесме што сте пјевале?

И: <Тишина, говори у себи, присећа се> *Йдѣм кўћă сїйїно ѵјєвајућă, мăма чўје ѵа мă се радўје*³¹. / <Уздїше, присећа се> *Ўсїїăј мăла ѵа вòлове рăнă, сўїра ħемо ðраїи на сїрăнă.* / <Уздїше, присећа се> *Љўбă ме ðїко јōш ме нїје нїко, сăмо нăна кăд сам бїла мăла.* /

А: А шта с имала од стоке?

И: А од стōкє сам ѵмала / **трї** крăве, / ѵмала вòлове, / ѵмала свїњє... /

А: Како идү пословə... око стоке?

И: Па кăко йдў... / Пòсловə йдў дòбро. / Крăве сам гòчла / на ўтвăј. / Крăве. /

А: Шта је утвăј?

И: Па ўтвăј је лївада. / Лївада, зелєнї се трăва. / Лївада. / Е овии... А вòлове, / тō / сам ш нїма ðрăла. / Тăта кăе и мăма, „Ај тї, / ðрə. / Плўг ў шакє и ðрə. / С вòловма.” / А јă рăно ўстанѣм, / у пѣ сăтї па напăсем вòлове. /

А: Јел ти ко помогне?

И: Па пòмогне. / Пòмогне. / Їмала сам брăта па м пòмогнє... / А, / а нєкад сам и сăма знăла зўбэтə. / Нѣма нїкога. / Брăт ðдє рăт:... / Знăла сам и сăма зўбѣтə. / А тăта мə нăсїє кўруз, „А тї / ħєрə, зўбə.” / <Кашљє> А ўдарї, / ўдарє стăрї лўдə, „Па вїдə, ” кăжє, „Онă цўра сăма зўбї.” / Па штă ħу, / нѣмă кò.

2.2.

Датум: 28. 5. 2014.

Трајање снимка: 62' 16".

Говорник: информаторка И2, Јелица Лукић, представница је средње генерације. Рођена је 1961. године у Винској, где се и удала. Из Винске је одсуствовала неколико месеци током рата и тада је избегла у Подновље код Добоја. По повратку из избеглиштва живела је у Броду 5 година са породицом, након чега се вратила у Винску. Завршила је осам разреда основне школе, али никад није била у радном односу. Комуницира најчешће са средњом и млађом генерацијом, будући да има двоје деце. Живи у централном делу села, који је углавном равничарски, у непосредној близини нема шума, пут је асфал-

³¹ Силазни акценат на унутрашњем слогу је последица метрике, реч *радује* акценатски се римује са *чује*.

тиран и постоји расвета. У том делу концентрисан је највећи број становника Винске. Добро познаје ауторку, стрина јој је. Није се одмах сложила да буде снимана, али је на крају пристала и знала је да се њен говор снима. За разлику од И1, код И2 се примећивало да више пази на артикулацију и изразе које користи. Приликом снимања једно време је у просторији био присутан ауторкин брат и информаторкин муж.

А: Данас је двадесет осми мај две хиљаде четрнаесте године налазимо се у селу Винска. Информатор... а Јелица Лукић. Де су се деца некад рађала?

И: Кòт куће су се рађала. /

А: Како је то било?

И: Па било ј--си, тешко ј тò, у задњ̄е вријеме тò е / ма̀ло те̄ж̄и сл̄уч̄ај, / ал да̀нас је / мо̀жда мо̀д̄ернији сл̄уч̄ај, ал / прӣје су же́не ра́ђале кòт к̄а̄х е д̄ј̄е̄ц̄у. /

А: Како си ти родила?

И: Ја сам д̄ј̄е̄ц̄у рòдла / у гра̀ду / у Сла̀вòнском Брòд̄у. / Ови, док су н̄е̄к̄е мо̀жда ра́ђале и кòт куће. /

А: Како је одгајање дјеце овде?

И: Па знаш / д̄ј̄е̄ца се одга́јала на с̄е̄љачки на́чин; / р̄е̄ћемо; / мл̄и́јека, ку̀ру̀зе, / за̀виси как кò. /

А: Как се то прави?

И: Пра̀ви се, с̄и́не, ў̀зм̄е се... / Пра̀ви се, ў̀д̄роб̄иш мл̄и́јека и / ку̀ру̀зе, / да̀д̄н̄е̄ш да̄ же́д̄е и / та̀ко е. И ш̄е̄ћера / ил ма̀сла / и по̀маж̄е̄ш ку̀ва и же́д̄е и... / Бо̀г да̀о, / о--о, жи́в̄е су и здр̄ав̄е. /

А: Како сте дјецу крстили?

И: [Па до̀лазио ј...]

А: [Ваша дјеца...]

И: Па д̄ј̄е̄ца се кр̄шта̀вала, / до̀лазио ј по̀п ку̀ћ̄а и... / д̄ј̄е̄ца с̄е кр̄ст̄ела. / Тò у задњ̄е вријеме на̀прави се н̄е̄шт... ни́је то н̄е̄кò би́ло же́ло... / Ск̄у̀ва̄ш му гра̀, / крòм̄пира, / п̄йле, / и би́ло ј та̀ко, а... / Са̄ су дру̀кчи́ја врем̄ена. /

А: Како ј било школовање дјеце?

И: Би́ло ј тешко. / Тешко ј шкòлов̄ање д̄ј̄е̄це би́ло. / Кò ј њ̄мò с̄ред̄ство мо̀го ј д̄ј̄е̄ц̄а шкòловат, кòј су љ̄уд̄а ра̀дла на с̄елу, / а кò ју гра̀ду жи́вио мо̀гло е, а на с̄елу, ни́је мо̀гло. / Ве̄ћ̄ина ј би́ла / д̄ј̄е̄ца без / шкòл̄е. /

А: Како сте ви своју дјецу школовали?

И: Паа, / ма̀ло с̄а мо̀д̄ерни́ја врем̄ена, па е, / ма̀ло дру̀кчи́је. / Па су н̄е̄ку шкòлу и завр̄шл̄ѣ и ра̀д̄е / и, сва̀ко ј с̄е̄б̄а òт̄а̀шо. / Ја̄ и де́да мо́ј са́м̄а òста̀ла. /

А: Како ј било за вријеме рата школовати дјецу?

И: Би́ло̄ј̄тешко. / Тешко̄ј̄би́ло. / Тешко̄ј̄би́лопу̀това́ње. / Тò с̄на̄ј̄т̄е̄ж̄е. / Зе́б̄ла, / мо̀кр̄а... / Би́ло̄ј̄тешко, с̄и́не. /

сваком је подијелио по / три. / И на крају е ђн, чувајућ говеда, / његове сѧ бомбоне прѡпале у пѡставу, / од нѣкѣ јакнѡце стѧрѣ. / Тѡ се звѧла тѧнкѣрѡца. / Ў, тѧд је бѣло / тѡ скупо. / И ђн је дѡшло, зѣнѡ плакат, / „Пѡјелѧ су”, кѧже, / „сѣстре мѡјѧ бомбоне.” / Ѣн... И на крај је тѧта нѧшѡ, / и изѡдара нѣга. / А мѣ смо крѣве. / И ђн је пѡсле бѣо бѣѢн. / И тѧко да ј тѧта / ѱвѣјѣк говѡрио, / „Мѡраш”, кѧе, „пѧзѧтѧ.”

А: Как--как--каки су били испрађаји за војску? Како је то изгледало?

И: Па, / бѣло е тѡ, / позѡвѣ се кѡмшије. Нѣшто мѧло направѣ се, и тѧд, / тѧд је тѡ бѣло / кад крѣне, кад... сѣђѧм се кад је мѡј брѧт крѣнѡ, / тѧд је мѧјка плакала и тѧд се / спрѣмало. Ѣн (је рекао) „Нѣмѡј, мѧјко, плакат”, тѡ се сѣђѧм дѡбро. / / И--о--к крѣно ђн / мѣне зѧгрлио, ѣубио ме. / Кѧже „Дѡће твѡј брѧт.” / Бѣо у рѧтној морнѧрѡѧ.

А: ѧ какве су свадбе биле?

И: Свѧдбе су бѣле... зѧвиси кѧк кѡје. / Рѣѣмо, кѡји су мѧло бѣлѧ богѧтији, / с кѡњѡма ѣшло се, тѡ... / Тѧд је тѡ... / Су бѣлѧ... / Свѧдбе с кѡњѡма ј се тѡ ѣшло, / и кѣтлѧ се кѡњѧ и тѧда се млѧда... / Сѧ су времѣна мѧло дрѣкчија, модѣрнија. / А прѣје су кѡњѧ бѣлѧ. /

А: Какоје то све ишло? Како сисе ти удала?

И: Јѧ сам се ѣдѧла... / / Јѧ сам се ѣдѧла, / овај... / Јѧ сам се ѣдѧла, / онѧк скрѡмно. / Нѧвѣче. / Нѣје бѣло нѣкѣ³²свѧдбѣ, / тѧд је то тѧко бѣло. / Дѡшла сам. / Вѣдла свѣкра, свѣкрву. / Сѣљач... / КѣћѢѧ нѣкѧ... / Мѡј свѣкар стѧрији чѡек, / свѣкрва ѣсто стѧрија жѣна. / Бѣлѧ сѧ фѣнѧ. / Бѣлѧ сѧ фѣнѧ. /

А: Какве су сад свадбе у односу на давна времена?

И: Ха сѧд су свѧдбе, / то нѣмѧ прѣчѣ тѡ се вѡзѣ у/у Ѣнѣм ѧвѣтѡма сѧвременим сѧ шѣстѣра³³врѧта, Ѣнѣм лѣмузѣне и кѡјѣкѧкѣм, ѧа тѡ нѣмѧ тѣ, тѡ ј нѣшто сѧсвим дрѣгѡ. / И ѣѡ до--три--ст трѣста ѧѣтѧ, / чѣсто, / за Ѣсамсто Ѣсѡба. / Тѡ ј / вѣћ, / дрѣгѡ. /

А: Какви су обичаји за свадбу?

И: Па Ѣвѣ сѧ су Ѣбѣчаи за свѧдбу... / ѧ / тѡ се / при--прѣпрѣмѧ се кѣћѧ, / дѡчѣкује се, рѣѣмо млѧда, / ѣдѣ се пѡ нѣу, / тѣ се рѧдѣ нѧвелко. / Тѣ нѣмѧ... / Рѣѣмо за Ѣсамсто Ѣсѡба ѣдѣ, то свѣ свѧтовѧ ѣдѣ пѡ млѧду, па кѧ се врѧћ ѧју... / Онда се сѣто, / прѣбѧцујѣпрѣкѡ кѣћѣ, / ѧко прѣбѧци, знѧчѣ млѧда Ѣстѧје, / ѧко не прѣбѧци, / млѧда нѣѣ Ѣстѧт, / Ѣнда мѡра се, / рѧшѣто, / здрѡпѧт нѡгама. /

А: Каквих још има обичаја? Какве су вјенчанице?

И: Вјѣнчѧнѡце су бѣјѣлѣ. / ѧко ј прѣкрѣвѣна, / вјѣнчѧнѡца, / тѡ ј прѧва дјѣвѡјка. ѧко е, / Ѣтворѣна, Ѣнда, / нѣје прѧва дјѣвѡјка. / Тѧко ј бѣло. /

А: Какви су припреме за Божић? Ша се све ради прије Божића?

И: Прѣје Бѡжѧћѧ? / [На пѡст.]

³² У говору Винске облици за придевске заменице *никакав* и *никаква* су *нѣки* и *нѣка*.

³³ Збирни бројеви имају формант *-ер-*.

А: [На Бадњи дан?]

И: На Бадњи дан, / припрема се, сине, / рйба. / Крѣмфир, / сала́та, / гра̑ гнѣчени̑, / и то се свѣ припрема... / И ја̑ чекам̑ свога̑ сина да ма̑ донесе̑ Бадња̑к. // Ка донесе̑ мој̑ син̑ Бадња̑к, / ја̑ држим̑ / ђрасе, / бомбо́не, / кѹруз, шѣнцѹ, и опа́спем̑ сво́г сина / и Бадња̑к. / И ђнда му / кѹпим̑ чоколадѹ, / ил му / изнесе̑м̑ со́ка ча̑шѹ, / ако̑ не пије̑ ракију, ил ракију. / И та̑к да, / то се ђбави̑. / Ђнда кад̑ свѣ, / ђде̑ се ѹ цр̑квѹ, / ка се вра̑ти̑ ѡс̑ цр̑кве̑, ве́черамо. // Бѹде̑ ве́село. /

А: Ша се ради навече з-кад су дјеца мала?

И: Ка су дјеца ма́ла, / ђнда се донесе̑ **сла́ма** ѹ ку́хѹ. / И ђнда / и ђраса̑ и бомбо́на̑, па́ра̑. / Па се пи́јуче̑ / *Пију̑ ѡију̑ ѡију̑*. Оне̑ то тра̑же̑, / разастре то... / цѣ́ла бугија се ѹвати̑ ѹ ку́хѹ. / Не̑ види̑ се̑ ништа̑ / од-оде̑... / Ве́село ј̑ то̑ не́кад̑ би́ло, сине. / Са̑ та̑ је̑ ве́ћ, / се̑ унесе̑ма̑ло̑ сла̑мце̑ ѹ ку́хѹ, / ве́ли прѣ́ла̑, испрѣ́ае̑ се. // А̑ при́е̑ то̑ дру̑кчије̑ ма́ло би́ло. / На̑ се́ла... /

А: Какве су припреме ујутро, на Божић?

И: При́пеме̑ ѹјутру̑ на̑ Бѡ́жећ̑ се... / <кашље> Пе́че̑ / че́снеца̑. / Ко-вр̑та̑н. / Ковр̑та̑н̑ се̑ пра̑ви̑ / да̑ бимѡ́го̑ / ѹјутру̑ / на́бет̑ сво́ме, / сво́јо̑ жи-вѡте̑ња̑, кра̑в ил̑ во́лу̑ / на̑ ро̑г. / Та... И̑ ђнда се̑ то̑ / по́сле̑ донесе̑, / и̑ то̑ се̑ пра̑ви̑ / по́пара̑. / Та̑ко̑ е̑ при́е̑ би́ло. /

А: Шта још од јела?

И: Ђнда се̑ си-т̑ / ка̑ до̑ђе̑ се̑ ѡс̑ цр̑кве̑, ђнда се̑ печѣ̑нца̑, / сѣ́је́че̑, / и̑ се̑рви́ра̑ се̑, са̑рма̑, сѹ́па̑, / кола́че̑. /

А: Који су послови за жене а који за мушкарце?

И: За̑ же́не̑ су̑, сине̑, да̑ ста̑ве̑ на̑ сто̑, / ре́немо̑ сѹ́пѹ, / ђно̑ што̑ са̑ на́пра-вле̑. / Ре́немо̑, **са́рмѹ**, / кола́че̑... / А̑ ни́хово̑ ј̑ да̑ ме́со̑ ис̑је́кѹ̑ / и̑ да̑ донесе̑. / И̑ пр̑во̑ ка̑ се̑ ѹла̑зи̑, ђнда се̑ / ка̑же̑ „Хри́сто̑ се̑ ро̑ди̑.” / И̑ ми̑ ѹ̑ гла̑с̑ / „Ва̑исну̑ Хри́сто̑ се̑ ро̑ди̑.” /

А: Какви су данас обичаји у односу на-на... то кад сте ви били дјеца?
И: Ђбича̑ј̑ је̑ да̑нас̑ са̑свим̑, / а̑, дру̑кчије̑. / Рѣ́ја̑да̑к̑ слѹ́чај̑ то̑ / да̑-да̑нас... /

А: Је л се састају људи, је л спремају ?

И: Па̑ дру̑кчије̑... / сла̑бо̑ ко̑ / ко́ме̑ до̑лази̑. Сла̑бо̑... / то̑ / не̑-да̑нас̑ то̑--и̑--је̑ду̑ / и̑ на̑ Бѡ́жећ̑, / и̑ ме́со̑ и... / Дру̑кчије̑, / дру̑кчије̑ не́го̑ ѹ̑ на̑ше̑ вр̑је́ме̑. / Док̑ са̑ мо̑и̑, до̑к̑ је̑ / ста̑ри̑на̑ ђни̑ би́ло, са̑сим̑ дру̑кчије̑. / **По̑ст̑** је̑ се̑ зна̑о̑ та̑чно̑ по̑ст̑. / По̑ст̑ѣ́ло̑ се̑ / ни́е̑ би́ло... / А̑ са̑д̑ је̑ то̑ ве́ћ, /са̑сим̑ дру̑го̑. /

А: а, какав је пост за Васкрс?

И: Па̑ ма́лопри́е̑ смо̑ / ђ̑ том̑ ма́ло̑ при́чалѹ̑, / за̑ Ва̑скрс̑ се̑, сине̑, / по̑ст̑ / би́о̑, / ѹ̑ ста̑ри̑не̑, / ни́е̑ се̑ см̑јело̑ / ка̑шка̑ ка̑ се̑ ђперѣ̑ та̑ј̑ да̑н, / свѣ̑ до̑, / што̑ ка̑жу̑, / до̑ оно̑га̑ / ка̑ се̑ по̑чну̑ ја̑ја̑ је̑сте̑. / Та̑д̑ је̑ би́ло... / то̑ ј̑̑ по̑ст̑ пра̑ви̑. / А̑ са̑д̑... / То̑ са̑свим̑ дру̑го̑. / То̑ е̑ не́кад̑ би́ло. / Сѣ̑р̑ ил̑ ка̑јма̑к̑ се̑ при-пре́мо̑, / ни́ко̑ то̑ ни́је̑ см̑је̑о̑ ди́рат̑е̑. / Ма̑јка̑ по̑ко̑јна̑ мо̑ја̑ гово́рла̑ ѹ̑вје̑к, / то̑ се̑ не̑ сми́је̑ ѹ̑ла̑сте̑, то̑ кад̑ ђна̑ сѹ́ђе̑ ђри́ба̑ и̑ сре̑ди̑, не̑ма̑̑ ви̑ш̑е̑... /

А: Шта то значи да не дирате судове више?

И: Нè дирāмо сѹдовезāто штo је тo пoст /и тo нè смијеш узет нѣшто мрсно да бə тї / нѣзно³⁴ сѹђе на прїмер ўзмѣш, ил... / знāш. / Нè смијеш ўзмат кад је пoст тo се пєрє, срєдї, знāчи нāстaje пoст, / нѣмā вїшнє сѹђа, / мāст забoравə, / сāмо... /

А: Шта једете онда?

И: Једемо / шт--крѹмпїра, / у ўљу, / испечє се, / лѹк млāдї, / рїбє, / ўвјєк је нѣшто се нāшло. Знā. / Нїје свє у мєсѹ, сїне. / Кад је пoст пoст. /

А: А данас?

И: А дāнас, / јєдѹ / ст-ст / шта стїгнѹ / нѣмāш ти тѹ вїшє, / тo дāна се... /

А: У чему су се фарбала јаја?

И: Да тə кāжєм дїјєте, / у старїнə тo тə је /нāбoдљє у лѹковцѹ, / од лѹка. / Лѹк се сачѹвā / и тo се фāрбало, а нє у бoјама којєкāкїм / тїм тїм... / Свє до дāнас **дāн** је тo кoд мене. / Нїсам нїкад фāрбала у тїм / тїм / ўмјетнїм и... / свє свoдїм прїроднїм. /

А: Је л се може још у нечем фарбат јаја?

И: **Мѹже**, / мѹже, / у кoпрївама. / Мѹже. / Кoпрїве. / Кoпрїве се фїно / мєтнѹ / да се кѹвā и унѹтра јāја и... / А шарєнєтə? / Знāш кāк се шарєнє јāја? / Ймāш **врѣће**, / ъвє прoзїрнє штo бѹдє вoђе, пoврѣе, / крѹмпїр... / Тo стєжєш... /

А: Плєтєнє?

И: Да. / И тo бѹдѹ шарєнє кoцкєце, фїнє. / Ђнда цвїєт. / Кoпрївєцє, лїст... / Омoтāш. / Мєтнєш на јāје, / чāрāпєцoм умoтāш и мєтнєш да се кѹвā у фāрбу тѹ / од тї лѹпїнā / и бѹдє прєдївно. /

А: ə, одлазак у цркву за Васкрс, је л' се одлазило?

И: Oдлазїло ј се, јєст. / Oдлазло ј се ў црквє. / Дoбpo. / Прїє / бїло дрѹкчїє, / а сāд је ѡпє дрѹкчїє. // Кāжєм тə сїне, бїло је вєсєло. / Вєсєло ј бїло, / сāд је свє, / нѣшто... / Пoтїштєно, и... / Тāк да... / У нāрoдə је дoшo, / нєкї, нѣшто... / <шапуђе>

А: Пoстoїи неки дан кад се иде на грoбљє?

И: Пoстoїї, сїне, / пoстoїи, / да, / тo є тāј мртвї дāн / кoїи се йдє, мртвїма пāлє свїєће, / обїлазє свoїи нāјмїлїи... / [То]

А: [Шта] се ради? Како се зове тај дан?

И: Зāдушнєце. / Ймāш, сїне, / Зāдушнєце, / јєсєњскє и / прoљєтнє. / Јєднїма / нѡсї се цвїјєће, / а јєднoм се у јєсєн нѡсє јєла. / Тāко є / по нāшем ѡбїчāјѹ. // И пāлїш, / свoдїма, / свoдїмāѡцу, мāјкə, / бāбə, / дєдə... /

А: Какве су, какве су припреме за славу, која је ваша крсна слава?

И: Мoја сл-- <кашљє> крсна слāва је / Свєтї Йлїја. /

³⁴ Присвојна заменица са краткоузлазним акцентом *њезин* у говору Винске је функционално неутрална, док је исти облик са дугоузлазним акцентом обележен и јавља се само у говору старијих генерација.

А: Који су обичаји за ту славу, шта радите?

И: Па припрѣмаш // сѹпѹ, / сѹрмѹ, / мѣсо, / колѹче... / Тѣ е тѹј дан
који се мѣремо, рѣемо, / сѹстат. / Брѹт, / сѣстра, / фѹмѹлиѹ, / овѹко нѣ
бѣ се мѣжда дрѹкчиѣ ни сѹсталѣ. / Већ се тѹ скѹпѹмо мѹло и / тѣ / прѣсла-
вѹмо / и тѹко мѹло извѣселимо се. /

А: Је л' идете у цркву тѹј дан, је л' носите кољиво?

И: Па нѣ идѣм тѹј дан ѹ цркву пошто еСвѣтѹ Илѹѹ, тѣ нѣ идѣ кољиво.
/ Рѣемо идѣ ко мѣм, рѣемо послѹжѹѣ тѣ, / нѣшто је/ниѣ дѣбро, нѣшто
му ниѣ у рѣдѹ са живѣтѹѹама, /нѣшто му ниѣ / у рѣдѹ ѹ кѹћѹ. / А / пѣшто
/ фѹла бѣгѹ дрѹгѣм мѣн је дѣбро, / нѣ идѣ тѣ кољиво, / ни за Свѣтѣг
Арѹнѣла нѣ идѣ кољиво, ни за свѣтѣг Илѹѹ. Тѣ су жѹвѹ свѣцѹ. / Свѣтѹ
Арѹнѣео како кѹжѹ, / ѣн дѹшѣ вѹдѹ, / пѣмѹжѣ дѹ бѣ/ чѣек лѹкшѣ ѹмро. //

А: Је л' свѣштеник долази у кѹћу, на славу?

И: Мѣже / дѣћѹ и свѣштеник, тѣ е данас у мѣдѣрна вѣремѣна, приѣ
ниѣ бѣло, / ниѣ дѣлазио, / нѣсло ј се ѹ цркву. / И тѣ ј се тѹкѣ ѣбављало,
рѣемо кољиво ил / које / рѣемо слѹва кѣе кољиво идѣ. /

А: Како су се пре градили кѹће? Јесте ви градили кѹћу ка сте се...?

И: Јѣсам, грѹдѣла смо кѹћу, / мѹло савримѣнијѹ / нѣг што ј приѣ се
си... / Приѣ бѣло, / прѹвла се кѹћа, / прѹвѹ се / мѣтке се ѹдарале, / па се
пѹчѣло зѣмљѣм, / сѣћѹам се, / као дѹјѣте, / гѹзла сам тѣ. / Тѣ ј ѹшло / тѹйна
и блѹто. /

А: Шта је трина?

И: Тѹйна, тѣ т је, сѹне, од / шѣнцѣ, / ка с:е вѣршлѹ, // па ј ѣвѹј, / она
ѣтѹѹад од шѣнцѣ, па то бѹдѣ плѣва /и тѹ плѣва се кѣрисла за прѹвљѣњѣ
кѹћѹ. / Тѣ се довѣзе блѹто, / вѣда и та плѣва и гѹзѹ се и гѹзѹ, гѹзѹ тѣ се
тѣрѹѹало, / и кѹће се прѹвле. / И то бѹдѣ тѣпло, јѹко тѣпле кѹће. / А данас
је дрѹкчиѣ, данас идѣ цѹгле ии, / нѣздравѣ... / Зѹто су приѣ / лѹдѣ бѣлѹ
здрѹвѹѹи, / жѹвлѹ су по осамдѣсѣ, дѣведѣсѣт гѣдѹѹнѹ. / А данас, / тѣ нѣ. /
Свѣ што ј мѣдѣрниѣ, / бѣжѣ лѹдѣ, / и ѹмирѹ. / И ѣбѣлѹјѹѹ. /

А: ѣѹ како се зѣву делѣви кѹће? Какву ви кѹћу имате сад, шта има-
те свѣ?

И: Па ѹ нѹс је ѣвѹ вѣсока приѣземца. / Сѹд рѣемо... /

А: Шта свѣ имате? Опишите како изгледа вѹша кѹћа.

И: Па штѹ, / имѹде... / Имѹде телѣвѹзор, / шпѣрѣт, вѣсѣћѹ, / шпѣрѣт на
стрѹјѹ, / угаѣниѹ, / стѣ, стѣлце... / Кѹѣм тѹ сѹне, свѣ / што је сѹврѣмено. /

А: А приѣ какав је намѣштѹј бѣо?

И: А приѣ нѹмѣштѹј бѣо... / Нѹмѣштѹј је бѣо... / Ормѹнѹ... / Сѣћѹам
се мѣј ѣтац је прѹвѣио нѣкѣ ормѹнѣ нѹмѹ... / Стѹзѣце се мѣћѹле, дѣл је
бѣла зѣмљѹ. / Ѧкѹмѹ се тѣ. / Па тѣ [се]

А: [Шта] значи ѣкуми?

И: Ѧкуми. / Тѣ се, сѹне, ѹзмѣ / блѹто, / па се рѣѣтко нѹпрѹвѹ глѹѹна,
и ѣнда се тѣ ѹзмѣ ѹзмажѣ. / Измажѣ се ѹзмаже и ка се то ѣсѹшѹ, тѹ бѣ/

пòмисл:а да ј то пòд. / А нíје пòд, / већ је тѧ йловача. / Тò се йзмажѧ, йзмажѧ... / А знаш кàко ј мòја мàјка пòкòјна... Кàко е / бíло, / кўћа, фасàда; / ўзмѧ чàђ од шпòрета, / и мѧтнѧ ў воду и йзмутí. /

А: Лукшија?

И: Чàђе. / Чàђе. / Црнѧ чàђе. / И òна прòзоре фíно ўзмѧ чѧткy / и свѧ, òколо прòзòрa, / па кад вíдѧ, милíна, / милíна кòј гòд' да ј прòшò, / милíна. /

А: То пре тако се радило?

И: Такòј се рáдло. / И ка су вíдле жѧне, / кàко ј мàјка срѧдла, / свѧ су такò <смех> рáдле. / Ал се ўмазале, / ўмазале... <смех> / Да бòг сàчўвa. / И такò ўрѧдí се свѧ òколо, / ўзмѧ чàђе и / скрòз òколо / чѧткòм, / прòзорѧ ђе бўдў, / милíна. / А сàдa, / сàд да мўтíм <смех> и чàђе да / <смех> да йдѧм... / Па рѧклa бѧ да / да да да сам / скрѧнла / <смех> с пўта. / Свѧ, сíне, / мòдѧрно, сàвремено, / свѧ је дрўкчије. /

А: Каква су пре дворишта била?

И: Бíла... / / цвиѧће на брѧду / до / про... / / Блàто. / Блàто, сíне, / прàшна. / Вíје, кад мѧтлòм мла--мла--млàтиш, / нíшта нѧ вíдíш. / Нàйђ кòмшија, кàжѧ / <смех> „Ўтўши ме прàшна.” / <смех> Н--п... Цв"јѧће сàдла, рўже... / Мòј òтац прàвио мѧнa тàрабѧце, / прàвио од / брѧзѧ. / Од б"јѧлѧ брѧзѧ. / И тў сам јà сàдла цв"јѧће. / Сјѧћам се, / тòга / врòло дòбро. / И зѧмљу је трàжио... / Прíје зѧмљa кўпòвна, / кўпују ў врећaма, / а мòј је òтац знàо ў шуму òдѧ, / и нàстрўжѧ / од / стрўлòг пàња / и тў цв"јѧће бўдѧ прàвò / и пòврѧе и свàшта такò. / А дàнас ймà у тргòвнaма, / па кўпују. / Нѧмà òд тог нíшт. /

А: Какви су послови били у вези са житом? Како се радило, сијало?

И: Сíјало ј се тò рўчно. / Бíле сѧ тò стàрѧ машинѧ, //и сíјало се зàтò што се то нíје шпрíцало. / Тàд је се сíјале и бундаве, / и грà, / уз кўрузе. / И свѧ ј се кòпàло рўчно. / А дàнас је, д"јѧте, / сàмо кўруз, нѧмà ни бундàвa, нѧмà ни ни грà, / сàм се шпрíцa... / Òтров. / Сàд се свѧ шпрíцa. / А прíје нíје. / Прíје се свѧ кòпало. / Свѧ рўчно се рáдло. /

А: Какви су то билипослов?

И: Бíлa тѧшкa. / Òдѧш ў нíвy ўтрy, врàћàш се / нàвечѧ / ўмòран, и нѧмàш се ђѧ ни окўпат. / Бíло ј нѧка кàдѧца, / бàњца... / Вод... / Пра--прàло се у р"јѧцѧ... / И та бàњца мàла, нѧ меш се ни окўпат из лавòра, плўскàш се / и лѧгнѧш. / И / нíје – слàмa – нíје бíло / д"јѧте дрàгò, / јòги-ја и тòга, / већ перўшѧна, па дíжѧм òнò / да срѧдíм да бўдѧ / нàдўвàно. [А: Кревет?]

И: Крѧвет; / јà. /

А: Како су изгледали кревети?

И: Јooј.

А: Шта је било?

И: Сиѧно, сíне, / и перўшна, / òна од кўрўзà. / Тò се чíјало, чíјало, / и тò кад / нàчијѧш, / òнда ти то / мѧћѧш òнѧ стрòжарце [и кад]

А: [Шта су] строжарце?

И: Стрѝжарце, сине, као врѝе јѝднѝ, вѝлкѝ. / И тѹ се нѝмеѝе тѝга / дѝстѝ. / А кад лѝгнѝш, ѹтру ѹстанѝш, тѝ т је кѝ, / <смех> плѝскавѝца. / А кад нѝѝе нѝко дѝлази тѝ / нѝчи^ваш нѝчу^ваш, тѝ бѹдѝ / рѝкла бѝ, / „А милинѝ.” / <Смех>И тѝкѝ ј, тѝ ј тѝкѝ бѝло. / Тѝ ј... / тѝ с... /

А: Гдје сте држали жито?

И: Дрѝжало се жѝто / на тѝванѝма, у ѝмбѝрма, у кѝљерма, / у ѝмбѝрма. /

А: Шта су кѝљерѝ?

И: Кѝљерѝ су бѝлѝ за ѝставу, / ѝстава, / за ѝстављѝње, / хрѝнѝ. / Тѝ се... тѝ е бѝло... / ѝмбѝрѝ су бѝл^н / за – рѝе^{мо} – рѝкију и за / пѝсѹлѝ. / Пѝсебно за брѝшно. / А знѝш кѝко ј се пѝкла рѝкија? / Тѝ е бѝо нѝпокрѝтан... /] / бѝла пѝцѝна јѝдна, / **кѹѝа**. / И тѹ је бѝо кѝтувѝл је бѝло, / кѝк да тѝ кѝем, нѝје ѝмѝ, нѝје крѝѝало нѝгдѝе. Тѹд је / дѝвлѝчит³⁵ кѝм. / У ту пѝцѝнѹ, / звѝла се пѝцѝна. / И тѹ / се нѝкуд, / тѹ се пѝкло. /

А: То биле посебне просторије?

И: Пѝсебне простѝрије, / пѝсебне простѝрије, / гдѝе бѹдѝ тѝ, / гдѝе се тѝ пѝчѝ. / И ѝнда с лѹдѝ довлѝчѝлѝ / прѝје тѝј, ови кѝм, / и тѹј су свѝ / с вѝловма, / рѝд, колѝна се ѹвати да / се пѝкло. Тѝ се сѝѝѝам, тѝд сам ѝмала двѝнѝс гѝдѝнѝ. / Мѝј ѝтац дѝлазио / и тѹ е пѝкѝ код [кѝмпије]...

А: [Јесте ви] имал заа, за печење ракије?

И: Јѝсмо мѝ ѝмалѝ, / ал ѝмалѝ смо / мѝдѝрний; / тѝд је бѝло са / тѝчковѝма, и тѝ. / А прѝје док је мѝј ѝтац, док сам јѝ дѝјѝе бѝла, нѝје бѝло. / Док је мѝј ѝтац дрѝжѝ, тѝ е бѝло саврѝмѝнѝѝ. /

А: Како иде, ѝ, купљење шљива? Како то иде? Како ј прије ишло?

И: Уух... / Тѝшко. / Оѝац нас гѝнио. / Лијѝпло се за рѹке, / мѝ као дѝѝца; / глѝднѝ сѝне, / по цѝјѝлѝ дѝн рѝдлѝ глѝднѝ. / Мѝјка донѝсѝ курѹзѝ, / јѝдѝш, и лѹк, / и / ѹсолѝш сѝ и јѝдѝш и мѝст и нѝјѝедемо се. / Кѝже брѝт, / „Брѝжѝ, брѝжѝ.” / А ми ѝнѹ, / у рѹцѝ дрѝжиш ѝнѝ кѝмѝд курѹзѝ... / Кѝже, / тѝта вѝчѝ, / „Итѝе, оне потрѝкуше, брѝжѝ, брѝжѝ, ајде. Дѝбѝѝете чоколѝдѹ.” / А ми глѝдѝамо кад ѝе нѝма дѝнѝт чоколѝду. Од тѝг нѝмѝ нѝшта. / Тѝкѝ смо... / А ѝн ѹберѝ јѝгѝдѝа, / „Брѝжѝ, брѝжѝ.” Мѝ / кѝ дѝѝца, / нѝпатлѝ се, сѝне. [Друкчи је живот.]

А: [Шта су потрѝкуше?]

И: Па ѝнѝ шљѝве вѝлѝ кѹптѝ, / штѝ ѝдѹ / кѝлометѝр ѝд ѝнѝ шљѝ--ѝѝд ѝнѝ шљѝвѝ, ѝнѝ ѝѝ, / гѹсто свѝ лѝтѝ, / а кѝ је мѝнѝ (кажу му) / „Ајде”, кѝжѝ, „тѝ.” / Мѝне звѝлѝ Чѹпѝ. / „Ајде” кѝжѝ, / „Чѹпѝ ѝе...” / ѝ/тѝкѝ ј то сѝне жѝвѝт бѝо. / Бѝло ј вѝсело / и пѝсѝмѝ. / Тѝе гѝѝ је се слѝвло, **пѝсѝма**. / Ѓрѝ се зѝмлѝа. / А дѝнас, / ѝдѝ сѝ славе, ко да ѝдѝ, / нѝ грѝблѝе. / Нѝма вѝшѝ, / жѝвѝт је / свѝѝе... / дѝнио. / И бѝлѝ сѹ **зѝдовѝлнѝ**. / Мѝјка испѝчѝ / курѹзу, / и донѝсѝ нѝ нѝвѝ / и мѝсла кѝнту, / јѝдѝмо. / Ѓбразѝ, / румѝнѝ се. / Нѝпијѝш

³⁵ Трпни глаголски придев најчешће се гради од наставака са формантом *-иѝ-*.

се вòдѣ, / а данас се нàједѣм / мѣса, / не мòгу / вòдѣ пòпѣтѣ. / Др̀укчије, с̀ине, врем̀ена, / да бòг сàчү̀в̀а. / Òмладна је данас се дй̀гло. / Нѣ знàш вй̀шѣ кòшта р̀ади. / А̀вто; / и òпѣ нй̀је зàдовољно. / Кàжѣ, „Ја нѣмàм нй̀шта.” /

А: Какви су били послови око стоке?

И: Па ү̀јтру је, / ус--ү̀стајало се, / чй̀сло се, / һү̀бре, / избацй̀вала / һү̀бре. / Чй̀сла кр̀аве / са чешàгиѡм. Й̀мà једна – чешàгиѧ звàла се – чѣтка, / кòјà кр̀аве, мòрàш сређй̀ват, тò òтац ү̀вијѣк наређй̀вò. / Ё, ка се й̀тнѣ кр̀ава једна, / бàцй̀ и мѣне и чешàгиу. / Ал мòраш, / тàкò ј бй̀ло, / да се мòрà р̀ат: / А й̀мала сам с̀естру, / с̀тàриу, / нй̀је нй̀кад хт̀јѣла ү̀һ, кàжѣ, „Бòјим се кр̀авѣ.” / И òнда нàхр̀анй̀ш, / ако су кй̀ше, / мòраш унутра р̀антѣ. / Ако су... / лиѣп д̀ан, вàљà прип̀ант. / Нѣ смијѣ й̀һ / тү̀ кòмшијама тàмо. / Мòраш ү̀вјѣк пàзтѣ. / Нàпоран. / Сѣљачкй̀ је жй̀вот нàпоран, / бй̀о. / /Љѣз дасу / здр̀авй̀е, / здр̀авй̀е се бй̀ло и... / на òснову òвòг жй̀вòта; / и òвѣ генер̀ације које сàд й̀дү̀ нàше. /

А: Шта сте имали још од стоке?

И: Й̀малѣ смо овàцà. / Й̀малѣ смо / и кòњѣ. / Й̀малѣ смо и кр̀аве. Й̀малѣ смо и вòлове. / С кòњѣма је ота--òтац / э̀ вү̀кò др̀ва, / й̀ шумѣ. / Вòловма ј се р̀адле нй̀ве, / и с кòњѣма се р̀адле нй̀ве. / Нй̀је бй̀ло тр̀актора с̀ине. /

А: Како се [обрађивало]?

И: [Нй̀је се чү̀ла]. Нѣма звү̀ка да се чү̀ју тр̀акторй̀. / Нѣма. / Сàмо чү̀јеш / вриштѣ кòњà по нй̀вама, и / вòловѣ рй̀чү̀, / и кр̀авѣце. / А то сàдà зү̀ка с̀òјй̀ по нй̀вама од бү̀ке / э̀ излү̀т: / И шприц̀анье, / òтровй̀, / пòцркаһемо кò штàкорѣ. /

А: Јесте ли имали овце, вуне?

И: Јесмо. / Вү̀не с̀е, òвце / су се шй̀пале, / и вү̀не се пр̀авле. / То ј мàјка мòја пòкòјна / грѣбѣнàле, й̀мàш двà грѣбѣна. / Па се то / пр̀авле чàрапе / па пр̀слѣце па / зàдиѣ òнү̀, / с̀јѣһам се кò сàд. / И онда ј бй̀ло òнò... /

А: Знаш ти да плетеш чарапе?

И: Знàм. / Знàм. / И приг̀л̀авке. / Знàм. / Знàм и вѣзѣт, / и ѣклат, / знàм. / Приѣ тàкй̀ òбичàј бй̀о. / Сàстану се жѣне, / с̀тàрѣ, / и мй̀ као дй̀ѣца глѣдàмо шта òни р̀адѣ. / Ал тò вй̀шѣ нѣмà. / Сàд је свѣ се кү̀пујѣ. / По пијàцама. / И ѣкле / и свѣ. / А приѣ се тò р̀адло, / с̀ине. / Рү̀чнй̀ р̀адовѣ се р̀адлѣ. / Нѣмà. / Сàстаје се, / пй̀сма òрй̀. / Мòмцѣ, / цү̀ре... / Дàнас је тò др̀укчије. /

А: Како сте се ви забављал кад сте били млади? Јесте ишлй̀ на неке зборове?

И: Јесмо, / й̀шлѣ смо на збòрове / тàд у̀ тò вриѣме, / ал је / бй̀ло, / òдѣш / ү̀ трй̀ сàта мòрàш бй̀т кү̀һ, / тàко ј òтац нарѣдио. / Чй̀м сү̀нце на... / зàлази, / кү̀һ се мòрà дòһ. / Мòрà се с̀òка намири́ват. / А данас й̀дү̀, / дòлазѣ ү̀ трй̀ сàта нòһ. /

И, / нѣма тò. / Др̀укчије приѣ бй̀ло, / а сàд је... /

А: Како сте се забављали на тим зборовима? Момци, дјевојке?

ла́дан. / И ђнда ка дѡлазе гѡстѡ, / <смех>вѣрглѡше ђнѡм, сѡне, / рѹчку
 ўзмѣш, ѡдѣ, ѡкрећѣ. / Кѡжѣ / „Шта овѡ вѡдѣ?“ „Па мѣсо.“ / Нѡје бѡло за-
 мрзѡвѡчѡ. / А сѡда замрзѡвѡчѡ и свѣгѡпа нѡсу зѡдовољнѡ. / Нѡје ни здравѡ
 хрѡна ѡс тога. / Кѡко е прѡје бѡло. Зѡто су лѹдѡ жѡвлѡ/деведѣсѣт гѡѡнѡ.
 / Мѡја мѡјка ўмрла у осамдѣсѣт пѣтѡј гѡѡнѡ. / Ѣтаѡ, / дѣѡ³⁶ўмро / ѡмо
 деведѣсѡ пѣт, / ѡ деведѣсѣт ѡсам гѡѡнѡ. / Лѹ³⁷ су знѡлѡ дрѹкчије жѡвтѡ, а
 дѡнас је дрѹкчије. / ѡ, дијѣте дѡнас ти је пѣрѣ... / Нѣш... Перѹ се / шапѡнѡкоје
 рѡзнѡ. / Нѡје то прѡје бѡло. / Бѡло сапѹн, / што / се кѹпѡм сапѹном / коѡм
 пѣрѣм **вѣш**. / Прѡшком / пѣрѣм глѡвѡ, / коѡи сѡѡ ѡдѣ у **мѡшѡне**. / И ја ѡмѡм
 кѡсу сѡѡ бѡљу неѡ што мѡј сѡн ѡмѡ што е прѡо, / пѣрѣ са ѡвѡм кѡкиѣм³⁸,
 / овѡм мѡѡѡрнѡм ѡи / са шапѡнѡма и гѣловма за тушѡрѡње, / и тѡ... / А жѡ
 / бѡљу кѡсу ѡмѡм неѡ мѡј сѡн. / **Дрѹкчије** бѡло / и здравѡје. / А прѡла сам
 цијѣћѡм кѡсу, / нѡје бѡло шампѡнѡ. /

А: Шта је цијећ?

И: Цѡјећ је, / лѹкшија. / Вѡѡ прѡкѹвѡ [и тѡ се]

А: [Шта је лѹкшија?]

И: Лѹкшија, / што се / лѡжѡ, / вѡтру кад лѡжѡш, / па ђнѡ / ѡтпѡѡ од,
 / од... / И тѡ мѣтнѣш / и кѡса се, ѡпѣрѣ, / прѣсѡјѣвѡ се. / А дѡнас је / сѡсвим
 дрѹгѡ. / А / кад нѣмѡ цијѣћѡ, / ђнда смо прѡшком. / Што се сѡѡ **вѣш** пѣрѣ.
 / Рѡѡ, / сѣћѡм се, / звѡо се рѡѡион. / Кѡо... / и тѡ смо мѡ прѡлѡ. / Мѡрушѡ.
 / Кѡо да / пѣвѡ, / ра--ѡнај / рѡѡ. / Ствѡрно рѡѡ, / тѡк је бѡо прѡшѡк се
 звѡо, / рѡѡион. / А сѡпѹн, сѡпѹн је што се вѣш прѡо. / И то сѡпѹн од ђнѡга,
 / прѡвио се ѡѡ/ мѡстѡ. Јѡ мѡслѡм да јтѡ се прѡвѡло, и тѡ ј бѡѡ мѡја пѡкѡјна
 тѡ ј рѡѡѡ; / мѣћѡ у кѡлѹпѡће. / И тѡ се... / А знѡш кѡко ј се / ѡ вѣш прѡо?
 / Вѣш је се прѡо у пѡриѣнѡѢ. /

А: Шта је то?

И: Па штѡ је тѡ? / Па јѣднѡ, / јѣднѡ дрѡвѡнѡ, / кѡко тѡ кѡем пр--ѡ, / кѡо
 / рѣѣмо дѡнас бѹре. / Ал је **дрѡвѡнѡ**. / И тѹ се набѡ[јѡло]

А: [Каѡ?]

И: Кѡѡ, / ѣ. / Кѡѡ; / и тѹ се рѡѡа и фѹрѡла. / Вѡѡ / и мѣћѡ. / И ђндак,
 / лѣтна дѡѡа, / на рѡѣкѹ, / прѡтѡѡѡѡ, / и ѡплѣтѡ/ прѡтѡѡѡѡм. / Е тѡ е бѡла
 мѡшѡна. / Сѡѡ ѡвѡ. / Ал је се бѡло зравѡ. / И, / ѡпѣрѣ се, и нѡвѣчѣ ѡѡранѡѡ,
 / и кѹћѡ, / нѡсѡ се. Нѡје бѡло вѡдѣ; / вѣћ ѡдѣш / кѡлометр. /

А: Па ѡѡкле сте узѡмали вѡѹ?

И: С јѣднѡг ѡзвѡра. / С рѡјѣкѣ. / Нѣмѡ. Рѡјѣка, / кѡмѣнѡѡ, змѡје, / пѡшѡтѣ.
 / Ал ѡѹ **бѡсе** нѡге, / кѡлѣна, сѡне, ѡспѡла, / нѣмѡ штѡ ѡѹћѡ се; / пѡѡѡранѡ. /

А: Је л бѡла чѡста вѡѡѡ на рѡјеѡѡ?

И: Јѣст. / Чѡста. Кѡмѣнѡѡ вѡѡѡш. / Пѡгледѡш, / **рѡѡѡѡѡ** ѡѡѡју. / / И /
 тѡк да се сѣћѡм тѡга. / Мѡја мѡјка ўвѣк је / **кѡрѡла**. / Кѡрѡла чѡраѡѡ, / прѣстѡ

³⁶ Рѣтко се чује екавизам у овој речи. Најчешћи је јотовани облик *ћед*.

³⁷ Редукован облик *људи*.

³⁸ Код старијих генерација могу се спорадично чути овакви наставци у заменицама и придевима.

пойспадају. / А сѝдѝ, / чѝрапѝ ѝмѝ, / нѝ зѝм; / сѝд кад трѝба ѝмријѝт / нѝ-сѝш се фѝно, дѝ мѝ је **прѝје** бѝло. / А сѝд, / вѝћ је гѝто^{во}. / Што кѝжѝ, / нѝје гѝтово, ал... / Жѝвот шѝто кѝс, / ѝзмѝчѝ. / Сѝћѝм се, мѝје дѝјѝте тѝга, / сѝне мѝј. /

А: Какви су били послови око клања свиња? Како се то назива? Који су [послови]?

И: [Свинѝкоља]. / А тѝ е, / дѝ, / тѝ е као дѝјѝте ѝвијѝк / се рѝдујѝмо, / ка дѝлазе мѝјѝ стрѝцевѝ, / па пѝмогнѝ мѝм тѝтѝ. / Тѝ мѝјѝка мѝтнѝ кѝвѝ ѝјѝтру, / и / пѝпијѝ се кѝва и рѝкија, / и ѝнда се прѝпрѝмѝ вѝда, тѝмо кѝ^{вѝ}ѝ. / / Ал је мѝј ѝтац, / дијѝте, сѝмѝ да ти ѝвѝ рѝкнѝм, / сѝд је то / вѝда, / дѝ, / а мѝј ѝтац, / нѝје тѝко бѝло. / ѝн, мѝја мѝјѝка прѝпрѝмѝ рѝкију, / кѝвѝ, / прѝје се свѝње / клѝле, и / мѝтнѝ се свѝње у слѝмѝ. / **У слѝмѝ**, и свѝње се пѝле. / И фѝно се **чѝстѝ**. / Бѝдѝ рѝмѝна кѝжа, жѝта, / чѝтѝком јѝном коју ѝнѝ ѝмају, / тѝ се ѝчѝстѝ, и ѝнда / вѝдѝм ѝперѝ, и тѝ ѝмѝ свѝј мѝрѝс мѝсо пѝсебно. / О дѝма и мѝло тѝ ѝдѝ у / упѝшнѝце. / У стѝвѝрѝ нѝсу бѝле пѝшнѝце, / вѝћ на тѝван. / И нѝ треа тѝ пѝно. / Тѝко е прѝје, / а дѝнас дрѝкѝчије. / Дѝна се кѝзанѝце, ѝмѝ тѝплѝмѝр кѝлко ј темпѝратѝра; / **свѝ** дрѝкѝчије, / **свѝ** дрѝкѝчије. / ѝмѝ вѝешала, / сѝд свѝ / мѝдѝрно. / Ал прѝје нѝје бѝло, сѝне, тѝ. / Вѝ³⁹, дѝ, ѝ мѝтнѝ се клѝновѝ / ѝ шѝливѝ, / у дрѝво зѝбијѝ клѝновѝ, / и ѝнда се тѝ вѝѝшѝ мѝсо. Тѝ е мѝј ѝтац тѝко рѝдиѝ. / Нѝје бѝло тѝга, / нѝје бѝло ти--те кѝзанѝце, / кѝкѝ кѝзанѝце, / ни вѝдѝ тѝ мѝћатѝ. / У слѝмѝ, / у тѝме се кѝмѝцѝ мѝћѝлѝи, / бѝдѝ фѝнѝ, жѝтѝ се. /

А: Шта се правило све од свиња?

И: Па / сѝћѝм се, / мѝје мѝјѝкѝ, пѝкѝјнѝ, / ѝна е прѝвѝла, / кѝрѝмѝшѝр ѝзмѝ, / ѝгѝлѝ, / испѝчѝ и ѝдѝзгѝр мѝса, / и тѝ ка бѝдѝ / ѝндѝр / ѝнѝ јѝдѝ, / и салѝте тѝд је бѝло / тѝшија тѝ звѝна, / тѝ е сѝљѝчѝкѝ бѝло... / А сѝд је тѝ / свѝ модернѝзѝција. / **Јѝло** ј се, сѝне, нѝкад, / вѝсѝло бѝло, / сѝдлѝ <ѝблик?> нѝсѝ ни ни зѝдѝвѝѝлѝнѝ. / Вѝшѝ су, / вѝшѝ... / сѝтѝсѝ свѝгѝ. /

А: Шта кувате за ручак? Који су овде, најпознатија јела?

И: Нѝјѝпѝзнѝтија јѝла су, / рѝћѝмо, / за рѝчѝк... /

А: Шта иначе правите?

И: Па / грѝ, / кѝвѝнѝ слѝнѝа, / метнѝ се, / курѝзѝ мѝтнѝм да се пѝчѝ. / Тѝ м је, / шѝто кѝс, нѝј--нѝј--нѝј јѝдѝностѝвн... / и нѝјѝздрѝвѝје. / И тѝ е / на старѝскѝ нѝчѝн, сѝне. /

А: Шта још [правите]?

И: [Мѝса.] / Нѝдлѝм нѝкад мѝсо прѝвѝм. / Рѝћѝмо рѝчѝк мѝло бѝлѝ, / ѝвѝко свѝ... / **Прѝснац**.

А: Како се прави преснац?

И: ѝзмѝ, сѝне, млѝјѝка и јѝјѝ и курѝзѝ, / испѝчѝм га, и ѝо. / Нѝјѝдѝно-стѝвнѝје. /

³⁹ У значењу *види ѝо*, чуђење, наглашавање.

А: Јесте негде путовали, за време рата? Где сте били?

И: Јесам, / у Дђбоју. /

А: Како е било у, у избеглиштву?

И: Тѣшко, сѣне. / Знѣш кѣко ј напуст: своју кѣу. Сјѣтим се, / бѣла сам у јѣдној кѣу, / нѣкога чђвека, / нѣ знам ни јѣ. / Па бѣве пђјле ме. / <смех>

А: Шта је било?

И: Па ѣуковѣ сѣне, лѣжалѣ у тој кѣу, / бѣла пѣна бѣвѣ. / <смех>

А: Како су деца била у рату?

И: Кѣко? Тѣшко. / Није ѣмало штѣ ни ђбѣу, / ни, ни, ни, / ни штѣ јѣстѣ. / Бѣве нас бѣле спђпале. / Ни сѣ мђгђ одбрѣнѣт од бѣвѣ. Нѣсѣ ѣмђ ни прѣшка, нит шампђна, ни сапѣна, нѣсѣ ѣмђ чѣме се ђпрѣт. / [...] дѣјѣте ко--кђ нѣко. /

А: А ѣ кад сте се вратили?

И: Кад сам се вратѣла, / ѣмала сам штѣ и вѣт:. / Нѣмѣ прѣт куѣом ни ни / мѣчка да мѣучѣ. / Ни тѣца на грѣнѣ да се чѣје. / Свѣ изгђрло. / Ётѣ кѣко. / Пѣтла се. / Спѣвала на спѣжвѣ, на пђду. / / Такђ. Пѣрцовѣ сѣне, ђдају, / рѣне, / ђтворено, / по нђѣ, / ђђѣм се пђјшѣ мѣнђс /и ѣшѣ, / <смех> ђстѣтѣ... / Јођ јѣдо мђја, / ђђже ме мђј дрѣгѣ. / / А ѣтѣ, / нѣкѣко, / нек је се жѣвѣ. / Нек су дѣѣца жѣва и здравѣ. / А бђг дрѣгѣ дѣо па и ђнѣс м здравѣ. / Напатла се. / Нѣмѣш купѣтѣла, / нѣку шерпѣљу... /

А: Како изгледа ваше двориште сада? Шта имате све у...? Како изгледа јѣдно двориште на сѣлу?

И: Па сѣда ѣмѣ, / ѣо вѣдѣ, прѣродна ђграда, / шѣпѣм, / срѣђујем цвѣјѣе којѣкакво сѣдѣм, / ѣмѣм и кѣуѣнога, / ѣмѣм и вѣнскђга, и рѣжѣ, и... / Данас је дрѣкчије, сѣне, данас је дрѣкчији живот. / Жи--ѣо сјѣтла гђрѣ, / рѣсѣјѣта / ѣмѣм прѣт кѣном и свѣтла гђрѣ, / ма кад ѣгѣсѣм ѣ куѣу и нѣ треба м / сѣд. / А ѣтѣ / јђш је то мѣло на ѣзмакѣ, / да е то **прѣје** мѣнѣ бѣло. / А сѣд је вѣѣ свѣ дрѣкчије. /

А: Шта имате од животиѣа?

И: Ес од живђтѣѣ ѣмѣм... / Умала сам јѣднођга... / Умала сам своју Лђрѣ, / ал мѣ је / наскрѣдала. / Па сам плѣкала за ѣђм / трѣ дѣнѣ. Па ѣмала сам свђг мѣчка, / па ѣ ѣѣга е нѣшто, / ѣ ѣѣга е, / и за ѣѣм сам плѣкала. / Ал ѣмѣ јѣдна тѣ, / мђја / кђмпѣнца, / набавла м, / сѣд м је дрѣго, ђпѣт сам се, / што кѣс, смѣрѣла. / Бѣло м је тѣшко. / И напѣрѣла сам јђј и кѣуѣцу јђј. / / Вђлѣм живђтѣѣе, / сѣне, / вђлѣм, / вђлѣм. / Умѣм јѣднођга, / вѣлкога / ѣуку. / Црѣнога. / У ђђксѣ. / Усто и ѣѣга. / ђн се зђвѣ Рѣкси. / Вђлим живђтѣѣе. / Умѣм пѣтѣкѣ и пѣтѣкѣ. / Умѣм кђки. / Тђ вђлѣм, / дрѣжим тђ. / Умала сам нѣкад и кђзѣ. / Ал нѣсам вѣшѣ мђгла снѣгѣ, / па / вѣше не мђгѣ се ђђртѣ, / дѣјѣте. / Свѣ живђтѣѣе вђлѣм. / Свѣку живђтѣѣѣцу вђлим. / Умам сѣд своју Лђлѣ, / кѣндру мђју. / Њѣ вђлѣм. / / Тако. /

А: Је л имате унѣчиѣе?

И: Нѣм̄ам, сѣне, унучѣе. Ако бѣг дѣднѣ, / па вѣла ѣе бѣтѣ/ зѣ коѣ дѣн. / Од мѣе **ѣѣркѣ**. / Ако бѣг дрѣгѣ дѣднѣ, бѣдѣ што кѣжѣ, кѣква су времѣна. / А вѣла ѣе бѣг дрѣгѣ / дѣтѣ. /

А: Како сте се ви удал, како сте се упознали свог мужа?

И: Кѣко?/ О мѣ сѣне. / Показо м / јѣну чоколаду и мѣло бомбѣна, / ја полѣтла, / мѣсла / да усреѣла се јѣ. / Јоој, дрѣго мѣе дѣјѣте. /

А: Како је тобило?

И: <смех> Кѣко е бѣло?/ Мѣсла сам сѣне да ѣу жѣвѣтѣ ко / **цѣр**. / А ја дѣшла / ѣно... / јоој сѣне мѣј,у кѣѣ, / пѣна кѣѣ, нѣмѣ се штѣ нѣ јѣст. / <смех>Пѣд, / рѣпе нѣкѣ; / док нѣсмо усѣл: у свој кѣѣ. / Нѣпатла се. / Ймала свѣкра и свѣкрву да бѣг сѣчѣвѣ, бѣже ме опрѣстѣ. / Сѣм се свѣѣалѣ ии / грѣја уѣѣјѣк, / бѣло м је дѣдијало. / Ал ѣтѣ, / вѣл:а га и ѣстала с ѣйм. / Ма бѣлѣ да сам <смех> вѣрт скршла. <смех>

А: Какав је био заједнички живот?

И: Кѣко е бѣо?/ Ѣн је рѣдио, јѣ кѣо, / на сѣлу тѣ дрѣжала / мѣло стѣкѣ... / / ѣ /лѣко нѣѣ, ал / живот йдѣ дѣлѣ. / / Сѣ смо што кѣжѣ, док је се мѣлѣдѣ, мѣглѣ смо, / а сѣд су вѣѣ гѣдне, и / дрѣкчије / размѣшлѣѣѣ. / Углѣвно, вѣлѣмо се. / Ъѣд, / ако пѣстанѣмо ѣѣд и бѣба, јѣш ѣемо се вѣшѣ вѣлтѣ и цѣјѣнт. / Живот је, сѣне, тѣкав кѣкав је. / Гѣдне сѣ, / чѣнѣ своѣе. /

А: Је л имате у селу нека дешавања?

И: Па јѣст бѣло, сѣд ѣвѣ дѣнѣ бѣле пѣплаве, вѣдѣ. / Тѣ е бѣло нѣјвѣѣ ѣ, узорк / свѣму. / Ймѣ тѣ од кѣмшије, / бѣла вѣда, / и од кѣмшинѣце. / Тѣ е уѣжѣс бѣо јѣдан, / тѣ јѣдино што то... / Катастрѣфа. /

А: Јел имате неке игре?

И: Јѣсам, / игр--члѣн сам... / члѣн сам јѣднѣг клѣба, / Сѣколскѣ игѣрѣ. / Јѣ сам... /йдѣм,йгрѣм за тѣј тѣм, / бѣцѣм бѣмбѣ. /

А: Где се то одрѣжава?

И: Одрѣвѣ се тѣ у / Клѣкарѣ. / Јѣдно нѣдомомак сѣло нѣше. Тѣ, нѣје дѣлеко. / / И тѣ се сѣстајемо, / дрѣкчије се нѣ бѣ ни сѣсталѣиз свѣ клѣбѣвѣ. / Ймѣ нас / нѣшѣ / двѣнѣ сѣлѣ. / Вѣнска, / Лијѣшѣе, Клѣкар Дѣѣѣ, Клѣкар Гѣрѣѣ, **Збѣрѣште**, Ынка, / Брѣско Пѣлѣ, / Кѣлибе, / Сијѣковац, / Збѣрѣште, / Дѣрвѣнта... Ймѣ дѣста, / дѣста; и тѣ се сѣстајемо /и тѣ је такмѣчѣње, / у вѣчѣњу / ву--ѣ штрѣка, / бѣцѣѣѣ бѣмбѣ, / бѣцѣ се кѣмѣн с рѣмена; / йгре. Сѣстајемо се тѣде⁴⁰, / мѣло се провѣсѣлимо, / ако пѣбијѣдимо / тѣ је фѣшта, / мѣска, / тѣ нам је свѣ. / Такѣ да бѣдѣ вѣсѣло. /

А: Ко ту учѣствује свѣ?

И: Па учѣствује / дѣста, / нѣс, / рѣѣемо. / Ко пѣбѣјѣдѣ, / ѣн йде дѣлѣ. / Ко је прѣвак. А мѣ смо зѣузѣлѣ прѣвѣ мѣсто, / Вѣнска. /

А: Када се то одрѣжава?

И: Тѣ се одрѣвѣ / јѣданѣстѣг мѣја. / / Јѣданѣстѣг мѣја, тѣ се одрѣвѣвѣ, и мѣ / йдѣмо; / рѣѣемо, / нѣкад се одрѣвѣвѣ, / рѣѣемо, **Ынка**, / па јѣднѣ гѣднѣ

⁴⁰ Чѣсти су облици *ѣудѣ, ѣуд, ѣуј, ѣудѣкар*.

/ Вѣнска, / па једнѣ гѣднѣ Грѣк, / и тѣкѣ дѣлѣ, на тѣм сѣлма у кѣјим сам сѣд спомѣнла т. / Кѣ свѣ ѹчествује, ѣднѣ йдѣмо једнѣ друѣима, / у прѣлаз пѣхѣра... / ови, да е тѣ... /

А: Је л има још [неких]?

И: [По] Мѣ смо пѣбједницѣ, / вѣћ имѣде кѣко је тѣ, / ймѣ то дѣго гѣдѣна, па ја мѣслѣм да ѣсам гѣдѣна, / мѣ смо прѣѣцѣ, Вѣнска. / Тѣ е једнѣ друѣѣѣ. // Ймѣ тѣј ѣмладнѣ, ймѣ тѣј и дѣвојѣка, ймѣ тѣји / стѣрији лѣѣди и бѣбѣ, ймѣ нас свѣкакѣѣ. / Тѣ је сѣм једнѣставнѣ једнѣ мѣло друѣѣѣ. /

А: Је л има још неких зборовѣ?

И: Па нѣмѣ вѣше тѣ, једнѣно вѣко, рѣѣемо, / ѣн--н--нѣкѣ друѣѣѣ / тих сѣ... // Па ймѣ. / Ѣсновалѣсмо прѣје пѣр дѣнѣ, / ѣсновалѣ смо, овиѣ, / ймѣмо тѣ једнѣ удруѣѣѣ жѣнѣ. / И тѣ смо, овиѣ, / йшлѣ смо у Брѣд, нѣслѣ смо / ѣ / старѣнскѣ трѣдициѣнална јѣла. / Рѣѣемо. /

А: Шта сте правѣли свѣ?

И: Свѣ / по старѣнѣ. / Пѣте, / на старѣнскѣ нѣчѣн, / нѣко ѹштитке, / нѣко крѣфнѣце, свѣ, / свѣ што се тѣчѣ на старѣнскѣ нѣчѣн. / [И тѣ]

А: [Јесте ви] нешто правѣли?

И: Јѣсам, / ја сам прѣвла, / на старѣнскѣ нѣчѣн, / штрѣдлѣ. /

А: Како се прави та штрѣдла?

И: Штрѣдла се прѣвѣ, / тѣ се ѹзмѣ тѣјѣсто, / нѣправѣш, / и нѣмажѣ се пѣкмезѣм, / и / мѣтнѣш мѣло мѣка, / и замѣтѣш, / и тѣ се испѣчѣ, / и тѣ тѣ је бѣло / старѣнскѣ / тѣдициѣнална јѣла. / Што се тѣчѣ свѣ, / на старѣнскѣ нѣчѣн је тѣ / йзложба бѣла. /

А: Шта је још ту бѣло?

И: Тѣ су; / тѣ је бѣле / пѣте са / сѣрѣм, / пѣте гѣжварѣ, /

А: Какѣе су пѣте гѣжварѣ?

И: Пѣте гѣжварѣ? / Тѣ ј се, сѣне, нѣкад прѣвлѣ; / рѣзѣѣѣ се тѣјѣсто, / и тѣ се пѣкло, кѣре су се пѣкле на плѣтѣ / од шпѣрѣта, / старѣнскѣга. / И тѣ се, / ка се прѣсѣшѣ, ѣне се мѣтају као рѣжѣце, / и слѣжѣ у тѣвѣсѣѣ. / И мѣтнѣш да се пѣчѣ. / И ѣднѣ ѹзмѣш / вѣдѣ / ил мѣѣѣка, ако нѣмѣ мѣѣѣка, мѣже вѣда, / и / зѣѣѣш. / И ѣднѣ мѣло јѣѣ кѣѣ рѣзмѣтѣш; / е тѣ е старѣнскѣ прѣвѣ, / и то е, и то е здравѣ / дѣѣѣ бѣло. / А ѣвѣ дѣнас, / ови шлѣговѣ, и оѣе тѣрте, нѣмѣ ѣд тѣг тѣ нѣшта. /

А: Шта још правѣте у удруѣѣѣ жѣна?

И: <смѣх> Прѣвѣ се / <шапуѣ> кѣфлѣце, / слѣнѣ кѣфлѣце, / сѣне. / <смѣх, шапуѣ>

А: Од чѣга?

И: Од чѣга, сѣне? / Па сѣмѣ брѣшна пѣсолѣш иѣ / ѹзмѣш, исѣѣчѣш у кѣцѣѣ иѣ / замѣтѣш. / И мѣло посѣлѣ и ѣо га. / Нѣѣ то, сѣне, прѣѣѣ, / кѣ сѣдѣ, / вѣћ јѣдѣш / шта... / Нѣправѣш, бѣдѣ прѣвѣ. / Сѣѣшта, кѣжѣм тѣ, свѣ од старѣнѣ. / <шапуѣ> Нѣко дѣнѣсѣ грѣ гнѣѣчѣнѣ. / Свѣ ѣ / нѣшта нѣмѣ... / Свѣ дѣмѣѣѣ. / Ај ба дѣѣѣ пѣс ме крѣѣѣ. /

А: Какав је прије намјештај био?

И: Јоој / како̄ е̄ био̄ на̄мјешта̄ј... / На̄мјешта̄ј био̄; / како̄ је̄ био̄; / јоој, сине, како̄ е... / На̄прави се, / на̄прави се̄ по̄дла̄ца од дасак̄а. / То̄ је̄ био̄ на̄мјешта̄ј. Остављало се̄ сүђе. / Ӣ онда / на--не̄ка̄ за̄вјесца се̄ мѣтнѣ / као̄, и то̄ е̄ била̄ висѣћа. / По̄сла̄жѣ се̄ унутра̄ ва̄к та̄вце, / па оне... / А та̄њирѣ, / није̄ била̄ ко̄ сад̄а. / Ови--пра̄ви та̄њирѣ, / порцулански, / ве̄ћ бил̄а^{ли}менӣ, / па̄ об̄ӣјен̄ѣ не̄ђе. / Ӣ тӯ се̄ по̄сла̄жѣ. / То̄ милӣна за̄ по̄гледат. А̄ данас̄ ӯ висѣћо̄ј, / па̄ ка̄жѣ̄ не̄ ва̄ла̄ нӣ то̄. /

А: Где сте јели? Јесте имали столове и столице?

И: Није̄ смо̄ има̄ла̄ сто̄ ӣ сто̄ла̄це. / Јѣло̄ се̄ са̄ зѣмљѣ̄ как̄ ко̄ ст̄ӣгнѣ, на̄ по̄дӯ, / мѣтнѣ̄ се̄ на̄ под̄. / Како̄ сто--како̄ сто̄ ӣ сто̄л̄ѣце. / Мо̄ј о̄тац̄ је̄ био̄ ра̄дио, / на̄правио̄ не̄шт̄ ко̄ сӣнӣу / о̄крүглү. / Ӣ ма̄ле̄ ма̄ле̄ скѣм̄лӣце̄ за̄ нас̄ пѣ̄теро. /

А: Шта су скемлије?

И: Скѣм̄лӣје. / То̄ скѣм̄лӣје̄ на̄правѣ̄ се̄ о̄ да̄скѣ̄, / као̄ сад̄, / сине, мо̄дерне̄ сто̄ла̄це, ре̄ћемо̄ сто̄ла̄це̄ мо̄дерне̄ да̄ с̄јѣднѣ. То̄ с̄ биле̄ ма̄ле̄ скѣм̄лӣӣце. / То̄ се̄ да̄ске, / о̄ дасак̄а̄ мо̄ј о̄тац̄ то̄ на̄правио. / На̄прави се; / о̄дрѣже̄ се, / ре̄ћемо, / трӣ ко̄ма̄да̄ по̄ да̄скѣ̄, / по̄ ко̄ма̄де. / Ӣ по̄сла̄жѣ, / ӯдар̄ӣ ексер, / ѣтѣ̄ сто̄л̄ча̄це, са̄м̄ та̄кѣ̄, за̄ мӣнүт. / А̄ сад̄ тре̄бало̄/да--да̄ с̄јѣдӣ / ӯ фотѣ̄лѣ. // Па̄ ма̄јка̄ мѣтнѣ̄ прѣсна̄ц; / ӣ јоој, / ма̄ ка--ка̄шкама, **рӯкама̄** гра̄бља̄ш да̄ се̄ на̄јѣдѣш. Ако̄ не̄ на̄јѣдѣш̄ се̄, о̄стаде̄ гла̄дан. //

А: Ви сте имали своје собе?

И: Јоој. / Ја̄, / нӣсмо̄ има̄ла̄. / Нӣсмо̄ има̄ла̄. / Бра̄т̄ је̄ спа̄во̄, / се̄ка̄ спа̄ва̄ до̄ле, / ӯ сла̄мѣ̄/јѣдно... / Ӯ, жӣвоте̄ мо̄ј / <смех, шапӯће>. Није̄, није̄ сине. / Како̄ со̄бе. / О̄ соба̄ не̄ма̄ нӣшта. / Не̄ма̄ се̄ нӣ теле̄вӣзор, не̄ма̄, нӣсмо̄ зна̄ла̄... / Јоој. / А̄ мо̄ј о̄тац̄ кӯпио̄ теле̄вӣзор, ка̄ смо̄ мӣ вӣдла̄, / чѣ̄ска̄ на̄ теле̄вӣзорӯмӣ ка̄ нӣсмо̄... / <смех>Ма̄јка̄ вӣчѣ̄... / јоој ка̄ сѣ̄ с̄јѣт̄им̄, бо̄же. / <смех> Ка̄жѣ̄, / „Чѣ̄к”, ка̄жѣ̄, „о̄ћѣ̄ да̄ ља̄ѣ̄ из̄ ове̄ кӯтӣје̄.” / Бо̄же̄ по̄мо̄зѣ̄ дра̄гӣ. А̄ кад̄ је̄ до̄био̄ ра̄дио, / та̄та̄ до̄нио, / ӣ била̄ не̄ка̄ мӯска, / а̄ мо̄ја̄ ма̄јка̄ ӯга̄сла, / мӣсла̄ да̄ ка̄ до̄ћѣ̄ чѣ̄к, ве̄лӣ, / да̄ пӯстӣ, кад̄ је̄ пӯсла̄, о̄но̄ са̄сим̄ дрӯго̄, о̄на̄ мӣсла̄ да̄ са̄чӯва̄, / мӣсла̄ да̄ се̄ то̄ сине̄ <смех> чӯва̄. / <шапӯће> Ка̄ од̄ јѣднѣ̄м̄ ка̄е̄, „Ја̄ те̄бѣ̄” ка̄жѣ̄, „чѣ̄ече̄ о̄ставла̄ да̄ чӯјѣш̄”, ка̄же⁴¹, „шта̄ о̄вӣ прӣча̄ју, а̄ сад̄ не̄ка̄ мӯска.” // Јој̄ ја̄... Има̄ла̄ сам̄ ја̄ ба̄бӯ. // Мо̄ја̄ ба̄ба̄ има̄ла̄ осам̄дѣ̄сет̄ пѣ̄т̄ го̄дӣна̄. / Била̄ је̄ то̄ ӯ за̄днѣ̄ врӣѣме̄, / шкѣ̄лована̄ ӣ па̄мет̄на̄ же̄на. / Ӣ о̄на̄ ј̄ ме̄не̄ ӯвӣјѣк̄ ӯча̄ла. / О̄на̄ је̄ зна̄ла̄ до̄ста, / ко̄ но̄рмално. / Ӯча̄ла̄ ме̄ као̄ дӣјѣте. / О̄на̄ сӯ бил̄а̄ бо̄га̄тѣ̄; / ӯ о̄но̄ врӣѣме̄. / То̄ е̄ била̄ се̄дам̄дѣ̄сѣ̄те̄ го̄днѣ̄. / Ја̄ сам̄ та̄д̄ / има̄ла̄ де̄вет̄ го̄дӣна̄. / О̄на̄ сѣ̄ има̄ла̄ свѣ̄ / ӯ кӯћѣ̄. / Има̄ла̄ ј̄ ӣ машӣнӯ за̄ пӣва̄ње. / Мо̄ја̄ ба̄ба. / Ӣ била̄ љӯбна̄. / То̄ што̄ сам̄ т̄ прӣчала, / та̄д̄ сӯ има̄ла̄ не̄по̄крѣтнӯ **пе̄ца̄нӯ**. / О̄на̄ је̄ има̄ла̄ / љм̄ба̄ре, / кӣљере, / ко̄ше̄ве. / Има̄ла̄ је̄ љм̄ба̄ре̄ за̄ /

⁴¹ Овакав облик са краткоузлазним акцентом може да се јави приликом навођења директног говора, а на то може да утиче и реченична интонација.

чйшћёње / п̑т̑к̑. / Та̑д̑а патака ймала д̑ста, / и та̑д̑а се п̑тке / чйале.
 / Она е т̑ пр̑вла / ј̑ргане и ј̑стукe. / И ја као дијете н̑сташно, / т̑ се
 ж̑не с̑стају, ч̑к и м̑ја ма̑ка у т̑м. / Ј̑ сам зн̑ла... / а од њ̑н̑ – т̑ м̑је
 ба̑бе – с̑н / м̑не на̑говори с̑д̑а, да ја улет̑м унут̑ра... / Ка сам ја ул̑тла
 унут̑ра, / она е п̑рје с̑ј̑вало са св̑ стр̑н̑, / б̑гија се уватла; / ба̑ба ка
 ме н̑је у̑бала. / Ј̑ сам то св̑ м̑рала к̑п̑т̑, / б̑д⁴²то н̑ меш п̑куп̑т̑,
 / т̑--то се, / д̑не се би̑л̑:е од ... / То е она, та̑д̑ је та м̑ја ба̑ба, б̑ла б̑га-
 та, / док м̑ н̑смо / б̑л̑. / Ймала е ст̑ п̑т̑к̑, / и т̑ ј се ч̑јало, сине,и
 пр̑вло, / за сп̑вање.А њ̑зни су с̑нов̑ б̑л̑ на̑ставниц̑ и пр̑фесор̑./И
 д̑н̑ су сп̑вал̑ у т̑м̑. К̑лко ј п̑т̑ м̑н̑ ба̑ка говор̑рала, „Ајде сред̑
 м̑је”/ и ја д̑д̑м с̑р̑т: с̑б̑е / њ̑м̑. / И м̑рам д̑гн̑т̑, / м̑рам д̑гн̑т̑
 то п̑рје. /Он̑ су сп̑вал̑ у ф̑н̑ме. / А м̑ји смо сп̑вал̑ као д̑̑ца, / уу
 / сл̑м̑. / Напунимо т̑, / пр̑чала сам т̑. / А д̑н̑ су б̑л̑ им̑н̑и̑. / Йма-
 л̑ су; / д̑н̑ су с̑д̑л̑ за ст̑ловма / ф̑н̑м, / њ̑на д̑̑ца, / док м̑ н̑смо.
 / М̑ д̑ђ̑мо к̑ћ̑ па, / с̑д̑н̑ш / на з̑м̑л̑, / пр̑стр̑ се / д̑̑̑ца и / д̑ле
 ј̑д̑мо / на з̑м̑л̑. / Св̑ је др̑кчи̑е / ж̑вот б̑о. И та̑д̑ је с̑не, у д̑н̑ д̑ба
 б̑ло б̑гати и сир̑машни. /

2.3.

Датум: 25. 12. 2013.

Трајање снимка: 59' 40".

Говорник: информаторка ИЗ, Аница Мишкић, представница је најмлађе генерације. Рођена је 1996. године у Добоју, од рођења живи у Винској. У време када је снимана грађа, била је ученица четвртог разреда средње туристичке школе у Броду. Основну и средњу школу похађала је у Броду. Информаторка И1 јој је бака, са којом живи у домаћинству заједно са оцем и мајком. Комуницира најчешће са средњом и старијом генерацијом, будући да је једино дете у породици и да у селу има мало особа њених година. Веома добро познаје ауторку, која јој је рођака и са којом се често дружила, што је утицало на то да говори слободно и без устезања. Приликом снимања у просторији је једно време борадио ауторкин брат.

А: Децембар две хиљаде тринаесте године, Аница Мишкић, село Винска. Који су обичаји за Божић?

И: Па, /за Б̑ж̑ћ̑ об̑чно, /ео к̑р̑н̑мо шт̑ м̑ја ма̑ма, /па д̑на об̑ч-
 но сп̑р̑ма̑ тако, / с̑р̑м̑, / сп̑р̑ма̑ с̑п̑, /сп̑р̑ма̑ п̑летну, /к̑в̑ с̑во м̑со,
 /к̑је се пр̑с̑ш̑, /од сви̑д̑ко̑̑, / д̑ндаа, / пр̑в̑, / сал̑те, р̑з̑н̑р̑зн̑,
 / с̑р. / Па, / у̑зм̑ у зд̑̑лу ст̑в̑, / она̑ко м̑да, / и у̑зм̑мо ј̑д̑ну ја̑ћ̑, /
 да б̑д̑ на̑ко, к̑уп̑на л̑ј̑па ц̑в̑на, / па је та̑та нас̑̑че на ком̑де, / и

⁴² Овај облик се релативно често може чути код старијих генерација у значењу *куд*.

ђнда онако умочи у тај мѣд, / па свѣком љкућану подјели. / Ал прѣе нег
 што подјели тако то / с мѣдом љѣке, / очитѣмо молитву, / љпѣлимо свѣѣ
 у; / ѡ / мама / љзмѣ / кадиѡнцу, / кан--ѡнѡ, / кандило, / ии направѣ / с тамја-
 ном и жѣром, – ѡнѡ као дѣм- ии свѣког од нас ѡкади, / љкону, / ѡбиѣ око
 кѣѣ, / три пѣта, ѡбиѣ око **штѣлѣ**, / и ѡнда ми јѣдемо тѡ, / тај мѣд и тѣ
 љѣке. / Па љзмѣмо **сѣр**, / свѣко појѣдѣ по кѡмад сѣра; свѣком се насѣ
 нѣшт маѡ жѣшѣ, / нѣкѡ пиѣ, / ал ѣтѣ, ко нѣ може, ѡнѡ, љзмѣмо **сѡк** сѣб
 насѣмо; / и ѡнда свѣ као наздравѣмо, / за, / за **здрѣвѣ**, / заа, / да дѡче-
 камо и слѣдѣи Бѡшѣ; / заа, / за так нѣшт љ куѣ, / да бѣде дѡбро, свѣ.
 / Ѣнда сѣднемо / па јѣдемо. / И / прѣво сѣпѣ **домѣнѣ** кѣѣ, / нѣјстѣриѣ.
 / Ѣвѣјек сѣпѣ тѣта – ѣак је бѣба нѣјстѣриѣа, ал тѣта е / вѡѣ кѣѣ, ѣ ѡн, /
 љправѣа тѡм кѣѡм. / Ѣнда свѣ ѡстѣли за нѣм / сѣпѣмо. / Па ѡнда јѣдемо,
 нѣ знам, / сѣрму / и свѣ ѡстѣло штѡ ѣдѣ. / Уоч⁴³ Бѡжѣа, / тѣта пѣчѣ прѣсе.
 / И тѡ прѣсе се нѣ смиѣ / ни **сѣѣ**, ни дѣрат, / нѣшт, / до љтру, / док се нѣ
 будѣ јѣло. / Ѣбѣчно за дѡручѣк се нѣ јѣдѣ / прѣсетна, вѣѣ се јѣду / сѣмѣтѣ,
 / нѣки нѣ знам, / кѡ нѣки маѣи дѡручѣк, / ѡ / љзмѣ се, / штѡ е мама љвѣчѣ
 направѣа, / ѡвѣ, / чѣснѣцу, / и у чѣснѣцу стѣви **пѣру**, / а околѡ чѣснѣце нѣ-
 прави јѡш јѣдан дѣо кѣѣа, / то јѣст, / ковѣтанѣ <смѣх>. / И ѡнда ми љзме-
 мо тѣ чѣснѣцу, и ми нѣ ѣ салѡмѣмо, / и ѡнда, / ѡвѣ, ко нѣѣ пѣру, / ѡн ѣе
 као бѣтѣ / срѣѣан, нѣга ѣе / тѣѣт пѣре чѣтавѣгѡдну. / Ии, / а ѡстѣли дѣо ѡд
 тѡг хѣѣба, / ѡ / правѣмо, / се након пѣр дѣнѣ стѣви на рѡг кѣѣ. / А / ѡ/
 ѡстѣтак хѣѣба што ѡстанѣ тѡг, / правѣ се, пѡсл'ѣ⁴⁴ Ѣскрѣа, / пѡсл'ѣ Бѡ-
 жѣа, / бѡже, / правѣ се **пѡпара**. / И љ тѣ пѡпару се стѣвѣа кѣѣмак, / то
 јѣст сѣјѣче се тај хѣѣб, стѣри, / с вѡдом се тѡ ѣскувѣ, / испѣчѣ, / ии ѡнда
 се тѡ **пѡкѣмѣчѣ** / и ми то свѣ јѣдемо. / Ии, / ѡ, / <шапуѣ>аа за Бѣднѣцу,
 / паа љвѣчѣ, / нѣгдѣ око **пѡнѡѣ**, / ѣѣ и тѣта / ѣдѣмо у **Бѣднѣѣк**, / ѡ, / и ѡнда
 / ѣѣ и ѡн понѣсѣмо **сѣкиру**, / и ѡн – са **ѣстока**, чѣни м се –сѣјѣче Бѣднѣѣк тај,
 / ѡбѣѣжѣ га, / прѣкрѣсти се, / сѣјѣче га, / и ѡнда ѣѣ и ѡн / нѡсѣмо. А
 Бѣднѣѣк је, / ѡ, / дѣво, хѣрѣстовѡ, / млѣдо дѣво од хѣста. / И ѡнда ми дѡѣмо
 / **кѣѣ**, / прѣт куѣѡм стѣви, љс куѣѣ / Бѣднѣѣк. / Ѣтворѣмо **врѣта**, / вѣчѣмо,
 „Дѡмѣѣце, / дѡмѣѣце.” / Ѣнда мама ѣзѣѣ с кѣрузом. / И ѡна тѣкѡ
 бѣѣа то зѣнѣ по нѣмѣ. / Ии / тѣта, / ѣма нѣштѡ / ѡ као, / *Бѣднѣѣк љс куѣѣ*,
дѡмѣѣѣѣ љ куѣѣ. / ѡ / и прѣје нѣго што љѣѣмо љ куѣѣ, / тѣта ѡтѣнѣ три-чѣтр
 грѣнѣѣѣ / од тѡг хѣста. / И / тѣ / ѡ / се грѣнѣѣѣ чѣвају чѣтавѣгѡдну. Аа
 / од прѡшѣлѣ гѡдне се запѣлѣ у вѣтру . / И ѡнда тѣ / ѡ / мѡжемо стѣвтѣ тѣ
 нѡвѣ, / крај ѣкѡне, / за ѣкону, / нѣкуу, / пѡсуду ил нѣштѡ. / И кад прѡѣѣ /
 Бѡжѣѣ, / тај Бѣднѣѣк се ил сѣјѣчѣ у дѣва, ил... / ѡбѣчно се сѣјѣчѣ у дѣва,
 / пошто сѣво дѣво / па мѡже, / ии ѡнда... / А љ цѣквѣ / за Бѣднѣѣѣ, / ѡ / ѡдѣ,
 / слѣѣѣба бѣдѣ љвѣчѣ, / око шѣ сѣти. / И ѡнда ѣдѣмо тѣмо; / чѣтав **дѣн** се /

⁴³ Чују се и облици *учу, уочи*. Уоч и учу се најчѣшѣ изговѣрају дезакцентѡвано чѣне-
 ѣи са рѣчју уз коју стоје фонолошку рѣч.

⁴⁴ Умѣкшѣн изговѡр *л*. У говѡру Винске преѡвѣдаѡа обѣл *ѣослѣ*.

припрѣма тѣ / прѣ црѣков. / Прво / ѿ / обилазе, / у ѿко́лним сѣлма са тра́к-
тором, / и има јѣдан вѣлкі **Бадња́к**, / и йду ѿд куће до куће, / ии свѣки, /
и свѣко ѿс куће йзађе / и да́дне нѣшто ка́о на тај **Бадња́к**, / ста́ви нѣкѣ
пѣшкѣ, / ил **ви́но**, црвено, / ил нѣшто... / И ѿнда се тај **Бадња́к**, / преш--пред
/ ѿ / црѣкѣ донесе́, / скине́ се свѣ то са њега, / аа дрѹги **Бадња́к** се унесе́ у
црѣву / и на њега се ста́влѣ / то штѣ је, / су сеља́це да́л. / Ии / скѹпља́ј,
се вѣлка дрѣва, / бѹдѹ храстѡвна, / вѣлкі ѿнѣ ра́стовѣ, / сасѣ́ку се на вѣлкі,
/ на́кѡ / вѣ́хѣ дрѣва. / На́прави се ко ло́горска ва́тра, она́ко, / ии за́пѣли се
/ то, / док, / ѿ / док слѹжба тра́је, / ии / ка слѹжба тра́је / бѹде́ ѿбично пу́но
/ у црѣвѣ. / За́дња ѿста́ј **дје́ца**. / Пѡп дје́ли⁴⁵ чо́коладе, / слаткіше нѣ́ке,
/ дје́це; / а на́пољу, / Ћ / ѿдраслима, бѹде́ кѹ'ана́ ра́кија, / кѹ'ано **ви́но**, мо́гу
се та́ко послѹжа́т. / Ии / за, / ѿнда, / нѣ́ко ко́ е, / нѣ зна́м, / ѹ́змѣ тај / **Бад-
ња́к** /- тај штѣ се нѡ́сио кро сѣло – / и ѹ́змѣ, и она́ко га / ѡдѣ / тува́тру, /
она́ко га спѹ́штѣ, фѣно / и ви́че / Ко́лко жи́гица, ѿ́длко́ дје́це; ко́лко
жи́гица, ѿ́длко́ си́дкѣ; ко́лко жи́гица, ѿ́длко́ йа́ра. / И свѣ та́ко / док / не
йзбро́ји та́ко нѣ́ких / тих па́р, / нѣ зна́м ни ја... / А, / ѿ, / за **Бадња́ку** је **пѡсно́**.
/ Бѹде́ свѣ пѡсно́; / јер тај да́н се мо́ра пѡ́стѣтѣ, / тај да́н се ѿбично, / **сви́**
пѡ́стѣ, / нѣ́ко се нѣ сми́је ѡмрѣ́тѣ, / мѣсим, / ни́је да се нѣ сми́је, / ал / ли́ѣпо
ј да се пѡ́сти / и да се пѡ́штује́ то. / Бѹде́ рѣблѣ́ чѡрба, / пѣ́че се **рѣ́ба**,
пѣ́че се **грѣ́**, / са лѹ́ком се ѹ́пржи. / / Бѹде́ / **куру́за**. / Дѡ́брѣ / сад йма́ју па
пра́вѣ она́ко ма́ле куру́сце, ал ма́ма пра́ви пѡ́ старо́м ѿбича́ју, / пра́ти ка́о
старѣну́. / А ѹ́вече́ / унесе́мо сла́му, / ба́ба унесе́ сла́му, / пу́нѣ вре́ћу сла́мѣ.
/ Йспод стѡ́ла ми́; / ба́ба то́ прѡ́стрѣ сла́му, / и ѿндаа́ / ма́ма / да́дне нѡ́ј
бомбо́ни́ца нѣ́кѣ, / чо́колади́ца, / па́ра јо́ј да́дне; / и ѿнда ѡ́на та́ко ви́че /
Ко, ко, ко, ка́о бѹде́ ко́ка ста́ра, / ба́ца те́ та́ко, новч... / то јѣс па́ре ба́ца,
/ ба́ца бомбо́нѣце. / И ја́ и та́та и ма́ма, пи́јучѣ́мо; / и ѹ́змѣ́мо те́ бомбо́н-
це... / И ѿнда ѡ́пѣт, / на́кон то́г / ве́чера́мо. / А ѹ́јтру / за Бѡ́жѣ́х / се йде́
ра́но (у црѣву), / ѡ́ко **пѣ́** са́ти бѹде́ слѹжба. / И / йма́ / ѿбича́ј / да се / пѡ́сл'е
/ до́ручка, ру́чка и ве́чере за Бѡ́жѣ́х, / га́си свје́ћа ку́кѹрузом--ку́рузом. /
И она́ко, / ста́ви се ѡдо́згѡ ша́ка даа́ нѣ про́спѣ се **свѣ́**, / и ѿнда пу́стиш
ку́руз кро́з ша́ку, / и ѹ́га́сиш сви́ѣчу́. / И као́ / на ко́ју стра́ну свје́ће ѡ́де
тај ку́руз, / на то́ј нѣ́вѣ се тре́ба си́јат, на--та́ нѣ́ва ће би́т ро́дна, а йма́х
е то́лко́ ки́бли ку́руза, / йма́ће то́лко́ то́га, / и свѣ́ та́ко / нѣ́што. /

А: Какви су обичаји за Ускрс?

И: Аа за Ћскр... / Па, / иде се ујутру у цркву, / ал обично, ёо. / Прије нег што пѡчнѹ бѣло кѡквѣ о--обредѡ, / пѡп шѡлѣ нѣког ѣс црквѣ / ко отпѣвѡвѡ, на прѣмер, / дѣчѡке нѣке, ил нѣ знѡм, нѣког / ко с њѣм бѹдѣ, / пѡшѡлѣ га тѡкѡ да ѣдѣ ѡд куѣ дѡ куѣ, ии да / скѹплѡ јѡја, / а ѡн, за тѡ јѡја дѡднѣ / ѡ нѡфорѹ. / И / дѡђѣ / сѡд, / ѹзмѣ, / нѣ знѡм, двѡ јѡјета и сѡд од свѡке кѹћѣ ѹзмѣ, / а попѡдија и нѣко јѡј пѡмѡгне- нѣка жѣна – да ѡфѡрбајѹ

⁴⁵ Код најмлађе генерације чешћи су једносложни рефлексни дугог јата, а у прилог томе говори и јотованње типа *љей*, *љейило*, *сњеџ*.

та́ ја́ја. / **Сва́** ја́ја бу́дѹ црвена́ у цр̑квѹ. / А мо́ш са́д, / са́дѹ, / са́д је но́вѹ до́ба па се мо́гѹ сва́каква мо́гѹ бы́т / и пла́ва /и љубича́ста и зеле́на, ал до́бично с црвена́, / и та́ сэ и на́јлепша́. / И ка́жѣ (се) да су црвена́ ја́ја чува́ркуће, / и да пр́во ја́је црвено́, / пр́ва бо́ја йде́ црвена́, / и пр́во ја́је ко́је извади́ш оно́ т је чйта́вѹ го́дну чува́ркућа. / э / онда́ / ко́т ку́ће, / е́т, / ја́ и ма́ма фа́рбамо́ ја́ја. / э/ста́вимо, / скѹ́вамо, не́ зна́м, / не́ких два́десѣт до три́десѣт ја́ја. / Ба́ба ка́жѣ да је она́ прй́е кѹ́вала око́ педесе́ до сто́, / јер прй́е би́ло дје́цѣ, до́лазла се на ту́ција́ду, ту́цал се та́ј да́н. / А са́д, то не́ма дје́цѣ, / не́ма ко́ ни да се ту́ца. / Па́ да се не́ ква́рѣ, / са́м е́тѹ рад ре́да и ради до́бича́ја. / И то́ пр́во ја́је се скѹ́ва; онѹ бу́де чува́ркућа, а / од **прй́е** го́дну да́на, йсто́, / зна́чи чйта́вѹ го́дну да́на сто́ји једно́ ја́је, / и то́ ја́је / што́ ј сто́јало чйта́вѹ го́дну да́на, / преба́цује се преко́ кѹ́ће. / И онда́ ј онѹ ка́о чува́ркућа ии / ако́ преба́циш преко́ кѹ́ће, / до́бро е. / И онда́ то но́вѹ црвено́ ја́је сто́ји чйта́в го́дну, йсто́ ко́ и до́во прѹшлѹ, и сле́деће го́днѣ и онѹ се ба́ца. / Што́ се ти́че та́ко, / ру́чка до́ручка и то́г, / па е́т, / бу́де йсто́ ко́ и за Бо́жѹ, у́тру, / йсто́ бу́де, / та́ко не́што, / сѹ́во ме́со, / бу́де **сйра**, бу́де **ка́ймака**, бу́де **лѹковача**, то́ е, /ил си́рилук, / бу́де **сйра** и лѹ́ка. / Бу́де та́ко на́прави се /с--један ве́лкѹ ле́б, / до́бичан, / / па се је́де у́тру, / па се ту́цамо свй́, / па чй́е ја́је на́ј:а́че, та́ј е на́ј:а́чи, на́јздрави́и... / На́здравља́ се у́тру за здра́вље, / / и е́тѹ. //

А: Какву су обичаји за славу?

И: Паа, за сла́у, / у́оч сла́ве та́та испече́ прѹсе, / и до́бично се то́ прѹсе йспрѹба́, / то јѣс, / је́де се/прй́е нег штѹ / до́ђе сла́ва, / да се ви́ди / да́ л је / до́бро **пече́но**, / да́ л **ва́ља**, / да́ л... / Ма́да то́ са́д и ни́је / по́требно́ јер / прѹсе ка́ це испече́, зна́мо свй́ да је пече́но, ал / мо́ра се про́бат. / За сла́у се у́тру йде́ у цр̑кву, / а ўвече́ се кѹ́ва ко́љиво́, / то јѣс / шѣнца. / Однесѣмо́ у цр̑кву. / Не́ки но́се ии хље́б / и ви́но, / па ви́но да́днѹ по́пѹ; / и онда́ он, / пресје́че та́ј хље́б, / по́лије га ви́ном, / и, йсто́ та́ко и ко́љиво́, / по́левѹ ви́ном... / До́жемо кѹ́ћа. / У́тру се / у́носе́ сто́лов у́ ку́ћа ве́лкѹ, / ста́вља́ се сто́на́к, / ме́ћу се та́нирѹ, / ло́жи се **ва́тра** да бу́де **то́пло**. / Ако́ е, / ако́ е сла́ва / у зи́мѹ, / онда́ се ло́жи ва́тра да го́стѣ се не́ смрзну́, ако́ ј **ле́тѹ**, / то́ се ша́тор до́бично не́ки, ал / до́бично ми́ / у́ ку́ћа то́ сла́вимо́. / И узм--ста́вимо ве́лку свѣ́јећу на́сред сто́ла, / то јѣст кр̑сна́ та́ свѣ́јећа, / ста́вимо ко́љиво́, ста́вимо ча́шу **ви́на** о́свје́щенѹг и ста́вимо **хље́б**. / Онда́ кѹ́м до́лази́. / Чйта́ се мо́литва. / Го́стѣ йсто́ до́лазе́, / та́ко. / **Чй́м** кѹ́м до́ђе, одма́ се чйта́ мо́литва. / Та́та / и кѹ́м / ло́ме / хље́б. / Вр--то јѣст о́крећу га, / и онда́ свй́ ко́ји мо́гѹ, она́ко ўвате хље́б па / свй́ о́крећу. / Чйта́ се мо́литва, / до́к се... / э, онда́ се кѹ́мов по́лѹбе́, / и ло́ме хље́б, / па ко́ји бу́де ја́чи он ве́ћ ѿ ко́мад извѹ́че. / Из ли́ёве ру́ке од чо́вјека, / йде́ **домѹ́нѣцѹ**, / э крѹ́ва; / и она́ то́ оста́вља́ заа / сле́дећи да́н, / то јѣст за дру́ги да́н сла́ве. / э, кѹ́му йде́ / у та́нир, / свй́нска́ гла́ва, / и он то́, / то́ ј ка́о / кѹ́м, па се не́м йде́ то́ на́јбо́ље. / У гла́у се ста́вља́, / йсто́ и за Бо́жѹ, / ал и за сла́ву, / ја́бека́, /

у крметова уста. / әә, бӯдѣ за слау / так̄о и сармѣ, / и сӯпѣ / и свѣга пѣне-
што, / салáтѣ рāзнѣ, / сирѣвā, / колáчā, / свāчег нѣчег. / Слāве се ѿбично
слāвѣ двā дана, а бӯдӯ и пѣслуге кѡе се слāвѣ један дāн. / ә ии... // Штā
сам јѡш... / Заа... / Мѡгӯ бѣти мр̄снѣ и пѣснѣ слāве, / а пѣснѣ слāве с
ѿбично рѣба... / Ал **йстѣ** сѣ ѿбичāѣ, / свѣ йстѡ / кѡд сваког, / **сам штѡдѣт** /
рѣба, / и што се тā двā дāнā / пѡстѣ, и ѣтā. /

А: А какви су обичāѣ за свадбу?

И: Па за свадбу, / ѿбичāѣ сѣ... / Па тѡ с нѣкако и нāјлѣпшѣ ѿбичāѣ, /
што ј пѡстоѣи. / Лиѣпѣ су свѣ ѡстали ѿбичāѣ, ал за свадбу су нѣкако **нāј-**
лѣпшѣ. / Па, / млāда се, / /спрѣмā, / тӯ чѣтāу нѡн. Она / нѣ смиѣе свѡју
вјенчанѣцу покāзат свѡм бӯдућем чѡвјекy. / А ѡн / јѣдва чѣкā / да је вѣдѣ.
/ Онда се ѡна ѡблāчѣ, спрѣмā чѣтаво јутро. / Дѡлазѣ код младѡжењѣ /
гѡстѣ, / рѡдбѣна, / и ѡнā йдӯ да / кӯпѣ млāду, / йдӯ пѡ млāду. / Онда ѡнā
дѡћy код млāде, / сјѣднy испѡ шāтора нѣки дѣо гѡстију, / дѡк йдѣ брāт, /
ил сѣстра ѡд млāде йдy, / брāт ил сѣстра ѡд / младѡжењѣ, / йдy кӯптā млāду.
/ И так̄о, / кӯцају, / па кāо /ѡнѣ млāду. / Онда йзāѣ лāжнā млāда, / у нѣким
хāльнама, дрyгѣм. / Па нѣе тā млāда. / Па йзāѣ јѡш нѣка лāжнā, и ѡнда
мѡрају, / ѡнда се тy цѣнкају, / **пāре**, / мјѣнāју се. / И / за пāре кӯпѣ млāду.
/ Млāду извѣдѣ / брāт ѡд, / ѡд мyжy бӯдућег. / И ѡнда се, / сјѣднѣ мāло пѡ
шāтор, / па се йдѣ / у цр̄квy. / Обѣлазѣ се сāд, нѣки дѣо грāда, нѣки дѣо
сѣла. / У цр̄кв се, / ә, / / ѡбрѣдѣ / тѣ ѡдрāдѣ. / Тy се закунy на вјѣчну лyбав
до смртѣ. / Онда се йдѣ код мāтичара, / да се пѡтпишy. / И пѡсле тѡг /
вѡди се млāда / код младѡжењѣ. / Е ѡнда, кад ѡна дѡћѣ, / ә / ймā ѿбичāѣ, / да
слѡмиѣ / нѡгама / скѣмлиy, / да бāцѣ рѣшѣто преко крѡва, / и јāбѣку пyнy
пāрā / иза сѣбе, / иза глāве. / А ѡнда младѡжењā мѡрā млāду прѣнѣт⁴⁶ преко
прāга. / Ии / ўвечѣ, / ѡнда, / ѡнда свѣ гѡстѣ дѡћy, и ѡнā сјѣдѣ / так̄о, / весѣлѣ
се. / И млāда до пѡнон нѡсѣ бјѣлу вјенчанѣцу, / после пѡнон се мѡже прѣсвyћ.
/ Аа / у пѡнон се дѡносѣ тā тѡрта, / и тāk... / Шампāнāц, / ил нѣшто... /

А: Опиши своѣ двѡриште и кућy.

И: ә двѡрѣште кѡ двѡрѣште на сѣлā, свāкѡ двѡрѣште ј йстѡ. / Ал
нāјлѣпшѣ ј, / кад је у прѡлѣѣ, / па кад прѡлѣѣ онāкѡ сѣнѣ, па кад / ис-
цјѣтају, / нѣки, / нѣкѡ цјѣѣ, / па кад исцјѣтају **шлѣйве**, / па кад исцјѣтају,
/ так̄о нѣкѣ / млāдѣ бѣльке. / Тāд је нāјлѣпшѣ. / Трāва кад нарāсте. / ә/
двѡрѣште ј / вѣлко, / пошто жѣвим на сѣлy. / Ймāм, / так̄о, / ймāмо ә, /
штāле, / тy с:вињѣ, / ймāмо / кокѡшнāк, / ко--тy сѣ кѡкошā. / Ймāмо
кyћѣце ѡд хyкѣ, / <смех>хyкѡва. / Тy ѡнā спāвају. Ймāмо пyшнѣцу гдѣ
шу--сyшѣмо мѣсо. / Па ймāмо вѣнāге, / тѡ цр̄но грѡжѣ, / и ѡ тѡг грѡжѣ
ў јесен кад ѡно сāзрѣѣ, / мѣ прāвѣмо вѣно, / цр̄нѡ вѣно, / и тѡ ѿбично
чyвāмо за славе, / ил кад нѣко дѡћѣ, / нѣки гѡст, / па ѡнда так̄о / пѡслyжѣмо
/ тѡ вѣно. / Оно ѿбично бӯдѣ лчѣпѡ, / слāтко, / дѡмāнѣ вѣно. / Онда ймāмо

⁴⁶ Остварено јотованье на месту где се у истом говору јавља облик *йрѣнчјѣи*.

парцѣлу, / то јѣст, / дїо њйвѣ, / на кѣју мѣма сйѣ такѣ нѣкѣ, / нѣ знам, / сйѣ / пѣврѣ. / Обично се сйѣ **крѣмпѣр**, / б'јѣлѣ лѣк, / црнѣ лѣк, / црвенѣ лѣк. / **Сйѣ** се... / Ймѣ, / ймѣ лѣк зѣмац, / сйѣ га нѣкад, / сйѣ и зѣмѣ и лѣтѣ и прѣлѣѣ, свѣкѣ, / знѣчѣ стѣлно се сйѣ, / чѣтаво гѣдишнѣ... ѣсим зѣмѣ кад је снѣѣг, / тѣ це нѣ сйѣ. / Сйѣ парадѣзѣ, / сйѣ мауне, / грѣ, / грѣпѣк, / б'јѣлѣ грѣ, / то јѣс тѣтовац. / Сйѣ, / такѣ, **патлицѣне**. / Ђнда ймѣ пла- стѣнѣк. / У њѣм сйѣ нѣкѣ пластѣнѣчкѣ бѣлкѣ. / И тѣта ймѣ рѣбнѣк. / Тѣ ймѣмо рѣбѣца нѣкѣ. / Такѣ йдѣмо, / пѣцамо мѣло, / па убѣцујѣмо тѣ **шѣ- рѣне**, па ет, / кѣд је, / кѣдѣ је Бѣднѣ вѣчѣ, / мѣжемо и ѣпѣцѣт нѣкѣ рѣбѣцу; / па мѣжемо и осѣштѣ је у пѣшѣцѣ. / А ймѣмо и вѣћнѣкѣ, / шлѣйве, / крѣшке, / трѣшнѣ вѣшнѣ, / ймѣмо мѣшмулѣ, / ѣймѣмо / свѣчѣг. / А кѣѣа? / Кѣѣа је вѣлка / с ѣстрѣшнѣцѣм, / двѣкаца. / Па ймѣмо, / нѣ знам, / нѣвнѣ бѣра- вак, / кѣѣѣу, / хѣднѣк, / сѣбу/ јѣну, / ймѣмо **купѣтло**, / свѣ онѣкѣ... //

А: Какав је живот на сѣлу?

И: Паа / бѣлѣ је нег у грѣду. / На сѣлу/ ймѣш / свѣ. / Мѣжѣш да пѣсијѣш, / мѣжѣш да / рѣдѣш пѣта ѣѣш, / док у грѣдѣ нѣ мош ѣшт. / Мѣрѣш / да бѣдѣш тѣ, / јѣш ак жѣвѣш у стѣнѣ, ѣнда бѣш нѣмѣш ѣшт. / Мѣрѣш свѣ да кѣпујѣш. / Ал док на сѣлѣ мѣш пѣта пѣсијѣш сѣб, / да ймѣш свѣ. / Ймѣш крѣве, / ймѣш свѣнѣ, / ймѣш о тѣ крѣвѣ млѣѣко, / ймѣш свѣ прѣзѣводе / кѣје ѣѣ јѣдан грѣѣнѣн мѣрат кѣптѣ, / а тѣ тѣ ймѣш свѣ и мѣш сѣб кад ѣѣш, / ии нѣ мѣрѣш ймѣт пѣра за тѣ, / а док ѣвај мѣра и за тѣ се брѣнтѣ и за све. / И, на сѣлу је / нѣкако лѣшнѣ, чѣсти: је вѣздух. / Ако е, ако е нѣкѣ нѣсѣлѣнѣ-нѣсѣлѣнѣ / сѣло бѣш, / ак ймѣ дѣѣтѣ тѣ е лѣѣпо, / ак ймѣ йгра- лѣште, / лѣѣпо је да се чѣлѣ да се дѣѣца йграју. / Дѣк / тѣ у грѣду, / сѣм / чѣју се **ѣта**, ѣш дрѣгѣ.

А: Како се шлѣйве купѣ и пѣче ракија?

И: Па, / шлѣйве сѣзрѣѣвају / тѣм нѣгдѣ, око / сѣдмѣг мѣсѣца. / Око / **јѣла**. / Бѣду... / ѣвѣ гѣднѣ с бѣлѣ рѣдлѣ бѣш ѣно / дѣбро. / Прѣво ѣпанѣ ѣнѣ **пѣтрѣше**, / и ѣнда мѣ ѣш пѣткѣпѣламо. / И / **ѣнда**/ од--ѣдѣ нѣкѣ млѣд мѣмак, / ил стѣриѣ нѣкѣ, / чѣвѣк, / коѣ јѣк, / коѣ снѣжан; / пѣпнѣ се на сваку шлѣйву, стрѣсе је, / и испо свѣкѣ шлѣйвѣ кѣпѣмо. / Ал / нѣ може свѣ сѣтрѣст, / јѣр не сѣзрѣ свѣ. / Па ѣнда и пѣстѣпѣно, и кѣпѣ се нѣкѣх дѣсет дѣнѣ, / и сѣчѣкѣ, и ѣнда се у **кѣцѣ** јѣну вѣлку, дрѣну, / ил у кѣцу / нѣку плѣ- стѣчну, / стѣвѣ те шлѣйве, / ии / стѣвѣ се пѣѣѣра, / па кѣо шѣѣѣруѣа бѣдѣ... / ѣ/ и ѣнда / се, / кад бѣдѣ, / ка се стѣврѣ окрѣвна, / мѣрѣ се стѣлно мѣѣшат, / те шлѣйве, / да нѣ бѣ прѣпѣло, / да нѣ бѣ прѣпѣ кѣм, / да нѣ бѣ прѣпѣла и рѣкија, па ѣнда нѣмѣш ѣшт ѣ тѣг. / И ѣнда се / сѣдѣ тѣ окрѣвна, / ка ѣѣ се пѣѣ рѣкија, / даа./ даб бѣла бѣлѣ рѣкија. / Ии ка це / сѣйнѣ тѣ, ѣнда се и сѣла довѣзѣ / нѣчѣј кѣзан, ако ймѣш свѣј кѣзан, ѣндѣ / свѣйм пѣчѣш, ако нѣмѣш ѣнда, / мѣрѣш тѣѣм. / А рѣкија се пѣчѣ ѣ јѣсѣн. / Кѣ и све ѣстѣлѣ, шѣто се зѣмѣ, прѣпрѣма се за зѣмѣ; такѣ и рѣкија, йсто. / И ѣнда, / прѣпрѣмају се и **дрѣа**. / За ту рѣкију. // И ѣдложѣ се вѣтра, / у тѣј кѣзан,

/ сйп̄ се вода, / у дрўги дйо к̄азана, / и ѓнда се т̄ај к̄ѡм сйп̄ у к̄азан, / и ѓнда м̄ѡр̄аш окр̄ѣхат да н̄ б̄э изг̄ѡрла, изг̄ѡрио к̄ѡм, / да н̄ б̄э прѡпала р̄акӣа. / А йз друго҃г дй̄ела к̄азана йд̄е р̄акӣа ц̄ури у н̄кѡ дрўгѡ б̄ўре. / И ѓнда / т̄ај к̄ѡм се б̄ац̄а, тѡ / вйш̄е н̄ треба. / А / пр̄в̄а р̄акӣа што ј б̄ўде-п̄ѣтока. / Ѣна ј дѡбра за пр̄ање с--э, / пр̄ање прѡзѡр̄а, / тако / б̄рйсање / пр̄ашн̄е, / такѡ н̄чег. / И пѡсле ка це р̄акӣа исп̄еч̄е, ст̄авй се у н̄кй, / у н̄ска б̄ўрад, / б̄ўд̄е на т̄аванма... / Посл̄ужуј̄е се--та--гѡстма н̄к̄им, / з̄а славе, / за Бѡж̄ѣ, / за Ёскр̄с, / за пр̄азн̄ике. /

А: Како се спремате за зиму, за зимницу?

И: Па, / за зйм̄, / м̄ўшк̄й дй̄о, / ѓн̄э тѡ св̄е н̄апољу ср̄ѣжу, / то ј̄ест, / по двѡришт̄у, / сак̄упљају то св̄е, / да н̄ б̄э йскисло, / да н̄ б̄э снй̄ег н̄ападѡ. / Ѣнда се, / м̄ўшк̄й йд̄у ў шум̄а, / сй̄ек̄у др̄ва, / па к̄ўћ цӣѣпају, / па сл̄аж̄у др̄ва. / Док ж̄ене, ѓне / пѡбер̄у св̄е, / пѡвр̄ће, / пѡбер̄у п̄апр̄еке, / пѡбер̄у парад̄ајз̄а, / па пр̄ав̄е н̄к̄е к̄ѣч̄ап, / па / пр̄ав̄е ајв̄аре. / Па ш̄льйве се к̄уп̄е. / Ймају ѓв̄е, / в̄ѣлк̄е ш̄льйве, / ѓне се к̄уп̄е, / то ј̄ест, б̄ер̄у се ѓне нй̄кад не ѓпадају. / Мй̄сим, ѓпану / ако с прерѡдле. / Ал ѓбично се наб̄ер̄е и так̄ тй̄:, / зр̄елий ш̄льйв̄а, / в̄ад̄е се кѡшп̄аце, / пр̄ав̄й се пѡ читав̄е нѡћ, / ѓв̄ај, / п̄ѣкмез. / Пр̄ав̄й се и од шй̄пка. / Ѣнда, / к̄ўпй се шй̄пак да се пр̄ав̄е ч̄ајев. / Кад је зй̄ма, / да б̄ўд̄е лй̄ѣп. / Па се н̄кѡ пѡвр̄ће, так̄, / мауне се салом̄е, саб̄ер̄у се па се йзлом̄е, па у фл̄аше се ст̄ављају, па у замрзйв̄ач. / Па се гр̄ашак ѓљуштри. / Па се ст̄авл̄а у замрзйв̄ач. / Па гр̄а се г̄азй. / Ст̄авл̄а се у вр̄ѣе, / ѓн̄е пл̄атнен̄е н̄к̄е, / па се ѓн с̄ўшй, / па се йзг̄азй, / па га н̄ѡсимо на т̄аван, / и так̄... / Б̄ўд̄у м̄ѣсар̄е. / Мушк̄арц̄а ймају м̄ѣсару. / То ј̄е с:вй̄не в̄ѣлк̄е кѡл̄у. / Пр̄ав̄е коб̄асце. / С̄ўш̄е, / с̄ўшено м̄ѣсо. П̄ѣке. / Сй̄ек̄у м̄ѣсо. /

А: Шта су пеке?

И: П̄ѣке су, / в̄ак ма--м̄али кѡм̄ад м̄ѣса, / и ѓне се ст̄ављају / на н̄к̄й, па ѓбично, / уб̄ер̄у н̄к̄у, / н̄кѡ ј̄ач̄е м̄ало др̄во, / н̄к̄у јѡш̄аку, ил н̄ш̄н такѡ, / ѓг̄уле кѡру, и ѓнда н̄аправ̄е дѡл кѡ шй̄пц̄, / и такѡ, н̄атакну п̄ар / ком̄ад̄а м̄ѣса, / и пѡсоле ил пов̄егет̄е / и п̄ек̄у так̄ на в̄атр̄а. /

А: Ко ражнйћ?

И: Ражнйћ̄а. /

А: Шта јѡш има од зимских послова?

И: Па, / п̄ѣкмез, / шт̄а сам јѡш... / Па ѓт̄а тако, / у замрзйв̄ач се ст̄авл̄а н̄кѡ пѡвр̄ће кѡје н̄ може опст̄ат̄е / вй̄ш̄е на в̄аздух, / а кѡје б̄э се мѡгло к̄аснй̄е / употрӣѣб̄ат. / Па шй̄пце из б̄ўнд̄ав̄а, / се в̄ад̄е, / ст̄ављају се йсто у замрзйв̄ач. / А б̄ўндаве се йсто искѡрй̄ст̄е, / на̄р̄енд̄амо их, / па и(х) ст̄авл̄амо у к̄есе, / па у фриж--у замрзйв̄ач, / па пр̄ав̄имо пй̄те сл̄атк̄е од б̄ўнд̄ав̄а, / паа, / мѡг̄у й сл̄ан̄е / ко вѡлй. / Крѡмпй̄р се йд̄е в̄ат̄: . / А, / и ѓнда се ст̄авл̄а ў вр̄ѣе, / и ѓн чй̄тав̄а зй̄м̄а мѡже бй̄т. / Аа / ѓдвоји се / ма̄нй крѡмпй̄р, ст̄авй се ў неку дрўгу вр̄ѣу, и кльце ѓн п̄ўшт̄а. / И ѓнда се ст̄авл̄а ў трап, / т̄ам у зйм̄... / И... /

А: Шта је [трап]?

И: [Трап]. Па трап, / се ма̀ло искòпa, / онaкò нeкìх, / нì пò мeтpa, / зeмлe, / и тy сe стaвì / тe врeћe крòмпìра. / И òндa сe, /òвaј, / првò сe стaвì / **с'јeнo** нeкò, / одòздò прìе нeг штo стaвìш крòмпìр, / пa стaвìш крòмпìр, пa одòзгò сìјeнo, / пa **дeкe**, пa òпeт с'јeнo, пa дeкe и свe тaкò да гa утoплìш, да òн / прoклìцa, / да òн, / да гa мòш пoсìјaт. / Тò ј трап. /

А: Које су зимске радости? Шта радите кад падне снијег? Шта сте радили кад сте бил мали?

И: Па / снìe кад... / Снìег јeс лìeп, / ал, / ìмa и пòслeдìцa од снìeга. / Па, кад снìег пaнe, / òбìчнo смo сe клìзaл. / Трaжлe смo ўвeк нeкe **бaрцe** штo зaмрзлe, / пa сe клìжeмo. / Па ўзмeмo врeћe од гњòвìвa, / пa нaпунìмo сìeнoм. / Па òдeмo **брдa** трaжìмo, / у-у шуму òдeмo, / пa сe клìжeмo пò читaв дaн; / мòкрe бyдeмo, / ал нìш нaмa нe смeтa. / Па дòђeмo кyћ, пa ўзмeмo сaнкe, / пa сe сaнкaмo. / Ал нìје бìлo, / нìкaкo, / снìeгa тaк нeкoг дòбрoг, / сaд, / да сe, / у зaднe вриeмe / да сe мòглo и сaнкaт, /и склìзaт... / Па смo сe прìe грyдвaлe пò читaв дaн, / пa прaвлe снeшкa, пa **чìј** **ћe снeшкo** бìт вeћì, пa чìј **ћe** бìт лeпшì... / Па смo знaл, свòј пaл скìнeмo, пa стaвìмo нa снeшкa; /пa шeрпe стaрe трaжìмo... / Па e / прaвìмo тaк **ћ** дeтaљe нa снeшкy, / пa нe знaм нì јa, / свaц нeщтe... / Па смo ìгрaл сe рaтa. / Стaв--нaпрaвìмo зìд од снìeгa и кyглe. / Па изa тòг зìдa јeднo стòи, пa нaпрaвì нeкo дрyгì з дрyгe стрaнe зìд, пa сe гaђaмo. //

А: Опиши један свој дан.

И: Па òбìчнo ўстaјeм рaнo ўтру, / око нeкìх пe сaтì. / Спрeмìм сe, ìдeм ў шкoлу. / Тò e сaмo рaднìм дaнeмa, / дoк сe ìдe ў шкoлу, / и / òдлa-зим нa ст--òдeм нa стaнцy, чeкaм aутòбyс, / òдeм ў шкoлу, / бyдeм тì шeш чaсoвa, / врaтìм сe aутòбyсoм ìстo кyћa, нeкaд òстaјeм дo чeтрe. / Дòђeм кyћa, / рyчaм с мaмoм и тaтòм, / и бaкòм. / Òндaа мaлo нeкaд òспaвaм, / пa бyдeм нa фeзбyкy, / пa ìгрaм ìгрaцe. / И òндa ўвeчe, / нeкaд ўчìм, нeкaд нe ўчìм, / зaвìсì кaкo кaд. / Лeгнeм спaвaт. / И тo e òбìчнo од пoнeдìлкa дo пeткa, / тy с мòјe дaнe. / А сyбoтoм и нeдљoм òспaвaм дo дeсeт сaтì, / нìшт нìје прeтeрaнo вìшe нeг од òнòг кад ўстaјeм / рaнìe, / ал нaспaвaм сe. Па пòмaжeм тaкò, / мaмe, / пò кyћa дa срeдì нeшт, / и... / А кад је рaспyст òндa сe / òдмaрaм, / ìдeм тaкò / вaн зeмлe, ìл ìдeм у нeкì дрyгì грaд и... /

А: Јес ишла негдје на екскурзију?

И: Па ìшлa сaм нa eкскyрзију, уу дeвeтòм рaзрeдy. / ìшлa сaм прìе трì дaнa нa, / јeднoднeвнì ìзлeт. /

А: Ајд испричај нешто са екскурзије. Како е било?

И: Сa òвe из òснoвнe шкòлe? / Па / бìлo e... / e пòдaвнo, / пa сa, штa сe сìeтìм. / Пaa, / бìлa сaм дeвeтì рaзрeд, ìи / ìшлo сe нa eкскyрзију. ìшлo сe нa мòрe. ìшлo сe ў Црну Гòру, / Бyдвy. / Бìлe смo сeдaм дaнa тaмo. / ìшлe, / ìшлa сaм сa свòìм рaзрeдoм, / и с јòш пaр рaзрeдa, / кòи с ìстo бìлe мaтyрaнтe тaд. / Бìлe смo тì сeдaм дaнa. Бìлe смo првò у

A: A како ј било на овој ескурзији пре неколико дана?
И: Било ј ђдлично, / јѡш је свјєже... / Ђвај... / ба̋ш ймāм лиісп утисак,
/ и ба̋ш бə вол:а да ђдемо јѡш нєгдје. / Пошто ј ђвѡ мѡј нѡви рāзред, и
пѡшто, / пѡшто тѡ нѡвѡ дрӳштво ии / пр̋ви пўт је да нєгдје ја... Није пр̋ви
пўт, ал / пр̋ви пўт да смо сām҃҃, и да смо нєгдје ѡшлэ и да смо слѡжнэ. /
И свй̄ смо билэ, нā том, осим једнє, другāрце, ѡна није / мѡгла йћэ. / И /
билэ смо чйтав дāн. / Првѡ смо, / ѡтишли у Тāвлу, / мāнāстйр. / Тāм смо
ѡбишлэ мāнāстйр, била јена монāхня, / ѡна нам је свѣ испричала о мāна-
стйрy. / Кўплэ смо сѣбэ тāk нєкє сувенире, нєкє крсте--крстове, нєкєсє /
ланчāһе, нєкєсє **бројāнце**. / Зāдржалэ смо се нєкй̄ сāt врѣмена тy. Онда
смо ѡшлэ уу / Б'јелъну. / Пѡсјетлэ єтно сѣло Стāнишāһ. / Ту се мѡгло
свāш вйт: . Од онй̄ стāри кўһицā, / мѡстѡвaa, / језеро, / лāбудовэ црњи,
лāбудовэ б'јели. / Па ймā као мāњй̄ зѡлошки врт. / Биле с двй̄е срне, /
бйѡ један һyко, / билэ с мāчāһэ, ал мāчāһэ с однешенэ у хѡтел. / Три хо
тѣла. / Сјѣһам се, / Кардијал / и Мѡсква, / и / трѣһй̄ не мѡгэ се сјетэтэ кāk
се зѡвѣ. // Ймају тāk имитāција мѡста, / ко у Требињy. / Ал мāњй̄ мѡст.
Па ймају нєкй̄ / кўһāце тāk, паа, / ймā рестѡран, / ймају, / штā сам рекла,
хотэлэ. / Ймā за дјѣцу. / Па ймā фронтāнā. / Ймā свāчег нєчег лијѣпо.
Ймају воденце. / Ймā кѡ, / нѣшто кѡ чѣка, / па се пѡпнєш нā тѡ и видйш
чытаво єтно сѣло. /

И: Ё, / чéка, / э, тó, / тó ðбично се употрѣблāвā за / лóвце. / Кòи йдū вāтатэ, / кад је вриéме, сезóна лóва, / па йлū вāтатэ срне, дивлѣ крмке, / зѣцеве, / зѣчеве, / фазāне... / Па ðнда се пòпнū на тū чéку, / ўзмū двòглѣд, и глѣдају сā, дā лэ ће нѣка живòтѣња нāићэ. / Ёсто тāко кò нѣкā чéка, кò нѣка **йзвиднѣца**, нѣшгò тāко, / па мòж да видīш чйтаво ётно сѣло. / Сѣло ј јòш у изгрāднѣ, / мāда ј прѣлијѣпо й сад, / йако ј бйла зйма, йако ј снйѣг, / бāш је лйјѣпо бйло. /

А: ә, испричај неки занимљив догађај који ти се недавно десио.

И: Па, / <смех> йм̄а / дѡс / дѡгађај̄а ў мѡм живѡтѹ. / Ј̄а сам / <смех> дѣјете са дѡгађај̄има, и дѡживљ̄ај̄има. / Па, један дѡгађај с мѡјом друг̄арѡцом. // После шкѡле -пѡшто сам ѡстала до чѣтрѡ – нѹисам дѹго ѡстала с њѡм, / и нѣсмо се б̄аш / дѹго, / тѡлко, / дру--мѣсѣм дружимо се мѣ, ал / свѣ на ѡдмор̄а, и ѡстала сам до чѣтрѡ с̄ата. / И ѡтш̄але смо / на к̄ау. / Па смо с к̄аве ѡшле на к̄ѣј, / да прѡшѣтамо. Ии на С̄аву, да вѣд̄имо к̄ако ј С̄ава, / к̄ако тѣчѣе... / Било ј с̄унце, / било ј б̄аш лиј̄ѣно вријеме. / И / <смех>, ѡт̄ашле смо / до, / б̄аш до С̄аве, / до р̄јѣке. / Сп̄ѹсле смо се ни ст̄епенце. / И / к̄ако ј падала к̄иша било ј блатови--бл̄ато, / било је / ѡнакѡ / свѣ... / И ј̄а сам хг̄јела да се сл̄ик̄ам, да скѡчим на брѡдѡцу, брѡдѡца ј била т̄у крај / тѡг / ѡстр--кѡ, мѣсѣм... / И ј̄а да скѡчим, ўпан̄ѣм у то бл̄ато. / И ѡнда ј м̄ене друг̄арѡца т̄у извл̄ач̄ела, и т̄у с биле сц̄ѣне, т̄у смо се см̄иј̄ал. / И ѡнда / <смех> сам пѡдерала хл̄аче. / И <смех> ўшла / у а̀уто, и т̄ата кад је в̄идио / <смех>, р̄ѣко ј / „С̄ине, х̄ѣ с т̄ѡ пѡла л̄ач̄а, ј̄ѹтрѡс: ѡшла ч̄йтава”/<смех>

А: Је л̄ имаш јѡш неки тако занимљив?

И: Па, йм̄ам / дѡста дѡживљ̄ај̄а, / ал мѣсим да ј ѡвај / дѡвѡљан. /

А: Имаш неки омиљени филм да испричаеш?

И: Па йм̄а дѡст филмѡв̄а сам гл̄ѣдала. / И св̄ак̄и ми је ѡм̄иљен на свѡј на́чин. Свѣ што сам гл̄ѣдала филмове, гл̄ѣдала сам пѡ свѡм ѣзборѹ. / Ни један филм нѣсам ѡдгледала да м се нѣје св̄идио, ил да нѣсам, да м̄а нѣје б̄ио препѡрѹчен. / Св̄и су филмѡв̄а на свѡј на́чин. / Св̄аки йм̄а / свѡј нѣк̄и дѡживљ̄ај, / св̄ак̄и е... / Па ѣт̄а, нѣ знам, / кѡји б̄ѡ / мѡгла... / Нѣ знам шт̄а б̄ѡ мѡгла... // Мѡже с̄ѣрија нѣк̄а? / Па на пример / <смех>најв̄иш̄ѣ је инд̄ијск̄и ти с̄ѣрија, / на т̄ѣ в̄ѣу. / Тѡ се најв̄иш̄ѣ гл̄ѣд̄а. / ѡст̄ало се и гл̄ѣдају јѡш и т̄урск̄е с̄ѣрије, ал најв̄иш̄ѣ т̄их йм̄а, па М̄ала нѣв̄јеста, Банд̄ини, / па ѡвај па ѡнај... / И такѡ / једна с̄ѣрија што мѡј т̄ата гл̄ѣд̄а, / ѣ ја ўз̄њѣга такѡ нѣкад пѡглед̄ам. / ѡдб̄ачена. / И т̄у се св̄ац̄т нѣш̄то дѣн̄ѣв̄а. /

А: Шта?

И: Т̄у су, /па ео, т̄у е једна м̄ала Й̄һа, / коа е, ѡна е сирѡмашна. / Једна Тап̄ас̄ја коа е бѡгата. / И ѡне с:е дружле од мал̄ѣна. / Й̄һ̄ана м̄ама е б̄ила сл̄уж̄авка, / и сл̄уж̄ла е м̄аму и т̄ату од / Тап̄ас̄је. Ч̄увала ј Тап̄ас̄ју, и такѡ с:е ѡв̄ѣ дв̄ије м̄але йграле. /Међ̄утим, / од Тап̄ас̄је т̄ата е вѡлио ту м̄алу Й̄һу, / па е, / ѡ нѡј се б̄ринѡ. / И т̄у је б̄аба од т̄ѣ / Тап̄ас̄је ствѡр̄ела мрж̄њу према Й̄һ̄а, / и Тап̄ас̄ја је од м̄ал̄и нѡг̄у замр̄зла Й̄һу, / ии / ни к̄асније је нѣје вѡл:а... И с̄ад су ѡне / ж̄ѣне, / и ймају свѡју д̄ј̄ѣцу, / ии, / св̄ац̄та се нѣш̄то издеш̄авало... / Й̄м̄а нѣк̄их и непѡв̄ѣзанӣ ств̄ар̄и. /И такѡ... //

А: Шта сте се све играли кад сте били мали?

И: Ух, шт̄а нѣсмо. / Па йграл̄ѡ смо се ж̄мирк̄ѣ, йграл̄ѡ смо сее /в̄ѣзенӣ пешкир̄а, / йграл̄ѡсмо сее.../ ѡк̄ак се ѡнѡ једна йгра зв̄ала... / ѡѡ, каоо... / ма било ј св̄акаки йгри... / Паа... // Св̄ац̄та нѣш̄то. / Й̄грал̄ѡ смо се... /

йграмо се сѧд пѧнекад и ѧдбѧјкѧ, / йграмо се ии... / / Свѧчег нѧчег се йграмо... /

А: Опиши те игре како иду.

И: Знѧм, ймѧ и тѣулѧ кѧблѧ смо се йгралѧ. / Па, ѧв... / Вѧзени пешки-
рѧ. / Па стѧнѧмо ў крўг, / ии... / <показује раширене руке> ймѧ оно нѧшт
вѧкѧ с рўкама. / Стѧнѧмо ў крўг, / и, / ѧнда као пјѧвамо *Шѣри шѣри, везе-
ни ѣешкири, бѧса јѧ, бѧса шѣи, окрѧни се Јадрѧнка шѣи*. / И ѧнда се ѧкрѧнѧ
нѧско / натрѧчкѧ, ўназѧд, / и ѧнда свѣ док се не ѧкрѧнѣ, такоо, / чѣтава йгра
тѧкѧ йдѧ. / Тѧ с ѧбично цѣре / игр--**цѣрце** йграле. Ймѧ йгра / *абѧрѧчкѧ-
абѧрѣудѧ / ѧбре кѧгѧ хѧћѧше*. / Стѧнѣ / двѣје, / на двѣје стрѧнѧ, / тѧкѧ
дјѧцѧ, / ўвате се зѧ рўке, / и ѧнда на прѣмер јѧдан из јѧднѧ грўпѧ кѧжѧ
„Мѣ / хѧћѧмо Дѧјѧна”, / и ѧнда / тѧј, ѧнда се / тѧј нѧско зѧтрѧчѧ, / и, / йдѧ као
да / тѧј / лѧнац слѧмијѧ, / да прѧћѧ крѧс тѧј лѧнац, / ако ѧн прѧћѧ ѧнда ѧн
изабѧрѧ нѧског / ѧд тѧг што ј прѧшѧ, / ако нѧ прѧћѧ, ѧнда ѧн мѧрѧ ѧстѧт мѧђу
нѣмѧ. / И тѧ се йгрѧ свѧ док јѧдан не ѧстанѧ, / ѧ, у, / сѧм. / А ѣ ѧн / кад
ѧстанѧ сѧм, ако нѧ пробѣје, ѧнда ј тѧ дрўга нѧка грўпа побѣјѧдла. / ѧ, / *Лѧсѣе
йрѧлазе*. / И тѧ е јѧдна йгра... / Паа, ѧбично, / Ћ/смо / стѧјѧлѧ, онѧко као
двѧј се ўвате за рамѧна, / а свѣ обѣлазѧ ѧколо / нѣх, / и пјѧвѧ се пјѧсмѧца,
/ као *Лѧсѣе йрѧлазѧ у гѧсѣе нам ѧдлазѧ*. / И ѧнда ўвате јѧднѧг, / и / тѧј,
/ тѧј бѣдѧ / лѧста. / ѧнда смо се йгралѧ / *Цѧре, ѣѧре, гѧдѧѧодаре*. / Јѧдан
бѣдѧ цѧр, а ѧстѧли су свѣ као, / **стѧнѣ** / ў исти рѧд, / бѣдѣ свѣ, / јѧдно дѧ
другѧг. / И ѧнда свѣ испѣтујѣ *Цѧрецѧре, / кѧдло ймѧ сѧйѣи?* / Па се рѧкнѧ
на прѣмер јѧданѧ сѧтѣ је кѣшѧбрѧн, / па се ѧкрѧнѧ, / онѧкѧ, / ў крўг, / па
рѧкнѧ / тѣ сѧта ў бунѧр, / па тѧј чѣчнѧ. / Па цѣна кѧфа уна--па бѣјѧла
кѧфа ўнапрѣд, цѣна кѧфа ўназѧд. / Па ѧнда е бѣло, / ѧ / као / зѧчѣ скѧк,
/ па скѧчѣиш нѧколко пўтѧ, / ии... / <шапућѧ> ѧндаа, / нѧ знѧм... /

А: Које јѧш игре?

И: Жмѣркѧ. / Тѧ ѧбично се бѣрамо кѧ ћѧ йграт жми--кѧ ћѧ жмѣртѧ,
/ а кѧ ћѧ трѧжѧт. / И ѧнда јѧдам жмѣри и трѧжѣ свѧ. / И ѧнда се као нѧко
ўпѣкѧ, / кѧо, / ѧслѧбѧди се тѧг. / Йграл смо се и *Лѧденог чѣчѧ*. / Па као,
/ гѧњамо се, / и ѧндѧ / бѣдѧ јѧдан / тѧј коѣ вѧтѧ, / коѣ гѧњѧ, / ѣ он кад ўватѣ,
/ ѧн зѧлѧди тѧг нѧког, / и **тѧј дрўгѣ** нѧставлѧ вѧтѧт. / А мѧже и датѧј јѧдан
вѧтѧ, / док свѧ не зѧлѧдѣ, / а ѧвѣ да га ѧдлѧђујѣ стѧлно. /

А: Какав је ѧднос са родѣтѧљѣма данас? Измѧђу дѧце и родѣтѧлѧ?

И: Паа / зѧвиси, нѣко нѣе йстѣ. / Мѧђѣтим, дѧна с:ѧ рѧт:ѧлѧ тѧлко и
нѧ поштујѣ. / ѧ/ свѧћѧ с:ѧ рѧт:ѧлѧма свѧ чѧшћѧ, / кѧнфликѧтѧ. / Дјѧца се
пѧнѧшајѣ кѧ да с ѧдрѧслѧ. / Кѧ да им нѣсѧ / ни мѧма ни тѧта. / Зѧвиси, нѧкад
ймѧ ии, / и до рѧдѣтѧлѧ. / Нѧкад нѣје сѧм до дјѧцѧ / стѧр. / Ал ѧбично,
дјѧца се пѧнѧшајѣ према рѧт:ѧлѧма / безѧбразно, бѧхѧто... /

А: Како се данас изѧзи и дружи, а како е прѣје је л знѧш?

И: Па прѣје знѧм да су бѣла нѧка / посѣјѧла; / да су цѣре йшлѧ / уу
нѧкѣ, / нѧ знѧм, / у нѧчијѣ **кѣћѧ**, / нѧслѧ сѣпрѧслѧце, / и плѧтѣвѧ, и плѧлѧ су,

и пјевале су, / па су им мџмџа под прџзоре дџлазлџ. / А сџд, / сџд се, / обџчеш / <смех> шџто нџљешпеш мџжеш, / да бџдеш нџљешпџ, / да бџдеш нџјупечатљивиџа, / да те свџ видџ, / да те свџ искоментџршу. / Йдеш џ грџд, / нџпиџеш се... / тџк... /

А: Омиљено јело које волиш да правиш? Рецепт.

И: Кџје вџлим да правџм? / Па ймџ дџст џмиљџних је--мџји јџла које вџлим да правџм, / ал / џтџ нџкако, / нџјвишџ вџлим да направџм нџкџ кџвџно јџло, / па на прџмер, / крџмпџр чџрба, / ил кџк, / кџк се јџш, / нџрод зџвџ пџприкџш <смех>. / Па џбично џзмџ главџцу црвенџг лџка, / и йздџнџстам, / и бџјџлџг лџка мџло /-јџдно двџ три чџшпџа, / и тџ се йздџнџстџ наа, на џлу, / на мџслџ. / Ко живџ на сџлу, џн на мџслџ, / а ко живџ, / ко живџ у грџду / џн на џлу. / Док се тџ дџнстџ, / џнда овај, / џзмџ / крџмпџр, / џгџлим, / насџјечем на /на чџтвртџсте комџде, / и тџ џвај, / чџкам да се тџм йздџнџстџ. / Џнда стџвим крџмпџр, / па џзмџ црвенџ пџпрџке, / па мџло тџ прџмџџшам јџш, / и ка се тџ оно вџћ пџчнџ крџкат џнда дџспџм вџдџ. / И тџ се кџвџ док се, / Ћ овај, / крџмпџр нџ скувџ, па мџш се у кро-мипиџ стџвтџ, / и нџкџ, / нџ знџм, / нџкџ / макарџнџ, мџже се стџвтџ ии / и брџкџла, / и мрџквџ, / и тџкџ нџкџг јџш пџврџа, / а мџже се и з грџшком йсто скџват. / И џнда се кџсније правџи зџпрџшка. / Стџви се мџсла, па се **брџшно** џ тџ, па док брџшно мџло не пожџти, / џнда се стџви црвенџ пџпрџка, и свџ се тџ зџлиџ. / И џнда се сџчекџ јџш пџт минџтџ даа / тџ бџдџ лиџпо, / мџже се џнда јџстџ. /

А: Какав је посао џко стоке?

И: Тџжџк ил:...? /

А: Уџпште. Обџсни.

И: Паа, / овџк <смех>. / Па није тџ тџлкџ тџшко аџо се тџ вџжеш за те живџтџе. / Штџ да џбџјџним за...? / Кџко се [хрџнџ]?

А: [Радиш], штџ све...?

И: Па, џво на прџмер, / код крџвџ. / Крџу мџраш / да нџхрџниш / да бџ дџбио млиџџко, / да бџ дџбио џд џџ нџкџ сирџвне, / да бџ мџгџ ти тџ... / Да, да пџстигнџш нџкакве резултџте. / Мџраш да је хрџниш. / Хрџниш је трџвом џ лџтџ, / трџвиш је сџџном, / тра--хрџниш је, / нџ знџм, / **брџшном** нџким, / па кџрама / џдџ бџндџвџ... / Па свџш нџшто дџјеш⁴⁷ јџ. / Дџјеш јџј вџдџ. / Џнда мџраш је чџшлат; ймџ онџкџ чџшалџ жџљџзни, / па се крџва чџшџ по чџтавџм... / онџкџ, скидџш јџј дџџке стџрџ. /

А: Как се тџ зџве?

И: Па, / **чџшалџ**, / за / крџве, / штџ ја знџм. / За стџку тџко коџ ймџ-дџџку / дџгџ. / Па се џнда џд крав--крџвџ се мџзџ. / Крџва се мџзе свџкџ вџчџ и свџкџ јџтро. / Дџџ млиџџко. / Џндџ / ймџш / двџје врџте крџвџ, / ймџш јџнџце, / ймџш стџрџ крџве, тџ јџст / које с вџћ **мџјке**, / које с бџле / се **тџлџе**. / Крџве се тџлџ. / Џне / дџбију тџкџ мџдџнџче. Мџдџнџче џбично

⁴⁷ Чџшџи је облик са краткосилазним акцентом на прџм слогу код глагола *даваџи*.

се прѡдѡ, / нѡкад / не ѡстаје уз мајку. / Тѣ јѡнце, тѡ су... / прѡвѡ пѡт се тѣлѣ, прѡвѡ пѡт добијају свѡје млѡдѡнче. / Оне, / ѡне прѡје тѡг... / ѡне се јѡдѡно ѡстављају ѡд мајке, / а мѡшкѡ ѡбично се прѡдају. / А ео, / и ѡнда се, / ѡвечѣ кад помѡзе се крѡва, / ѡчистѡ се / од нѣ, / тѡ ѡ, / бѡле тѣ, / тѡ што је остѡцѡ ѡд нѣ, / ѡзмет. / И ѡнда се унѣсѣ нѡвѣ--нѡвѡ сјѣно, / нѡвѡ, / да јѡј бѡдѣ тѡпло, / дае, / да се нѣ смрзнѣ. / Унѣсѣ се ѡвечѣ слѡмѣ да прѣживѡ. / До ѡјтру. /

А: Шта има још од стоке?

И: Па ѡмају крѡмѡ. / Онѣ се хрѡнѣ кѡрузом, / рѡнѣ се / нѣкѡм брѡшнѡм, рѡнѣ се... / и шѡдѡира се зѡ нѡ брѡшно / од кѡруза се ишѡдѡира... / Дѡје им се мѣло. / Мѣло се кѡвѡ од бѡндѡвѡ, / од крѡмпѡира, од ѡгуљѡнѡ. / Ы тѡ мѣло мѡш се стѡвтѡ ѡстѡ брѡшно, бѡдѣ им лѣпшѣ. / Па ѡнда мѡже се крѡмѡма ѡсто и стѡри лѣб / дѡват. / Ссто онѡк у тѡплѡј вѡдѣ с маѡлом. / Па, / ѡвај... / Онда кад се / <смех> крѡмѡнѡрѡнѣ, / ѡнда / ѡд нѡх, / ѡнда се чѡстѣ, / мѡсим ѡсто мѡрацѡ да их ѡчистѡш / даим / стѡвиш нѡвѡ сјѣно, да / мѡгѡ тѡ да бѡдѡ. / **Крѡмѡче** ѡбично се прѡсѣ. / Оне ѡмају тѡкѡ, / нѣкѡ / дѣсет прѡсѡѡнѡ. / / Мѡсим да је двѡпѡт гѡдишње, / сад нѣ знѡм, / нѡсам сѡгѡрна. / Онѡ бѡдѡ крај крѡмѡче мѡсѣцѡ дѡнѡ. / Дѡе је. / Паа, / нѣ знѡм штѡ јѡш. / Смѡ ѡсто прѡвѡпрѡске, кѡ ѡсто и код / код крѡвѡ што ѡмају, / ѡвѣе, / <смех> прѡвѡ што се тѣлѣ, / то јѣст јѡнце. / Прѡвѡпрѡска ѡсто прѡвѡ пѡт, / ѡдѣ / <смех>, ѡдѣ, / ѡвај / прѡсѡ се, / и ѣтѡ тѡкѡ. /

А: Шта још има?

И: Па ѡмајукѡкошѡ, / то јѣс жѡвѡд. / И коко--кѡкошѡ се ѡсто рѡнѣ кѡрузом. / Смѡ јѡдан свѣтацкѡкошѡи, / е тѡ да напѡмѣнѣм. / И ѡнда се стѡви онѡкѡ / крѡг кѡо, ѡзмѣ се шпѡга, / и ѡ тѡј крѡг се кѡвѡнѡ шѣнца, кѡвѡнѡ, / кѡвѡнѡ кѡруз стѡви, / и тѡј пѡтѡ доведѣ свѡје кѡкѡце / и ѡн нѡх рѡнѡ тѡ. / Тѡ е, / тѡ е кокошѡи свѣтац. /

А: А који то светац?

И: Нѣ знѡм, / ал знѡм да се тѡко зѡвѣ, кокошѡи свѣтац. / Ал нѣ знѡм бѡш / нѡзѡв. / И знѡм да, / ѡ / кѡкошѡ / стѡрѣ су дѡбре зѡ супѣ, / од нѡх ѡмѡ мѣсо / за сѡпѣ. / Ссто кѡ што сам забѡравла рѣѡ, од / крѡвѡ, / то јѣст / од гѡведа, ѡмѡш / гѡведну, / а од свѡње ѡмѡш свѡњѣтну. / Свѡњскѡ мѣсо је ѡсто / је здрѡво кѡ и гѡвеѣ, гѡвеѣ маѡ здрѡвиѣ. / Онда кокошѡи мѣсо се ѡсто мѡже корѡст:. Кѡкошѡ / дѡјѡ јѡја. / / Мѡже се **пѣрје** искорѡстѡ, / ал тѡ гѡшчиѣ, / за јѡстѡке. / То јѣст пѡпѣрје. /

А: Како се обрађује земља? Шта се све ради на...?

И: Паа, / ѡвѡкѡ. / Мѡшкѡ, / мѡшкѡ популѡција ѡбично / обрађује ѡнѡ / штѡ е / пѡтребно, / то јѣст, ѡрѡ, / тањѡрајѡ, / прѡјајѡ, / и свѣ ѡстѡло. Прѡје се прѡјало с кѡњѡма, / тѡ и с вѡловѡма, / бѡле с прѡје ѡнѣ / кѡо нѣ знѡм / нѡ јѡ, / кѡк се то зѡвѣ... / / Онѡ, па се прѡја, / па се зѡ крѡмпѡира... / Прѡје нѡје бѡло трѡктора, па се мѡрѡло тѡк с вѡлом, паа / бѡдѡ дугѡчке нѡве. / Прѡје се нѡје ни сѡјало ѡсто (са трѡктором). / Свѣ рѡчно се мѡрѡло. /

Док сѧд ѡмѧш свѧ маѡи́не, па / кад ѡѡеш пѡси́еш, ак ѡѡеш, ако нѡѡеш,
нѧ мѡраш. / Сѧм твѡје ј сѧм да кѡпѡш, а прѡје с мѡрѡ да се мѡчѡш / да бѡ
ѡмѡ нѡшто. / ѡ / а жѡне, / ѡне кѡпају, / ѡкопѡју. / Кад пѡсију, па кад урѡсте
у трѡву, / ѡне ѡдѡкопѡју тѡк ту / трѡву ѡко пѡврѡа. /

А: Који јѡш послова има?

И: У вез чега? У везѡ ѡйвѡ? / Па ѡтѡ сѡјање, / шта зѡам... /

А: Шта се све сије?

И: Па кѡ што сам нѡбројала за зѡмнѡцу, сѡје се / грѡ, грѡшак, / крѡм-
пѡр, / лѡк црвени, лѡк бѡјѡли, / патлиѡнѡ, / маѡне... // Сѡје се, / на ѡйвама
се сѡје ку--кѡруз, / сѡје се шѡнца, сѡје се / **трикѡтѡл**, / сѡје се тѡк... /

А: Шта је трихѡтал?

И: Трихѡтѡл тѡ је кѡ врѡта шѡнце, / / зѡбѡ тѡкѡ, / врѡта нѡкѡ, / сѡмо
спѡј... /

А: Који су обѡчаји за крѡтење кад се дѡете крѡти?

И: Па сѧд и нѡсам нѡшто ѡпѡѡѡна, нѡсам бѡла на мѡжда двѡ три крѡтѡ-
нѡ; / ал зѡам да ѡбѡчно мѡра бѡт јѡдан кѡм / који дрѡжѡ дѡјѡте на крѡтѡнѡ.
/ И ѡнда пѡп / му сѡјѡчѡ кѡсѡцу, мѡсим / мѡло нѡшто кѡсѡ, / ии / мѡло га
вѡдѡм / ѡнѡм / свѡтѡм, /и ѡтѡ. Тѡ ј што зѡам. /

А: А какви су посмртни обѡчаји?

И: Пѡсмртнѡ? / Паа, / кад, / кад ѡмрѡ нѡко, јѡ лѡ? / Па / ако ј стѡриѡй,
/ кад ѡмре ѡнда ѡн, / ѡнда ѡн ѡбѡчно бѡдѡ ѡ куѡѡ, / бѡдѡ двѡ дѡна, тѡкѡ. /
Ил бѡдѡ у смртѡ--тѡм / уу ѡнѡј, кѡк се зѡвѡ, / ѡ, / мртвѡчнѡц. / Бѡдѡ, нѡ
зѡам, / нѡколко дѡнѡ, / ако нѡко ѡмѡ ѡ стрѡнѡј зѡмљѡ/ дѡѡцѡ, / па се ѡнда
бѡдѡ и три дѡна. / И ѡнда / пѡп / чѡтѡ, / / за тѡг мртвѡг, / за сѡранѡ, / чѡтѡ
мѡлитву, / и ѡнда се / нѡсѡ / кѡвчег, ил /нѡ зѡам нѡ јѡ... / Искѡпѡ се рѡка,
/ и ѡнда се / стѡви на нѡкѡ, / кѡ / **клѡде**, / кѡвчег, / и ѡнда се / изву--кад
ѡчѡтѡ се, / а прѡје нег што се сѡранѡ и прѡје нег што се ѡвѡдѡ / наа, /
тѡмо наа / грѡбљѡ, / ѡнда се <уздах> свѡ пѡздравѡ / с тѡм / пѡкојнѡком,
/ пѡљѡбѡ га, ил нѡ зѡам нѡ јѡ, / пѡмѡзѡ, / кѡвчег. / И ѡнда ка се ѡчѡтѡ, /
извѡчѡ се, / ѡвѡ, / тѡ дрѡа, / и спѡсти се у рѡкѡ са / кѡнопѡѡма, / спѡсти се
ѡ рѡкѡ ѡвај, / кѡвчег с мртвѡцем, / и ѡнда свѡко ко пѡлази ѡзмѡ по / **бѡсу**/
мѡнѡ, /и бѡцѡ ѡнѡко на кѡвчѡги ѡнда га / закѡпају. И / стѡви се **крѡт**/
изѡ--ѡзнад глѡвѡ. / Стѡви се цѡјѡѡѡ ко е дѡниѡ. / ѡпѡлѡ се свѡјѡѡ. / И /
ѡнда / чѡни се сѡдмѡѡа, / чѡни се чѡтерѡснѡѡа, / пѡла гѡднѡ, / гѡдна. / И
ѡнда, нѡ зѡам, / мѡжеш тѡ свѡкѡ **гѡднѡ ѡтиѡѡ**, / тѡ зѡ свѡг, ал тѡ су глѡвнѡ
што се чѡнѡ, сѡдмѡѡа, /чѡтереснѡѡа, / пѡла гѡднѡ... / ѡ / пѡп дѡлази / сѧм
ако е прѡродна смрт, / ако е се нѡко / ѡбио, / ил нѡко пѡгино ѡнда пѡп
тѡ не дѡлази, сѧм се ѡчѡтѡ / мѡлитва и ѡтѡ.//

А: Како изгледа твоје село?

И: <смѡх> Па мѡје сѡло, / ѡмѡ, / ѡмѡ га, / пѡфѡнѡ⁴⁸, / вѡлко е; / па и
нѡје... / вѡлко е. / Сѧм тѡ ѡу рѡѡѡ. Па у сѡлѡ, / дѡјѡлу гдѡје јѡ жѡвим / су

⁴⁸ Аналитички облик компаратива од придева *фѡнѡ* у значѡњу *мнѡгѡ*. Користи га претежно старије генѡрације.

шўме. / Ыма̄ дѡстѡ шўма̄, / йма̄ ма̄ло кўћа̄ и ма̄ло лўдї. / И / свѣ што ј ѡстало лўдї су стѡрији лўдѡ. / У јѣднѡм дјѣлу, / ѡд мене мѡжда / нѣкїх пѣт минўта̄, су свѣ стѡрији / йзнад пѣдѣсѣт гѡдїна̄. / И тў нѣма младежѡ, и тѡ ће изўмријѣт, ии... / А ѡвде гдїе сам ја̄ йма̄ нѣшто ма̄ло млађй. / Ал углавнѡм, у мѡм сѣлу, та̄м гдїе сам ја̄, / свѣ је ста--свѣ је застарило, / свй су стѡри / и тў се нѣће вјѣровѡтно нїко ни врат̄. / А у ѡсталом дјѣлу, ў мѡм сѣлу, йма̄ црква, / ймају двйїе тргѡвне, / йма̄ йгралиште за дјѣцѡ, / йма̄ дѡм. / Йма̄ сѡколска чѣта, йма̄ удружѣње жѣна̄. / Сѡколска чѣта, / па тѡ, / одржава̄ се сѡколске йгре свѡкѣ гѡднѣ. /

А: Шта су то соколске йгре?

И: Па сѡколске йгре, / на нйма̄ се одржавају та̄ко, / нѣкѣ / тради--традиционалне йгре; / тѡ су већ пѣтнѣс гѡдїна̄, / тѣ се йгре одржавају. Ма̄да йма̄ нѣгдїе гдїе се вйшѣ, ал / пѡшто је бїло ра̄та па се тѡ прекидало, ил штѡ већ... / И / тў се ѡбично, првѡ бўдў трѣке, трѣчѣ / цўре и мѡмцѡ, / па / бўдѣ на грѣдѡ, па се вўчѣ штрик, па се баца̄ / камена **с ра̄мена**, па се бацају **бѡмбе**, па / се пѣнѣ ў штрик, / паа, / йма̄ свѡкаки игѡра̄. Пўца̄ се ис пўшкѣ... / И / у сѣлу йма̄ / удружѣње жѣна. / Тў су, / тў с:е жѣне удружїле, / прйїе пѡр данѡ. / И ѡне та̄к држѣ свѡїе сѡстѡнке, / одржавају и(х) тў... / ібично... / Тў ће се договорѣт штѡ ће за **Бѡднѡцу**, штѡ ће за / Бѡжѣх, штѡ ће... / Штѡ ће рат̄:ѡ у сѣлу, та̄ко. / Йма̄мо / ии / пресје--нйїе... / ѡ, ка̄к да кажѣм... / Нйїе прѣсјѣдник нѣго... / Па кѡ прѣсјѣдник, ал / сѡм сѣла тѡг. / Мјѣснй зајѣнцѣ. / Йма̄мо й тѡ. // Сѣло ј лиѣпо. / Йма̄мо чѡк и / базѣне. / То јѣст, / јѣдан чѡвјѣк коїи / жївй / у иностранству, / ѡн / йма̄ тў кўћу, / па ймѡ нѣкїх-пѡра̄, / па е тў направио / базѣн, / **рйбнѡк**, / па / **сауну**, / држѡ ј **срне**. / Тў јѣдан мѡмак одржава̄ тѡ. // И та̄к... Дѡлазѣ тў Рўсѡ. Пошто йма̄ / рафинѣрија кѡд нас, / па су Рўсѡ тў рафинѣрију кўплѡ, и ѡнда ѡнѡ та̄ко дѡћў одма̄рају тў.

3. Речник

3.1.

азна – извор из земље

ампер – метална канта у којој је доношена вода са потока, или из које је напајана стока

банка – динар, новац, новчић

без – бело платно

буса (или бусен) – већи тврди комад земље на њиви (у башти) који се „туца” мотиком
када се копа

варица – кувана пшеница, кољиво

вињага – винова лоза испод које се лети одмара

гас – за фењер

житница – погача која се прави за Божић уз ковртањ и чесницу
 зубун – „чова”, кожух
 изрод – излазак сунца
 јаглук – капа са ресама које падају иза главе
 камара – гомила
 киљер (или кијер) – одвојена дрвена кућица у дворишту, остава, шупа
 ковртањ – прави се на Божић, уз чесницу и житницу, подсећа на ђеврек
 куруза – кукурузно брашно; хлеб од кукуруза који се прави тако што се помешају
 кукурузно брашно од белог кукуруза, вода и со, па се та смеша испече
 луг, лукшија – пепео који је употребљаван као средство за чишћење
 луковача (или сирилук) – салата која се прави тако што се у сир и кајмак дода наре-
 зани млади „црвени” лук
 марва – стока
 маше – метални предмет који се користи када се узима жар из шпорета
 ните – танки штапови кроз које пролази нит
 папе, приглавке – плетене вунене чарапе до глежња
 перушати – чистити зрео кукуруз од заштитног дела („перушке”)
 попара – јело које се прави од старог хлеба који се „умрви” у воду и дода се сир када
 вода проври
 поткић – шарене ресе на крајевима кецеље или прегаче
 преод – залазак сунца
 преснац – јело слично проји, прави се тако што се помешају бело кукурузно брашно
 (и пшенично), јаја, кисело млеко и испече се у рерни
 преслица – део који се користи приликом предења вуне
 рубина – девојачка кошуља, хаљина
 сијело – дружења младих
 скемлија – мала столица са две ноге
 сноваче – лествице које се ставе на земљу приликом предења вуне или ткања
 срма – сјај
 теке – мало
 текуница – чука, оно што остане када се „изруни” кукуруз
 тељиг – део опреме за орање који се ставља воловима на главу, као јарам
 тестија – земљани бокал, ћуп за воду
 тканица – појас за који се стави преслица
 утвај – ливада
 фришко – свеже
 цекин – дукат
 шуферице – врста обуће

Информатор користи речи: *ексџира* у значењу *йосебно*, *долар* у значењу *динар*, *едел*
 у значењу *јелде* (*јел а*), *дела* у значењу *камоли*, *зарад* у значењу *због*, *йрашак* у
 значењу *брашно*.

3.2.

висећа – елементи у кухињи

гужвара – пита која се прави тако што се коре суше на шпорету и онда се прелију кајмаком

кош – амбар, дрвена или метална конструкција, место где се чува најчешће кукуруз љупине (ољупине, слично гуљапе) – остаци од гуљења, чишћења поврћа и семенки

окумити – земља у кући премазана смесом са глином да се исполира и буде као под перушина – лиснати остаци од клипа кукуруза

препињати – премештати стоку која се напаса, припињати на друго место

припињати – везати стоку да се напаса

строжарице – вреће са перушином од кукуруза или сламом које су некада служиле као лежај уместо кревета

танкерица – лагана јакна

трина – труње, нечистоћа

фурити (или пурити) – натапати у врелој води

3.3.

дека – ћебе

каца – велико дрвено буре

ком – течна смеша од воћа која се чува у бурадима и од ње се прави ракија

мауне – боранија

мело (или спирине) – помије за свиње

окровина – нечист садржај који се ствара на површини кома и који се баца

пеке – ражњићи

послуге – послужења свецима, преславе

потркуше – шљиве које се приликом купљења највише удаље када се отресу

првопраске – свиње које се први пут прасе

трап – полулоптасти облици од земље на њивама у којима се чува кромпир; ископају се рупе и у те рупе се ставе вреће кромпира, покрије се сеном и најлоном и на крају земљом

шпице – беле бундевине семенке

4. Знаци за транскрипцију

, означава крај мање интонационе целине која не мора бити пропраћена паузом

. означава крај интонационе целине

/ краћа пауза

// дужа пауза

<> невербална комуникација, објашњење екстралингвистичког контекста

<?>	нејасна реч
<акц>	нејасан акценат
<обл>	нејасан облик
а	затворен вокал
а̣	отворен вокал
ч̣ ж̣ ш̣	тврђи изговор сугласника
л̣	тврдо л
н'	умекшан глас
□	преклапање у говору
реч	информациони фокус, емфаза
и	редуковани глас у експоненту
()	појашњење лингвистичког контекста, реконструкција речи
...	недовршена мисао, исказ се не може повезати са претходним у смисаону целину
" "	директан говор
;	слабија повезаност реченица
-реченица-	уметнута, издвојена интонационо или паузама, коментар
ə	шва
аа	продужено трајање гласа
об--ови--сандале	аутокорекција
т:	гемината
[...]	вулгаризам

ЛИТЕРАТУРА

Суботић, Љиљана (2005). *Орфографска и орфографска норма стандардног српског језика*. Нови Сад: Филозофски факултет.

*

Каровић, Мате (2015). *Povijest hrvatske akcentuacije, fonetika*. Zagreb: Matica hrvatska.

Јадранка Лукић

Имејл: jadrantalukic90@gmail.com

Маја Спасојевић

ГОВОР СЕЛА КОЗЈАК (транскрипт)

1. Увод

Јадар заједно са Рађевином чини пространу котлину која је на североисто-ку ограничена планинама Цер и Влашић, на југозападу венцем који чине Гучево, Борања, Јагодња и Соколска планина, на северозападу реком Дрином, а на југоистоку ниском преседлином која представља развође између Јадра и Колубаре (Милојевић 1913: 637). Према изложеној граници, јадарска област захвата доњи слив истоимене реке (Милојевић 1913: 638). На говоре који припадају јадарској области није било значајнијих осврта у нашој литератури. У раду *Сѣйен исѣиѣаносѣи шумадијско-војвођанскоѣ дијалекѣи* (Бошњаковић, Радовановић 2009: 229) аутори указују на недовољну испитаност шумадијско-војвођанских говора који се простиру јужно од Саве. Детаљна монографска студија из јадарске области посвећена је само говору Тршића (Николић 1968). У литератури се наводи да би било интересантно да се истраживања прошире на цео Јадар, да се утврде правци језичких промена и њихов однос према суседним говорима као и однос екавице и ијекавице (Бошњаковић, Радовановић 2009: 241).

Имајући у виду неистраженост готово целе поменуте области, у оквиру завршног дипломског рада прикупљена је грађа из јадарског села Козјак. На прикупљеном корпусу урађена је фонетско-фонолошка анализа (прозодија, вокализам и консонантизам). Циљ је да се говори из јадарске области јасније осветле, а у нади да ће прикупљена грађа послужити за истраживања и на осталим језичким нивоима. Грађа је прикупљена делом из спонтаног разговора са информаторима, а делом су информатори били подстицани да одговарају на постављена питања. Прикупљен корпус обухвата 3 сата и 30 минута снимљеног разговора. Бирани су информатори¹ који су што мање изложени

¹ Подаци о информаторима: И1, пол – мушки, година рођења – 1939, место рођења и становања – Козјак, школска спрема – четири разреда; И2, пол – женски, година рођења

утицају књижевног језика, а како сам и сама припадник овог говора и како све информаторе лично познајем, они су говорили спонтано и без много улепшавања.

2. Транскрипт

2.1.

А: Добро. Можете ли ми рећи ко све живи са вама у кући?

И1: У кѹћи?

А: Да.

И1: Па живи, сѣнѣ, сѹпруга, снѣ, сѣн и ѹнука.

А: И унука. Добро. Имате ли ви још унучади?

И1: Унучади?

А: Да.

И1: Па ѣмам ооод ѣеркѣ две ѹнуке.

А: Добро.

И1: И од сѣна две.

А: Добро. Како се зову оне?

И1: Оне се зовѹ, Јѣна, сѣдѣн, тѣ је, дѣна је ѹдѣта.

А: Добро.

И1: И прѣзѣвасе ови, кѣк се зовѹ... <Не може да се сети.> Заборѣио сам и јѣ.

А: Добро.

И1: ИМѣша нѣје ѹдѣла <Претпоставља се да је хтео рећи нѣје удѣта.>, дѣвѣјка.

А: Добро.

И1: <Изостављен део транскрипта ради очувања анонимности говорника.>

А: Добро.

И1: Оне су цѹре, нѣсу ѹдѣте. Ёт.

А: Добро. А како су се звали ваши родитељи?

И1: <Изостављен део транскрипта ради очувања анонимности говорника.>

А: Добро. А, хоћете ли ми рећи нешто о њима?

И1: О њѣма?

А: Да.

И1: Пааа, ѣале је пѣгино у рѣту, у двѣдесет чѣтвѣртој гѣдини. Ошѣ. Зарѣ бил га и ѣшѣ у рѣто и тѣмо и пѣгино, овај чѣтрес ииѣ вѣљад чѣтвѣрте гѣдине. Пѣгино тѣм у Срѣму. Мѣјка је ѣстала двѣдесет чѣтри гѣдне удѣвица. Нѣс ѣмала трѣје дѣцѣ. Ёто.

А: Па, је ли вашѣј мајци било тешко да гаји [сама децу без мужа?]

– 1943, место рођења и становања – Козјак, школска спрема – четири разреда; И3, пол – женски, година рођења – 1939, место рођења и становања – Козјак, школска спрема – четири разреда.

И1: [Па, мајка је,] па јаштѣје како није било тешко. Тешко јаштѣ је. Кадје нас рѣнла и гајила нас на врѣ-тѣнѣту и прѣслци прѣла, ишла на нѣдницу. Рѣдила, кѣпала. Пре се кѣпало свѣ, рѣчно се рѣдило и тако нас одгајила. И ка сам ја стѣго и ја имѣ двѣнез гѣдѣна, ишѣ ш ѣѣм свѣ уж ѣѣ. Сѣстре збѣле млѣѣ. И ѣнда такѣ да нас је такѣ ѣна одгајила и такѣра-док док нѣсмо нѣпунли пунолѣство. Ка смо нѣпунли пунолѣство, ја сам пѣслѣн ѣшо у ѣрмију. Сѣстра сѣва ѣдѣла. Њва млѣѣ, ѣна је ѣстала. Дѣк сам ја бѣо у ѣрмији. Ћт.

А: Добро. Значи ви имате две сестре?

И1: Двѣ сѣстре.

А: Две. Како се зову ѣне?

И1: <Изостављѣн дѣо транскрипта ради очувања анонимности говорника.>

А: Аха, аха, добро. А хоѣте ли ми рѣћи које су се игре играле кад сте ви били млѣди?

И1: Млѣди?

А: Да.

И1: Па, сѣне, бѣле су игрѣнке прѣ, свѣовај, ѣдносно ја мѣји гѣдѣна, бѣле овај, свѣ, по овај ѣживѣ мѣзика бѣла пред дѣмом су бѣле игрѣнке. Пѣчне се прѣдвѣче ѣѣ дѣсам сѣтѣ до дѣвет-дѣсетѣ вр глѣвѣдол-<Прѣтпоставља се да је хтеѣ рѣћи долазиш.> мѣраш да дѣѣш кѣћи. Да бѣднѣш кѣћи у тѣ дѣба, није бѣло ко сѣдѣн да да мѣж да бѣднѣш цѣлу нѣѣ и тѣ. Пѣчињу свѣчера игрѣнке. Уѣ дѣсам-дѣвѣсѣтѣ до двѣ-три сѣта и... Пред дѣмом бѣло сѣе игрѣнке музи-кѣнти бѣли, ѣживѣ свѣрали свѣрачи, и такѣдо... Зѣврѣши се игрѣнка и пѣслѣн ѣдемо свѣ кѣћи. Сѣѣко свѣѣѣј кѣћи. Тѣ није бѣло да да да, као сѣдѣн, дада ѣдѣш па да у кафѣћима и да лѣташ и да ѣдѣш до зѣрѣ и тѣ. Знѣло сѣврѣме. Мѣраш да дѣш рѣдѣтелька ти кѣжу, у тѣ дѣба мѣраш да дѣѣш кѣћи. Нѣма тѣ. Дѣве-дѣсе сѣтѣѣ вр глѣвѣ. До дѣсет сѣтѣ мѣраш да бѣднѣш код кѣѣ. И такѣ је тѣ бѣло. Игрѣнке тѣве и такѣ је се и бѣло прѣдо до мѣји гѣдѣна, прѣм мѣји гѣдѣна док сам ја бѣо мѣмак и тѣ.

А: Добро. А колико су се често организовале те игранке?

И1: Па организоале се, бѣле су ѣсто нѣдѣљѣм. Нѣдѣљѣм и сѣботѣм ѣвѣчѣ. И бѣле су ѣсто, ка су прѣславѣ, бѣле су игрѣнке ѣсто овај пред дѣмом. У свѣѣком сѣлу кѣје сѣло прѣславља, тѣпопѣдне свѣчера се скѣпи тѣ дѣлазе се на игрѣнке са свѣ сѣла кѣја су ѣѣружна блѣжа сѣла. Дѣлазе тѣдѣна. И тѣ је пред дѣмом свѣѣком кѣлтурѣном бѣдне ова игрѣнка. И тѣ је мѣло бѣдне више мѣзике. Скѣпе се дѣѣу и Цѣгани прѣ из Чѣкѣшѣне. Умѣлсу Цѣганитѣви свѣрали. Кѣла се игрѣло двѣ стрѣне се трѣ мѣзика и такѣје тѣ.

А: А у ком је сѣлу бѣла најбѣља игрѣнка?

И1: Па, сѣне, бѣла је нѣјбѣља игрѣнка... У свѣѣком сѣлу свѣје сѣле, а ѣ нѣс је бѣло ѣвѣк дѣбра игрѣнка овај, Нѣѣлѣје, кѣд је тѣдѣна. Тѣдѣн је бѣло сѣѣ ѣм се бѣле су, тѣ бѣло нѣрѣда мнѣѣго. Дѣѣе са свѣкрѣјѣва, блѣжни крѣјеви тѣ дѣѣу и такѣ је тѣ бѣло. Ћтѣ.

А: Добро. А са колико година сте се ви ожѣнили?

А: Аха.

И1: И ра́дило.

А: Је ли се дешавало некад да вам побегну овце или говеда док се ви играте?

И1: Јој, па јашта̄ је, па побегну, па љвате вџм бџла из Дџбриџа нџка жџна, џвизџ...<акц. ?>Чџвале се џвце па љвате па пџсле рџдитељи љду мџле да пџста-ју. џду у кџрузе и... Ми џстанемо љгрџмо се тџве фџдбала и лџпте и гаџал се... Иџвце џду тџм у шџницу јел кџрузе и џн пџватају. Пџслен мџрајурџдитељиџ љду, да мџлџ, да плџте.

А: Па јесу вас после кажњавали родитељи?

И1: <Смеје се. >Па тџкли су нас и тџкли, али дџбро нџс тџкли бџлсмо што кџе пунолџсни вџџ и... Ал грџе. Кџзне. Нџ дају пџсле дџдеш на љгрџнке.<Смеје се. >На љгрџнке. Кџзнџ те са јџдну љгрџнку нџ можеш дџдеш. Нџз заслџжио.<Смеје се. > Јџ.

А: Добро. А реците ми јесу вама правили свадбу кад сте се ви [оженџли?]

И1: [Овај џжџли.] Јџсте, сџне, прџвљџна свџдба. Прџвљџна свџдба, таџан су свџдбе бџле, нџје бџло... Бџле су фијџкери, са фијџкерџма.

А: Па да, хоџете ли ми описати какви су бџли таџашњи свадбџни обџчаји?

И1: Па џбџчаји свадбџни бџли, што кџже, нџје бџло кџла, нџје бџло... Прџвло се кџџи свџ, под шџтор. Нџје бџло да прџве у кџфџнама јел уууџџвџзим дџмовџма, нег свџ се кџџи прџвило. Мнџго мџње је звџто и бџло мџње. Нџје тџ звџто ко сџдџн се прџви и зџвџш, што кџже. Мџло пџбџраш свџју прџчину и тџ тџкџ је тџ бџло, и џндак. А љсто је се настџраш, љсто клџло се љсто као и сџдџн гџвече и свџџџа, и тџкџ вџнчџш се и... Бџднџш... И кџџи пџсле бџднџш, двџ-три дџна се прџвџа свџдба сџботом, нџдљом. Прџјџтељ дџлазџи дрџџи дџн. Тџкџ је то џбџчаји бџли. Јџ.

А: А јесу ли и таџ свџтовџ ишли по младу?

И1: Па, бџли су.

А: Као и данас.

И1: Кџд зџвиси... Ако си тџ заговџрио са мџџдом да дџђу по џџ као, ако нџси, џндак џжџи пре доведџш Усџџдбе и тџкџ датџ. А зџвиси свџ кџко кџ. Са џџм се догџвџриш иса со-<Прџтпџставџа се да је информџтор хтеџ реџи својџм.>рџдитељиџма. Овај јџ ка сам љсто са мџџџм ка сам дџвеџ џна је овај... Ја сам љшџ са кџчијаџма. Ђџд вџзи. Јџ и џџд и мџјка икџџи, кџџи кџње љмали и кџчије и џндак смо љшли кџџ. И доведџи је у кџчијаџма.

А: У кџчијаџма.

И1: Ет тџкџ заговџрили... Таџџ.

А: Па, добро. А шџта се припремало џд хрџне за свадбу?

И1: Па, па шџџџ, сџне, па приспремало се. Йсто куџџње, печџње... Сџпа, сџрма ко и сџдџ што се гџтовџто прџви. Тџкџ је тџ.

А: Добро. Е, а какво је бџло дрџжење у ваше време?

И1: Па бџло је. Бџло јџдрџжење, ал бџло је дрџжење овај, сџне, ал вџше је се раџило. Нџје се сџд као сџдџ што се дрџже по кџфиџџма и кџфџнама и

нєрād што кāе. Пре се рāдило. Чўвала се стōка. Рāдило се, кōпало се, свє рўчно се рāдило. Сєно се кўпило. Кōпало се. Шєнца се рāдла, рўчно свє. Кōсило се. Вршпā били. Биле машинє. Вршлинā рўке свє. Машинє рāдиле и свє тō мōраш дабāцāш снōплє, да вўчєш слāму, да ђєнєш стōгове, да шєницу дōвлāчиш, с кōњима с вōловима. Кō је имō кōњє, вōлове то довлāчло се кўћи па се ђєло у стōгове.

А: А шта су то стогови?

И1: Па стōгови, сāђєнєш стōг. Мєтєш овај, ђєнєш шєницу.

А: Да.

И1: Исāд пōсле ка сāђєнєш на јєдан стōг око стōжине и дōђе машина тўдена и вршпє. Зāвиси кōлко имāш. Вршпє по двā-три сāта. Кō имā више, он вршпє мōжда по цєо дāн на прїмер. Зāвиси свє кōлко чōек имāш єктар, пєдєст āрї, двā єктара... Кōлко скō пōсијо. И онда тō се вршило, свє рўчно рāдило се. Сāд мāл шєницу што нāђєш мєђєш у āмбар. По пєт, дєсет мєтāра. А не са ко сāд вагōнма нāђе пєдєст мєтāра, шєст-сєдамдєсти тєрā се у млин и прєдāје. Пре бїло свāко кўћи дōстави шєницу у āмбарє свōјє. И он тāдатў си трōшио и тєро у вадєнце. Пре бїлє вадєнце. Нїјє бїло млинєви. Нєг вадєнце бїлє на Јāдру. Двє-три вадєнце бїло и... Потōчарє бїлє. И кō је тāмо на прїмер у брднїм крајєвма имал тōвє пōтоке, тō је се тāмо мљєло, а ў наз бїло на Јāдру вадєнца са чєтри камєна. Тў смо тєрāли сєднично имали рєд. И тў смо мљєли пре їсто и шєницу и кўруз и тākōјє тō бїло.

А: И од пшеницє стє добијали брашно?

И1: Ја од шєнце брāшно, сїнє, добијало се. И тō се трōшило. И за слāву смо пєкли хлєб. Прдєсијє се у текнāдима, ўвєчє. Зāкувā се. И ўјутру, у пōднє ђєд зāгријє фўрну и пєкли у фўрни. Сєљāчкє фўрнє нєсмал³ свāка кўћа имала фўрну. Тāдāн је тō бїло тō дōба и пєклє се свїњє, пєчєнце, кўћи се пєкло на рāжњєвима. Мєтєш у кāчарє.

А: А шта је то кaчара?

И1: Па, кāчрада, звāла се кāчара. Тў мєтємо сāставимо по двє-три пєчєнце и на рāжњу дкрєћємо, сјєдїмо. Кō нєма фўрну, кō имō фўрну, он је пєко у фўрнама. Тākōда... Ў кога з бїлє вєћє и кō је слāвио Стєпанџанонпєкли су вєћє и тākō су нāпољу пєкли. И у згрāдама. Кō је имōзгрāдє вєликє и тō. Е тākōјє тō бїло.

А: Добро. А како се пре копало?

И1: Па кōпало се, сїнє, рўчно. Кōпало се рўчно. Кōпа се по цєо дāн. Одєш ўјутру у сєдам сātї, дсам и до ўвєчє кōпāсє до, до мōжда, до тākō до, до чєтри-пєт сātї, док се вїдї. Пєвāнија бїла. Нїјє с бїло ўмора. Кōпāш цєо дāн. Штā ђє нїјє бїло... У пōднє имāш двā сāта одморїш се. Имāш прєдвєчє у пє сātї-пōла сāта и око дєс-јєданєс сātї. Пōпијємо кāфу. Домāћица донєсє кāфу и ак нєко пāчє нєко штрўдлє испєчє и пōјєдємо и... Рўчак се доносијало ў пољу.

А: Шта се најчєшћє доносило за ручак?

³ У значєњу 'скоро'.

И1: Па Х се пасуљ и јука. Јука и пасуљ се правло тадан. Кувало се за копање пасуљ и јука у подне. А ујутру сир, сланинаи такојаја и ко је имо... Тако је се то радило и доносијало увече. Пита и исто смок, супа, јел исто пасуљ и тако то.

А: А је л' се то копање плаћало?

И1: Па, ко је имо више платиплаћал су, ко је имо по ектар, два-три ектара, плаћало се. Идеш на надницу исто. Ко нема радне снаге, идеш копаи цео дан. Тадан су биле низ биле нијевре ни ни марке радло се, бил они црвендаћ и. Не знам, нис ти упамтила, црвендаћ са коњом био. И копаи за једног црвендаћа цео дан. Радило се. Купиш шеницу, вежеш... Мушкарцивеже, људи косе. Деворке купе, мајке купе и... Снопове и... Ко имадворјица, мало више дворјица вежу ако ни три-четри купе, ондак вежу дворјица. Ако купе две, ондак један веже за двома. Снопове и тако. После се хене у крстине.

А: Аха.

И1: Ка се покоси, оно се сађену крстине по... Мђеш по десет снопа у крстину.

А: А шта је то крстина?

И1: Па, крстина шеница тоје се зва- крстина па се паковало. По једно на друго, по три снопа три реда. Онда пакујеш овај по три снопа и десети метеш одозгор на врх. И то шеница ту преври. Бидне мжда једно, дес-петнес дана. И ондак после довлачиш кући, са коњма вловима. Ко је имо. Онда довучеш кући, сађенеш у стогое и ондак ту још преври бидне мжда петнес, месец дана. Зависи кад загвориш вршалу машину да дође. И ондак такоу стогоима исто преври ондак то врше се и... Оставља сеу амбар. И тако је то било.

А: А је ли пре свака кућа имала волове?

И1: Па, ретко. Па имал су неко коње, неко волове тако су... Овај било је стоке више доста. Није било куће несмал да није било говеда, крава... По две-три краве, волове, коње. Радило се ручно. Зато су имал људи. Држали волове, коње. Ретко кућа којанје имала.

А: А има ли данас у селу...?

И1: Па нем данас нема.

А: Говеда?

И1: Говеда. Па ретко нема. Нема ретко сад ни десета кућа нема да има. Неко једну краву јел две и одвише. Ето цело село имају ди Филипоићовај, Дандин. Осамдесет крава кажеи тако сад причају. Предају млеко. Има гор овај мал(и) Ђеканов и Владо у селу ни трорјица што имају по једно педесет го- <Претпоставља се да је хтео рећи говеда.> крава. Говеда да л су краве свѣда л су... Е тако. А пре седржало по две краве и волови. Ко је имо три краве четри у вр главѣ. Држал се волови, коњи, запрега била. Са товим се радило, орало се.

А: А како се пре орало?

И1: Па дрѣ се, сине. Плугои били.

А: А како је изгледао тај плуг?

И1: Па гвџдзени плѹг бїо коли́ца. Зва́лассе са два́ то́чка коли́ца и јѣдан плѹг са бра́здѹм и ѓндак се мѣте плѹг на ѓна коли́ца и ва́м за́качиш, ѓвај ла́нац. И ѓнда вѣлови ту́ вѹчу́. Ти дрѣиш плѹг и ѓрѣш та́кѹ. И ѓнда ка с ѹзоре пѣсле ѹзмеш бїле та-<Претпоставља се да је хтео да каже тањираче. >овај дрља́че. Дрља́че бїло. Дрља́че су бїле дрвѣнѣ и гвџдзени кли́ни. Са мѣжда јѣдно пе-дѣсѣт кли́на. И дрља́че бїле се зва́ле дрвѣнѣ нѣке. Оправе се и гвџдзени кли́ни и ѓндак мѣтеш ѓдозгор ка́мѣн, на дрљачу и ѣсто вѣлове за́качиш јел ко́ње на ла́нац. За́качиш и мѣтѣш... Ва́м дрѣиш поза́ди овај, ла́нац и ѓндак, на ѹврат-нама занѣсѣш ма́ло да се мѣж даврати́. И та́кѹ је се то́ док не по́дрља́ш и не ѹзорѣш. И ѓнда ка се то́ сре́ди, ти,на́тѡвариш. йвати грѣ. <Шап.>На́тѡвариш у ко́ла, бїла шинска ко́ла, рѣтко ко́ је ѣмо́ шпе шпедїтѣр.<Подригује. >

А: Добро. А значи и ви сте држали краве?

И1: Па дрѣ́ал смо и кра́ве док смо бїл у за́друзи, бїла за́друга.

А: А шта је то била за́друга?

И1: Па свї за́јѣдно бїли ѣ́д, ба́ба, чї́ча, стрї́на. Ни́је бїло,сї́не,бї́ла свѣ за́друга и ѓндак смо ѣмали вѣло́е пр́во и вѣло́е и ко́ње смо ѣмали. И дрѣ́ал смо по три́-че́три кра́ве. Бїло на́с по шѣснѣ́стѡро-седа́мнѣ́стѡро у за́друзи. Ра́дило се и та́кѹ је то́ се ра́дило прѣ́. Ако је вѣ́лка за́друга ѣма́ овај... Јел ко́ је бо́љи дома́ћин ѓн је ѣмо́ и ко́ње и вѣло́е. Ја́ сам ѹпа́мтио, ми́ смо ѣмал овај... Ка сам ја́ бїо де́ча́к,ѣмал смо вѣлове. А́прѣ док су бїо ѣ́д и ѣ́але, док је бїо жи́в и чї́ча, ѓнсу ѣмали ко́ње прѣ́, за нѣ́ве вре́мена и то́.

А: Па, добро, а како сте се слагали с обзиром да вас је доста заједно живело?

И1: Па, сї́не, сла́гал смо се,зато је зна́ло се ко́ је га́зда. И дома́ћин. Бѣ́д је бїо гла́вни. Нѣ́га́смо мо́рал свї да слѹшају́. И ѹну́ци и сна́је и сї́н. Сї́н ѣ́ але по́гино бї́о ѓшо у ра́то. Чї́ча бїо, ѹну́ци свї́ње- овајнѣ́га су мо́рал да слѹшају́. Ма́јке мо́рала да слѹшају́ свѣ́кра. Го́товле се стрї́на. Јѣ́трове двѣ́ бїле. По се́дам да́на го́товле. Јѣ́дна се́дам да́на, дрѹ́га се́дам да́на. Та́кѹ на прѣ́ђе се́дам да́наѓде ѓва дрѹ́гајде ѹ по́ље ра́ди, а ѓва ѓ́стане и ѓ́нда го́р спрѣ́ма јѣ́ла, ру́чак, вѣ́черу. Ми́ дѣ́лазїмо ѣ́с по́ља. Нами́рује се. Зна́ сва́ко сво́јеѓде свї́ње јѣ́дни нами́рују свї́ње, јѣ́дни ѓ́вце, јѣ́дни го́веда. Та́кѹ је се то́ прѣ́ ра́дило и... По́штовало се и га́зда се зна́о. Ко́је, ко́ је га́зда у ку́ћи и ко́, ко́запо́веда ии одрѣ́ђује ра́д да се ра́ди.

А: А је ли тај ваш деда био строг?

И1: Бїо стрѣ́г де́да, бїо солу́нац. Бїо солу́нац, бїо ууу на Солу́ну у Гр-<Претпоставља се да је информатор хтео изговорити Грчкој.>овај ка је се заратло га ѓ́терали. Солу́нац бїо. Бїо дѣ́бар и дома́ћин. Два́нѣ́с ѣ́кта́ра ѣ́мо зе́мље, дрѣ́жѹ и вѣлове и ко́ње па́р и бїло је три́-че́трикра́ве. Та́дан и пе́т кра́ва дрѣ́јало се. Бїло два́нѣ́с ѣ́кта́ра зе́мље. Сї́јѹ се ку́руз и шѣ́ница то́ свѣ́ се ра́дило, што ка́же ру́чно и та́кѹ је то́ бїло.

А: А опишите ми како се тели крава?

И1: Кр̀ава?

А: Да.

И1: Па, с̀ине, кр̀ава се т̀ели, н̀ека с̀ ђтели и с̀ама а н̀екад овај... С̀а с̀ ђдвиш осемењ́аало а с̀апр̀е се б́или др̀жало се б́икови и овај... Н̀еко к̀ ђм́а в́ише ст̀оке ђн др̀жи т̀ове б́икове и п̀уста се на кр̀аве и так̀. К̀ је б́ио... П̀сле т̀ ђзашло, т̀ се осемењ́ивале кр̀аве и св́иње ђсто. Так̀ су т̀ ђмали по др̀жали по в̀пра и кр̀маче к̀ је ђм̀. Так̀ се кр̀маче пр́асиле. Ј́а. Пр̀ст̀ока б́ила п̀ пољу, св́иње нам б́иле ка сам ј́а б́ио д̀ечкић у Јел́у у ш́уми. Там ђдемо и ђб́и́е́мо. Ђне ј́еле ж́ир. Б́иле гр̀мови и ўпадало ж́ир и т́удена ђдемо ђб́и́е́мо ј́аи Р́ајо на́ш ђвај, М́йлов. Р́ајо б́ио м́ал ст́арий. Однес́емо ќуруза, ж́ед на́с п̀шаље. У ц́ак однес́емо к̀лко св́иња́ и да побр̀ђјмо и д̀ђе́мо и однес́емо по ј́едан ќуруз. И с́амо ђне се з́ариле ў шуму уср̀ед ш́ум̀. Т́у су и но́ћивале. Упл́етен ј́едан на́слан. Б́ио на́сланчић покр́ено са к̀роом. И ђне су т́у но́ћивале. И м́йђне се з́арију д̀љ и ј́ед́у ж́ир ђнај од гр́ма ђпадо ж́ир и ђне се т́у... Ими је п̀бројимо, б́ац́имо по ќуруз и д̀ђе́мо. Б́ед п́ита ј́есте ли ђзброј́ал к̀лко ђм́а, ј́есу на бр̀ју. Ђпет так̀, ђпет ўјутру, ђпет св́аки смо д́ан ђшли за вре́ме з́им̀. Преко л́ета су б́иле ќући. Г̀веда, кр̀аве, б́иле. Вмали на́слан. Д́ва на́слана ў пољу т́у у Гра́дини. Т́у се ђсто ђдемо кр̀ава се от́елла, т̀еле сќа́че. Б́или на́слани ў пољу. Ђтели се з́има сн́ег д̀вде. Н́ије ко с́ад́ен. Д́ај л́екове, д́ајне́кције, д́ај л́ечи га. Пре н́ије т̀ б́ило ни н́екције ни л́ека. Б́ило здрав́ије и наўчи́ло се св́е т̀. ХХш́т́але б́иле п̀ пољу, на́слани б́или п̀ пољу и др̀жала се ст̀ока ђдвише п̀ пољу и т̀.

А: Па је ли се десило да некад нестане?

И1: Па н́ије.

А: [Нека крава или теле?]

И1: [Н́ије, н́ије б́ило] т̀га случај́е́ва. Н́ије б́ивало да дана пр́имер укр́аде н̀ко ил да д̀ђе. Н́ије т̀ б́ило.

А: Добро. А ј́есу биле пре ј́аке зиме?

И1: Па б́иле су. Ух! Б́иле з́име ќаки. Пр̀ б́иле з́име док сн́ег да д̀ пој́аса. Мр́азеви б́или др́вѣ́е п́уца́, ј́аке з́име б́иле. Ђбу́ћа се на т̀б зал́еди. Н̀ мош да, да сќйнеш од, од хлад-ладнђ́е в́елике и т̀. З́аледисе, ал м́ораш да ђдеш, н́ема. С́јекла се др́ва пр̀ по ш́умама, д̀влачиш с̀ в̀ловима, с́анке овај с́онце нат̀вар́иш, упр́агнеш в̀лове. К̀ је ђм̀ в̀лое, к̀ је ђм̀ к̀ње и ... С́јекла се по ш́умама др́ва, довл́ачло се ќући. Так̀ се т̀, ж́ивило.

А: Добро. И шта је вама било најтеже од тих послова?

И1: Па б́ило је, с̀ине, па ќад л́ети, па б́ило је ка је т́ежак п̀сђсв́е је б́ило т́ешко. Алђп́т б́ило се м́ладо н́ије с̀се́шало, што ќае, да, да ти је т́ешко. Ал ч́дек ќад н́иси здрав́ља свђга и ќад ђматориш, ђндак је св́е т́ешко. Д̀к је м́ладо-сти н́ије н́ишта т́ешко б́ило. Н́иси ђсе́о т́ерета н́ишта ђако је се р́адило св́е р́учно иии... Још да је б́ила ђсхрана в́ак̀ ко с́ад́ен. Ј́ела се прђја.

А: То сам хтела да питам [шта се пре најчеш́е спремало.]

И1: [Ј́ела се прђја.] Прђја ј́ела се, с̀ине. Прђја, с́ир. И з́адробиш б́ила овај с́урка, з́адробиш с́урке.

А: Шта је то?

И1: Сурка штоцједи се од сира. Што се сйри па се ђстане. Иџндак јџла се чѳрба, и сйр и тѳцал смо... Сѳћам се да смо цѳранке брѳли, па ѳтуцамовај, па џндак мѳтеш бѳлого лѳка тѳ.

А: Да.

И1: И џндак мѳтеш и тѳ јџдеш. Зѳкиселиш и рѳсола и кѳпус. Извадиш глѳвцу кѳпуса двѳ и тѳ јџдемо. Прѳја бѳла се пѳкла и сѳмѳн је тѳшк-<Прет-поставља се да је хтео изговорити тешко.>кѳ је бѳо гѳзда, џн је ѳмѳ тѳга хлѳба шѳничнога.

А: А шта је сомун ?

И1: Па хлѳб џвај што сѳд мѳ зовѳмо.

А: Од пшенице.

И1: Од пшенице. Јѳкѳ је бѳо гѳзда, џн је ѳмѳ,а кѳ нѳје, прѳја свѳ се јџла. Јџло се сѳмо ка су прѳзници и кѳд је слѳва, џндак јџдеш. Кѳ је ѳмѳ шени-овај шѳничног тѳг хлѳба и тѳ. Свѳпрѳја нас одгѳила. Јѳ.

А: Па, добро. А чиме се ви данас занимаете?

И1: Па штѳ ће, сѳне, зѳнѳмамо се дѳнѳс, штѳ ће. Дѳда је сѳдѳн у пѳнзији. Држѳмо двѳ крмаче. Око свѳнѳ зѳнѳмамо се мѳло. Рѳдимо мѳло, што кѳжѳ, џбављамо тѳве пѳслове. Штѳ ѳмѳ, по пѳтреби. Сјѳчѳш дрѳвѳ. Унѳсѳш дрѳвѳ. Насјѳчѳш. И мѳло сѳд око тѳве стѳке, сѳд нѳмаш рѳда преко зѳмѳ. Кѳд дѳе лѳто, џпет мѳло кѳпаш лѳтинѳ и прѳспрѳмаш. Пѳсијѳш кѳрузе и шѳницу, а дѳбро са се тѳ свѳ рѳди мѳшѳински ии... Ја сѳд нѳмаш. Плѳтиш сѳм да се дѳтера, трѳктор да довѳчѳ кѳћи и тѳ. Кѳмбаји вршѳ сѳдѳн. Бѳрѳ свѳ. Нѳма сѳдѳ да тѳ рѳдиш рѳчно нѳшта.

А: Добро. А шта сејете ви у вашој ѳиви?

И1: Па сѳјѳмо, сѳне,кѳруза и шѳницу. Тѳ се сѳје нѳјѳѳше. Пѳсијѳ се. Кѳруз и шѳнца кѳймѳстѳке, сѳје и дѳтелну. На прѳмер и дѳтелна се сѳје. Кѳ нѳма, џндак сѳје кѳруз, шѳницу, сѳју. Кѳруз се нѳјѳѳше сѳје. А шѳнцѳ се мѳње пѳсије. И сѳје мѳње. Кѳ ѳмѳ зѳмљѳ,џн сѳје мѳло,ал џпе се мѳње и кѳ ѳмѳ пѳ-шес и дѳс ѳктара,џпет нѳјѳѳше се сѳје кѳруз. Нѳјѳѳѳ хрѳна се трѳшѳ кѳруз.

А: Добро. А можете ли да ми опишете како је пре изгледао тај вршај пшенице?

И1: Вршѳј?

А: Да. То није било као данас.

И1: Па нѳје, сѳне, па бѳле. Па прѳчам ти ја... Скѳпи се тѳ, дѳтерѳ се, сѳѳене се на стѳгове. Мѳшѳина дѳѳе. Вршѳлца, вѳкла овај бѳо трѳктор и вршѳлца бѳла... И џнда гѳре на стѳг се пѳпне јѳдан. Бѳцѳѳне снѳпове на трѳш. Гѳр бѳдне јѳдан овај што зѳлѳже. И јѳдно бѳдне сјѳчѳѳно снѳплѳе и џнај мѳѳе дѳље у џнај дѳб се звѳо. И џндак тѳјде шѳница дѳље. Оѳѳмбѳле трѳ-чѳтри лѳле излазло пѳтуриш цѳкове. И излази шѳница у цѳкове. Ионда ка се цѳк нѳпуни за дѳсет-двајѳс минѳтѳ тѳ извадиш нѳгѳ, дрѳги пѳтуриш. И џндак тѳкѳ дѳтерѳш тѳ. Свѳѳѳмо мѳѳѳш, дрѳги нѳсе, двѳјица-трѳјица мѳѳу на вѳгу, мѳрѳ се.

И то̀вариш, на прѝмер, ако је далѐко ти од кў́ће,тѝто̀вариш надвѝај, шѐнцу на кòла. Бѝла пре кòла. Тѐрѝаш у ѝмбѝр.Тѝм двòјица-трòјица скидају и нòсѝш гòре у òкно и сѝпѝаш, у чѝрдѝак јел магѝзу. И òнда такò је тò. Жѝне бѝле двѝтри-чѝтри жѝне пѝт зѝвиси,òне дòљ нòсе слѝму. И тѝмо двѝдвòјица лўди ўзму бацају слѝму, ðај љѝнѝ јѝдан а двòјица бацају са рòгуљама,òнај око стòжине љѝнѝ, слѝму. Ка саѝене, òн òпет пòчне дрўгу такò ка зѝвр̀ши, òпет двòјица дрўги бацају ка с ўморе. Ђѝца мѝло кòјѝ су млѝђи òннòсе плѝва бѝла се од-вајала плѝва. Плѝва се кўпила дòље у кòрпе и вѝм ѝсто пòсебно се мѝтѝш и òградиш. Оплѝтѝш прўћом и òнда сѝпаш ту плѝву. И òнда је тò сѝтно. Тò се ѝсто трòшило преко зѝмѝ, даало се стòци . И слѝма тò се љѝла. И ѝт такò је тò. Та шѝница се...

А: Добро. А је ли вам у тим пословима помагао и неко из комишилука [или сте само ви из те задруге радили?]

И1:[Па ѝшли смо], ѝшли смо, сѝне, такò је ѝшло јѝдно дрўгоме. На прѝмер,òдѝмо сѝд мѝндѝна̀с вр̀шѝкòд мене машѝна, òндак тў комшѝлук дòђў. На прѝмер у зѝјам. И òнда кѝд òде машѝна код тòг кòмшије, мѝ нѝмамо кѝд да јѝдѝмо. Пòстављало се кўћи. Бѝдне по двѝес-трѝесторѝна̀с тў и òносе пòста-вѝ. Машѝна пòчиње код тòг дрўгог гѝзде. Тѝ мòраш да напустиш нѝс ни јѝо д ѝдеш òдма дру- код да да вр̀тиш тò што је òн тѝб дòлазио. И такòјѝдни дрўгом позѝјмали се. И ѝшли јѝдни дрўгим такò. Тò је се рѝдило. Свѝи мòбе бѝле ѝсто, рѝдило се.

А: Аха, шта је то моба?

И1: Па мòбе, сѝне, скўпѝ се на прѝмер, зòвнеш. Јѝ сам гѝзда дòбар. Изòвне се нѝдељом. Па тò се зòвне јѝдно пѝдѝсѝторò бѝдне рѝдника.

А: Да.

И1:Што се скўпе јѝдни кòсѝ, јѝдни кўпѝшѝницу, јѝдни љѝнў. Ка срѝдимо, дòђемо ўвече. Нѝко набави музѝкѝнта свѝрача свѝра. Чòек пѝчѝ свѝнче. Зѝко-ље јѝдно пѝдѝс-седамдѝст кѝла, òправи вѝчеру. Хармòника свѝра. Мѝ ѝгрѝмо кòло и не òсеѝамо да смо ўмòрни ииѝи... Тò се ѝгра, пѝва се, кўва се рѝкија. Бѝла варѝника. Кò је ѝмòовај, вѝна,изнѝсѝ вѝна. Нѝје бѝло пѝва. Дòбијеш по чѝшу вѝна. Бѝла кўвана вѝрена рѝкија. И такò тò се зѝвале мòбе. Бѝло пòмòћ пре ѝсто кò је ѝмòна прѝмер вѝше рѝда òндак пòзову с кòњима, вòловима, превлѝчило се. Кўћи се рѝдиле. Вўко се кѝмен из Мѝјдана, с вòлоима, с кòњима. Зѝдан тѝмељ у кўћи свѝ с кѝмѝном. Мѝјданаљўди кòпају и прòдају кѝмѝн, и такò је се нѝје бѝло бетòна и... Бѝо кѝмени зѝд од кѝмѝна се прѝвило.

А: Добро.А јесу ли пре сви знали да играју коло?

И1: Па, сѝне, нѝје знѝло се, нѝје кò је кò је мѝло бѝо Хи мѝло је бѝо кò је љѝо да да се зѝлаже. Кò нѝје тўтумар бѝло<Смеје се. >цѝло врѝме и òстò тўту-мар. Штò нѝће да да да прѝти ка свѝра музѝкѝнт. Да да знѝда ѝгра и тò.Јѝ. Бѝле и пѝсме се òтворе, пѝса-пѝвѝл смо свѝ.

А: Какве су се песме пре певале?

И1: Па старѝнскѝ.[Старѝнскѝ.]

А:[Јел` се сећате ви] неке песме?

И1:Па, сине, ће ћ сећа се. Ој драје, драје устāj цуро зора је. Устāj цуро-вѣжи кѣра Х швалѣра.<Смеје се. >Такѡ је тѡ биле старинскѣ. Не мѡг се ја са сѣтит пре педѣсѣт гѡдѣна и тѡ. И више. Што каже ја старинскѣ пѣсме било. Није билосадко ѡви нѡви пѣсама и тѡ. Ја. Кѡпало се, пѣвало се. Увече пођемо са кѡпања, скѹпимо се свѣ рѣдом нѡсимо мѡтике. Ипѹтом ѣдѣмо и пѣвамо до кѹћѣ. Не ѡсећаш да си се умѡрио. Пѣсме само јѣчѣ. Пѣва се ѹ пољу се чѹва чѹје. Ђале мѡј весели бѣоимѡ овајнајбѡљи бѣоу сѣлу пјѣвачи код јѣлавског дѡма кад запјевају ѡв се чѹју у авлији. Ђн и Радѣнко нѣки Ѓановац. Каже пре ка запјевају Хп. Скѹпѣ се по дѣстѡро-пѣтнѣстѡро, дваѣстѡро копача. И певанија се кѡпа, кѡпаш и пѣваш. Не ѡсећаш уморникѡко. Пѡлазиш, завршавѡ се кѹћи грѣдом, пјѣва до до кѹће. Такѡ је се тѡ радило.

А: Добро. Па јесте ви запамтили вашег оца?

И1: Па, сине, како ћу рѣћи, ја сам, што кае, имѡ шѣс гѡдѣна. Мѡло се као кроз сѡн касам га што каже мѡло упамтио. Дѡшѡ је, вѣћ га бил зарѡбили и дѡшѡ је... Кѹћа бѣла стѡра тѡм ће је сад Драганова штѡла. И ѡн и пѡкѡјни, овај, Раћо Филипоић и Микаило Кѡић,тѣтак. Тетка Стѡнѡјка што је бѣла за њим и тадѡн су ѡнѣ зарѡбили и ѡн су дѡшли тѹдена и ѡн је мѣнѣ мѣто на крѣла и такѡје ме дрѡо јѣдно сѡт врѣмена. И ѡнда дѡђу и ѡтерају га у рѡство. И више га нѣсам ни вѣдио. И тѡмо су зарѡбили и ѡтерал га на фрѡнт. У Срѣм. И тадѡн ѡтален и тѡмо код Зѡгреба, пред Зѡгреб трѣба да ослѡбоде. И тѹ је миногранѡта бацѡча га пѡгоди.Ђн бѣо нишѡнција, нѡсио митрѡлѣз. И ѡн су њѣга... Швабѡ гаћѡ и разнѣсѣ га нѡчисто. Пѡкѡјни њѣгов ѡтац ѣшѡ да га тражи. Нѣс мѡглга нѡћи, штѡ је рѡзнѣто. Гранѡта га рѡзнѣла. И нѣзга ни дѡтерали тѡм кѡ зна шта је тѡм било са њим.

А: Да.

И1:Е такѡ.

А: Па је л` у то време јѡш доста људи из села [погинуло на фронту?]

И1:[Па било је људи до] , па пѡгинло је, пѡгинло је дѡста њѣ. Тѡм нѣке нѣс ни нѡшли а нѣке су нѡшли и дѡтерѡл су. Кѡ је ѡстѡна примѣр убијен а нѣје рѡзнѣт и тѡ. Дѡста је њѣ дѡтерано кѹћи. Сѡм ѡале нѣје дѡтеран. А њѣга је тѡ гранѡта рѡзнѣла ѡи су кѡји су пѡгинли ѡн су дѡтерани и тѡ.

А: Авапа мајка се није поново удавала?

И1: Није мајка с удавала пѡново, ѡстала је,дваѣс и чѣтрѣ гѡдине ѣмала, удѡвица. Нѡс трѡје дѣцѣ било и нѣје ѡѣла с ѹда.Ђтац њѣндѡлазио. Умала је просѡца и просѡца. После тѡга рѡта бил свѣ официри. Њѣн ѡтац дѡђе. Упа-лаѡвд у јаку заѡруга бѣла јака. Радило се, ѡѣд ѡтац нѣје бѣо. И дѡђу тѡм њѣговом тѡм ѡцу и ѡн дѡђу ѡв по њѹ да би се ѹдѡла, прѣудѡла. Ђна заплачеи-каѣ:„Ѓатанѣмѡј да би више дѡшѡ, да бмипомѣно за ѹдају. Штѡ ћу д ѡстаим ѡви двѡје—а ми јѣдно дрѹгом до ѹвета—трѡје дѣцѣ. Да ѡставим ја д ѣдем да се ѹдајем сѡдѣ тѡ ми нѣ пада нѡ ум. И нѣмѡј више да би дѡшѡми,каже да би помѣно ми за ѹдају.”И такѡнас је ѡставла и ѡна је нѡс гајила и са нѡма бѣла. И док ни

одгáјила нас и нíје ћèла òвнште да да се преу̀дá до осамдесѐт свòје шѐс гòдíна бíла живòта. Ё̀т бíла са дѐцòм свòјòм и...

А: Добро. А како сте се ви слагали са сестрама?

И1: Па, сѐстρε су бíле овај...

А: Јесте били строги?

И1: Па мóрал су да ме слўшају. Дòк сам ја бíо слўжио вòјску... Ка сам дòшò из вòјскѐ, овајбíле и òне. И тàко мóрал су да ме слўшају. Јá сам бíо пòсле вòдио домаћíнство. Ма́јка је бíла глáвнá. А òне су бíле пòслен мóрале ме слўшају, бíле су млађѐ и мóрале су да слўшају. Ышле су, дўне су љшле на нáднице, рáдили ће гòд је трѐбало за врѐме док сам ја бíо у àрмии. Шѐсете гòдине. Ка сам слўжио вòјску. Шѐсет дрўге и шѐс трѐће почѐтка јáнуара дòшò. Ослўжио двѐ двáес чѐтри мѐсца. И ка сам ја дòшò шѐсет дрўге из àрмије, òндак јá прѐдузо. И òндак ма́јканíје мòгла и òна већ бíла òстарла и обòлла и јá сам пòсле рáдиоXX и жѐна бíла са нáма, сўпруга. И тàкò да смо мí тò рáдили. Пòсле и вòдили домаћíнство и кўћили кўћу и... Ё̀т тàкò.

А: Добро. А шта сте ви радили у вòјсци, колико сте дуго били?

И1: Па, бíо двáес чѐтри мѐсѐца.

А: Две године.

И1: Двѐ гòдине.Што кáж нíсмо рáдил, сíне, нíшта. Извршáвали кòмáнде старѐшина, òндак тѐкнику наоружáња ўчили и тàкò да...

А: Ау ком граду сте били у вòјсци?

И1: Јá сам бíо у Макѐдòнији, Стрўмица се звáла. И бíо сам рáзводник. У вòјсци. А кòмáнда глáвнá бíла Стрўмица, Макѐдòнија.

А: А јесу ли вам правили испраћај у вòјску?

И1: У вòјску?

А: Да.

И1: Па нíје, сíне, тò бíло прѐ. Дòђе комшíлука мáло, донѐсѐ по нѐко јáје кўвáно и мáл пàчíћ сланине. И òне што се прáвла, òна, кò је љмò òнў... Кáк се звáла, са јáјима òна XX.

А: Патишпања.

И1: А тò се прáвло и донѐсѐ на прíмер, да се поздрáвíш.

А: А јесте?

И1: Кò је бíо гáзда рѐтко је тò кò љко прáвио. Јá, тò пòлазак у àрмиу.

А: А јесте ли ви после вашем сину правили испраћај?

И1: Сíну? Јѐсмо.

А: Јесте.

И1: Јѐсам прáвио. Ја сам сíну прáвио љспраћа́ј и свáдбу и ћѐрци прáвио, прѐпон и тàко да...

А: А данас се више не праве испраћаји?

И1: Па нѐма са се и нѐ слўжи вòјска. Са се и нѐ слўжи.

А: Добро. А праве ли се и даље у селу свадбе?

И1: Па, свáдбе се прáвѐ. Свáдбе се прáве ал сá се прáве òдвише свѐ у хотѐлма и јá. Рѐтко кò да òправи кўћи и тò.

А: Добро. А јесте ли ви поред тог рада на њиви радили још негде? Јесте радили у некој?

И1: Фирми?

А: Фирми?

И1: Предузећу?

А: Да.

И1: Па јесам, сине, радио сам. Радио у ђлетро Лѡзници двѣ гѡдне. Рáдиона ауто-пúту шѣс месѣцѣ. Овај пѡсле сам радио до пѣнзије у Вискѡзи. Док нѣсам стѣко пѣнзију, у тридесѣт и ѡсмој гѡдниѡшѡ у пѣнзију. Тѡ сам тудена радио.

А: А шта сте радили у Вискози?

И1: Па бѣо физикалац, радио свѣ пѡслове фѣзичке. Избацѣвал ѣгалъ, сѣмпор, утовáрал рѡбу, свѣлу, цѣ влакно. Рáдила производња, тѡварли у вагѡне, камиѡне. Ётовар, ѣстовар бѣо, транспортни рáдник. Тѡ сам бѣо. Физикалац, рáдило се.

А: А је ли доста људи из вашег места радило пре у Вискози?

И1: Из Кѡзјака?

А: Да.

И1: Па, бѣло је, бѣло је дѡста људѣ, бѣло је преко дѣсет људѣ из Кѡзјака. Ёмá кѡ је радио у производњи. По смѣнама радили.

А: Вискоза данас више не ради?

И1: Па, Вискоза не рáди. Радио и сѣн у Вискѡзи. Снá рáдла и ѡна у Вискѡзи. Јá.

А: И шта мислите колико је радника отприлике Вискоза запошљавала у то време?

И1: У ѡно врѣме, сине...

А: [Кад је радила.]

И1: [Ка сам јá рад-] <Претпоставља се да је хтео да каже радио.> овај стúпио трѣнѣс ѣљада рáдника. Бѣло је. Шѣсет ии сѣдме гѡдне, така тáд је бѣло шѣст ѡсме, ка сам дѡшѡ из áрмије. Тáдáн је бѣло трѣнѣс ѣљада, рáдника.

А: А има ли сад у вашем граду нека тако велика фабрика?

И1: Па нѣма сáд. Нѣма нѣко тѡ сáдѣн. Па Вискѡза је бѣла нáјвѣћа запошљáла Вискѡза ко цѣла гáд Лѡзница што је ѣмала. Вискѡза је ѣмалатѡлкора... Уф! <Грч. > Тѡлко рáдника.

А: А печете ли ви ракију?

И1: Па пѣкли смо. Па, кечѣмо <?> кáд имáмо и кáд рѡдѣ гѡдина, кáд пѡнѣсѣгѡдина печѣмо. Испѣчѣсе по шѣс-сѣдам кáзáна, дѣсѣт. Зáвиси кѡлку ѣмáш бáшчу. Кáко гѡдина рѡдѣ. Тѡлко се и испѣчѣ.

А: А од чега печете ракију?

И1: Па од цáранике. Цáранике мѣ печѣмо. Нѣмамо шљѣу кѡ ѣмá шљѣу, ѡн пѣчѣи шљѣве и цáранку. Кѡ ѣмá вѣћу бáшчу ѡн пѣчѣ... И шљѣве и цáранике и тáкѡ...

А: А хоћете ли ми описати како се пече ракија?

И1: Па ракија се пѣчѣ кўпи се у кѣце<Подригује. > пре бїле <Подригује. >кѣце дрвѣнѣ.Ка смо бїл у зѣдрузи,їмал смо кѣце. Таѣан смо їмал вѣлку бѣшчу по по педѣсѣт кѣзана и стѣ се кўпило. Седамдѣс-осамдѣсѣт кѣзана се пѣкло. Бїле кѣце по петнѣс-двѣјс кѣзана се вѣтала кѣца. И бїли чўчѣвци кѣзани. Нїз бїли лѣмпеки нег у згрѣдама бїли тѣ су нѣпокрѣтни.

А: Аха.

И1: Кѣзани што се пѣкло. И тўдена у згрѣди тѣј кѣзан и сїпаш из кѣца, пѣчѣш. Прѣврї бїдне јѣдно пѣтнѣс-двѣјз дѣна. Кѣд пѣкупиш, тѣ стѣне и ѣно прѣврї и пѣсле дѣтераш кѣзан. И ѣндакѣмина тѣ ка прѣврї,ѣндак сїпаш. Пѣче се ракија. Ух! Вѣдиш.

А:Па, добро. А волите ви да пијете ракију?

И1: Па вѣлио сам и вѣлим и дѣназ дѣњи сѣм нѣ смѣм сѣд да пїјем тѣлко.<Грч. >Овај што сам јѣ истѣриј сѣдѣ и нїсам здравѣља свѣга. Јѣ сїне.

А: Па добро. А кољете ли ви зими зимине?

И1: Зимїне кѣљѣмо. Кѣљѣмо зимїне. Ыранїмо. Зѣкољѣмо. Нѣкад зѣкољѣмо по двѣ, нѣкад јѣдну, зѣвиси свѣ.

А: И шта све правите од тог меса?

И1: Па прѣймо, ѣпраймо<Зева. >мѣло пршутѣ и слѣнин и, кѣсти мѣло се сўше. Слѣнина, пршута и... Прѣви нѣко и кобѣсицу. Кѣ хѣе и тѣ. Прѣви кобѣсице се.

А: Добро. Да ли ви поштујете празнике, да ли постите?

И1: Прѣзнике пѣштујем. Вѣлике прѣзнике гѣдове, црвѣна слѣва. Пѣштујем, пѣстїм свѣки прѣзник ка се дѣси да је пѣтак, срѣда, црвѣнѣ слѣво. Тѣ пѣстїм и нѣ рѣдим ѣпште, ка су прѣзници црвѣнѣ слѣва.

А: Је ли вам то остало тако[од пре тако вас научила мајка?]

И1: [Па ѣстало од старїнѣ, од старїнѣ, Јод мѣјке мѣјѣ, ѣѣда, прѣнѣѣда. Ы ѣла нїсам ўпѣмтио, ал од мѣјке мѣн свѣ. Овај, тѣ сам зѣпѣмтио и ѣстало. Јѣш се пре пѣстило свѣки пѣст. Бѣжињнї, Вѣскршнї. Пѣстило се по цѣло пѣст се пѣстило. Сѣд нѣрод тѣ слѣбо нїко тѣ не пѣстї. Пред Бѣжѣ мѣжда на нѣколко дѣнасѣд пѣстї. Тѣ нѣма нїко да издржїсѣд цѣо пѣст ко прѣ што је се бїало. Такѣ је тѣ то врѣме.

А: А имате ли ви у сѣлу цркву?

И1: Имѣмо цркву. Цркву имѣмо и їдѣм у цркву свѣки ка су вѣлики гѣдови, прѣзници. Ыдѣм у цркву.

А: И шта јѣш ви имате у сѣлу?

И1: Па имѣмо кўлтўрни дѣм. Са то нѣма їгрѣнке, нег тў се садржѣвају, то глѣсања и на прїмер. Сѣла сѣдѣ стѣи и не не нѣма тўнїшта не држї се у ѣѣзи. Тѣ тѣ је трѣбало нѣшта да се оргѣнизујѣ, да се прѣви тў штѣ да бїдне мѣкар бїоскопи да бїднў и да...Такѣ ѣправѣено и стѣи.

А: А имате ли лекара у сѣлу или идете у град?

И1: Па їмѣ лекѣра. Дѣлази сѣдмично. Јѣдѣрѣд. У сѣлу. Аѣво за ѣво пѣтребѣ вѣѣе на прїмер їдемо у Лѣзницу. За снїмања и на прїмер нѣшта ка те пѣпѣлаѣ ѣвште прѣксе лѣкар, тїїдѣш у Лѣзницу.

A: A како се пре путовало до града?

И1: Путовалосе пешке, сине.

A: Пешке?

И1: Пешке ја. Кад низ били аутобуси. Било је вóзова, ал трѣба дйдеп двѣ-три кйлометра до на стѣницу на вóз. Иòндак је нáрод свѣ йшò òдвише пешке. Прýгòм пешке, йшло се. Пѣтком пйјаца бйале и нáрод и жѣне нòсе мáло јáјa, сйр, бѣлу мýжу. Продаало се. Д йзбије нѣки дйнар. Ја,нйје било ни аутобуса нинйз бйл асвалти, бйле пýтеви.

A: Какви су били пýтеви?

И1: Па бйли, нйје бйло, бйл пýтеви òбични пýтеви као сѣлѣчки. Нйшта нйје бйло ни асвалтйрано. Као сѣлѣчки пýтеви бйли. Јел је òвѣјзато <Зева.>нйје бйло асвалта, нйје бйло... Бйò је глѣвнйсам шѣбачки пýт и òн нйје бйò асвалт тадáн ка сам ја бйò,овај йсто бйл сѣлѣчки као сѣлѣчки пýт пòслен су рáдили на на на... Рáдили пýтеви и асвалт ўдарли. И тàкò је тò се жйвело, жйвело тàкò. Тò је се рáдило дýпло, дýпло вйшѣи нег сàдѣ.

A: Да. А је л' се сећате ко је кунио први ауто у селу?

И1: Па, па,сине, бйло је кò је бйò могућнии,кò је бйò гáзда вѣћй. Кò је ймò пре плáте. Кò је зàпошљен прѣ, кòјй су рáдил по двòје јѣдно двòје трòје, мòжда бйло у зáдрузи. Тадáн,што кáже, ймал су могућност да кýпе,аааута тòа и кaмиóне и тòкò је бйò гáзда.

A Добро. Шта ви славите, коју славу?

И1:Слávимо Свѣтòг àрàнђела. Двáдесет првог. Свѣтй Михáило хàрàнђел.

A: Добро. И носите ли ви панаију у цркву?

И1: Па сàд нѣ носймо. Нйсмо ни нòсили. Тàко је òстало од старйнà.

A: А зашто?

И1: Од ђѣда и прàнђеда. Па òстало је тò тàкò као Àрàнђелодан као зòвѣсе жйва слáва. Свѣтй àрàнђеò и Свѣтй Йлија. Тò су двѣ слáве кòјѣ се нѣ носе пàнàйје и тàкò је. Ја сам од ђѣда мòга ўпáмтиò и од мòјѣ мáјке. И мáјка ўпáмтила од свѣкра тòг ђѣда. И ђѣд ўпáмтиò од свòг òца и тàкà је тò òстало од старйнà. И сàд тò је и òстало. А сасу нѣки пренòвли, нòсѣ. Као пòп рѣко да мòже и тàкò су сàд нѣки нòсе.

A: Добро. Имате ли ви гостију много за славу?

И1: Па гòстйју имáмо прйлично.<Зева.>Прйлично, гòстйју имáмо. Тамàн.
<Смеје се.>

A: Таман.

И1: Тамàн.

A: А добро, је ли се данас гости позивају и је ли то и пре тако било?

И1: Па, нйје, сине.

A: Или је долазио ко је хтеò?

И1: Прѣ се звáло. Прѣ те пòшаље ђѣд јел òтац. Ђдеш òд куће дò куће, нàпйше ти на јѣдну пàпйр. И тòг и тòга да позòвѣш и кáжеш: „Дòбар дàн. Пòслò ме ђѣд да дòђете на пйјàнку.”

А: На пијанку?

И1: Упијанка, на слăу. И ђн напѣше кѡгă да пѡзовѣш. И тăко је тѡ дѡла-
зло. И пѡсленкѡ дѡђе ђн, ѣде њѣму. А прѣ је тѡ бѣло млѡго је се тѡ бѣло прѣ.
Бѣл у зăдруги тѡ је с бѣло звăло дѡста. Бѣло је то нăрода дѡста и стăрији лѣуди
ѡно свѣ се скупљало, свѣ мăтори лѣуди. Бѣли солѣнци, бѣли ѡви сѣе стăрији
кѡји су. И ѡнда тăкѡ. Нѣје бѣло, пѣва, нѣје бѣло сѡкѡа. Бѣла сăмо кѣвана
рăкија. Вăрена и лăднă рăкија се пѣла. И пѣло се дѡмăће вѣно кѡ је ѣмѡ вѣно-
граде. Кѣпиш дѣсет-двăје кѣла вѣна, трѣез зăвиси свѣ кѡлко ѣмаш гѡстију.
Кăд рѣчаш, по чăшу вѣна ти нăспе и нѣма вѣше. Тăко и по свăдбама прѣ бѣло.
Зăѣђеши за овај сѡфрѡм и нăспе ти у ѡнај кѡјѣсу тѣд у рăде кѡји су ашчије,
слѣже. Инѣма дăти јѣдну чăшу вѣна и пѡпијеш и нѣмаш вѣше. Х пѣва нѣје бѣло.
Бѣло само вѣна и кѣвана рăкија тăдă у тѡ врѣме и...

А: А каква се храна припремала за славу? Је ли се разликује од хране
која се припрема данас?

И1: Па, па рăзлика је дѡста, сѣне, јели прѣ нѣје бѣла сăрма бѣла кѣван
кѣпус. Нѣје се мѣћала пăстрма и... Чѣтав кѣпус се нăко кѣвѡ и пăстрма мѣћ
ала се рѣбра кѡсти и тѡ. И колăчă бѣло сам двѣ-трѣ врсте. Нѣје нѣшта дрѣго.
Трѣ врсте колăчă.

А: Који су се то колачи правили?

И1: Па бѣле фѡрмице ии бѣле овај, кѡ је слăвио пѡснѣ слăву, тѡ је ѡдви-
ше ѡнѣ, прăвли су, пѡснѣ са зѣјтином. Ако је мрснѡ са мăст трѡшио, ако је
пѡснѡ Х зѣјтином. А двѣ-трѣ врсте нѣма. Фѡрмице и ѡвă кăк се зѡвѣ, ѡблăнде.
И сѣва пѣта, ѣто.

А: Добро. А која је највећа слава у вашем селу? [Коју славу слави највише
лѣуди?]

И1: [Нѣколѡдан.] Нана- <Прѣпѡставља се да је информатор прво хтео
рѣћи највише.> Нѣколѡдан је нăјвѣше, сѣло слăви. Нѣколѡдана ѣмă сѣгурно
шѣс-седамдѣсѣт кѣћа.

А: А колико има укупно кућа у вашем селу?

И1: Па ѣмă сѣгурно трѣста кѣћа, ѣмăи вѣше од трѣста. Ымăтрѣста и вѣшѣ.
Трѣста.

А: Да ли у вашем селу има више младих лѣуди или старих?

И1: Па, сѣне, мăло рѣтко сăдѣн, да ѣмă стăрији лѣудѣ. Ымăтѣд мѡжда, до
мѡјѣ гѡдѣна нанајвѣше тăкѡ, мѡјѣ пăлѡције до седамдѣсѣ-седамдѣсѣ пѣт двѣ-
три гѡдине. До шѣсет гѡдѣна преко шѣсет. Рѣђе ѣмă. А стăрији нѣма до до
мѡжда осамдѣсѣт гѡдѣна, нѣма у сѣлу... <Размишља. > Мѣко сăм. Ымă јѣдно
трѣ-чѣтри чѡска.

А: Добро. А знате ли ви да читате и пишете?

И1: Па знăм да пѣшем и чѣтăм. Чѣтри рăзреда ѣмѡ сам шкѡле. Тăдăу ѡно
врѣме касам јăишѡ у шкѡлу. Чѣтри рăзреда сам да се зăврѣши. Кѡ је бѣо мѡгућ
ѡн је ѣшѡ дăље у Лѡзницу нѣје бѣло ууу да овај у сѣлу. Сам до чѣтри рăзреда
бѣла ѡснѡвна шкѡла. Нѣје бѣло као у Шѡру сăдѣ на прѣмер да ѣдеш ѡсам

гòдїна. Кò је һео д йдє и могућнїји, он је ишпò у Лòзницу, дאַље. Йшпò у шкòлу и пòсле ота́ле ка је заврша́во йшпò за дאַље за Београд, Нòви Са́д. Кò је учио вишлy шкòле и тò. Бїло је сàм до чєтри рàзреда. Нїје бїло више.

А: Добро. Имате ли ви данас школу у селу?

И1: Па ймà шкòла. Са òснòвна шкòла, чєтри рàзреда.

А: Четири. Има ли ђака?Много?

И1: Па нєма ко прє. Сàсе ма́ње рàђа. Једно дјєте, двòје у вр гла́вє. Пре се рàђало по пєторо, дєсторо, òсморо, сєдморо... Рєтко кò да нїје ймòпєт испод пєторо ђецє. По двàнєсторо су ймал. Òсморо, дєветоро. Са́д једно, јел двòје у вр гла́вє. Штà ће смàњује се сàмо фòнд. Нєма нїкàко да да... Штà ће òстаће сєло, што кàже...

А: А шта мислите због чега је то тако?

И1: Па чєгà, па... Сїне,мàло је и кри́за, не-незàпосленост. Нєма нàрод. Нїје зàпослено. Нєма од нємож да жївї се, да да да издржаа. Са су ўслови већи дòста нє може да да нємаш ўслòва, ко прє. Штà ћ прє је бїло хрàнло се ђєца са прòбним брàшном и прђло се прòино брàшно и... Хрàнло се и млєко. Са́д рàзна тòва тòва са́дєн се и прє се ткàло и обyчє ти. Ткàло се и пелєне бїле. Нїје ко са́д одєлца и ўзмало се и хрàниш рàзним òвизим, што кàже пòврћем иии хрàном. Прє се знàло прòино брàшно и млєко. С тòвим се дјєте рàнло.

А: Добро а од чега живе...?

И1: Пелєне, пелєне се прàле. Кàд бе- де-<Претпоставља се да је прво хтео рећи беба, па дете ина крају је ипак изговорио беба.>бєба се побе-<Претпоставља се да је хтео изговорити побєби.>овај поп о покàкї òно с опєрє и прòсуш се, дрyгy мєтеш. Ткàло се на, ткàно свє одод... Прєђа се ткàла.

А: А шта је то пређа?

И1:Прєђа. Па кyдеља се сїјала.

А: Аха.

И1:Сїјала се кyдеља и һєтен. И тò се<» Издах. >у́кисели. Бїле стyпе. Бїле и на нòгама а бїле и рyкама сетòугрyшини. Итò овај пòкисели се. И òндак тò се крyши и пòсле се тòйзграбља, йзграбља са грàбљам, нєким òнїм òним што... Бїле Цйгàнке што су йшле по по овај ка зòвнеш. И òнда се прєла прàвила. И тò се прєло ўвече. Сазовеш бїле овај ХХ вечєрàс сазовеш кòлко òћеш жєнà дєсет, пєтнєс. И òнда се тò прєдє и òндак пòсле йдеш тїдрyго тàкò. Позàјмали се. Вyна се йсто прєлана на на овај рyчно тò йсто вла́кно, кyдеља се йсто рyчно се прєла. Ткàло се, на рàзбоје. Òвєћйлими се ткàли пре дєвòјке. Тйлиме ткàле. Рyчни рàдови се тò рàдило и свє тò штò се рàдило. Нїје тò сàдєко сàдє што се ўзме се гòтовои тò.

А:Да. И за шта су се користили после ћилими?

И1: Па ћилиме пòкрйаш и спрєми ти, ка с ўдàш ма́јка, ћилима. Кòлко зàвиси òћеш тї да понєсєш. Òнда пòкрйаш се са тòвим ћилимма и... Òстављаш да ймàш кò себе и тàкò ка се пòцїєна тї мєтеш дрyги и тàкò. Ёто.

А: Добро. А од чега данас живе људи у селу?

И1: Па како живѐ, па живѐ што каже... Шта ће знàју и ђн како живѐ, сѐне. Нѐ можеш да живѐш, живѐ се, ал... Мбра чђдек да живѐ нѐ мож да бѐднеш да да се не живѐал нѐмаш тѐ могућност ко прѐ штђ с ѐмђ и тђ. Сà се мање рàди а бђље се живѐ. И незапосленост је дђста и... Нѐћу људи сàд мање рàде, а ђе да живѐ. Ал нѐ мош тѐ да живѐш ако нѐ рàдиш ида нѐ водиш рачуна. То нѐ може такђда да бѐдне. Мбраш да рàдиш ал мбраш и да ѐмаш и да чуваш ђно што ѐмаш да чуваш и да да што каже... Да ѐмаш за стàре дàне и за за могућност.

А: Да.

И1: Јà.

А: Па је ли тешко живети у селу?

И1: Па тѐшко је, сѐне, живети мбраш да рàдиш, што каже па да ѐмаш. Ако нѐ рàдиш, нѐш ни ѐмати. Тђ је давнђ кàзано. Мбраш да рàдиш.

А: Добро. А реците ми малопре сте поменули ашчије. Јесте ли ви[ишли ашчилук]док сте били млађи?

И1: [Јашта сам. Ј]ашта сам, сѐне. Ѐшли смо јѐдни дрѕгим позàјмал се. Јàижѐна смо ѐшли јѐдним дрѕгим, фàмилији свђјђ. Такђ су и ђн дђлазали и мѐ смо ѐшли ѐма и такђ се позàимал. Јѐдни дрѕгим, ѐскупи се ашчѐлу-ашчѐја по двàдесторо, триѐсторо, зàвиси, кђлко ѐмаш гђстију и кђлко зђвѐш кућа на свàдбу и такђ тђ је бѐло, прѐ.

А: А има ли тога и данас?

И1: Па сàд ѐмà ал сàд, тђ сàд слàбије. Прѐ... Сàд за јѐдан дàн се прàви свàдба. Пре бѐла пѐтак бѐо Хппѐтак, сѕбота, нѐдеља. По три дàна бѐле свàдбе. Сàд за јѐдан дàн зàвршиш свѐ и прѐјатеље. Прѐ се прѐјатељ дђлазе дрѕги дàн свàдбе.Ја. Пѐтак овај прѐспрѐмаш за сѕботу. За свàдбе и комшѐлук и тђ, а дрѕги дàннед-<Прѐпоставља се да је хтео рећи недеља.> Ак прàвиш у нѐдљу у понѐдељак дђлазе прѐјатељи, ашчије ђнет тѕ бѐдне. И такђ је тђ бѐло.

А: Добро. А хоћете ли ми рећи какви су обичаји за Божић?

И1: За Бђжић?

А: Да. Ево ближи се Божић.

И1:Па, Бђжић, сѐне...

А: Шта ви као домаћин радите за Божић?

И1:Па<Смеје се. >, па као домаћин знà се, ѕјутру ка се свѐ ѕстају, прѐспрѐми се... Сѐне, пђложàјникпрђво ѕлази у кућу. Крѐше вàтру.

А: А ко је полагајник?

И1: Па, тђ је прѐ бѐло зђвнеш од фàмилије нѐкога. Пђложàјник дђје. Сàд ђдвише тђ рѐтко кђ и прàви. Сàд тђ нàрод ђдвише свàко свђју кућу тàмо. Дђђеш ђкрешеш вàтру. Встави се ѕвече, од бàдњака осѐчѐш прђви дѐо. Три пàчета се осѐчѐ. Прђви се дѐо ђставља... Ејутру кàд дђлази пђложàјник нѐ смѐ да сагђрицѐло, нег ђстави се и ђндак ѕјутру кàд дђлазиш... Прђво на прѐмер мàјка ђна мбра да дежѕра прѐ, лђжло се цѐлу нђћ вàтра. Мбра да дежѕра да

не изгòрї. Мòра д òстане пáче и ўјутру кàд дòлази пòложàјник дòлази. Нàзїва ти дòбро јутро Хрїстос се рòди. Бàцà се жїто. И òнда прèлазиш вàтри и ўзмиш òно пáче и крèшеш вàтру. Пòпијеш кàфу јел варèнику. Кàфу и òндак пòслен òдèш. И прїспрèма се дòручак. И тудена гàздарца глàвнà òна, мàјка, прїспрèма. Кò је òшо у цркву сàчеко је се из цркве. Дòлази се. Сèда се за àстàл. Свè се изнèсè штò је прїспрèмљено.

А: И штa се обично припремало?

И1: Глàвнò је печèње.<Подригује. >Сéчè се плèћка. Дèснà. Тў дòноси, òндак òно пòвади се: бубала, срце. Тў прво се тò јèде, од ўвета, глàвè. Глàва се òставља за Сàвиндан. Не за Сàвиндан на, нàшовај. Бòжићовај кàд је, пòсле прòђе. И òнда се глàва òстаје на, òна се нèједè. Сàм се јèде на Бòжћ плèћка.

А: Аха. Да ли ви сами печете печеницу?

И1: Па, печèмо кò їмà пòродцу, сїна. Сїн пòмàже рòдителма. Да нàрèдно, д испечèмо и тàкò тò. Кò је сàм òн мòра сàм. Òдвише дàнàс пèчў у пèкарама и рèтко кò пèчè кўћи. Овај, кò нèма фўруну и тò òн мòра да нòси у пèкару и тò. А јà пèчèм кўћи за Бòжћ печèнцу ўвèк.

А: А за славу?

И1: Па дòбро за слàву сàдèн не мòгу зато штò се пèчў вèће свїње и по двòје. И не мòгу сàдè нїсам јà сàд млàд и да да да... Овајнòси се у пèкару. Пèчè се.

А: Добро. А када идете по бадњак?

И1: Па баднàк... Па òно трèба да с їде по прàвїлу уууна ууўвече свè прè смо їшли ўвече. Кàд їмàш блїзу дрво тò уз кўћу. И тò дòносиш прàво и мèћ èш. И òндак дòносиш... Мàјка јел òтац, ћèд, бàба дочèкујуте. И їзàћу прèдà те и тї нòсиш баднàк и бàцàш кўруз на на òн...Дарїваш га и дòноси, мèћ е уза кўћу. Ўсправлjà и... А сà се осјéчèна на нèколко дàнà прè и...Нèмèћè с уз кўћунег однèсèш тàм нèће и ўсправиш. Уз дрво и òндак ўјутру на Бàдње вèче тї... Ўјутру га донèсèш, увече Бòжћа, донèсèш ўјутру. И òндак га мèтеш уз кўћу.

А: Добро. А уносите ли ви сламу у кућу?

И1: Па нòсїмо, нòсїмо јòш слàме тò мòра, сїне, мàло да се, нè носи се ко прè кòлко је се прè доносивало. Зàвèже се у штраңгу. Цèло брèме донèсèш. Сàд мàло донèсè се òбичаја рàди.

А: Да. И какав је обичај са том сламом? Шта се ради?

И1: Па слàма се мèтè... У сòби, насрèд сòбе. Прè док сам јà бїо дјèте... Иòндак мàјка, стрїна бàцају шèћера, тàдàн бїло болбòнè. Кò їмà сїтне пàра бàцà се пàре. Мї грàбїмо. Вїчемо. Врїштїмо. <Смеје се. >

А: А штa сте викали? Шта се причало?

И1: Па штà се прїчало, па нàкò сàмо се прїчало да да. Пїјукало се и...<Смеје се. >Иòндак грàбили кò прè ўграби, кò је јàчи, òн ўграби вїше. Кò је нèјачи, òн нèма нїшта. И тàкò да смо по òној слàми вàљал се. Òкўпа нас ўвече. По слàми тў їграмо се. Обўче нас. И спàвал смо у слàми и на зèмљи сам спàвò. Тàдà тà врèме бїло.

А: Није било кревета?

И1: Па било је крѣвѣта ал ђдвише смо по по слѣмама спѣвали. Било је крѣвѣта.

А: А чувају ли се и данас у селу ти обичаји за Божић по кућама?

И1: Па чувају, сине<Зева.>сѣд тѣ рѣтко кѣ и дѣноси тѣву слѣму и рѣтко је тѣ сѣдѣн... Кѣ да ак унѣсѣ, унѣсе мѣло сѣмо, ђбичаја рѣди. Прѣ у свѣку сѣбу мѣра да се мѣте по мѣл слѣмѣ. У свѣку ђбор ѣѣсу стѣка, свѣње дрѣжѣш гѣведа, ђвце, кѣкош. Бѣцѣш свѣд по мѣло. Свѣд по мѣло по шѣкцу јѣдну. Сѣ тѣ нѣко нѣ носи сѣм у кѣћу мѣл однѣсѣш.

А: Добро. Кроз ваше село протиче река Јадар. Јесте се ви некада купали у тој реци, кад сте били млађи?

И1: Јѣ, јѣшта сам кѣпо се свѣки дѣн, по двѣ-три пѣта смо се кѣпали. Сѣд и нѣкѣпа се и нѣма Јадар нѣје... Кѣпа се, ал рѣђе. Рѣђе сѣд базѣни ѣмају и нѣрод вѣше ѣде на базѣне. И сѣд је Јадар и прѣѣвѣи, шѣто кѣже и... Нѣма. Прѣ је тѣ било, Јадар је с кѣпо ко и Дрѣна, Јадар нѣје било базѣна. Кѣпало се.

А: А има ли овде у близини неки базан?

И1: Па ѣмамо у сѣлу базѣн. Ыма у сѣлу базѣн. Јѣ.

А: Добро. А памтите ли ви можда неку велику поплаву? Је ли се десило некад да Јадар излије?

И1: Ууу Јадар је бѣо прѣ свѣке гѣдине. А рѣтко сѣдѣ нѣје ѣзѣво нѣколко гѣдѣна ѣмѣ. Прѣ ѣзѣво било је ѣжѣсно. Фѣто, фѣто је сѣла, било по двѣриштѣма, по згрѣдама ѣзѣвало је... Нѣсило је то нѣроду кѣкѣ. Сѣд ѣма нѣколко гѣдѣна кѣко нѣје ѣзѣлазио. Прѣ свѣке гѣдне кѣд нѣдѣђе, ѣзѣје. Сѣд ђво кѣко ѣрѣђе-нођви нѣсѣпи и тѣ слѣбије.

А: А је ли то наносило велику штету кад излије Јадар?

И1: Јѣшта је. Однѣсѣсѣвѣ. Прѣ нѣсила шѣнца се срѣди, па ђне крѣстине, па кѣд нѣѣђе ђдуд нѣси цѣлу подѣвати и однѣсѣ. У Дрѣну прѣво однѣсѣ. Цѣлу шѣто се мѣчил цѣлу гѣдну сѣјѣ си. Орѣнце, пѣсијѣш кѣруз. Зѣѣђе вѣда лѣжѣ по дѣсет-пѣтнѣс дѣнѣ. Ўгине ђно сѣме и нѣ може да пѣсле... Прѣсијѣш. Нѣко прѣсије, нѣко нѣма, нѣко кѣсно. Нѣможе да стѣгне, тѣкѣ нѣрод ђстане. Било је стрѣшно прѣ. Стрѣшно вѣде су бѣле. Сѣд мѣло и слѣбијѣђво сѣд и кѣша нѣма и снѣгѣва нѣма ко прѣ шѣтѣ је бѣало. <Зева. >

А: Добро.

2.2.

А: Е тако. Хоћете ли ми рећи када сте рођени?

И2: Трѣјес чѣтврѣте.

А: Тридесет четврте године. Добро. Ако имате браће и сестара?

И2: Ымам трѣ сѣстре и двѣ брѣта.

А: А како се они зову?

И2: <Изостављѣн део транскрипта ради очувања анонимности говорника.>

А: Добро.

И2: <Изостављен део транскрипта ради очувања анонимности говорника.>

А: Добро. А можете ли ми рећи нешто о вашим родитељима? Како су се звали, какви су били?

И2: <Изостављен део транскрипта ради очувања анонимности говорника.>

А: Да.

И2: <Изостављен део транскрипта ради очувања анонимности говорника.> Па и она је мұка. Она је имала овај сáмо шéснéз гòдiна кáд је се ўдала мáјка мòја а тáта бiо на Солу́ну.

А: Аха.

И2: Сòлунски вòјнiк. Двáнéз гòдiна бiо стáрии од нê. А имала дèчка. Јòј па је било тў проблемá нáпоакò.

А: <Смеје се. >

И2: Он лўбоморан бiо. Гáдно је тò.

А: Па, како су се слагали они?

И2: Па слáгал су се фiно ал касе нáпије тéшко. Кáд пòпије рáкију. Лòшо бiло.

А: Аха.

И2: Тiй углавнòм мèнè пiтај и говор штá трèба.

А: Добро. А с обзиром на то да вас је било много у кући, како се живело у то време?

И2: Јòј па лòшо је тáда бiло. Пòсле је мèн бiло ðпасно ðв ка сам дòшла, за Тóму.

А: Аха.

И2: По пèтнèстòро нáс бўде. <Кашлє. > Нáшла сам свèкра и свèкрву. И бáбу. И пè ðевéра. Ѓсам ðевéра и двéзáове дèстòро. Ал су двè бiле ўдате и јèдан вòјно лице Мáрiнко бiо ðшò. А бiло пè ðáкá ка сам дòшла. Мòја Мáјò, бiло нас кò кўсá и пáсá. Па овáкò сiнија бiла ко ðво сáм вáко мáло крáће окрўгла и шèрпача пiцваре, јел пòпаре. И тò јèдемо. Лáпају нáпоакò. <Смеје се. > А мèн бiло... Ја бiла код мòји сáма, Вóјò и јá. Брáто бiо нèгá је стрiна ўзела од гòдну дáнá и одгáјила. Брáт ми нáјстáри. Аðвèми се ўдáле бiле и сáм јáи Вóјò бiли, са мáјком и ðцом. И јèло се лèпо. Мiслим имали. А ðви бiла пўна кўћа нáрода. Јòј, мòја Мáјò, нè до Бòг ðно да с пòнови. И пòсле су ðн пòчèл да ўзмају зèмљу. Двáнес èктáра. Шèс èктáра ўзмў. Ѓсам èктáра и чèтрi бiло. Ѓндак су ðннáвелико пòчел. Ѓзели трáктор, вршáлца бiла и жiвли дòбро. Ѓнда сам јá бiла у пáпучама обўчена бiла међу првим, Мáјò. Ал да ти кáм и сáд сам мáтòра. И сáд вòдим рáчўн и пáзим и вòлим да се обўчèм. Иáко сам стáра.

А: Добро. А како?

И2: Пўно сам мáтòра.

А: А како су се пре облачиле девојке?

И2: Па лòшо.

сам кѡд њи да ѡдѣм. Него сам пѹтовала цѣлу нѡћ. У дѣвет стйгла у Лѡзницу, а дјѣте ѡћ д ѡмрѣ. Прѡлив. А јѡу дјѣте. Јѡ предрѣмала. Прѣ зору зѡспала и дјѣте пѡло под зѡдњѣ ѡно сѡдйшпте јѡ сам тѹ лѣжала и држала дјѣте. И јѡ сам зѡспала, дјѣте је пѡло дѡл. Врйскало, врйскало, јѡ спѡвала. Јѣдва ѡстало жйво ка сам дѡшла. А сѹтрѣдан је ѡна крѣнла и јѣтрова јѡј. Зѡран свйро, дѣвер јѡј, а Мйлан пјѣво. Јѡј Мѡјѡ, бйло је кѹд нйсам прѡшла. Свѹд. И у Врѣачкој Бѡњи двѡјз гѡдйна сам бйла. Пѹно сам прѡшла и пѹно сам вйдла, ал пѹно сам и пѡтила. Сѡд пѡтим пѹно. Рѡдла сам нѡѡпако. Бѣла јѡ прйколцу, и шарѡвѣак и слѡму. Знѡ тѡ Мйлан и Лѣпѡсаа. Јѡ на шарѡвѣаку шѣс мѣтѡра. Јѡ нѡ њму гѡр. И кѡд ѡн пѹста мѣнѣ мѹка. Кѡѡпац прѣбаци преко шарѡвѣака. И сѡд ѡн тѡмо држй а јѡ сам са... Јел пѹстам се јѡ рѹкама. Слѡзим дѡл. Јел ѡн пѹста кѡѡпац полѡко. Шѣс мѣтѡра тѡ је вйсѡко пѹно. А чѣтрес кѹпѡ саѣнем. Прйколца нѡша нйје ко ѡве дрѹкчија бйла вѣлка. Јѡј, мѡја Мѡјѡ. Па јѣднѡм кѡд ме је пѹстѡ, ѡно се мѣн забѡдѣ ѡв шарѡвка. Кѡко ѡн мѣнѣ, пѹста шарѡвка се мѣн забѡла. Јѡ сам пѡчѣла сѡм да врйштйм :„Јѡј, Тѡмо, нѣмѡј ме пѹстати.” И ѡн је полѡко долѣтио. Тѡмо је пѡпо мѣрѡвне па заврѣѡ за стѡжну и дѡшѡ ѡн мѹка мѣнѣ и пѡдйго. Јѡ сам полѡко. ѡно шарѡвка рѡпава. Забѡла се у бѹтйну. Тѡје ѡпѡсно. Пѡсле сам йшла на превйјање. Јѡј мѡја Мѡјѡ штѡ нйје бйло сѡ мном. И жйвла дѡбро и нѡмучла се нѡѡпако. Двѡсѣторѡ бйло. Прѣко лета бѹде пѣдѣсѣторѡ. Пѣдѣсѣторѡ рѡдына. Вршѣ машйна цѣли дѡн. Знѡ тѡ Мйлан. И јѡ нѡсим рѹчак јел Мйлѡјка Рѡѡмирова, Стѡнкина мѡјка, јел Рѡшйнца. Сѡ мном нѡсе. А Мйлева нйје мѡгла. Мйлева је бйла бѡлесна, Блѣнтйна мѡјка. Двѡјз гѡдйна са јѣтровоѡ. Нйкад се пѡсваѣале нйсмо. Свѣ нѡјбѡлѣ бйло. Јѡј, мѡја Мѡјѡ... А нйје бйло лѣба да се кѹпи него се мѣсйло. Па смо ймалнѣке плѣкове вѣлыке. Вѣлке плѣкове и ѡвај и дѣве рѣрне. Шпѡрет прѡвлѣни. Нарѹчен. И прѡво тѹрйѡ дѡл ѡнај јѣдан плѣк ка се потпѣчѣ, ѡкрѣнеѡ га, ѡнда дйжеѡ њѣгѡ гѡр а мѣжеѡ дрѹгидѡл. Тамѡн дѡк ѡнај тйштй се, ѡвај се дѡл пѣчѣ. Па ѡпет прѡмѣнйѡ. Вѡлки, мѡја Мѡјѡ, плѣкови. Јѡј, Мѡјѡ, нѡпатла се нѡѡпако. Пѡсле ка се ѡјѣллѡ, ѡпѣ јѡдна нѣ бйла. ѡна ѡдѣѡд пѣтнѣс гѡдйна ѡн су њѹ згрѡбли ѡтели. Чѣкали је у Лѡзници. На аутѡбуској. Мйлан и нѣког ѹјѡка је ймѡ лѹѡак кѡкй... Пујѡ се звѡѡ. Јѡј, Мѡјѡ јѡ сам йшла, у грѡблѣ. Јѡукала на мѡјкйном грѡбу. Дѡшла до Јѡдра да скѡчим ѡна сѡм пѣтнѣсту гѡдну чѣтрнѣс и пѣтнѣсту ѡприла, намйрла. А пѡлазак у шкѡлу тѡдѡ су је ѡтели. Чѣкали је. Јѡј мй смо пѣт лѹѡй... Ч- трѡцыѡ њй Рѡдйнко и Мйрко Рѡјйнймѡ кѡла ѡн нас је вѡзйѡ. Јѡ и Тѡмо. И дѡѣѡѡ тѡмо да је ѡтѡѡѡ. ѡн њѹ зѡкључали у сѡбу. Јѡ сам ѡдвѡлла врѡта. ѹпала. Ка сам јѡ ѹпала, ѡна је вѡкѡ на кѡѹчу са Мйланѡм на крѣвету. Јѡк... ѡна је на крѣвету се пѡкрыла и ѣѹтй, а ѡн је пѡбѣго вѡкѡ за телѣвйзор. Тѡдѡнйје бйло телѣвйзора, ѡн су ймал. Пѡндрка рѡдйѡ ууу... Рѡѡ рѡдйѡ у Вйскѡзы. ѡн је пѡбѣго за телѣвйзор. Реко ѡјд спрѣмај се и ѡјд кѹѣи. И нѡстави шкѡлу. И ѡјде сѡ њйѡ. Нѣк дѡлази ѡн вѡѡѡ, йд и тйѡвам сѡм да заврйшйш нѣшѡто. Јѣс вра- <Прѣтпѡставлѡ се да је йнфѡрмѡторка хѣла рѣѣи врага. >Нѣка кѡж мѡѡѡнй йѡу у пѣтак, у сѹботу йѡу у Лйпнйцу –ймал нѣку свѡдбу штѡ је бйло

нѐ знам— а ја ћу доћ ѓндѧ. И такѧ је и бѧло ѓна је дѧшла. И ѓна је дѧшла, ал ѓн ѓпет дѧђоше и одвѧдоше је. Ѓтѧше је ѓпе. Нѧсмо мѧгли минѧшта, ѓн дѧђе са нѧжом вѧлки нѧж. Ѓћ да нас пѧколоѧ. Јѧј, мѧја Мѧјо... Ка сам у дѧму, ѓнѧјѧва прѧредбу. Пјѧва ѓн, а брѧт му свѧра. А Жѧрко Рѧдојев бѧо у Хѧлѧндији. И ми смо сѧдили. Клѧпе ѓне бѧле нѧје клѧпестѧлце. Сѧдили смо ми... Јѧ сам сѧм по-лако а Рѧто иза Томѧније. Пѧндрка прѧјатељ, Мѧланов ѧле. Сѧдио. Јѧ кѧм: „Томѧнија сѧм заклѧн глѧву да ѓн мѧнѧ нѧ вди.” Жѧрко је овѧкѧ стѧјо. Жѧрко реко: „Дѧј мѧлим те нѧу довѧди.” „Извѧди је,” реко. Ја кѧд је Жѧрко нѧу ѧзвео јѧ сам прелѧтла нѧј и кѧм нѧј: „Прѧдѧ ме пѧлази грѧшћу те ко ѧсташе, штѧ су грѧзле.” Да је ѓтмѧм. И ѓна је прѧдѧ ме, пѧшла и дѧђемо до прѧзора, до кѧће. И сѧмо лѧпнем Тѧми на прѧзор. „Тѧмо јѧ нѧу одвѧдо.” Нѧсам рѧкла ћѧ нѧшта. Код Рѧдојѧви зѧтворим јѧдрмѧр. Шифѧњѧр бѧо. Мѧли ѓни шифѧњѧри. Тѧу нѧу зѧкључѧмо. Зѧтворѧмо. А јѧ сам за вѧртѧма. А Пѧнто је на вѧрѧнди. Ѓн дѧлазе. Прѧтрѧсају кѧћу мѧју. Ѓдуддѧлазе Рѧдоју. А Пѧнто кѧже: „То то,” тѧпо. Нѧје тѧпо нѧкѧ мѧѧо: „То то у мѧју кѧћу ѧћ нѧћте. Ѓнаѧвдѧна нѧје, а и да јѧсте, нѧћте ѧћи.” И ѓн је нѧј ѓдбио. Ја ѓна кѧже: „Јѧј ѧбићутѧбѧ.” Ако нѧу нѧ наћу, ѧбићу мѧнѧ ако наћу. Мѧнѧ и нѧк ѧбију, а тѧ не ѧзлаз. И ѓн... Ѓнису ѓтишли. Ѓко пѧт сѧтѧ ѧзаћемо, и ѓвдѧ преко вѧше бѧшче и нѧ пѧт ћѧ је Мѧлнина кѧћа. Тѧу ѧзаћемо на прѧгу и Мѧлоша Рѧдѧјчиѧ ѓн рѧдио у Лѧзници, па ѧмѧ кѧла вѧзѧо. И ѧ кола сѧднѧмо и за Лѧзницу. Ѓдѧ за Сѧрајѧво. Кѧд је бѧло порај Мѧланове кѧће, ѓно зѧпјева ѓна пјѧсма: „Мѧј Мѧлане, кѧд ѧ војску пѧђеш, нѧмѧј мѧје кѧпије да прѧђеш.” Јѧј! Иѓна је се вѧкѧ окрѧнла, а јѧ преко ѧстѧ. Бууум. Свѧ јѧј ѓво вѧкѧ рѧзбијѧм. У Лѧзницу у пѧла шѧс стѧгнѧмо код Рѧдише, дѧвера. А Рѧца рѧдла јѧтрово у прѧдѧвници. Ѓѧ је ѓно цѧпеле Бѧрово тѧ је рѧдла. <Кашље. >Ѓко пѧла шѧс крѧнемо. Јѧј мѧја Мѧјо, за Сѧрајѧво. Испре Сѧрајѧва на чѧтрес кѧлометара, зѧвеја снѧг. Тѧ је бѧо зѧмски рѧспуст, нѧјвѧћ а зѧма. Зѧвеја кѧла. Фѧћѧ бѧо. То нѧмогуће да ѧде. И тѧу смо прѧбавили чѧтри-пѧт сѧтѧ док су бѧждѧжѧри<?>ѧни рѧстурли снѧг. Стѧгли смо у Сѧрајѧво можда ѧко двѧ сѧта. Код јѧтровѧ мѧје, код мѧјѧ јѧтровѧ дѧвер мѧј, тѧј нѧн мѧж ѓн је у Сар—ѧвај на Бјѧлѧшници на ѓвој... Глѧвн[...] кѧк се кѧже... На терѧну.

А: Аха.

И2: На терѧну ѓн. А ћѧца мѧла. Жѧљко чѧтригѧдне млѧћи од Мѧлене, а ѓнај Сѧша двѧ гѧдне. Мѧли. Ѓбѧјица мѧњи од Мѧлене. Ѓмал су вѧше гѧдѧна. И јѧ сам тѧу нѧу ѓставла. Ѓн је и нѧшѧ. Дѧшѧ Блѧнти, иза магѧзѧ.... „Зѧки”, кѧже, „Бѧг ти дѧо знѧш ли ћѧ се Мѧлена нѧлази?” Кѧже: „У Сѧрајѧву.” Тѧу и тѧу. Иѓн тѧксисту плѧти и дѧрек код Лѧѧбише. Тѧксистѧ вѧзи из Лѧзнице вѧзи, за Сѧрајѧво. И тѧу нѧће нѧу и ѓна до... Ја ѓна нѧје дѧшла... „Ѓд”, кѧже... „јѧ ћу доћи.” И мѧнѧ зѧвѧ Дрѧгиша из Лѧзнѧѧ. Кѧже: „Јѧ л тѧби пѧзнѧто да је ѓн нѧу нѧшѧ?” Јѧ у Лѧзницу... Нѧје бѧло телефѧнѧ бѧло код брѧѧѧ. Јѧ зѧвѧм Брѧнка кѧже: „Ѓља”, кѧже... „жѧѧ ми је, а ѓн је вѧћ тѧу.” Реко[...]. <Смеје се. > А Брѧнка кѧже: „Јѧј, Ѓља, тѧу је ѓн вѧћ.” Стѧгѧ. Јѧј ѓн дѧшѧњѧј. У јѧдѧнѧс сѧтѧ чѧкам јѧ аутѧбуску. На аутѧбуској чѧкам у јѧдѧнѧз дѧлази из Сѧрајѧва. Дѧ л ћѧ ѓна дѧћ. И ѓн.

Он је т̄ам н̄ашп̄. Оно ђн је д̄ошп̄а ђна н̄ије. Ја ђна м̄ене зов̄е код Драгише и каже: „М̄ам̄а нећу ја доћи.” Јој реко[...]. А Милан је св̄е сл̄ушо. Нећ ја доћи. Н̄ије д̄ошла. Дође ђна д̄ев̄етог априла кад је р̄ђенданјој. Он дође... С̄ам шт̄о је ђна д̄ошла... Ја п̄оставла ср̄едња с̄оба ђна т̄у нам б̄ио п̄ш̄орет и кр̄евет. Ја п̄оставла њ̄ој и Јуниној Милен–ђна је у Јелáу– да в̄ечерају. Он упада у с̄обу. Улази Милан. Таксиста га д̄овезо. Јој! Н̄ож в̄олки. Каже: „Је л̄ сл̄ободно д̄ љ̄ем?” Па реко шт̄а ме питаш̄ кад си д̄ошп̄. Улази. Т̄у је. Ја љ̄о т̄ам Т̄оми. Т̄омо п̄ијан. Јој Т̄омо, рекоњега̄ ѡво. Д̄ошп̄ је. Па каж̄ нека. Отв̄ор в̄рата и кажи јој нека к̄упи др̄ње и нека б̄рише. Нећ ја н̄и за чије[...] да п̄огинем. Т̄омо каже њ̄ој. Излази. К̄упи др̄ње и љ̄ди. Па нећ ак̄ в̄и не̄ кажете. Па д̄ошп̄ си... Дов̄ела си ми да п̄огинем. Јел да те п̄устим̄ јел да п̄огинем. Б̄оље да љ̄д̄еш. Ђде ђна, м̄оја М̄ајо. И р̄од̄и ђна ј̄едно д̄јете. У ч̄етрӣ љ̄ по м̄есца ч̄ула љ̄живо љ̄гине у стом̄аку. И до д̄ев̄ет н̄осла. Ј̄едва ђстала. Од дв̄аес... Исаковић̄ неки б̄ио гл̄авн̄и, ж̄енск̄и л̄екар каже: „Јој, т̄етка, каж̄ ја сам м̄ислио да с̄ т̄и с̄авремена м̄ајка. Ја сам т̄еб̄е ц̄енуо као с̄авремену м̄ајку.” Јој реко н̄ије ћ̄ела г̄оворла сам. Ђви љ̄вече пр-овај за Први м̄ај б̄ил̄ ко̄д н̄ас а д̄јете б̄ило љ̄гинло. Ја њ̄ој кажем̄ајд да љ̄де с̄а њ̄има за Београд. Да т̄амо от̄арас̄е је. Ђна нећу. Ја ђна је... Исаковић̄ тражио да је п̄очисти. Нека љ̄дем̄ ја са м̄ој̄им ч̄ичама у Београд. Ја д̄олазим̄ Исаковӯ. Каже шт̄а је б̄ило јел̄ п̄очиш̄ћена. Реко н̄ије ћ̄ела ни да љ̄де. Ђна св̄е м̄ислила да је т̄о ж̄иво. Ђно ст̄ом̄ак в̄олки б̄ио, в̄елки. Кад̄ је љ̄гинуло ђно, је њ̄ој п̄апорли ђни д̄амари, б̄олови. Н̄ис... Н̄ије љ̄мала б̄олове али се ђсећало да н̄ије к̄ако тр̄еба. И око трӣ с̄ата је снађе̄ п̄обач̄ај. И ђн су њ̄у у трӣ с̄ата ђтерали за Л̄ђзницу. И м̄ен̄ је Пандрка м̄атори св̄екар д̄ошп̄ љ̄утру и каже: „Пријо ђна је у Л̄ђзници, ђна је у б̄олници.” Ја сам у ч̄арапама п̄ошла. Како ми је р̄еко ја сам т̄ак̄ без ђпанака. Ка сам д̄ошла на г̄оре на хир̄ургију ћ̄е–т̄амо је и ж̄енск̄о– Исаковић̄ је љ̄запо. Каж̄ т̄етка каж̄ ја сам м̄ислио да с̄ т̄и с̄авремена м̄ајка. Реко н̄исам̄ м̄огла н̄ишта. Реко: „Јел̄ ме п̄устај̄ јел̄ је изв̄од.” Да в̄ид̄им̄ шт̄а је. Он је њ̄у љ̄зео. М̄ајо, ђна је б̄ила црв̄ена ко̄ г̄ђ ђво. Св̄е ђво лице црв̄ено, од м̄уке. Каже: „Тетка Ђлга од ст̄ђ ј̄една јел̄ дв̄е ђстајӯ ж̄иве од т̄е сл̄ућаја, т̄ђга.” А реко: „Шт̄а м̄ислиш̄ к̄ако ћ̄е б̄ит̄ за п̄ђношај̄ п̄ђново?” Каже: „Т̄ешко.” Т̄ак̄ ми је ђг̄оворио. И ђн су т̄у њ̄у п̄очистили. И дв̄е г̄ђдне ђна н̄ије пон̄ђсла и п̄ђсле је... Н̄е може да пон̄ес̄е ђд̄емо у В̄арош̄ Л̄ђшницу т̄амо је нека г̄атара б̄ила. И ђна М̄ајо како је г̄ђд̄ с̄а њ̄ом̄ б̄ило, т̄ак̄ је ђна г̄оворла. Та г̄атара. Ја м̄ислим̄ да ђна... З̄на Љ̄ђпосаа̄ ја сам п̄ђш̄ље г̄оворла да љ̄де В̄ђра њ̄ој радӣ ћ̄еђи ђна н̄ије р̄ђдла ђдма. И ђна каже м̄ен̄ ов̄ак̄... Ир̄ђди ђна ј̄едног̄–ѡво каже дв̄е м̄ушке̄ к̄ђл̄ѡвке̄ таг̄атара каже у В̄арош̄. Каж̄ ј̄една м̄ушка̄ и др̄уга. Како је г̄ђд̄ р̄екла̄ М̄ајо т̄ако је и б̄ило. Ал̄ каже љ̄м̄а код̄ т̄в̄ђје̄ м̄ајке ђрај̄ ј̄едан на љ̄лазӯ ј̄едан̄ д̄есно̄ ј̄едан̄ л̄ѡво. Ј̄едан̄ за̄ кућ̄ом̄. М̄ђрате̄ љ̄сећ̄. Ако не ис̄ѡч̄ете̄ ђн̄ нећӯ ж̄ивти. Ја се в̄ратим̄ к̄ућӣ ис̄ѡч̄ѡм̄. Ј̄едан̄ б̄ио Ж̄ђј̄ин̄, на м̄ѡћӣ њ̄ѡговој̄ и м̄ђј̄ђ. И Ж̄ђј̄о каже: „С̄ѡчи.” Ис̄ѡч̄ѡмо̄ ал̄ смо̄ п̄ђсле̄ ђн̄ка̄д̄ д̄ђђӯ м̄ѡнӣ св̄е̄ је св̄ѡтло̄ г̄ђрло. Ђмала сам̄ ст̄ђљнӯ л̄ампу... Каже да је т̄ђ б̄ило̄ сл̄атке̄ к̄р̄вӣ и да̄ не̄ б̄ м̄ђглӣ д̄ ђстану. И уш̄ивотке̄ ђна̄ д̄алаиђнсӯ н̄ѡсилӣ ст̄ално̄

и Милан и Милена и ђеца. И свѣ сам ја држала у кревѣцу под главѡм. Ка су ђн одјачили ја сам то покупла. Ошла њѡј она каже покупи и баџ ѡводу. И однесѡм на ѡуприју и баџим. Вѡда је тѡ ђднѣла. И тако... Ал сѡм бѡло је са њѡм проблемѡ наѡпако. Јѡ сам њѡ пре ђеџѣ ѡспратла за Нѣмачку, код Кѡтоње. Ђн је наѡѡ њѡи тѡм. Па дѡђе у Љѡбише свѡдба. Ђн пѣва у Шѡру она чѡје њѣгѡ код Зѡца. Она њѣва ђѣрка Драганова сѣстра у Глѡшѡима ѡдала се. Јел је бѡгам Зѡранова, Драганова чѡја је бѡла? Драган с њѡје ни жѣниѡ. Напи се она. А ми сѣѡдли ја и Тѡмо тѡм дѡље ја пѡјѣм и ја <Изост. вулгаризам. > шѡпа и бѡба. Нѡсам таѡдабила мѡтора. Ка сѡм дѡѡше мѣн каж: „Ен Олг Мѡлене пѡјана.” Тѡмо каже: „Јѡ[...].” Срамѡта Тѡмѣ. Јѡ дѡѡ тѡм она ђне флѡшѡе бѡле сѡка свѣѡне стѡкленѣ. <Изост. вулгаризам. > она преко асѡала свѣ. Гађа и то сѡм рѡка.

А ђн је у Шѡру, иза шѡледѡл према грѡбљу, шѡранском пѣво. И кѡд ѡва мѡзика стѡје она чѡје њѣгѡ. И ђнасе нервѡрала. Свѣ је се ђн чѡо мѡка и у Бѣговѡј Лѣшници, у Вѡрош, на Крѣсту. Чѡјѣм... Јѡ у јѣдан сѡт се ѡстанѣм и слѡшам на вѣранѡи ђн пѣва. Ђн је пѣво Мѡјѡ наѡпако. И слѡми плѡче. У Бѣградѡу. И трѣбало Мѡјѡ јѡш трѡ ѡладе –мѡѡго смо дѡли– трѡјѡш трѣбале. Ал мѡрке. Трѡјес ђне бѡсанске. Нѡсмо ѡмали и прѣкину. И ѣн ѡмѡм ја слѡмиѡ ђн вѡко слѡку. И кѡма Ска... Кѡма Ска ѡмѡ. Да ми је пѡ некѡме да пѡтам дѡл је она очѡвала тѡ пѣсму. Мѡјѡ тѡ је пѣсма нѣка жѡлосна <Шѡѡа. > и за мѡјку и за рѡдитеља. Кѡма Ска изгѡбла чѡѣка мѡлаѡа. <Куѡа у дрво. > Ђстала са двѡје дѡѡѡѣ и она тѡбѡдлла наѡпако. Да ми је по нѣкоме да пѡтам дѡ л је тѡкод њѣ. Мѡслим дѡ л је очѡвала. Тѡ је... Бѡло је чѡѡа са њѡм. Чѡѡа. И пѡсле она рѡѡи ѡву ђѣцу и мѡл мѡл она ѡѡбоморна. Ђн пѣвалѡке мѡра да ѡмѡ пѡрај себе. А ђн каже мѣн ѡвѡко: „Баѡара, јѡвѡлим и пѣвалѡку и мѡју Мѡлену. Јѡ вѡлим мѡју Мѡлену наѡпако ко бѡга ал вѡлим и пѣвалѡку.” Јѡ <Изост. вулгаризам. > мѡјку свѡју. Па кодѡма, зѡвејѡ снѣг кѡла. Двѡ дѡна и двѣ нѡѡи кѡѡѡа. И ѡдлазим јѡ. А Мѡра Дѡзелѡва ѡва Пѡтѡкова каже: „Ајѡј напак тетѡа Олѡа...” Кѡла њѣгова зѡвејана. Каже: „Јѣ л смѣш ѡѡи?” Шѡтѡ реѡо тѡѡе ме. Јѡ кѡѡ-кѡѡ на вѡрата. Слѡбѡдно. ѡлазим јѡ ѡвај Сѡрдѡн... Мнѡго ѡѡ. Реѡо ѡвај: „Дѡбар дѡн и сѡѣтан вам рѡд.” „Баѡара жѡва ѡ здрава бѡла. Шѡѡ ѡмѡ нѡво? Шѡѡѡ л ѡѡје мѡја Мѡленѡа пѡслала?” Реѡо: „Мѡленѡа се не сѡѡирѡ него мѡјѡка ѡѡе да зѡѡ ђѣ си. Ал за Мѡлену нѣ пѡтај.” Мѣн је вѡжѡно за Мѡлену а ѡѡје за ѡѡ. Кѡжи ѣто мѣнѣ за пѡла сѡта. Наѡставиѡ и дѡље. Сѣли дѡн и тѡј. Двѣ нѡѡи и двѡ дѡна. Кѡѡѡѡ је. Па од Гѡла... Кѡѡѡа се код Гѡла и Сван ѡвај... Сѡмѣто га трѡжи пѡра. Мѡстѡ мѡрки. Нѡ. Однѣсѡ му на кѡѡѡу и трѡжи да би повѡратиѡ пѡре. Кѡд дрѡѡи пѡт трѣѡи трѣѡи-ѡѡѡѡѡи пѡт дѡлази. Мѣнѣ Мѡлан пѡсло... „Сд кѡѡи му, реѡо нѣка ѡѡе код Грѡѣ.” Нѡсам дѡла. Кѡд ја пѡгледа, ђн, Мѡјѡ, ѡѡе ђн. И сѡм ѡвѡѡстѡзѡм ѡном. <Поѡзује како ѡѡе. > Нѣ мож да ѡѡе. „Баѡара.” Љѡби мѣнѣ. „Шѡѡ је?” „Дѡј ми пѡра. Дѡј стѡ мѡрки.” Драган ѡвај Спѡѡѡн каже: „Тетѡа Олѡа, баба Олѡа...” „Шѡѡ је?” „Сѡма су му ѡднѣл ѡѡе. Нѣма ѡѡшѡа.” Тѡ је завѡрѡиѡ и зѡспо. Кѡд је се ѡстрѣзѡиѡ, кѡла зѡвејана. Дѡшли су нѣѡи и ѡзвѡкли га и ѡндаѡ је ѡшѡ кѡѡи. Кѡѡѡѡ је рѡб. Ђн је мѡѡо пѡлѡту да ѡмѡ... Ал дѡбро сѡѡдѡли су кѡѡу дѡбро.

194

тѐбѐ.” И так̄о сам стáложена Бѣж(е)опрост. Ўмела сам да и да пјѐвам и да јáучем. Милѝна Бѣжија. Сãд не мѡг ни да гѡворим а кãмол да пјѐвам.<Смеје се. >И ѡн нѣгã мўку сарãнше и ѡна је бѝла тãм дўго. Пѡсле и ѡва нѣсреѡа. Запѡсли је јã тўдена. Ђона се пѡкўрва са ѡвим Мãкиним, да је тѡ бар нãшла нѣког. Да је ѡшла дãље нѣгде. Да нѝје сѣло нѣгово и њѣно. Него тў прѣт кућ ом. Сã трãжи га, сã трãжи га јакѡ увече Нѡве гѡднеѡшѡ да нãточѝ гѡрива, а ѡна тãм наплаћује. „Ђде Дра- Драгане Ђѝѝи, ѡјд да ѝзађемо мãло за Нѡву гѡдну јã итѝ. И да се ўзмѣмо, да се јã тѣб врãтим.” „Нѣ, каже. Ђди зã когã си са кѝм си бѝла тў и ѝд.” Нѣћ да чўје. Ја кãм њѣму ѡпе: „Прѣѝи преко свѣгã.” Штã дѡјо[...] нѝсам полўдио. Па да нѝкад жѣнѣ нѣ б вѝдио. А ѣца јãдна... Тў ѣца, Мãјо, испãшћaju. Чãс су тãм кѡд нѣ чãс ѡвãм кѡд Драгана. Јакѡ су бѝли кѡд мене. Тў је рѡбље. Тў су ѡни. Каже дѡјо штã да кãжем јãма-ѡвај мѡјѡј млãди ка с ѡженим штã је бѝло. Реко кãко је бѝло тѝ так̄о и кãжи. Да је ѡна нãшла швалѣра. Ал мãјка ѡпе нѣ дају. Нѣ дају ѡпена нў. И ѡна јакѡ ѡшла сã њма. Бѝл су ѡв двã дãна трѝ кѡд мене. И ѡна је ѡшла увече Нѡве гѡдне и сãд је дѡшла мãло прѣ. И ѡндак ѝспратла јã њѝ. Ўзела им ѡна по ѡне кѣсѣ, пакѣћ е ѡне. Ўзѡ им нѣки од Тѣшѝѝа па рãди ѝспред њѝ ѡнѝмају ѡну сãлу нѣку ѝмају ãртије прãве, кѣсе и цãкове. А ѡн тў рãди ўзѡ им пакѣтићѣ и ѡдно тãм у Шѡр. А Мѝлена ўзела и ѡна Нѣшѡ им ўзо. Нѣшѡ нѣѣ рãдио и Драган па ўзели и ѡни. Да жѝвѝ ко Бѡг.Нѣшѡ би бѝо кѡд мене ѡна кѡд мене ѡна б сãд бѝла сã њѝм. И са дѣцѡм. Кўћа срѣђена, Мãјо. Ђмају двѣсне-<Не може се прѣтпѡста- вѝти штã је ѝнформаторка хтела рѣѝи. >ѡвај сѡбе днѣвне. Ал ў њѝ нѝје ѡвãкѡ ко ў вãс. Јѡш, јѡш је дўжа. Днѣвна. Тў ѝмãвãкѡ рѣгãл преко цѣлесѡбе. Ђвде је вãко ѝмã вѣлки стѡ... „Мãјо, и ѡвај се рãсклãпа јѣ л?”И ѡни су трѝјѣстѡро ра- ѡвај гѡстију стãнѣ. А стѡлица двãнѣс ѡвãкѡ. Овãкѣ ѝсто. И ѡвај,ѡвдена ѝмају кãвоч кãуч лѣп кѡјѝ се не рãсклãпа. Јакѡ ўкрãшен,ал вѣћ је пѡломљѣн. Полѡмли су га па су ўзѣли ѡнў,ѡнѡѡдједно кãк се зѡвѣ ѡнај крѣвет.

А: Угаѡна.

И2: Ја ѡна ўгна ганѝтўра. Јѣст. Кѡжна. Ал су ѣца и поцѣпала. Срѣђено фѝно. Шпѡрет вãлфу ѝмају. Судѡпера вãкѡје... Ђвдје хрмон-хармѡнка врãта. Ђвãмо та је днѣвна тў је ѝсто днѣвна сѡба. Тў је шпѡрет, судѡпера. Ђгрѡмна кўћа, ѡгромна. Ђнда гѡре ѝмају вãко прãво ѝдеш у купãтло, лѣво ѡтворено стѣпенѣ. Ђталейде гѡр на спрã. А ѡвãкѡѝспред сте- ѝспѡд стѣпеница тў је ѡвај, замрзѝвãч. Ко и ў вас вãкѡ. Лѣпо срѣђено. И кўјну вãм ѝмã, ал ѡна у тѡј кўјни не кѡрѝсти. Држѝ брãшно и кѡзнã...Штãлу сãвремену ѝмају. Сѣдам мѣтãра шѝрѡка адвãјѣс, двãјѣз дугãчка. Стѣпенѣ гѡр ѝмају гѡр прѡстор кѡло да ѝгра. Тѡвилѝште нãгрãђено ѝза штãле и тў врãта ѝмају. Тѡвилѝште вѣлко сãвремено свѣ је тѡ на кубѣта. Тѡ је јãпија гѡр, Мãјо,ѡд чãмова. Тѡ је пãмет да т стãне. Бѡља нег нѣка кўћа. Сãд је тã штãла прãзна. Нѣма нѝштã. Крãве ѡна ѝспрѡдãвала. Бѝло... Док је ѡн бѝо жѝв бѝло двãнѣс крãвã. И ѡна је тѡ ѝспрѡдãвала. Нѣ може вѝше ѡна да држѝ. Сãд нѣмају ѡн нѝштã. Ђмале двѣ зимѝне и јãдѡтерала тў сам јãурãнла ко јўнци глѣдо је Мѝлан. Мѣсѝне кѡлко ѡш. Сãд

196

тô дôбро знâм. Завирују ôн и у купатло... Јôј штâ сам, мôја Мâјо, преживла и ёо ме не мôг да ўмрем ни Бôг ме нêће. И ôн(и) нêгâ... Ўвате ôннêгâ у Нôвом Сâду, мôја Мâјо. Тâмо је бiо код Мâринковог, кôпи́ле. Рôдио са јêднôм. Рачунâ се кôпиле, ал је йсти ôн. Тâмо га је ôн крiо пêtнêз-двâјез данâ. И на крају дôђе и ôде Милану нâ гроб с кôлма и мiлици́ја га тâм ўвати. Нêко га ôдма пријâвио. Ўвате га и сâд трêба да йде заШабaц. Тû у Лôзници. Милена ôде у Сâвиће и ўзме... Трêба ил трiјес йљада да плâти јел трi мêсца да лêжй. Милена ўзме од Сâвића трiјес йљада и ўплâти. И и ôн нêгâ пусте. Кâд пре нêки дан... Јâ мiслим ôна је...Ймала је дêтелна êктар дâло. Реко Сâвићма знâм гoвôрла сам joј: „Пôдâј дêтелну. Одýжи лýдма ка су нам вâљали.” Међутiм, мôја Мâјо, ôна нiје ни плâтла. Ôна дâла нêму ôн дâо Дâндином. Прôдô. И Дâндiн дâо нêм пâре ôн пâре потрôшио.Сâвћима joш нiје плâћено. И сâд чêкам јâсâм да прôђе Бôжић па ћу јâ полâко од мôјê плâтê, од мôјê пênзије. Да плâтим. Срамôта је. Знâчи кâд ми је трêбало, бiло је лêпо, а сâд да те да се прâвим лýда. Joј Мâјо, штâ сам јâ преживла, мôј сiне. Проблêмâ да нê може гôре бит. И ôна кâд је ôшла за Нêмачку, ôн је нý нашôтам и ôна је дôшла... И дýго је бiла ôвдена и пôшлê је ôтишла. Јêднôм је ôна пéвâлки рâзбила глâву. У Шôру нêгде је бiла свâдба и сâд ôна је пjевâла и пjевâла. Дoбaцiвaлa и нôј. Млâда, лêпа. И ôна полâко ка су ўлазлi да прeбрâјaју пâре –a овâкô ко хôдникпа тâмо је сôба бiла ћê ћу да йду да брôју нôвaц. А флiжидер је стâјо и пiксна вôлка. Полâко кâд је ôна найлазла, ôна ôну пiксну и нý ў глау. Ôна је пâла. Крв се отвôрла. Ôна кâд је вiдла крв, пâдне и ôна. Милан згрâбио нý да нý пôврâти. Нiјеглêдо у ôу.Ôви вiкали: „Да ти[...]ти се бôриш за нý, а не бôриш се за ôву.” Пôврaтe и Милену и тû пéвâлку. И пéвâлки йсперу глâву и одвêзý лекâру. И нiје је бiло јêдно пêtнêз данâ,Мâјо <Куца у дрво. >ôна пôгине мýка. Код Бiљане йшла од Бiљане пéвaлa ту. Па ўјутру вâлда нейспавана йшла цêстом и нêки ўдари кôлма и ўбијê је. Такô да нiје ни жiвa пôсле бiла. Жâо му је бiло. Жâо јeи нôј бiло. Трчaлa и ôна дâ вди. Јôјбiло је свêгâ... А ôн је ўбио чoêка, Мâјо... Код Бiљане ôна кўћцa мâла ћê је ôно пâркић ôнај, па ôна кўћа.Тû је ôн нêгâ бâцио на кâпију нêгову. Мâтор је бiо осамдêсêт гôдiнa је ймô. Нôсио сêно, мýка. И свê нêгâ ôви са кôлима, са кaмиôнma... „Штâти дêда кaж...” „Јa ви имâте да стâнете кaд мeнê вiдите.” И ôн нôсио сјêно. А ôн је јурио од Сâвê кафêцијe. Нê знам кôлко бiло на сâт. Јурио нiје мôго да ўстави. Вiдиô је, ал нê може. Нiје мôго. И ўдари нâ нêга и бâцигa ўбијe нâ мртъво. Бâци га на кâпију нêгову.<Куца у дрво. >Здрâвлê се кâзло. Па ôсам мeсêцi га ôсудe рôбију. А ћeцa мâла. А у Шâпцу је зâтвор бiзy мôјê сêстричкинê. Мôјê сêстрê ћêрка. И ôсудe га и Мâринко му скинe на шêс мeсêцi. Ђeцa бiла мâла и тaкo...У Шôру бiл ôдбôрници. Бiл тô ôдбôрници ко и сâдê. И скину ôпê на чêтрi мêсца и чêтрi је бiо. Ôдлазла јâ сâ нôм и вôдла ћeцу да вiдeи тâ мôја сêстричкинa тû је бiзyбiлa. Ôн је дôлазио код нê икýпô се и јêо код нêиôна му нêкaд нôсла, тaкô да нiје дýго ни бiо. Бiо јa чêтрi мêсца, ал пýно је тô бiло ôпe. И спâсê га... Бiло је проблêмâ да не мôгу

дати кажем. Он пѣвач. Ка с на̀пије, он нѣма по́јма и ђвај ма̀ли йсти он. А ма̀тори нѣће. Ма̀тори ма̀л по̀пије нѣћ да с на̀пије. А ђвај ма̀ли, јој...Са̀д је се ўватио ђвог Дани́ла. Ђнај Дани́ло и он че́мен...Ќнда б́ио је ле́тос ко́д мене. Б́ио је ду́го ко́д мене. Са̀д је ђна до́шла ѓвд, а ѓн(и) н́и дво́јица та́м. Ја ка́м н́ој ѓпе б́дље да он б́уде ѓвдена. „Па ка́ко ш ти?” Па ка́ко сам и до́сад. Пола́ко згѓтовим, ѓн ми насече́ дрва́ унесе́. И са̀д ђна ђна нѣће са̀д ђна на́викла ѓвдена дру́штво: Радо́јка, Тома́нија, Зо́рца Ми́ланова. Ба́ш н́у бр́йга, а ѓн н́и дво́јица та́м. Га́дно. Га́дно, мо́ја Ма́јо. И са̀д н́ије прѣстала му́ка н́ије. Ва́м без чо́ека мла́да же́на. Разу́мѣм ја́то свѣ. Ро́бија, ро́бија ѓсу́ђена. Да ј он н́ој упла́ћивѓ да ђна йма́ пензи́ју... Да н́ије мо́је пензи́је шт́а би?Па ја́ко че́трй йладе до́била, ја сам ѓставла ме́н са́м йладарку. Ни́сам му́ка ни си́тнила. Ќставла тре́ба д йдем на глудно́. Йма́м за́казано са́дѣ. И ђна овај ѓшла пла́тла йладарку ва́лда ймала за рйбу а ѓно се́б ѓставла. Гле́дам ўзе са́м дувана́. Ка́шље ђна го́ре ѓд мене. Рйпа ко во́. А нѣ га́си. Са́м пу́ши. Ва́лда и бр́йга. Тома́нија ка́ж: „Ќлга ћути. Ќна је у ве́лким пробле́мма.” Ва́м са́ н́има ви́ди ка́ко је. Дво́јица н́ије није́дан-же́нѣ. Ќва ва́ма ђна нѣма ни ђна чо́ека. Јѓј, Ма́јо, шт́ѓ је ме́нѣ сна́шло дје́те нѣ до Бо́г ни гу́ји. Ни гу́ји ја сам те́бе... „Је л ти́и то́ би́љежиш?”

А: Јесте.

И2: Јѓј, Ма́јо. <Пљеска рукама. >

А: Све.

И2: [...] Зна́чиш то́?

А: И то.

И2: Јѣсил за́биљежла ѓно...? За́ра́сле су ста́зе мо́је. Ќне ви́ше непосто́је.

А: Аха.

И2: И ѓно нѣма ру́же нѣма ви́ше порај ста́зе да ми́рише. Јѓј, Ма́јо па ја ми́слим ти... Ми́ на́ко разго́варамо ти то́ не...Ни́с тре́бала то.

А: <Смех. >

И2: Ал до́бровѣ́лд нѣш ти́ нѣ знам ко́мѣ.

А: Не́ћемо, не́ћемо.

И2: Ја ѓа́цима та́м.

А: Јесте, јесте.

И2: Јѓј, мо́ја Ма́јо, шта ка́ш та́ко. Јој зна́ла сам ја́, Ма́јо, пе́сама, ка́кинѓопа́ко. Ймала сам је́дну шлйву ра́нку, гдѣ сам ста́лно би́ла на са́станку. Та́чно сам ймала са То́мом сам ту́ провѓдла—зна́ Лѣ́посава— у пла́цу го́р мо́ји. То́ је Гра́дина се зва́ла. Ко и Га́јић ѓно до́л Аде. Јѓј би́ло је пробле́ма... Па сам ја йграла као б́јсна. Ќставим То́му, ѓдо, а ма́ма ка́же: „Јѓј [...] да ти́ је́дан сирѓма, да ѓдвоји ѓ тебе н́у и да йгра. И шт́ѓе ти са́д.” Исѓд ја́ ка́д тре́ба за́ не́га да йдем На́та, ѓви Ра́кића Ми́ланова ба́ба, ђна до́лази ја...Да ђна ме́н да ја́ви да То́мо до́ђе по́ ме и Ми́лкин бра́т Ми́ладин. Ўмро је да́вно та́м ѓн. <Куца у дрво. >И а... Ма́ма нѣ да́. Све́крва нѣ да́ шт́ѓ сам ја́ не́га та́ко [...]. Ја́ йграла ко́ ве́штица би́ла. Јој ка́ки зна́ Лѣ́посава. Сто́ ѓа́во́ла би́ло са́ мно́м. И ја́овај... Ќна нѣ да́. И са́днѣ сме́м ја́да йде́м. И за́ова та́ мо́ја у Сара́јеву му́ка би́ла. Би́ла

је и у Ђсѣ-кѹд је нїје бїло. Она пїта и Нáта, Рáкића йду. И сáд бїо овај... Јáсвѣкрва мòја кáже: „Кáкї је òн –Рáдомир мòј òтац– кáкї је òн чòвек да пўсти мòг сїна у кўћу. Да сјèдї са ћérком њèговом?” А Бр́ко, Карїнов ђèд, и Бòрсав Никòдновћ –тáм ко шкòле òни Никòдновћи– и Милўтин Йвковћ, Рáдов ћáле, кáже: „Ајој нáпако, Стáнка! Кáко òн òн знá кòгá је пўстио, нáјбòљег чòека и бòгатог чòека. А кòгá си тї пўстала?” Рáдмила, зáова мòја, за Хрвáтом бїла. А́нто, звáо се. Òн је из Бўсоваче òдакле је Штèфца, а у Ђсеку бїо вòјно лїце. А ти пўстила кáж нè знаш ни кò је ни штá је, а Хрвáт. Мòја свѣкрва ућутла ў томѣ сам јá бáнула. Јá нїсамћèла да йдем док òна не дòзволи. Нè дá òна. Штò да јáòдем òд њèга да йграм до Дáни́ла. И кáд је мèн Лўпца дòшла, зáова та мòја, òна је йшла да пїта и òна је дòшла пò ме... „Ајде, рèкла је, мáма, да йдеш.” Али йдем јá сáма са Тóмòм и Милáдном, Милкиним брáтом. И òнсáм дòшли до прáгòва, и òн пòбеже за кўћу, а јáу кўћи сáма.

А јá уз бáсамке йдèм, нè знáм ни кò је бїо у кўћ. Нèам пòјма, ўплашена. А свѣкрва мòја, òпáсна бїла. А дóја пòкòјна... Свѣкрва мáјка гòдну дáнá жївла сá њом òна кáже: „Ајд, ајд, сїне, срèтна бїла.” А мáма ко Свèти Илїја. Што сам јá йграла до Дáни́ла. А сá дòшла зá њèга. И ўпадам јá... Јој мòја Мáјо, нáпатила се. Па прèко лета по пèтнèстору њї дòђе. Мáрїнко, пèт вòјно лїце и двè зáве са пóроцама. Сáм òва што је у Сàрајеву òна нїје ймала дèцè. Тáм òна òна òсморо рòдла и свè мр́тве. Прво рáђала жїве... Код нèје, Мáјо, òна кр́в, á èрхá нèготивна. Ймали јèднаку кр́в и òна и òн. Па тò да òна је мòгла са дрўгим чòеком да ймá, а òн је мòго са дрўгом жèнòм. Ал òн њòј рèко: „Нèмòј да се прèвариш, да би рòдла, нè мош рòти.” И òна мўка и нїје. Сáд је сáма у Кáлноу. Сáд прòклиње мáјку. А јá јој гóвòрла: „Нáђ нèког па рòди, па се рáстан са њїм да ймáш нèког.” А сáд је сáма. Робїјá. Мўчї се ко грèшан с дў... <Прет-поставља се да је информаторка хтела рèћи душом.> Нїкака грїјота нїје и срамòта, Мáјо, тàкò нáћи се. Јел се рáстани. Јел га ўпїтај дáј да родїмо. Сáд ймá òно и у Бèдòграду [...] га- йду рáђају. Ѓўти, мòја Мáјо, свè... Па дòђу òв прèко лета, а стò је вèлки бїо пред òним чáрдáком. Тáмо нам је кўјна бїла а гòр спáали. Па стáлно, Мáјо... У магáзи бїла и мòја магáза овáм. Пўне шèнце. Òн вршў ймали и прè и косáчицу и вршáлцу. Свè ймали. Пўна шèнце. Мї спáвамо у шèнци, а òни у кўћи. Е пòслека сам рòдла Милену, јá сам спáвала, ймала сам... Òнамèн запòвèда да мòрам брáчне крèвете да донèсèм. У тò врème нїје бїло ни òбични крèвèта а кáмоли брáчне. И цр́ни мòј òтац, рòб сирòма... Нїје бїо сирòма пўно ал је бїо. Òн нàрўчи у Бèљни брáчне крèвете. И нè спáвам јá, спáвају òн, а јá òдо у магáзу. И кáд је Милена рòђена, òнда спáва Милена, òнда сам нàрўчла крèвèтац. Тáда нїје ймò крèвèца нїко. Òнаје пòрај мене у крèвèцу, а јáи Тóмо и још двá ђèвера Мáрко. Òва Тáдїћка је зá њїм. И Кòћо нáјмáђи чèтрес прво гòдїште. Òни спáвају сá нама двòма. Па да прòстїш йдемо нáпоље, нáз двòје. Па се врáћáмо у кўћу. Бїло ко кўсá и пáсá... Алèбац се мèсио, нїје бїло да се кўпи. Јòј Мáјо... Од двáес кїла лòнац пўн пасўља се кўва и свè пòједè се. Кò нїје тў, òн нèће ни ймати. Њèму нèма. Ако

ниси одасула нѐма. Готово је. Остајегладан ўзме, лѐба сѹвѡг. Ја нѐ дѡ Бѡг, Мѡјо, ђно да ми се пѡнови црна ми мѡјка мѡја. Рѡб била ђсѹђени. И пѡсле ђндак... Ђнсу жївли вѡлда Милена ѡмала сѡдму гѡдну ўмре прѡво тѡта. Пѡсле двѐ гѡдне ўмре и мѡма. Млѡди су пѡмрли тѡм ђни <Куца у дрво. > урѐју ѡмали. Бѹбрѡзи, ал нїје тѡ бїло дијализѐ. И ђсам гѡдїна сам бїла за јѐтровом, сѡма без свѐкра и свѐкрва. А двѡдесет рѡвно гѡдїна бїле. Бїле ко јѐдна. Нѡмїри-мо пѡсла и ђдошмо на кѡву. У комшїлук а пїле ђбе. А свѐкрва је ѡмала рѡкије лѹтѐ и крѐденац зѡкључано. И сѡд нѡма Тѡмо пѡкѡже ѡглу тѹрїмо и сѡм рка-рка-рка ђтворїмо... Овај ђтворїмо ѡглѡм. И нѡспѐмо. И нѡпїјѐмо се. И сѡмо мї у магѡзи ђној вѐлкој бїо шпѡрет ѡмѡднај прозѡрѡ. И тѹ мѐтемо мїовај... Ђна је пѡпила свѡју –а овѡкѡ чѡше вїнске. Јѡ сам пѡпила ђдма. А ђна мѹка зѡмуљала кѡвѐ. И сѡд дѡк ђна око шпѡрѡта, јѡ ѡзлазим из магѡзѐ. Кѡд јѡ пѡгледа, нис прѹгу мѡја свѐкрва ѡде. Мѡше ко капѐтан. Нѡпила се и ђна. Пѡпила код Милѐвѐ Мѡрковѡа, бїле нѐраздвојне. Јѡ јѡ..., Милѐва, врат се! Јѡ ѐво мѡма ѡде пѡпїј рѡкију.” А ђна мѹка ђну рѡкију а ђс ѡједе, до рѐсце. Сједе за рѐсицу. И сѡм ђна: „Мѡмѡ!” Штѡ је рек [...]. Ђна вѡкѡ а ђс сѡм гїцѡ се у ђној кѡви и рѡкији. Кѡд ђна дѡлази штѡ је [...]? [...] га бїће безђбразно.

А: <Смеје се. >

И2: „Јѐ л вї пїјѐте рѡкију? Јѐ л вї пїјѐте мѡју?” „ Нїје снѡша нам дѡла.” А Милѡсѡв ѡмѡ мѡјку савијѐна овѡкѡ ѡшла. <Показ.> А мїкѡ: „Снѡшо, дѡј нам мѡл рѡкије, бѡлї стѡмѡк.” Милѐва нѡј кѡс. А ђна кѡже: „[...] чѐкај да вїм ѡѐ је ђнај мѡтора рѡа.” Бїла савијѐна мѹка. Ђде ђна. Нѐма га, ѡјд ђна у пѡдрум. Сѡм ђна нѡсула Милѐва пїје. „Дѡј јѡдна и Ђлгу бѡлї стѡмѡк. Дѡј мѡло и нѡј.” А јѡ иза снѡшѐ, иза Милѐвѐ. А снѡша: „У[...] ѐво и ђве”. „Дѡј, снѡшо, и мѐн бѡлї и мѐнѐ сто...” Нѡпїјем се, мѡја Мѡјо, и јѡ. И снѡша нѡспе па понесѐмо, па ђставимо. Пїле ђбе. Јѡ мо... Ал нїсмо се ѡпїјале на прїмер пїле... Ђнамѹка млѡда ўмре у пѡдѐсет пѐтој гѡдни. Смрла кѡд је Нѐшо рѡђен. Нѐшо сѡд ѡма трїјес трї гѡдне ѡсамдѐз дрѹго гѡдїште. Трїес трї вѡлда ак нѐма и вїше. Такѡ нѐшто. Јѡ мїслим да је такѡ. Тѡдѡ је ђна ўмрла дѡвно. Ђстѡ Блѐнто и Влѡдо. Дѡбро бїо је ђвај Нѐшо ђвај Зѡран је бїо ђжењен. А јѡ ѐво ме и дѡнѡс... А нѡпатила се нѡпако. Јѐсам и прожївла лѐпо. Двѡез гѡдїна сам бїла у бѡњи, Врѡњѡкој. Бїла сам дѡбила ѡболѐње бѹбрѐга. И ѐво ме, мѡја Мѡјо, нѡжївла се нѡпако. И нѡпатла и наужївала, ал сам бїла, Мѡјо, ѡбѹчена ўвек. Пѡпуче нѡ мѡни. Хѡљїне, мѡја Мѡјо, свѐ сам нѡсла ѡе... Ђн ѡмѡм слїке. Глѐдала је Свѐтлана. Хѡл- овај хѡљїнице свѐхѡљїне. Сскѐ ђне пѡпуче на мѡни јѡ ўдѐшена ко Бѡг. Такѡ сам јѐднако бїла. И дѡнѡс сам мѡтора, Мѡјо, а вѡлим да се ѡбѹчѐм. И дѡнѡс сам сѡмо... Нѐма дѡ-крајчила. Сїноћ глѐдам дѐду нѐку и бѡбу јѡј па ми се згѡдло. У нѡпако. Нѐмѡш ти, Мѡјо, нїшта гѡре ђд бѡбе мѡторе и ѡ ѡѐда. Тѡ ти је јѐдно нѐ знѡм да ти кѡжем... Не смрѡд, алї слїчно. Тѡ је рѡбија ђсѹђена. Бѡље ўмрѐтна врѐме лѐпо. Ако јѡ ђдѐм вѡкѡ мѡтора Тѡми мѡм, а мѡј Тѡмо ђшѡ млѡд. Ђндак нѐ вѡља нїшта. Јѡј мѡја Мѡјо, штѡ сам свѐ прежївла. И ђндак ѡмѡ нѐ знам да л сам ти гѡвѡрла... „Јѡ ђвим шѡром не прѡлазим вїше ѡтѡко нас дрѹги зѡвадише. Дѡ л сам тѡ?”

А: Ниси.

И2: Нисам.

А: То ниси.

И2: Јој знала сам, моја Мајо, и пѣсама знала сам наопако, пуно. А и оно расти боре... Јесам ти то рекла?

А: Ниси.

И2: Јесам изгледа.

А: Како?

И2: Расти боре више куће моје, да се пѣнем... Јесам.

А: [Али нисмо снимиле.]

И2: [Да се пѣнем...] Да се пѣнем на стубове твоје, да ја видим куд мој драги шѣе, куд ли шѣе, куд ли мене тражи. А има борић тачно. Па Томанију ја дирам јаниНаташа: „Ај Томанија реко да јани твој запејемо да види Жόјо ће си.” Јој моја Мајо, знала сам и пјеса... Пре пјевали ми. Ја сам имала сестру старију. Сви су ми помрли, само ја остала. Она басирала, ја вѣзла. Ја сам знала пјеват наопако. Тосе пре пјевало, Мајо. Није било радија, није било ништа. Него се пјевале народне пјесме. Е сад видиш да воле више народне две... Лѣпа Лукић, она Брена Лѣпа, ондак онај Дрљача. Маринко Роквић... Са њим нема. Ја мислим да је оно најбољи пѣвач. Ја мислим да има он сина.

А: Има два сина.

И2: Сам не знам да л је ожењен онајједан, једног знам другог не знам.

А: Није ниједан ожењен.

И2: Значи није.

А: Нису, нису.

И2: А имају сличност на њега. Јој он је био леп... Еон је пјево, Мајо, ка смо... Па куму Ђку ову Васићку. Кад је ишо у војску, Пеленца пјево. Чула с можда за Пеленцу. То је био јако огroman певач. Ја била у Врњачкој Бањи и кума Ђка каже наљућу се ако недођем. Ја крѣнем из Врњачке Бање и дођем. Ијувече нема паре, немам више да дајем... Пеленца сам: „Кумо.” Пјево огромно. Много добро пјево. Кума Ђка каже: „Кумо, ја сам ту.” Она има немачку пензију, имала тадау то време биле марке. Мислим јако пуно је било. Мислим вредле су вредне биле. После кад је се оженио, ондак је Милан Бабић пјево. Мајо, из Београда. Јој, моја Мајо, била сам виђена, била сам међу народом, не мог да ти кажем. Зна то Љепосаа. Он је виш нас пјево. Отпева... Ми у предњем челу кума, кум, ја Милена је вѣзла. Милан имо велики онај мерцедес. Милена нас вѣзла. И овај ја сам кум је овај тај је Милан Бабић пјево, ал отпјева десет пјесми па оде. А други је пѣвач био наставља. И он ка се одмори њега ето опе. И он је плаћен. Кума је платла да мине плаћамо. Онда ка смо ми пошли, сад треба он нас да испрати. Не испраћава никога. Оње крѣно... Ја сам имала... Биле две по десет две зелѣнке, марке две. По десет знам да је тако нешто било. Ја сам извадила њему, а он каже мѣн: „Не кумо. Ми смо, ја сам плаћен.” Реко ја чапхајем. И он једва узе и он је са нама крѣно. Дуго

је стајо и пјевѡ и загрљио мѣнѣпѡлѣуби мѣнѣ, а ѡн је био слѣчан мѡжда мѡйм гѡднама. Старије био а лѣп био. И ѡмро је ѡн давно. Баш ја кажем нѣма да га прикажу чѣди ме, пѣвач. Ђона Рѣшца Сѡкић јако и ѡна јајѡдна је глѣмца била ѡпасна. Има њи пѣно ѡви стари... Асад ѡва ѡечѣрлија сѡм ѡве мѣлѡдије, ѡно није ништа, Мајо. Оно ми је гѡдно. Има њи кѡјајмаи фине те пјѣсме. Ал кажем ти... Па сам ѡнда била у Ђсеку. Кѣд нисам била. У Сарајеву, Ђмаг, Тиват. Са Миланом сам била у Тивту. У Зелѣнци била ѡдлазла из Тивта код Драгце, Драгца била са ѡацима. У Хѣрцегу Нѡм па у два сага смо крѣнули, баталиѡ се, јасам крѣнлаиз Тивта и Зелѣнке. Из Хѣрцег Нѡвог скрѣнла сам па у Мо-стару батѡли се аутѡбус. <Кашље. >Ђутру у Лѡзницу стѣгла. <Кашље. >Кѣд ме није било... Кѣд ме није било... У Ђсеку за Нѡву гѡдну са свѣкрвом. Јајѡдна ѡдемо з Драгишѡм а Тѡмо је на Нѡву увече Нѡве гѡдне дѡшѡ аутѡбусом. И таѡмо смо били... Сад ѡно двѡнѣс сѡти лѣубле се. А мама, свѣкрва, била је мѣслим пѣдѡнтна знала је. У тѡ врѣмеи ѡна била ѡбѣчена дѡбро. Ми имале капѣте, имале чѣзмице. Свѣкар нас ѡбуко. Тѡми кѡжни капѣт... За Милѡсава Гаѡвог свѡдба ми ѡбѣчене наѡпако. И ѡвај у Ђсеку сад трѣба ѡно у двѡнѣс сѡтилу- лѣбе се. А Дѡбрија била Бѡже Бѡрчића и ѡна каж: „Не ите мѣн, не ите мѣн.“ А мама каж свѣкрва Тѡмна: „Ако нѣж да с лѣубиш, ти изађи.“ Ја бѡм са свѣма. Пѣна сѡба днѣвна била, ѡгрѡмна вѣлка. Нѣке чѣвутске кѣће биле па тѡ вѡјни ѡви вѡјници. Он је био вѡјни вѡјник... [...] Мшга је нѣ знам. То зѣдови ваки били. И Анто ѡмро је мѣка и ѡн ѡсто, ѡстала му ѡѣрка ѡна је била мѣка у Нѣмачкој, Мајо. Там ѡна разѡдѡли се и ѡмрла је давно. Ђмрла кад је ѡвај Мѣлорад Ђлић ѡмро. Здравље се кѡзѡ. Није имала дѣце, ѡна играла у ѡноме, как се каже... Играла је у фѡлкѡр.

А: [Аха јесте.]

И2: [Не мѡг да каѣм, нѣмам зѣба.] <Тихо. >А Миѡо је у Ђсеку, ниѡкад се нѣ јавља. Ђн је дѡвео Хрватицу. И кад је ѡно рѡтиште било, ѡн каж: „Ух каж, што нѣ знам ѡ су да ипѡбијем свѣ.“ Владо и Зѡран било пѣно Кѡзјачѡна. Свѣ би икаж пѡдѣкѡ. И ниѡкад се више нѣ јавља. А јаи гајила. Ђона је била... Ђн су бил ѡбоје кѡд нас, ѡна рѡдила. Рѡдла ѡѣ чоѡладе и бѡмбѡне се прѡве, зѡва. Кад дѡђе ѣ ѣто и за Нѡву гѡдну, ѡна наѡма дѡнѣсѣнаѡпако, слаткишѡ. И ѡна је рѡдла ми смо чѣвали... Ја кѣпала њи. Мѣлѣва кѣпа ѡѣне, а ја њи двѡје. Нисам имала шѣз гѡдина Мѣлену нисам рѡдла. Одрѣдѣм, Мајо, ја њи у Прѣдове. Ђде ѡн биѡиклом. И ѡн мѣте мѣнѣ. Кад ѣђемо у Трѡѡке там... И сад ја бѡјим се прѣтурѣе ме, на лѣђа. А ја свѣ нагиѣм се ваѡ напре а ѡн каж мѣн: „Ссѣјѣд [...]“, а мѣцо. „[...] кѡ те мѣту.“, Слѡзи [...]. Слѡз[...] Свѣти Ђлија.”

А: <Смех.>

И2: Ја сѣђем па пѣшкѣ. Дѡлазим ја у Прѣдове ѡно дугѡчки Прѣдови, на-пако кѣрузи, дѣтелна. А ѡн је ѡшѡ на Јадар да пѣца. И сад из Дѡбрѡа ја мѣслим да је била и Гѡрдана. Ђне ѡѣга свѡг залѣпил... А ѡн виѣе мѣнѣ. Мѣцо „Ђлга!“ Рек шта је [...]. „Ђд ѡвамо свѡг ме залѣпше.“ Свѡг га залѣпше. И кажумѣни ѣпецала мѡкре гаѣе за вѣѣрунѣ зна шта ѡ.

А: <Смех.>

И2: А ја кaм нeм: „А штo им нис пoкaзo...?” Свoг гa зaлeплe. Пaнтoлoнцe бjeлe билo oдjeлa oбyчeн нijе никo имo тaдa. Јaднa oвa ђeцa билa рoблe. А oн oбyчeн нaoпaкo. Oнeњeгa свoг зaлeплe љoвaчoм. Joј штo им нис пoкaзo X... „Нни-нисaм пo-пoлyдиo пoкaж тi.” Oн кaжe мeн. А дeрe ce вичe... Ивљшe пoслe кaд гa oдвeлa јa. Oдвeлa и Зoрaнa и Влaдaнa и сaд oнибљч пoнeли. А имa Јaдaр пa чaгaљ oнaј вeлки брoд. Мнoгo вeлки. Сaд с oнy стрaнy Дoбрљ aнкe. И сaд oн je yшo y дyбoкo, дoвдe. Знao дa пливa, a oви двoјицa нe знaју. И oн je сaд сa бљчoм пy-пy. А oнe yвaтe зa бљч, a oн дa нy y вoдy. Joј Мaјo, срeђa мoјa дa сaм билa, yдaвлљ бљ je. Дeвoјчицa нaкo кo и oн. Oн нy пoтoни пa љзвaдљ je пa oпe je пoтoн, oнa je искoлaчлa oчљ нaгyтaлa ce вoдe нaпaкo. Јa: „Зoрaнe, Зoрaнe [...]! Зoрaнe, пyстљ je!” Јa јaднa oнy мoју сyкњy и држ. Дoклe сaм мoглa. Кa сaм вљдлa вeђ дa мoрaм дa дљжeм нaчистo, јa сaм пyстљ. И тaмo и yвaтљм oнo дљeтe и нeгa пoвyц. Бљч oнaј oтмeм. Oнaјaднa yз бeдeн. Oн лeтљ oпe дa je свyчe oпe з бeдeнa oнo бeдeн вaкo вљсoк. Aтaмo имa дa с oбљђe. Oнaгрaбљ штo прe дa љзaђe. Дa нисaм билa, oнбљ je yдaвлљ. Вљшe нисaм нљкaд иoдвeлa. Ишлa сaм сaмa пeт крaвa, Мaјo. Пoвeжeм, врoбљaк нeкљ бљo зa врб, e и тy нaдeкaм шaрoвнe. Дeтeлнe бљo. И јa нљ нaрaнљм и пoвeжeм и дoђeм кyђ. Пoпoднe тy ce oдмoрљм кoт кyђe, aјд oпe. Мљeвa нљ je ишлa. Oнa-нeштo je билa бoлeснa јeднaкo и млaдa je и yмрлa. А Зoрaн пyстљ oдвeдe крaвe. Пoшљe нeгa пoшaљeмo. Oн дoђe пa пyстљ y шaрoвнy крaвe. Нaтeрa y кyрyзe, a Лoјo кaж нaмa: „Кyмo, кyмo!” Oн мeнe звao кyмoм. Штa je рeк Мљвoјe. „Oнaј вaш лyдaк, eнo гa пyстљo крaвe пo кyрyзмa.” Joј aјд јa... „Мљeв!” „Штa je?” Пyстљo пo кyрyзмa. Јa тaм oн свe... Сaм нaтeрa y кyрyзe. Вљдљм oн дoтeрa брзo крaвe. Oнe сљтe, oн свe пo кyрyзмa. Свe je тo љзoбaрa-нo, пoгaжeнo. Eн oнaј вaш пyстљo пo кyрyзмa. А љдeм сa Тoмoм с трaктoрoм a Тoмo пљјaн. И сaд нaжeлљ кyрyзoвнe, нaкoсљл дeтeлнe, дa имa зa свљњe, зa крaвe, дa мeшaмo. И сa сaм јa сљeлa пoрaј нeгa. И сaд oкyкa нeкa. Йдeмo Прудовљ пa <Звoнљ тeлeфoн. > Клeнљћ кyд љдe –нљс тљ ишлa нљкaд тaм. Йдe рy- oвaј кaнaл пa oндa Клeнљћ пa oпe ис кaнaлa рyнe сy бљлe, нљ je тo бљo рaвaн пyт. Oн скрeнo дoлe. Кaкo je oн скрeнo, a јa нeм вљчeм: „Тoмo, пљјaн. Тoмo, лeвo-дeснo.” И дa јa yвaтљм зa вoлaн. Кaкo сaм јa вљкнyлa нeм лeвo, oвaкo лeвo-дeснo, a oн yкaнaл. А oвдe je вaкo oрa вeлки. Нљ je oрa грм oсeчeн. Joј кaкo дрмнy трaктoр... Срeђa дa ce нљ je прeтyрљo. Oн ce yгaсљ. Штaђмo сaд [...]. Aдржљм нeгa јeднoм рyкoм, дa дa нeпaднe. Јe л кaзљ бљ јa дa сaм гa нaмeрнo yбљлa. Нeмa нљђe нљкoгa. У тoмe мoмeнтy нaјлaзљ Мaтљјa Мaркoвљ, Дрaгa-нoв oтaц, и Мљлoш Мaркoвљ. А нaкoнoпaц X сaд oнa шaймa ce мoтa кoнoпaц и сaмo ce oстaвљ кaкo дa yвaтљмo. И сaд јa сaм yвaтлa oвaмo. Oвљ сy лyдљ... Тoмo je yвaтљo првљ пa Мљлoш пa Мaтљјa. Joј кaкo смo мљ ркнyлљ, a oвљ лyдљ нe знaју. Oн нe знaју дa дa ce тo oдaвљјa. Трaктoр yпaлљ. Oн скoчљ нa трaктoр, црнa т мaјкa, a јa пo тoчкoймa. Јa сaм билa дo нeгa. Joј, Мaјo, јa сaм сaм дљглa нoгe. Нa лeђa прeврнлa ce. Aљнaчe дa с нљсaм прeврнлa, прeђe прљкoлцa прeкo

мене не б трактор нег приколца. Јѓј,мѓја Мѓјо, живла сам сѓ њим дѓбро, ал је бѓло и проблѓмѓ. Нѓје ѓн мѓнѓ матрѓтѓрѓ, ал дрѓгѓран бѓо.

А: <Смех.>

И2: Па у Јелѓу, мѓја Мѓјо, снађе га, љвати га пѓдавца нѓка. Бѓло дѓвето-ро... Бѓла и Мѓлка. Влѓдѓнѓца, Влѓдо, Кѓћо. Љвати га као пѓдавца. ѓдно ѓвај Влѓдо кѓрпу и нѓма га. Јѓк ѓн прѓво ѓн ѓдно. ѓно чђје се сѓм бу-бу-бу. ѓн је изрђчио кѓрпу и пѓо порај трактора и сѓд нѓге кѓко се гѓцѓ тђчѓ у трактор. <Показује. >Реко ѓј, Влѓдо, Тѓмѓ нѓма. Реко нѓшто се чђје лђпњава. А јѓ ѓста озѓди, ѓстављају кђрузе па бѓрѓм кѓји је ѓстѓ па чђ. Кѓд Влѓдо ѓде, ѓднесе кѓрпу. „Јѓј, стрѓна,” зѓјаука. Кѓко ѓн зѓјаука, јѓ сам у чѓтри-пѓт корѓкѓ, ѓспа-ла. ѓн се гѓцѓ. Крѓв ѓде на ѓста. Сѓм бу-бу. Пђца сѓм рђкама и нѓгама, гѓцѓ се. Јѓ сам мђка скѓнла мѓраму па вѓд ѓну пѓну из ѓста,па дрђ, дрђ трђлај нѓге, трђлај... Чђла сам преко тел-овај нѓш на рѓдио да се трђла. Иза врат ѓве жѓле, рђке, нѓге. Сѓм јѓ и Луђо, јѓдни, бѓо ми брѓтић жѓв и Мѓка мѓј. И јѓ. А ѓво свѓ пѓбегло и стѓло ХХ. Јѓј кѓд ѓн ѓмѓри се, реко гѓтово је. Јѓ зѓзин да јѓучем. Дѓђе нѓка Пѓјка Рѓстићѓ и кѓже:„Е, мѓј сѓне, са лу-са пѓјѓним си ѓкако, а са лђдѓм нѓш нѓкако.” Рек штоѓ, кђмо. Па кѓже ѓн сѓд лђд, штѓш ѓд ѓѓга. Јѓ глѓдам у ѓђ. Дѓђе нѓка Мѓлѓмѓрка ѓз Јѓлава. Дѓнесе вѓдѓ и шѓћѓра, а ѓна кѓже и ѓѓн чѓвѓк пђо. Штѓ нѓ станѓш зѓ врат па га не ѓдѓвиш да се ѓдмѓриш пѓјѓндуре. Јѓј реко нѓ дѓ бѓг Мѓлѓмѓрка. Нѓк ѓн мѓн ѓстане жѓв. ѓнби мѓнѓ ѓбил. Мѓслили би да сам јѓ дѓла нѓшто. Нѓк ѓн ѓстане жѓв па сѓд нѓка ѓмѓре. Таѓа је Мѓтија прѓво ѓзо кѓла. У сѓлу. Нѓма нѓко. Мѓтија Мѓрковћ... И Влѓдо је пѓшкѓ ѓшѓ и Мѓтија упѓлио кѓла. И дѓшѓ, да га ѓтѓварѓмо. Ка смо мѓ ѓѓгѓ пѓдѓгли, ѓн сѓм вѓкѓ аннѓнѓ и сѓм вѓкѓ<Показ.>и сѓд у јѓдно, сѓд у дрђго нѓ знѓ нѓшта. Гзгубљѓн. Нѓ мож ни да пѓдѓгне глѓвѓ. Јѓј мѓ ѓѓгѓ нѓкако ѓгђра-шмо у кѓла. Ка смо на Шѓру стѓо...Мѓтија нѓ знѓ. Нѓје ѓк да вѓзи. Кѓко је крѓнѓ... Стѓво је ѓн лѓпо. Кѓд је крѓнѓ, мѓ смо пѓпаѓал, а јѓ ѓво ѓмала. Јѓ сам јѓ рѓкнула у ѓно сѓдѓште. Јѓј јѓ самсѓм вѓкѓ ѓватла се за ѓво чѓло. ѓн је овај... Мѓ ѓставли, бѓла Вѓнка, нѓка чѓстѓчиѓа, па да јѓви да Мѓлан ѓде рѓднѓма ѓ Јѓлав, а мѓ ѓѓгѓ да вѓдѓмо лекѓру, а Мѓлена да дѓе кђћи да гѓтови. И тѓкѓје ѓ било. И дѓђѓмо кђћи, јѓ ѓѓгѓѓкђпам и дѓђѓмо у Лѓзѓницу лекѓру. Тек Дра-гѓћѓвић пѓчо да рѓдѓиБрѓнко бѓо. Драгѓћѓв кѓже и Брѓнко:„Еј мѓја сна-овај тетѓка ѓлга, ѓн сѓмо мѓже пѓт гѓдѓна да жѓви.” Тѓкѓ ми рѓкли. Вѓше нѓ мо-же. Вѓла бѓгу ѓн је жѓвио дђго. Да га ѓвај лђдѓк...Гзѓди му и мѓкраћну бѓшѓку и бђбрег, зѓјѓдно. И Лѓле кѓже мѓрѓ је и млѓд би ѓмро. Аѓа је ѓзѓѓдио сѓмо мѓкраћну бѓшѓку, а бђбрег мѓгѓ је на дѓјѓлизу па пѓсле ако трѓба, да се вѓди. ѓнга зѓклал, мѓја Мѓро, бѓо ко рђмѓнѓ рђжа. Зѓрѓв бѓо. И кѓжем ти ѓста јѓ рѓб ѓсђђѓни. Маѓа сам мѓслим ѓмѓм тђ пѓнѓзију, да нѓам пѓнѓзије [...].

А: <Смех.>

И2: Накѓ ѓмѓм дђнѓр ѓпѓ. Ал и дђнар кѓд дѓбѓјѓм, пѓдѓј. Дѓј јѓднѓм, дѓј дрђгом, дѓј трѓћѓм, дѓј ћѓци, свѓма. Ал ѓпѓ лѓпо вѓла Бђгу. Алсѓмонѓсу ѓво, Мѓјо, нѓкаке гѓдне. Нѓмѓш тѓ... Док си млѓд, дѓтле је и лѓпо свѓ,а кѓд ѓста-риш, нѓма нѓшта. „Јѓј, Мѓјо,ѓћмо л нѓку пђѓсму?”

А: Па ако знаш, баба Олга, за крај неку песму.

И2: А јесам рёкладоно...<Размишља. >Ја јесам ја рёкла тёб ёно: „Ќвим шёром не прёлазим више од како нас други завадше.”

А: Ту си ми рекла.

И2: Рёкла сам.

А: И за бор си рекла.

И2: И за ббр... Штё ёмо јёш?...Јој Милена је знала пјёсама... [...]. Знала сам и јапёно и ёно Милан ти је рёко ој ёраје, ёраје.

А: Јесте. Јесте он ми је реко.

И2: Ја и ёво сам ја пјёвала, ёмала у Дёбрићу мёмка. Ја свё у Гвёзденовач пјёвам: „ОјДёбрићу, сёло наёмилеје, тёбе ми је ёвек наёмалије.” Вёлла сам Дёбрић наёпако. Ёмала сам пјёсми кё зна кёлко а свё сам забёравла. Пјёвала сам рёније наёпако. Пре то бёло, нёје бёло рёдија, нёје бёло нёшта. Пјёвало се, ал сам забёравла свё. И о шлёви сам ти рёкла и о бёрићу.

А: Јесте.

И2: Нё знам, нё знам више нёшта. Забёравла баба свё. Јој како је Милан знао, рёб јадни, јој! Сётим се нёга ёвек рёба. Ја са мёјом сестрём пјёвала наёпако ёдемо одёма и пјёвамо какё. Она се...Ёмрли,сви су ми пёмрл ёстала сёмо ја. Нёје ёво нёкаки живот. Рёбија. Штё да ти кажем, друго нё знам нёшта. Јој знала сам ту пјёсму. Кума ёмё слёмљено. Ал цёбе нё знам. Ако ти нёкад бёде јёш тё трёбало, сёд да ја назовем куму нё знам ни брёј нён.

А: Добро нема везе.

И2: Па да ёна мёни рёкне. Јој штё је тё жалосна пёсма. Јако фёна. Е фёна је ёна пјёсма, Маёо, ти то нёс чу-<Претпоставља се да је информаторка хтела рећи чула.>овај слёшала.Ёнај ја баш Свётлани показёва вёјно ли... <Претпоставља се да је информаторка хтела рећи лице.>Он је ёио у Бёсни. Знала сам ёйме нёгово... Јој ён је пјёво ёно о рату, о рётишту. Ка су рётовали у Бёсни. Јој, Маёо, тё је била жалосна та пјёсма. Ал какё нёсам запёмтила. Милан је знао свё. Милан Мёленин ёмро, нёма о тёга сёд нёшта. Нё знам, нё знам сёд нёшта. Углавно ёпе нё знам... Её Капётан да је жив[...] ён би тёб знао. Еј ја мёслим да зна и Мётија.

А: Који Мётија?

И2: Мётија Снёжанин. Назёвтёй нёга зна и ён пёно. Ја мёслим да зна. И ён је слёчан ёвоме Рёду.

А: Јесте.

И2: Назёв нёга. Ќв нёке, штё каже, кёјс су млёђе, ја мёслим да ёне и нё знају. Од млёди же-ёве жёнаёне свё ёве пјёсме преко рёдија. Ал дёбро нёје ти ни бёло лёшо нёку пёсмуи преко рёдија ёве штё пјёвају.

А: Па добро.

И2: Ќна как ёно мё рёкошмо плавуша ёна...Лёпа и ёна,ал дёбро и Лёпа сём[...] нёће да прёстёш. Снёжана ёна, ёмаш ёну Маја ёна Нёколћ и ёна ЅМёлош ёнај Бёжанћ.

A: Аха.

И2: Да ти је његову пѣсму, Мајо.

A: <Смех.>

И2: Ал тѡ нѣма тѡ јако бѣло мѡжда. Ал нѣсам га слѣшала. Марѣнка сам слѣшала. А ѡвог тог Мѣлоша нѣсам. Ђонај Дрљача Бѡро и ѡн пјѣва дѡбро. Да пѡваташ тѡ... Азнѣчи тѡ вѣма, тѡ вѣма трѣба за ѡчѣње?

A: Јесте мени трѣба за школу.

И2: Е Мајо, Бѡго мѣли... Изнѣчи ѡве гѡдне тѣ заврѣшаваш?

A: Јесте заврѣшавам.

И2: Е вѣла бѡгу ѡндак ѣу се нѣпити.

A: Добро. <Смех.>

И2: Јѣси л нѣшла тѣм дѣчка кѣког?

A: Nisam. Nisam na {la.

И2: Лѣжеш. Нѣси вѣлда бѣж њѣга?

A: Нисам нѣшла никаквог дѣчка.

И2: Нѣђ, нѣђ нѣмѡј... Ал сѣм ѡтвѡр двѣесторе ѡчи, Мајо. Ако чѡвек нѣје кѣко трѣба, цѣба ти је свѣ. Свѣки дѣн мѡш прѣсце јѣсти ако нѣје лѣубав дѡбра. Тѡ је рѡбија јѣдна ѡсѣђена, јѡш дјѣте ка се нѣђе... Врѣдѣ мнѡго. Дѡбро...Имѣш тѣ проблемѣ кѡјѣ имѣју нѣѡпако. Ђѡстави и ѡде. Зѣтворѣ је у сѡбу и ѡде. Бар да повѣдѣ и ѣу, нѣг ѡна зѣтворена. Ђѡво ти прѡво Рѣдиша, Лѣѣла јѣдна на крѣју мѡраде да га нѣпусти. Мѣ кѣд је кѣм Мѣјо жѣнио Влѣду, Влѣдо ѡвај штѡ рѣди кѣсапин ѡн је у Сѣвићима. Па кѣд је дѡвео... Мѣ смо кѣмови. Сѣвићѡни бѣли Мѣрољуб и Слѣвољуб... Јѡј бѡже тѡ је се тѡ су играла ѣѣца нѣѡпако. И ѡна је мѣка тадѣ бѣла и пѡшлѣ је ѡн ѣу ѡдма и ѡтеро. И ѡндак је вѣлда ишла у прѣјѣтелѣ. Ђѡдакле је дѡвео нѣ знам ни јѣ. Јѣ л је нѣки испрађѣј бѣо? Ишли тѡнѣва тѡ друштѡ из Сѣвићѣ. И ѡна ишла и тадѣ ѡн ѣу истера. Иако је имѣла ѡне двѣ ѣѣркице и Ђѡла и ѡна Лѣѣла. Ал дѡбро сѣд је се кѣж ѡдала лѣпо. А ѣѡј је брѣт ѡправио кѣђу. Ал [...] ти свѣ ако је... А мѣтор чѡек имѣ пѣнзију. Вѡјно лице, мѣтор а штѣ ѣе и ѡд дѣде. Лѣдо је рѣдла ѡпе бѡлѣ и да је ѣутла... А ѡн имѣкаж нѣку, ал не дѡводи. Ал и ѡн је нѣки лѣдѣк. Ђѡн кѣж нѣ вѣдѣ ни Мѣтију ни Мѣлѡјку сѣм...<Показује.>

A: <Смех.>

И2: Па Јѣдар кѣд је излиѡ, ѡн вѣкал ѣѣга да пѡдигну замрзѣвач на стѡ. Ђѡн нѣје ѣѣо. Сјѣдио. Јѣдар ѡлио или су нѣкога другог нѣшли пѡдигли. Тѡ је ѣѣбре тѣшко. Јѣ кѣм ѡ вѣз Жѣћѡ и снѣјка... Лѣпѡсава трѣба да пјѣва Пѣтрово лѣто. Кѣк ѡна ѣу глѣда, мѡја Мајо. И прѣла је и штѡ кѣже и и Мѣлана и... Ђѡбоје нѣ знѣ се кѡјѣ је бѡлѣ. Тѡ врѣдѣ дѣкѣта, Мајо. Дѣкѣта врѣдѣ штѡ је слѡга. [...] мѡш јѣс прѣсце свѣки дѣн ако нѣма... А и сѣд ѡвај Жѣћѡ је... Бѣба мѣн рѣче Вѣснина, ѡна ѣѣрка Вѣсне Нѣкѡдновѣа. Ђѡна кѣж да ѡнаѣи двѣ друго-вале зѣјѣдно. Ђѡна имѣ мѣјку, рѣди у ѡшптѣни, дѡлази за Жѣћу. Лѣпа је мѣла нѣје лѡша. А и ѡу Бѡбанѡву сам вѣдл. И ѡна је лѣпа.

A: Какѡа је?

И2: А ђна изглѣдам дѡктор.

А: Није доктор.

И2: Чѣкај нѣшто јѣсте, учинѣшто.

А: Није доцтор, она је завршила саобраћајни факултет.

И2: Није ваљад?

А: Јесте саобраћајни.

И2: Па дѡбро и тѡ је дѡбро. Значи и тѡје факултѣт?

А: Јесте факултет.

И2: Е, па лѣпо Бѡгами. И ѡвај се лијепо ожѣнио. Ал дѡбро ѡн нѣ знам штâ је ѡна завршила. Вѣсна ѡна Бѡба рѣче ми са њом излазла... Мајка јој ради у ѡпштини. Жићо дѡводи сад у фебруару, ал дѡлази тѡ јѣднако. Жићо овај... А ја нѣ знам ђѣ ѡн ради отприлке у ѡпштини.

А: Марко?

И2: Јел је у вов-вѡдоводу. Жићо. Мирѡв.

А: Аха, Жићо у водоводу.

И2: А јѣсте, јѣсте отприлке је такѡ. Глѣдај сâм да нађеш нѣк је дѡбар па нѣк нѣма ништа. Цâбе ти је од свѣга ако нѣ ваља. Отвѡр двѣсторе ѡчи. И нѣмѡј да идеш далѣко. Ђѡ нѣђе близу. Ђѡ т ѡвдена и кѡће и свѣ. Нѣ мѡра да има ништа сâм нѣк је... Нѣмѡј сâм рѡжнѡг.

А: <Смех.>

И2: Дâј нѣког лѣпѡг. Сâм нѣк је лѣп. Јâца је Бѡгам мѣн се ѡнај њѣн свиђа. Нѣк је жив ѡ здрав... Јâко фин. Бѡгами. Штѡ ја вѡлим ѡнако штѡ је ѡно скрѡман ѡно... Зна се и кâд прогѡвѡри и кâ се насьмије, свѣ. Мнѡго је фини.

А: Јесте.

И2: Ал дѡбро фина је и Јâца. Сâм да дѡбије пѡсѡ. Ђнради у Шâпцу јѣ л?

А: Јесте, јесте.

И2: Дѡбрѡ је ђѡт и ти полâко. Имâте вâла бѡгу ѡвдена... И зѣмљѣ и кѡћу и шкѡла и у јѣднѣи у дрѡге. Сâм да је ја кâжем ѡн да скѡпе нѣки дѡнар па да јој пѡтуре у Лѡзницу да је ѡтрпају да ради. Штѣта је да нѣ ради. Јâ прѡвѡ њѡј кâм Јâцо рѡд тѡ ѡдма и дрѡго да ѡдгâји па пѡсле ка се ѡтрпа на пѡсѡ ѡндак нѣ мѡра рађат. Кâд је већ слѡбодна. Да рѡдѡ. Чѡуди мѣнѣ, Мај, ѡ ѡна је бѡла јâко фина... Кѡлко је ѡна радла у Лѡзници? Кѡлко нам је врѣдло. Није дѡго. Ја ѡна је бѡла на приправничком.

А: Ко?

И2: Јâца.

А: Јаца је радила три године.

И2: Јој[...]! Па дѡго је... Па ѡткуда да је ѡстерају?

А: Јесте. Па удала се и остала трудна и онда је отишла на трудничко.

И2: Јој па ја аи ѡстало ради тѡга.

А: Нису они њѡј дали отказ.

И2: Јој Мајо! Значи тѡлко је радла?

А: Јесте.

И2: Ја сам забòдравла.

А: Јесте.

И2: Знaм да је пуно, ал нисам знaла да је то̀лко. Вòд рaчун̄н̄ х̄е̄ хеш, Мaјо, вòд. Āјде, Мaјо, сaд̄ не зна бaба н̄шпта в̄ше.

А: Добро, доста.

И2: Да с ми жiва̄ й̄ здрава и...

2.3.

<Информаторка је пристала да се сними њен говор, али не зна да је у тренутку док необавезно разговара са својом рођаком снимање већ укључено. Касније јој је то објашњено и пристала је да њен говор буде објављен. У позадини се у почетку чује и музика, а током разговора ће се чути и лица чији се говор не испитује.>

ИЗ: Хп <не чује се добро> И он̄ ð̄е да снiма̄ јā нисам мòгла да прiчам.

И₁: Па добро то је...

ИЗ: Од м̄ке, од туг̄е. Јòј̄ јā кaем...

И₁: Ја.

ИЗ: Јā реко не мòг н̄шпта да прiчам. М̄ен̄ тaко бiло тeшкo.

И₁: Кад је сам дошо, то је било што с кае.<У позадини се слабо чује глас лица чији се говор не испитује.>

ИЗ: Он̄ овај...Он̄ ð̄е даХ...

А: Хо̄еш, баба Мицо,<Информаторка усред реченице наставља и каже прiча.> прво да ти скувам кафу?

ИЗ: Н̄мòј, сiне, н̄шпта пiла сам и кaв̄е и...

А: Хо̄еш сок? Не̄еш ни сок.

ИЗ: <Смех.> [Б̄е̄ ти је м̄ж?]

А: [Па ништа онда] мало ти и бака поразговарајте.

И₁: <Одговара на питање али се не чује добро.>

ИЗ: И тaкò не мòгу да...

<У позадини се слабо чује глас испитивача који разговара са лицем чији се говор не испитује.>

И₁: Снежана је звала.

А: [Хо̄еш пите, баба Мицо?]

ИЗ: [Јā јуч̄е исп̄еко...] Јòј̄ не мòг, сiне, ни тò.

А: Па ти не̄еш да се послужиш.

ИЗ: Овај...

А: Ничим.

ИЗ: Штā ð̄едo да кaжем. Мī јуч̄е нaр̄едимо ð̄не печ̄енце и Мaтија̄ ð̄терā код ð̄вога...

И₁: Била јā напуту.

ИЗ: Јā.

И₁: Кад је се вратио отуд.
 ИЗ: И испеко и так̄о лѣпо печѣне.
 И₁: Ја на рајету кад пече он...
 ИЗ: И овај било је мање гужва него данас.Шт̄о ће бити.
 И₁: Ја
 ИЗ: на пример и сѹтра. И ўзо иовај <» Издах. >јѹтрос ђде и дѡтеро и. Ал су лѣпе нїје ма̄ло да су.
 И₁: Ја.
 ИЗ: И ми мѣтемо на ђнај шпѡрет ну⁴ по тарасу. Он ўзмѣ и овај... Ђнај вѣтар ѣарлїја. Ладї гатак̄о лѣпо.
 И₁: На рајету [све полако.]
 ИЗ:[На рајету па...]Реко шт̄а је вака̄ топлѡта напакѡ да нѣма, да бїдне овај... Да је сунч̄арца, нѣ б ваљало.
 И₁: Јој боже.
 ИЗ:А ка ће с нѡлко мѣсо пѡјести?
 И₁: У нас ће с појести.
 ИЗ: Па дѡбро, Љѣпа, ў тебе су свї млади, и ѣца и дѡбро,и ва̄з двѡје јѣде-те на врѣме и... Овај... Ми и Ра̄диша... Ако је два̄ дана бїло, у замрзївач ако мѣтеш па́че. Їзвадиш. Нѣћ д ѡкусї.
 И₁: Бож(е) опрости.
 ИЗ: Па ѣѣ ѣу га јака̄ем. Не мѡг га мѣти на дл̄ан.
 И₁: Ја.
 ИЗ: Да га држїм. Куд̄ан ѣу га?
 И₁: Ђе ћ да га сачуваш.
 ИЗ: Ја. И ја кажем овај... Ја и Матија ѣн ђна главуча од славе, од свїнче-та још у ладњаку. Нїсмо пѡјели.
 И₁: Јој, Мицо, што то не даш коме?
 ИЗ: Па јѣдӣно Нѣна Рајина ка̄д дѡђе, па да њїма да̄дѣм.
 И₁: Па подај јадна њој. Шта ће ти?
 ИЗ: Па да̄ћу јој мѡрам и ђво печѣња ђсећпа шт̄а ѣу од нѡлког мѣса.
 И₁: Х <Не чује се добро. >
 ИЗ: Кати испѣкли печѣнцу, Ђља, има̄дѹ. Ми... Шт̄а ћ на̄з двѡје.
 И₁:Кад ѣци не треба.
 ИЗ:ЈаВѣсна ће доћи и ђна са̄дѣ по Бѡжћу. Ђна ка̄е дође ђна и Ђна. Ма̄л да прѡћу па... Ђна ће пѡсле ѣћ у Беѡград има̄дѣ валда ђбавѣза и...
 А: Па да почиње испитни рок.
 ИЗ:Почиње испитни рѡк. Нѣ знам Вѣсна ђће л са њѡм ѣћи ил ће да ђста-не, он̄акѡма̄ло ва̄љдкаснїје.
 А: Па добро и тетка Весна вероватно има[распуст до двадесетог. Чини ми се да деца тек двадесетог крећу у школу.]
 ИЗ: [Има̄ распуст. Ааа. Јѣсте, јѣсте.] Јѣсте.

⁴ У значењу 'онде'.

А: Па добро.

ИЗ: Штѧ ћеш.

А: Ево сок, баба Мицо. И ако будеш хтела питу.

ИЗ: Ђј, да те не кòрпѣрам. <Смех. >

И₁: Узми јадна пите мало.

ИЗ: Јòј кѧд... Їзвѧдла рѣбѣ и мѣтула нòдена реко да овај... Јучѣ пѣкла крòмпѣр. Прѧвла, прѧвла мѧл пòпарце. Тòга нѧјвѣше јѣдем. Мѣкано. Па òндак ўзем и пòједем. А рѣбе не мòгу. Ако је лѣпо пѧче нѧко вѣлко, мѧл да òткинем òне средѣнѣ, бòјѣм се кòцкеда се не ўдѧвим. Нѣ смѣм.

И₁: Јòј и ја се сад бојим.

ИЗ: Јòј! Ка сам лѣтос нѣкако пѣле<» Издах. >дѣнстала... Али бѣло је нѣшто и кўвѧно. Бѣла је и Кѧћа тўдна. Ѓн(де)сам вѧлда пѣкла, штѧ сам рѧдла. И ја ўзмѣм òно от пѣлета, от крѣла òну лўку. Јѧ кѧко мѣтла у ўста, мѣн кòска òдѣ до рѣсце.

И₁: Јòј [...].

ИЗ: Јòј да се ўдѧвим. Ни мòг тѧм ни мòг вѧм. Нѣ знам кўдѧн ћу га. А ја òнда їзѧћем нѧпоље. Па на јѣдвѣле јѧде... Ка сам їзвѧдла ја вѧко пѧче кòскѣ.

И₁: Бож(е) опрости.

ИЗ: Преко òвдена. Да је òтишло, òтишло бми у црѣва и пробòло црѣво и гòтова. И сѧ се бòјѣм кòцкѣ[и од рѣбе.]

И₁: [Ја сам се бојала] рибе оод док сам штос каже била како треба а већ саде...

ИЗ: И од пѣлета се бòјѣм од кòцкѣ и од рѣбѣвећ нѧопако да нѣ прѣчам. Не мòгу да...

И₁: Од рибе оно ће се забодѣ.

ИЗ: А вòлила сам нѧкòбно и ка се ўкува òна глѧвуча лѣпа, и мѣкана.

И₁: Ја сам прошле године код Снеже Маћине јела кувану рибу. Главуче оне. Јао не знам ни колко сам појела. Штогод више јѣдем она све слађа.

ИЗ: Знѧш кѧк ја вѣшѣ...

И₁: А печ-нисам јела печену.

ИЗ: Ја вòлим гòтово вѣше пòснў слѧву него мрснў. Мѣни је лѣпо ѣве. Лѣпа ми сѧрма, лѣпа ми чòрба, лѣп ми пребрѧнац.

И₁: Па све лепо ал...

ИЗ: Ѓнда штагòд да а їнѧче овај... Амрснòнѣ мош ти тѧкòни да јѣдѣш. Пòјѣдеш нѣшто ал...

И₁: Знѧш како ја волим кад је врућа проица па д узем мало меса.

А: <Смех.>

ИЗ: Мѣ пре кѧд зѧкољемо печѣнцу, а вѣлку кò бѣло нѧс пўно, па вѣлка печѣнца па у пòдруму. У Х òна [Х дрвенѧ.]

И₁: [Колке су се пре] пекле.

ИЗ: Јòј мòј Мѣлан вѣсели òдѣ па насјѣчѣ, ал нѧкрѣжа нѧкò на кришке. Тако òно зѧлеђено.

И₁: Ааа.
 ИЗ: Па испечѹ прѡицу рѹћу. Слѧђе од [мѣда мѣденог.]
 И₁: [Слатко ко ко ко...]
 ИЗ: Тѡ јѣдежалѡсна му мајка кѧкѧ. Ђна мѣсо слѧтко.
 И₁: Е мој Минда весели он је...
 ИЗ: Ђн је вѡлио вѧше прѡје дѣвет пѹтѧнег сомѹна.
 И₁: Јоој!
 ИЗ: Ђн ако мѧ печѣмо прѡју, ѡн кѧе мѣн: „Донѣс тѧ мѣн пѧче прѡјѣ, јѧ ћ тѣб дѧт пѧче сомѹна.” „Кѧко ш?” <Смех. >Ал ѡн вѡлио... Ђн кѧе нѣк је ѡна и бѧјата. Мѣн дѧј прѡѣ.
 И₁: Сам прѡје.
 ИЗ: А сѡмѹн...
 И₁: Само прѡје па...
 ИЗ: Ееј... Ка се сјѣтим дѣтињства прѡклѣтог. Штѧ смо и кѧко смо пре-
 жѧвли. Кѧкосмо се мѹчили. Кѧко је мајка сѧ нама ѡстала. Сѧтни па [прѧчам...]
 И₁: [Остале су ко ко два грѡба.]
 ИЗ: [Па прѧчам] ѹвек кѧко су ѧшле у Прѧѡвор да кѹпе кѹрѹза. Па нѣ мо-
 ру ѡн понѣт пѹно. Петнѣс кѧла, двѧес.
 И₁: Ја.
 ИЗ: Ышѡ и Жѧван Рѧнковић и Вѧдосава и Јѣла и мајка мѡја и... Кѡ је јѡш
 ѧшѡ. Па ѡду у Прѧѡр да кѹпе кѹрѹза, па да скрѣну у Јѣлав дѡлна Јѡвѧа ве-
 дѣнца бѧла, па тѡ да сѧмелѹ. Да дѡнесу кѹћи и тѡ... А нѧс ѡстало шѣстѡро. А
 прѡица вѡлка. Тѧнка вѧкѧ. Исѧм по крѧшчицу.
 И₁: Ја.
 ИЗ: И сѧд дѡк ѡна нѣ дѡђе... А ѡна мѣт рѹке под пѡјас па ѧд глѧдна па по-
 нѣс ѡтуда ак мѡш. Штѧѡд.
 И₁: <» Издах.>
 ИЗ: Еј бѡже. Свѣгѧ је бѧло, ал мѹке нѧјвишѣ. Нѧјвѧше мѹке.
 И₁: Сви ѧи две моју маму и твоју саѧам, ал све у грѡбљу и саѧам.
 ИЗ: Јѧ нѡѧас сѧѧам Сѣјку Илиѧаи Лѣлу. И јѧпрѣлазим ѧѡзи: „Јѡј реко
 лѹтке мѡје, кѧке сте ми лѣпе.” А јѧ ѧи мнѡго вѡлла. Кѧз бѧле... И Сѣјка кѧже
 јѡј, мѧли бѡже, кѧд је Рѧдиша ѧшѡ у шкѡлу, па ѡндак ѡна овај... Ышѡ ѡн на
 прѧксу, а ѡна нѣ знѧм кѡме... Јѡј кѧже да вѧ знѧте кѧкуѡн имѧдѣ мајку лѣпу.
 Кѧкѹ мајку бѡжо прѡст да сам лѣпа. Ал ѡна тѧкѡмѣнѣнѣшто цѣнла и вѡлла
 ме.
 И₁: Ее боже јѧки.
 ИЗ: <» Издах.>И кѧем ти нѡѧас сѧѧаЛѣлу... Ал као ѡѣ да ми дѧдѣ нѣки
 пѧрѧ. Ко нѣшто [нѣ знам ни јѧ.]
 И₁: [Све и] саѧам по неким грѡбовма нѣшто купе јѧбуке, воѣе.
 ИЗ: Бѡже.
 И₁: Све по нѣшто узимају.
 ИЗ: Јѧ мѡг Рѧју ѧи пѹт нѧсам сѧѧала. Сѧм јѣдѧнпѹта сам.

И₁: Јој ја сам Минду...

ИЗ: Сањам њега...

И₁: Ја Минду сањала па ја не знам ни колко пута.

ИЗ: Мйнду нисам никад, а Рају сањам, он каже: „Еј мѡја Мйцо, нйко се не ѡкреће на мѡју кўћу. Сѡм ви.” А мй јѡдни шта гѡд мѡжмо да им прўжимо. Мй им дѡдѡмо. Штѡ ће.

И₁: Ја сам ка сам оно па испрва...

ИЗ: Бѡжемтопрѡст кѡко је ўмро ко да је ѡдно свѡ сѡ себом. Ни мѡру да крѡну ни мѡру да му ударе спѡменйк. А да имѡдѡмо мй макар да мѡжмо свй да им прўжимо а штѡ ћ кѡд и мй...

А: Па он је умро око Божића?

ИЗ: Трѡћа гѡдна сѡдѡ, нѡстала. Првѡз бйл на грѡбљу. Двѡ пўне и трѡћа нѡстала.

А: И још нису ударили споменик?

ИЗ: А јѡ у бѡлници у санѡтѡрији нѡ зњѡм да ми је брѡт ўмро. А пре двѡ дѡна сам ўшла тѡм. А он дѡшѡ мѡн и сѡм с ѡкреће вѡкѡ. „Мйцо, дѡће бѡг вѡлда бйћ е тѡби бѡље.” Дѡно мѡн банѡнѡ, јѡ кѡем: нѡмѡј ѡстављѡти. Не мѡгу тѡ јѡсти. Не мѡгу рўкама. Ни ме имѡдѡ кѡ нарѡнти. А он овај...Тѡ рек ўзми лѡпо па враткўћи. Тѡ банѡне. Јѡ нѡм кѡжем: „Не мѡг реко,овај... Ја тѡ јѡст.” А он пѡшѡ па пѡђе па сѡкрѡне вѡкѡ нѡ мене. А рўмен лѡп ко лўтка бѡже мте опрѡст.

И₁: Није болово.

ИЗ: Није йзболово. И ка су ѡне...Е али вйди кѡко тѡ се нѡ дѡ. Ѳне мѡн дѡђу у санѡтѡрију гѡркѡрен. Дѡлази Кѡћа. Ѳља је вѡлда јѡдѡнпѡта дѡлазила. Нѡ море.Ѳља нйје мѡгла да пѡдноси тѡкѡ бѡлницу ни болеснйцима дѡиде.А Кѡћа мѡже. Кѡћа је дѡлазила. И кѡже ѡна овај... Мѡни се тѡ нѡ дѡ да јѡпйтам штѡ рѡде ѡни. Кѡд јѡ јѡдне нѡдље... Нѡдеља бйла. Дѡђе Дѡра и дѡђе Нѡна. Дѡра сѡкријѡ... Не ѡна је овај нѡсила за Мйком, Зѡгиним. Нѡсила је црњину. Али нйје Нѡна. Нѡна је скйнла. И Нѡна ѡнај нѡзин шѡл скйне па у тѡрбу мѡтѡ га. Да се мѡни дѡ јѡдан пўт да јѡ пйтам штѡ рѡди тѡј мѡј брѡт и тѡ снѡ. Нѡ дѡ се зѡкопчѡло ми је нѡшто гўшу. И ўста ми затвѡрло.

И₁: Не да се.

ИЗ: И не мѡгу да... Нй пўт да јѡ пйта нй кѡко је. Ѳн ўмро и сѡрѡњен и свѡ,а јѡ у бѡлници. Сѡд не мѡгу да ѡдем на грѡбље. Бѡјйм се зѡкачѡти нѡђе па пѡсти па полѡмити се. Па кѡ ће да ме глѡдѡ?Кѡд нѡмѡш што кѡже нйког. Кѡ ће?Ѳн и чѡек жѡлосни, ѡно га трўѡ је сѡв. <Плач.>

И₁: Јој дошо је ко лѡлак.

ИЗ: Као лѡлак.

И₁: Јој.

ИЗ: Нй море да јѡде...

И₁: Штѡ нѡга народе носи ја не...

ИЗ: Ѳнај му бѡбрег вѡйснѡти дѡшѡ. А ѡног јѡднѡг нѡма. Јѡдан йзвѡњен, а јѡдан вѡиснй. И сѡм жѡлосна мѡлим бѡга... А бѡли сѡд и нѡгѡ рўка, кѡчи му

се. Мѣн ш чинї лѣва. И ја ўзѣла и овај тр- вакѡ ја мѣсїрам нѣму. А штѣ ѣ кѣд и ја не мѡгу. Мѣло ѡн кѣе мѣло му бѡлѣ. Кў ѣе бїт бѡлѣ жѣлосна кѣд не мѡгу... Да ја мѡгнѣгѣлѣпо да му ѡну рўку измѣсїрам, нег не мѡгу. Ка сам кѡко батѣлак. Сам мїтїра рўку. А да нѣшто мѡг да прѣдржїм. Ааа не мѡгу. И ја кѣжем нѣму: „Реко ако пѡђеш...” Ђе гѡд їде...,„Їд,Матија,нѣмѡј бїт дўго.” Не мѡгу и свїнѣ ѡне... Бѡїм да не прѡвале и крѣмаче и...<» Издах.>Їна нѣзимед и свѣ. И свѣ такѡвѡлим да дѡђе брзон кўћи. И кѣжем ја нѣму овај... Ако ѡдем кѣжетѣм ко Зѣца, лекѣра... Кѣже бѡїм да ме не... Уклўчѣе ми ѡну дијализу. А ја кѣжем:„Прво ўбїј мѣнѣ па їди. Кўдѣн ѣу ја?”

И₁:Јој нїје вам згѡдно не знам...

ИЗ: Кѣд ѡн ми,кѣд ми ѡн спрѣми рўчак, ѡн ѡлўштити крѡмпїр, ѡн сјѣчѣ ако пѣчѣм...<» Издах.>Ако мѣтѣм пнїцлѣ, ако мѣтѣм ѡно пїлета. Кѣ дѡђе Кѣта, ја мѣтѣм. Мѣло исјѣчѣм, нѣко пѣче осјѣчѣм и нѣко исјѣчени па донѣсѣм кўвам сўпу. Тї, нѣно, мѡраш да спрѣмаш ўвек рўчак. Па реко сїне, ѡно штѡ мѡгу. А ѡно вїше ѡн дѣвет пўтанег ја спрѣми. Ипрѣмичѣ. И ѡкрѣе и...

А: Па шта је рекао доктор деди Маћи?

ИЗ: Па сѣд му нїје їшѡ скѡро, ал рѣѣ му сїгурно да [да їде на дијализу.]

А: [Да мора на дијализу.]

ИЗ:А не на диализу їонако је нѣмлѣчан и нѣ може издржати нѣшто да б рѣдио код кўћѣ. „Штѣ ѣу ѡд нѣгѣ?”

И₁: Не сме он ни рати.

ИЗ:[Па ни смѣ рѣти] ни имѣдѣ кѡ.

И₁: [Испрва.] Испрва. Е каснїје не знам али...

ИЗ: Нити имѣдѣ кѡ рѣти нити...

И₁: Док нѣгов орган не не навикне на то.

ИЗ: Їн кѣже кѡ ѣе лѣжат тѣм чѣтрї сѣта.

И₁: Еј ко ѣе...

ИЗ: Да лѣжї. Еј реко жѣлосна прво ўбїј ме. Ўбїј ме и мѡлим бѡга стѣлно да ўмрѣм. <Плаче. > Штѡ ѣе мѣн вакї жївѡт?

И₁: Је л ишо скорѡра- Станиї Раиној?

ИЗ:Нѣ знам, нїје јѣдно двѣдѣна, трї. Јѣ сѣд їдем ѡно Дѣјан ѡправио сѣндук [реко]...

И₁: [Који Дѣјан?]

ИЗ: Дѣјан. И ѡфѣрбѡгаи мѣтѡга вѣмкар нѣпоље.

И₁: Комѣ?

ИЗ: Ўјни Стѣнии. Реко Дѣјанѣ,чїјѣ ти је тѡ,реко сїне, кўћа?<Смѣх. > Стѣлан кўћа реко чїјѣ је. А бѣћо Рѣде пѣчѣ рѣкију и ѡн кѣже: „Ѓўт, кѣж снѣјка, чїјѣ.” А Дѣјан кѣе: „Стѣнии Рѣиној.” Реко нїје вѣлда ўмрла нѣпако.

И₁: Бож(е) ѡпрост.

ИЗ: Мїслим јѣвли би јел звѣл би телефѡном јел чўло б се. А ѡн кѣже овај... Па реко штѡ тѡ рѣде нѣпако такѡсѣд. Мѡрѣреко дѣт бѡг да жѣна жївї кѡлко још врѣмена а кў ѣу га?Да га мѣту сѣндук да... И ѡн глѣ...Їн глѣда ў ме

и смије се. Ја сам мисла реко да није умрла реко Нада Савћа и она је бодлесна
јој кдљко. И Надѣ Лалове отац. И он је исто [бодлестан.]

И₁: [Мојој мајки] кад су оправли, сандук био је више од месец дана. На
чардаку.

ИЗ: И њој оправли прѐ?

И₁: Ајој на... И све крили од мене. Сви знали, сам ја нисам знала.

ИЗ: Наопако.

И₁: И кад је она умрла и ја кажем Јулки па кад пре... Ко је оправлио сандук
реко божо прости вако на брзину. Еј, каже, кад је сандук оправљен. Био гор
на чардаку, каже, крили од тебе.

ИЗ: Јој што је мѐн било жао. Ја сам јаукал па јаукал за њом па јаукала.

И₁: Јоој!

ИЗ: Дођемо њз луга... Шта ће тамкар јадни мўке и бѣде. С ѓним ѓвцама и
свињама гањај се по лугу.<Смех.> А вїд ѓвај што је чагар<?>. Ка ка...<Ин-
форматорка говори кроз смех, па није сигурно да ли је хтела рећи каже, кад
или нешто друго.>Їдемо мї тѣрамо мърву, ѓвце и свиње. И она сад каже: „Ја
чўвам свиње, а тї ѓвце.” Ајдѣ. Долазимо там свиње у бару.

И₁: Леже.

ИЗ: Лѣжѣ полѣгају она сјѣдї. А ја...

А: А твоје ѓвце трче.

ИЗ: А мѓје ѓвце у Ћѣке Нїколићабашчу.

И₁: Све било разграђено жалости. Јој.

ИЗ: Све ѓдграђено. И сѓм ѓду у башчу, Ћѣкинца ўвати...

И₁: Ја.

ИЗ: И позѓтвара, ѓмали нѣку зграђицу[и она њї позѓтвара.]

И₁: [Јој била је опасна] Јелка.

ИЗ: Јој и она, она је клѣла.

И₁: У Х.

ИЗ: Штѓ је она ўмела да кўнѣ. И пѓгледаш свиње се искаљале, а ѓно зала-
дило. Гвце долазе вѓм и... Врѓтимо мї њї. Пѓсў, свиње. Њѣва је крмача јѣдна
ўїѣ у ѣѣда ѓву Драгѓјлову лѣтину. Мѓра провѓлти...Гна кѓлац ѓшчупа њўшком.
И ўїѣ и бўндеву шчѣпѓ и кўруз ѓбори нѣки и мѓклѓ јѣде. Гндак ѓјд кѓ ће д
їде да врѓти ѓтуд крмачу. Како кѓјї ўїѣ јѓбка бїла нѣка Илинача вѣлкѓ...

И₁: [Јој што је била лѣпа.]

ИЗ: [А јѓбуке,] ѓвѓлике бїле, јѓбуке. И она...<Смех.>

И₁: Ја се[сетим и сад они јѓбука...]

ИЗ: [Ти ўзмѣш ѓну јѓпку јѣдну-двѣ] нѣ смѣш пўно ни да ўзмѣш. И врѓѓај
ѓну крмачу. Їди...Нѣне! Каже тї би ѣѣла да ја чўвам свиње. Чўвај тї сад, а
ја ѣу ѓвце. И она, она мѣне свѣкако гѓд она мѣне зафркне.

И₁: Јоој!

ИЗ: Гна ће ѓвце зато што ла-до, мїслим лѓдовїна пѓсў. А свиње...Ћрнебес
сѓ њїма.

И₁: Само кући беже ђаво и одно да бог да и...

ИЗ: Ее кад по и...А кад нам је Ђекинца ўватила ѓвце... И не сме́мо кући. А Ђеко нѝје ту́дена бѝо. До́лази ѓн. Нѝшто ка́сно. А ми ђе́ ђмо ѝмалонóдена у лу́гу на́ко̀нѝки је́ндѝчиѝ. Ру́па као. Ы́мала је ве́лка ба́ра де је би́ла ка́ља. И ми ѓндак нóдена Спасѝнија, Ка́та, ти и ја... Инѝ зна́м ѓне Ми́лоша Ра́нковѝа Цве́та и Ми́ла́нка,[Жи́ва́нова.]

И₁: [Сигурно су] биле и оне.Ко ће памтити све то.

ИЗ: И а́јд ми не сме́мо кући. Ак до́ш кући, би́ћемо ўмла́ћене.

И₁: Убише. Уби́ћу нас.

ИЗ: Ка́ки... Иѓндак ја́дне че́кај ми. Ка́д ѓна по́моли се че́ок ѝде Ђе́ко Ни́колѝ, а ми прѝд њега. Јо́ј а́јде нам пу́сти ѓвце, мо́лим те, не сме́мо кући, ўби́ћу нас. Ма́јке. Њу́ њена.

И₁:Јој.

ИЗ:[...] ли вас ѓнај ко́ вас ѝмаде. Ѓ́ће да се ѝгра́те са́мо. Ни́смо балауре ле́те ко лу́де. <У позадини се чу́је лице чи́ји се говор не испиту́је.>Ле́те ко лу́де. А ми ѓнда шта́ ћемо. Мо́ли ми ње́га. Па а́јдави́дим да л ће Сла́вка пу́стати. Ѓвце. А ѓно ме́сечина, ўдарио ме́сец, а не сме́мо кући. А ми ѓнда ја́дне та́м. „А́јд, мо́лим те, пу́сти нам ѓвце. Па а́јде пу́сти нам ѓвце.” Да нам пу́ста са́м да до́ђмо кући.

И₁: Еј жалости...

ИЗ: Ка́д пу́ста, ѓвце мр́тве гла́дне.

И₁: Ја.

ИЗ: За́творне од по́дне. Ем су гла́дне ем за́творене ем ми би́ле та́мка́рен ко му́ченици. Па ка до́терамо го́веда ўпо́ље. Да чу́вамо...

И₁: Јој!

ИЗ: Стр́њик.

И₁: Оно је било робље.

ИЗ: Ѓно је ро́бље би́ло му́чено. Стр́њик бѝо а ѓна стрњ– ко́си се ко́со́м ру́чно. Ѓнај стр́њик ви́сок, а су́нце огра́нло, а тра́ве не́ма... Го́веда ђе́ ка́ка ѝма́де[ѓнај га́ве́з и на́ко̀ не́ки.]

И₁: [Хп<не чу́је се добро>ка се заси́ја ко игла.]

ИЗ: А бо́се, не́ма шта́ д ѓбу́јѝш. Бо́се ко му́ке. Па ка се за́бо́де ѓнај стр́њик изме́ђу пр́стију, је́л ако те ўдари го́р у цје́вару и ако не́кудан... Кр́в то́чи. Еј ма́јко мо́ја! Му́чи се ко бе́де. Ако по́траш где́да [ку́ћи гла́днаХ<Не чу́је се добро.>...]

И₁: [Сад шта је ове] обу́ће и баца́ју.

ИЗ: Јој!

И₁: А ми пре нисмо имале шта.

А: А зар нисте имале неке опанке?

И₁: Нема[сине, ништа.]

ИЗ: [Не́ма, си́не] ка́ке ѓпа́нке.

И₁: Нема.

ИЗ: Нѐ мож да т кѹпи нѣко.

И₁: Не може. Немамо ниједна оца.

ИЗ: Нѐма.

И₁: Мајке [осталешто с каже.]

ИЗ: [Сирѡтиња ѹбѣта.]

[Остале смо...]<Не чује се да ли ово изговара информаторка или лице чији се говор не испитује.>

А: [А и ти си, баба Мицо] рано остала без оца?

ИЗ: Па нѣсам јѧ, он... Кѡлко сам ѣмала јѧ? Око двѣ гѡдне, двѣ ѣ по кѧд је ѡн заробљен вѧлда бѣо.

И₁: А јѧ се ондак родла. Кад је он заробљен . Четрес прве.

ИЗ: Јѧ.

А: [Па и твој је отац умро] за време рата?

ИЗ: [А јѧ сам...] Нѣје, нѣје.

И₁: [Њѣга су заробили Немци.]

ИЗ: [Пѡсле, пѡсле.] Њѣгѧ ѡтерали Нѣмци.

А: Немци.

ИЗ: Њѣгѧ су ње-Нѣмци ѡтерали.

И₁: Он њѣга су ѡтерали о Васкрсу, а јѧ се у јесен родла, у септембру.

ИЗ: Стѧноје Сѧвић, Дѡбривоје Филиповћ и мѡј ѡтац и... Ђѡко Таѡић, ѡн су ѡтерѧни. И ка су пѡшли... Кѧд су икаѡ ѡслободили, ал то бѣло кѡлко гѡдѣна. Па од...<Размишља.> Око трѣс и пѣт гѡдѣна вѧлда, кѧко је бѣо у Нѣмачкој.

И₁: Јѧ.

А: Заробљен?

ИЗ: Јѧ. И пѡсле кѧд је ѡн овај... Ка су ѡн пѡшли кѹћи... Каж: „Ајдѣмо, каж Кѣћо, кѹћи.” Е каже..., „Ајте, кажевић, дѧнѧс, а јѧ ћу сѹтра.” „А штѡ нѣје пѡшѡ сѧ њима? Бѡље вѧлда у друштву да ѣде нег да ѣде сѧм. Кѧко ће?” И ѡн ѡсто, а ѡни су дѡшли. И мѣ пѡглѣдај пѡсле кѧ ће ѡће л дѡћи ѡће л ѡће л ѡће л кѧд... ѡви ѣмали Таѡићи мѣин у Бѡсни. И бѣо нѣки Драго, из Бѡснѣ...

И₁: <» Издах. >

ИЗ: <» Издах.> Ожѣнио се ѡн ѣмѡ двѧ сѣна вѧлда и ћѣрку је ѣмѡ. И ѡн каже овај..., „ѡћу каже да ѣдем да вам сѧмељем овај шѣнцу”, пошто се враћа за двѧ-три дѧна. Ал бѣла пијаца у Бјѣљни. Стѡчна бѣла пијаца. А мѡј Мѣлсав... Јѧ бѣо Раѡе ѡвај Таѡић. У мѣину. „ Хајде каже, сѣне, сѧмељ ми мѡлим те ѡћу каже да ѣдем за Нѣмачку. Каж за двѧ-три дѧна па ѡћ каж да им сѧмељем да имѧдѹ жѣто сѧмљевѣно, шѣнцу.” И ѡн каже овај... „ѣмѧ каже... Па каже ѡткѧ си у Нѣмачкој?” ѡвај ѣмѧ пѣтѡ. „Па, ѣмѧм тѧмо каже жѣнѣин ми је брѧт...” „ѡдѧвно ѣмѧ каже јѣдан Југослѡвѣн, зѡвѣ се Стѧнко. А Кѣћо га звѧли.” И каже овај... „Па ѡће л каже да ѡн...” Јѧ! „Па кѧк га тѣ знѧш?” Па каже кѧко је ѣмѡ, кѧко је му је ѡстало кѡт куће три сѣна и ѡстале три ћѣрке... Чѣтри сѣна ѡстало. Јѣдан ми је брѧт ѣмро мѧли, нѣ знам Мѣлѣнко кѡлко је ѣмѡ чѣтри-пѣт гѡдѣна кѧд је ѣмро.

И₁: Ја.

ИЗ: И он каже њем овај... <> Издах. >„Трѣба, каже, да њдем и ја кѹћи, а каженѣ знам како причају каже како је тамо нѣмаштина како је сирѣтина како...” „Њје каже чика Станко каже бап је каже лѣпо у Југослѣвији.” Он рѣко. И мѣј ѣтац... Каже Раде... Ја дѣш Раде и каже: „Имадѣ он каже сѣнове... А ка се ти враћаш?” Он њему рѣко. Кад он ѡде. Па каже: „Ајд ти, да ја... Тѣ су каже мѣји рѣђаци.” Д ѣдем каже ја јед-овај да кажем тѣм једнѣм сѣну штѣ је бѣо, штѣ је ѣстѣ у кѹћи. Јѣдан у Лѣзници Рајѣ, а Мѣлан шѣгор на мѣраз .

И₁: А Мѣлиса вѣсто у кѹћи.

ИЗ: А он ѣстѣ у кѹћи. И он каже овај...<> Издах. >„Да ја каже њем кажем... Да ѡма каж сѣтра пѣјаца, па би се тѣдна мѣгли наѣи.” Мѣлсав... Ѧвај дѣје Раде ѣвдена и каже Мѣлсаву: „Рѣђак, ѣнеш д ѡдеш сѣ мном у Бѣснѣ, ѡма каже јѣдан из Бѣснѣ у Нѣмачкој каже са дѣдом Кѣћом.” Каже вѣрата у вѣрата, ѣдарају. Тѣ станѣју тако заједно. И он дѣје и, њему овај рѣкнѣ... „ Па каж ѣѣ ѣ да се наѣе-мо?” На пѣјацу стѣчном. И мѣј бѣрат спѣмѣ се ѡн... Тѣра Тѣмо. И он овај... Он ѣде тамо и ондак ѣдѣ кроз пѣјацу ѣдо, ѣдо, ѣдо... И пѣтѣ: „Пѣзнаје” — како ѣно се презѣвѣтај Драго? А сѣло Пѣчило, зѣвѣ се, у Бѣснѣ. И он дѣје и каже њему овај... Такѣ ѣно каже бѣли нѣки вѣлови пѣвѣзани. Он прѣје јѣднѣм каже: „Јѣ л каже, да л ти не пѣзнајеш Драгу...?” Забѣравла сам сѣд како се презѣво.

И₁: Ја.

ИЗ: Каже па ја сам њѣгѣв бѣрат. А каже рѣко је и Драго да ѣе бѣт на пѣја-цу. Каже сѣ ѣ он каж наѣи. И он дѣје тѣдена кѣд ѡѣ, код Мѣлсавѣ мѣг и код тѣг бѣрата њѣговог ДраХХ. Нѣ знам ѣнај как се звѣо му бѣрат. И кѣзѣ он Мѣлсаву. „Имадѣ каже из Југослѣвије, овај Станко, а Кѣћѣ га зѣвѣ.” Па каж тѣ је мѣј ѣтац. „ Ак ѣнеш, каже, да те вѣдим ја, у Нѣмачку. Ызвѣди дукѣмѣнта ако нѣс ѣсѣђѣван је л нѣшто ако мѣш.” Каже мѣгу. И мѣј бѣрат ѣдѣ и пѣвади дукѣмѣн-та. Свѣ пѣвади штѣтрѣба и за Нѣмачку. Са Драгом тѣвим. И тѣј Драго ѣзме и пѣшаѣе <> Издах. > од тѣг њѣговог шуѣака по дѣе... Овај дѣјѣ пѣшаѣе... Ыд каж, сѣне, кѣжи дѣди Станку дѣшаѣ јѣдан Југослѣвѣн ако ѣега... Да вѣм каже да л ѣе да га пѣзнѣ.”

И₁: Ја.

ИЗ: Ѧн ѣтишо... Дѣјѣ ѣшло там кад је вѣкало зѣвнуло мѣг ѣца каже ѣво ме у купѣтилу сѣ ѣу каже дѣи. „Ај каже да дѣнеш кѣд нас <> Издах. >имадѣмо нѣшто вѣжно каже да те, да те ѣбрадујѣмо.” Како рѣкли ѣнѣму нѣ знам ни ја. И ѣтац кад је се ѣкупѣ, ѣзѣшо из купѣтила. Ѧде он там, на вѣрата мѣј бѣрат ѣстане. Ја показѣвал ѣни...

И₁: Слику.

ИЗ: Слѣке нѣке... „Јѣ л ѣво јѣл ѣво?” „Њје каж тѣ мѣј ѣтац.” Мѣлсав рѣко мѣј. „Њје каж тѣ мѣј ѣтац.” А показѣли јѣдну слѣку: „А је л ѣво? ” Каже: „Јѣсте.” И мѣј ѣтац ѣлази у сѣбу. „Каже је л пѣзнајѣж га.” „Каже пѣзнајѣм га по слѣци и ѣстѣ ми је каже у сѣћѣњу. Ѧво је каже мѣј ѣтац.” И ѣи ѡѣга тѣдна загрѣи и ѣндак кѣзѣ: „Ајде, сѣне, сѣ мном.” Ѧшѣ у ѡѣгѣв стѣн. И бѣо је... Нѣ

знам кòлко је бйо данā. Нèшто око трй нèдље дā л јел мèсец. Нè знам кòлко је бйо као рāдио нèшта нè знам. И òн кāже... Кāже знāш штa хāле: „Чўо сам да мòж да дòђеш. Ка су дòшли и òвизи. Дòшли су кāже òни и Дòбровоје и Стāноје Сāвић и чића Ђòко.” Нè. Јèл је òн прè нèгā дòшò? „Углāвнòм кāже да мòж да дòђеш.” Кāже сйне... „Ка с тй мòј сйн...” Ја рèко òн пред код òви код Дрāге. „Ѐд ми кāжи кòјè су нāше нйве. Кāко се кòјa нйва зòвè. Икòсу нāши мeђāши.” Òн нèм ўзме и свè йспрйча. Йспрйча му свè. „Тāј и тāј мeђāш, тā итā нйва тākò се зòвè, тòлко нас је òстало хèцè, тòлко је тò,тòлко је свè од кòлко гòдйна кòје òстало.” Кāже: „Дòћу, сйне, у Југòслāвију кўнèм ти се мòјом мртвòм мāјком Дрāгином. Дòћу кāже да вйдим свè вāс. И да вйдим мòју домāщицу.” И òн дòђе и... „Кўнèм ти се кaж да ћу дòћи.”<» Издах. >Кāд је после òпет прòшло јèдно трй мèсцa... Дòлази тāј Дрāго Босāнац и дòлази мòј òтац са нйм. Дòлазе у Бòсну у сèло тò Пучиле. Òни су спрèмили рúчак. Ко тог Дрāгè. Прāсе испечèно, мјeшнè, рúчкови спрèмнути, а āвлијa пўна нāрода као дýлак. А мй òдавде са кòлма. Јā йзишò је,òтишо је Мйлисав у Бòсну јел òн знāдè сāд хèје и кўћа тòг Дрāгè. И òн овај... Йшò је и Лèко пòкòјни,с кòлма и Дрāјо Тадйћ и јā иМйлан и Рāјо и Зòрка.<» Издах. >И пòћемо мй. А Мйлсав је йзашò прèд нас да мй не прòмaшимò у Бјèльну нег да трèа да се скрèне. И кāд мйовај скрèнули... Ја. Мйлисав трчй мòј преко нйвè. „Јòј кāже èно Мйлсавa,” Дрāјо ўчини. „Ёно гa кāже йде мйкāже бйл прòмaшли пўт.”И òн дòђе и ўзме овај... Йзашò прèд нāс. И мй у āвлију. А òно кāжем ти свè по стре когòд вòјска пòстajал òнај нāрод и òтац.Х стòјйса тйм Дрāгом. „Хāјде кāже чика Стāнко пòзнāјкāже кòјè кāко ти је кòјèти је дјèте твòје.” <Плаче. > Кāко се кòјè зòвè. А òн кāже: „Рèкò ми је мòј сйн Мйлсав да ми је Мйлорaд мāло је кāже нāкò пòжòљав. <?>Да је мāл сићāнии. А да ми је Рāјо кāже мòј ко дèлијa. Кāже Зāгa ми је нāјстāријa хèрка ўмрлa. Тò сам чўо. А Зòрa је кaж и òна мал онāкoсићāнијa. А мòјa кāже Мйцa,òна је кāже мèзим-цa мòјa. Òна је као крўпнијa је мāл од Зòрè кāже. И кāже òво су кāже мòјa хèцa.” Кāко је кò йшò, мй и мй пореднй. Јòј бòже мйли. Òн нāс òнда тām у сòбу. Пўстали рāдио тāmò и òне плòче и òно кòјèшта ипјèвaју и снймали тāmкарнa òнај грāмофòн и... А мй да рúчaмò. Сјèò је òтац између мènè и Зòрке. И òн овај...Нè мoжмò дèдемò ни јèдно о сýзa. Плāче òн, плāчемо мй, плāчè...И òндак āјде да јèдèмò мāло. Òн сāд òкрèне се Зòрки па пòљуби нў па с òкрèне па пòљуби мènè. И òндак āјде тýдeнa тò свè òбaвио се тaј рúчак. Йдèмòвāм кўћи. Ка смо дòшли на Влāћa брòдо, āјд да скрèнемо прво Рāјиној кўћи. И òндак... А скрèнли код Рāјè... Кāд овај...Ѐјдеи òн сàдè кўћи. Ка смо кўћи пòшли...Трчè лўди, пòкòјни ўјак Мйћa,òвај Рāнковић па Чèдо Матйћ па нè знāм... Јòј! „Стāните ўставите кòлa да вйдимò Кèћу. Ўставите кòлa да вйдимò Кèћу.” Òн кāжу овај... „Ѐјдòђите.” Йдемò кaж сāд кўћи.<» Издах. >Код нйварè òн пўстали òне свирèне. Кāдми дòшли код мòјè мāјке... Пўна āвлијa нāрода. Пўна пўнцйтa. И мòјa мāјкa стòй и стрйнa. Њèнa мāјкa. Ѐј кāже овај, је л пòзнāјеш кāже кòјè је твòјa домāщицa. Кāже òво је мòјa снāјкa

Станџла, ђтац рѣко. А каже, мџу каже Радџку не пџзнајем. А мџа мајка ко ајдџк. <Смех. >Јој бџже мџопрџст. А џна дџгла рџку дџснџ и стџгла пџсницу и кџже: „Јџ сам тџџа домаћница. Јџ сам ти сџчувала кџћу, а пџсебно сам ти ћџцу одгџила и сџчувала.” Пџслен је дџлазило нџрода, џдакле нџје свџта дџшло. Тџ је се мџнало као гџд нџка делегџција. Бџже мџе опрџсти. Из Брџдића, из Брџца, из сџла џвд џви џколни. То је стал-нџрод...Јџ!А џставли сука су кџла џшли на Рџнковћа нџварџ да џзаће тџтка Стџнка, да вџди џца. А џн џзиша [џјд каже да џзићем.]

И₁: [То је брат и сестра.]

ИЗ: Ја брџт и сџстра. И џна џзишла, а џна кџже: „Јџси ли дџшџ, мџли брџте мџј?” Вџм дџшли тџтка Лџепосава, опет дрџга тџтка. И кџд нџрод... Кџжем ти тџ је навџлио дџлазити па дџлазити па дџлазити. <» Издах.>И мџл бијџде ал нџје мџго да нџвикнени на тџ климу ни на тџ хрџну ни... Бџло је вџћ другџчи-је пџно џвдена свџ.

И₁: Ја.

ИЗ: И Хбџли нџје тџ бџло да џн јџде шта џн џће и да... Али и џстариџ је. џн да је бџо пџсмен... Нџго бџл џви тџчаји. Ёдемо кажутџчај у шкџлу. Да је тџ бџло пџсмени лџди. И џн да је бџо пџсмен. џн би вџдио прџво јџдно дџјете, па пџсле јџдан дрџгог вџкли. Па џтишли би тџм па и мџ б џмал пџче лџба у рџкама. Нџкџ мџке и бџде. Свџ се прежџвило.

И₁: Шта ћџш шта је све црни иксан преживџо и...

ИЗ: А да ми сџд макар нџје вџкџ. Па и ако ћу д џмрџм [и нџка џмрем.]

И₁: [Е то је то.]

ИЗ: И мџлим бџга да џмрџм.

И₁: То је то.

ИЗ: Ка сам џндак пџла у кџму, да сам џмрла. Из чџста мџра дџшла Мџлен-на. Зџвнули мџ џџ. То бџло вџлда увеч Вџденија. Кџк би.

И₁: Есеј.

ИЗ: Јџи Мџтија и џна ајд да пџпијемо кџфу. И овај...<» Издах. >џна џде... Пџпиле кџфу и џна џде кџћи. А мџн се сџм свџче нџко нџшто ко мрџжа, пре-ко џчију и јџ сџм клџни. „Јој реко Мџтија, мџн нџје дџбро.” „Ајдкаже лџзи.” Јџ лџго. Гџтово. Изгџб се и џн вџкну Мџлену. Нџма јџ вџћ пџла и нџ знам нџшта. И рџку не џсећам. Јџ кџм реко: „Бџ ми је рџка.” џна кџе: „Ето је кџже, Мџцка, натџби.” „Па штџ је... Ево Мџцка, нџс па...” Мџзи џна вџко мџнџ па по глџви па по џбразма па... Не дџлазим јџ сџби. Да ме нџје вџкџонеспџсобило, па нџка џмрџм.

И₁: Е то је, Миџо.

ИЗ: Нџка џмрџм.

И₁: Ја знам да се мора умрџти.

ИЗ: Нџка џмрем.

И₁: Што да се сите намучџмо мука и опет ћемо умрџти. Нако бар...

ИЗ: Нџти мџгу вџше чијџј кџћи џтићи. [Ни брџту шџто кџе ни сџстри ни...]

И₁: [Па ове вичу о Никољдану] д идем код Снежане и код Спомен... Што
ћу ја там, Мицо?

ИЗ: Штѧ ћу да йдѧм кѧд јѧ не мѧг да јѧдѧм?

И₁: [Не могу да јѧдем] треба биркати она кошчице.

ИЗ: [Јѧ код мѧје кѧћемѧгу.] Јѧ код мѧје кѧће мѧгу јѧст овѧкѧ полѧко и мѧл
лѧвом рѧкѧм.

И₁: Ја.

ИЗ: Мѧл ўземем ѧвом. Ал ка тѧ нѧс влѧсна рѧкѧм.

И₁: Нема.

ИЗ: Нѧ мож да јѧдѧш. И ѧнда д йдем јѧ нѧће да се брѧкам. Не б мѧгла ни
йћ мор кѧкѧ.

И₁: А поготову код Снежане оне омладине. Маркове и Ниѧине. Јоој.

ИЗ: Мѧн кѧже ѧне мѧје Зѧрке ўнук: „Дѧћи, нѧно Мицо јѧдна, нѧк те чѧча
Рѧдиша довѧзѧ нѧшој кѧћ. Па дѧћ мѧло. Па ѧпет овај ако нѧће ѧн, дѧћпѧ те с
кѧлма дѧћу јѧ да те врѧтим. ѧтић јѧда те одвѧзѧм кѧћи.” „Не мѧгу, сѧне, нѧку-
дѧн.” А жѧљна сам да ѧдѧм. А прво би ѧшла на грѧбље. <Плаче. > Што рѧкла
нѧкѧштѧга итѧмо ймѧм. Зѧнула б да јѧучем свѧки дѧн. Свѧ млѧдо, пѧмрло.
Што кѧе и мѧја Зѧга у трѧес ѧсам гѧдѧна ўмрла. Па ѧндак...

И₂: У вид моје снајке ја чудим чије је ово тт штап.

ИЗ: Мѧј чѧј је штѧп.

И₂: А ће је оваки што ниси уз...?

ИЗ: Нѧмам јѧ тѧкѧ. Јѧ сам тѧј дѧбѧла.

И₁: А је л не мож да ти узме није он скупо болан?

<Сви говоре у глас и информаторка и испитивач и лица чији се говор не
испитује.>

ИЗ: Нѧ бјѧ тѧј ни мѧгла. Кѧкѧ нѧ б смѧла. Нѧ б јѧ са тѧм ни смѧла. [Је л
ѧно трѧје ѧно мѧни држѧ тѧко тѧј.]

И₂: [Хп <не чује се добро>] ѧози и вратли неки дан прво овај каже овај
ова не можд иде са ѧпет са ѧим. Љубѧца каже па ако неће да служи донес па
да оставим.

ИЗ: Мѧгу јѧ с ѧним мѧни је там ѧнај бѧљѧ.

И₁: У болници онај што знаш нас води што масира.

ИЗ: Ја-ја.

И₁: И он мен дао трѧожац тѧј.

ИЗ: А не мѧгу.

И₁: И ја пошла...

ИЗ: Нѧ б јѧ тѧ ни ни смѧла кѧкѧ.

И₁: Ја ѧем кажем јѧј реко знаш шта дјете. Оћете л ви мен дат онај мој
штап.

ИЗ: [Тѧвај?]

И₁: [Ја сам] научила на ѧега на овај.

ИЗ: Је л то тѧј? Јѧ не мѧгу. Хп <не чује се добро>

И₁: А ја реко на овај не могу. Каже нема проблема каже ајде ево даћемо ти. Доне... Оде он и донесе из моје собе овај штацион... Ја узмем њега и цело време ш њим ишла.

ИЗ: Еј бдје.

И₁: А оне нисаммогла.

ИЗ: Ка сам била у санаторији, тамо је било ружај.<?> Тама нисам могла... На кревету вако лежим. А Радомировца подкојна лежала и тек она два дана дошла кућ, а ја на њен кревет. И она везали јој, паће о завоја. Вако на онај задрни део од кревета... Ко они кревети су гвоздени.

И₁: Јој!

ИЗ: И ондак ја уватим за онај за онај завој и окрмотам око две руке и малко се овако нагнем. Не мог да сједнем. Не могу да једем. Ране ме они. Ране ме лежећи. И ја устанем малко вако навалим се на страну. Менеу шипке ме метул онај... Јел да да спаднем.

И₁: Ја оне шипке мећу.

ИЗ: Ја. И кад овај, малко тако насклоним главу.

И₁: Ја прво вече кад сам дошла. Јој једна је што је била шаливација. И сад легла на онај кревет. Високи кревети.

ИЗ: Јој високи.

И₁: А све јадно и чемерно. И сад да л сам ја то нешто уснула шта је са мном било ја сам скочила. И как сам ја да устанем да станем нема није дна.

ИЗ: Јој!

И₁: Ја сам нако повукла јорган. И умотала ноге и ондак на дољ на под. Пуко ја ко...

ИЗ: А у дископацији касам била... То је био рај устанак. Ту су те гледали. Оно особље те гледа. Вада јадни и онсе боре да добију паће леба и посо.

И₁: Гледал су ивамо. Душе ја док сам била гледал су.

ИЗ: Па зависи, Лепа, како у којој соби. У некој су соби тежи болесници. У некој су...

И₁: Ја сам одма у шок соби. Ту сам преноћила. Ал мој Жићо се познаје там с оним апашима.

ИЗ: Па!

И₁: И они њему кажузнаш шта, Жиле... Ја све чујем, ал већ сам изгубљена не мог да стајем на ноге. Каже нека је сам за вечерас, а сутре ја ћу њу пред зору пребацити у собу да не остаје ов.

ИЗ: Ја.

И₁: И тако и би.

ИЗ: Каки.

И₁: Они дечаци...

И₂: Ево макар да ти одрешим две јабуке. Узми остави.

ИЗ: Еј бевере. Фала.< Смех. >

И₂: Мет у цеп.

ИЗ: И овај и кажем ти так̄о...

И₁: Служила су ђеца нема шта да кажем. Што с каже...

ИЗ: Јѐсу, али и днај шт̄о је дйректор ба̄ње.

И₁: Ко вештац.

ИЗ: Нѐ пйта к̄д̄ј̄е је д̄оба.

И₁: Ко вештац.

ИЗ: Ба̄не д̄бй̄ђесве и д̄ђе свѐ да је на св̄ом мѐсту и оно. Оно, д̄но кажем
устанак је бйо нѐ море б̄д̄љи бйт.

И₁: Јест, јест.

ИЗ: Ал д̄а л б̄гдо нйсам йшла па и а̄ко је устанак.

И₁: Еej!

ИЗ: Д̄ал нйсам ушла да нйсам об̄д̄лла вак̄о па да д̄дем т̄ам. Шт̄о ђу т̄ам? Она
једна лѐкарка ка̄же: „Б̄д̄же, ка̄же, вакй̄ нам пацијѐнт нйје д̄д̄ш̄о, у ба̄њу.” Ка
сам била у сан̄а̄т̄орйи. „Да се т̄а жѐна нѐ бора, да нѐмисли о сѐби, да не мйсли
о жив̄оту.” Реко: „Шт̄о ђе ми живот. Шт̄а ђе ми?” А д̄на ка̄же: „Сва̄ко се б̄дра
да оздрави.” <Плаче.> А д̄на ка̄же нѐђе да се б̄дра. Нйје нѐђу, не м̄огу. Једна
ӯзѐла па, ӯзела да ме н̄ар̄ани. И д̄на т̄р̄п̄а. Ј̄а нѐмам з̄уб̄а, не м̄ог да ѐдем б̄рзон.
А ј̄а йонако сам ј̄ѐла пола̄ко и к̄а сам ймала з̄убе. И д̄на ка̄же мѐн... Ӯзела
мѐнѐ и р̄ани. Ј̄а пр̄огута једно дв̄а п̄ута вак̄од̄ву к̄ашку т̄рипа к̄ад... Ј̄а да се
уд̄авим за ма̄ло. А ј̄а вак̄ор̄ук̄ом, да с одмакне д̄д мене.

И₁: Ја ја.

ИЗ: Јел не м̄огу да пр̄огутам. И д̄на одуста. Ј̄а м̄ртва гл̄адна око једно дѐве
с̄атй.

И₁: Нйје те више ранла?

ИЗ: И ондак д̄на сѐстра шт̄о је д̄д̄шла др̄уга да деж̄ур̄а. Ј̄а ка̄ем: „Г̄оцо сйне,
д̄ђеш ми д̄ати реко м̄д̄лим те.” Реко им̄адѐ ӯнуке ми реко овај д̄д̄лазле, па
реко д̄д̄нѐле им̄адѐ у фл̄а̄шци ма̄лој ј̄огурт. Ј̄а ка̄жем н̄бзи йм̄ам реко т̄удна
ј̄огурт, па д̄ђеш ми реко овај, д̄ђеш реко да ми д̄ад̄ѐш да п̄д̄једем реко м̄ртва
сам гл̄адна. А д̄на ка̄же: „Ј̄ој тетка Мйцо, йдем да ти понѐсѐм п̄д̄ла м̄ојѐ вѐче-
ре.” Им̄адѐ маргарйна и нѐ знам ј̄д̄ш је нѐшто рѐкла да йм̄а. „Па д̄д̄нѐђу п̄д̄ла
тѐби а п̄д̄ла ђу ј̄а п̄д̄јести.” „Не м̄огу, сйне, с̄амо ми, ак̄ д̄ш, д̄во отв̄ори.” А д̄на
мѐн лѐпо д̄твори д̄нај м̄ој ј̄огурт. И мѐнѐ лѐпо п̄д̄иже уз к̄рѐвет. И д̄но мѐн
д̄аде, ј̄а̄п̄д̄пи. Ондак д̄пет ме сп̄ӯста д̄не ј̄астуке ӯсправи. И ј̄а лѐго. И заспа. А
бйло д̄д̄шло да к̄акй̄. Тѐшки д̄ани.

И₁: Ј̄ој ал ондак ка сам ја била, Мйцо, што је било они буба швабуља.
Волке све неке.

ИЗ: Па бйло је и б̄уба. Бйло је и пр̄љаво на̄к̄о нйсу т̄о у сан̄а̄т̄орйи г̄ор.

И₁: Ј̄ооој па кад ја погледам жена лежи, сниж моји ногу. И ја гледам оне
одуд иду и црне се сам и сам по н̄ој вако иду. Ето и реко мени вамкар. Ја се
бојим. А ја ондак почнем да се гицам и вако почнем ногама. Оне се поплаше
и одоше. Па сам све повезана била па узмем па пешкир метем на уста. Рек
уйѐ ми у уста жалосна т сами чемерна.

ИЗ: Нисам се бдјала да ћу попёт се гѳр и да ћу... Нѳка дѳђу па штѳа ћу.

И₁: Не до [бог.]

ИЗ: [И ако ме]па и ако ѱѳѳе[прѳ б ѱмрла.]

И₁: [А једна сестра] она јеизгледам...

ИЗ: Па ја.

И₁: О Шапца.

ИЗ: ѱмрла б прѳје.

И₁: Она је о Шапца изгледа. Из Шапца отуд. Лепушкаста нако танкови-
јаста, овај... Јој каже, Лепа, стала сам овд и гледам у те како ти лепо спаваш.
А што с метла каже пешкир задавѳеш се. Реко вако јаикод куѳе, спавам.

ИЗ: Ја.

И₁: Овај. Па је л не боји...? Јок реко не бојим се. Метем рек на уста и ја
тако рек спавам. Не смем да кам да се бојим они буба швабуља.

ИЗ: Па кѳки ѳно ѳно...

И₁: Јој!

ИЗ: Тѳмо је кѳжем тѳмо је бѳло дрѳго ѳсѳбље ѳв у ѳвој дископѳтии.

И₁: Јесте у дископѳтии после кад је ме Жиѳо водио на контролу па у дис-
копѳтију. Јој [како је тамо.]

ИЗ: [Јѳ ѱстанѳм јѳдна мѳлко кроз ѳнај кѳдник]и сѳбе. Вѳкѳ сѳба тѳ је ѳдма
и вѳ пѳи овај... Имѳдѳ гѳркан вѳлда је пѳмеѳане кѳмере. Штѳа је нѳ знам ни јѳ.
Да снѳма ако нѳко нѳшто ѱзме. Али нѳсам нѳкад нѳ до бѳг.

И₁: Не до бог.

ИЗ: Нѳ до бѳг да би ѱзела штѳа. И телефѳни су бѳли. На то и нѳ знам нѳшта
у телефѳне.

И₁: Не до бог да да...

ИЗ: Нисам пѳстала ни телѳвѳзор. Мѳј брѳт ѳндак што кѳже мѳрѳав. И нѳ
знам да пѳстам на ѳнај дѳљѳнски на којѳшѳанѳс је трѳ бѳло. И јѳовај...<» Из-
дах. >ѳћу јѳ да ѱстанем мѳлко, да ѳѳѳѳем реко и јѳ на вѳрата сѳмо. А мѳни кѳже
јѳдан: „Дѳ си пѳшла, кѳже?“ Па реко ѳћ реко сѳм мѳлко реко да ѳѳѳѳем ѳвдена.
„Нѳмѳј, кѳже, знаш да нѳ смѳш сѳма.”

И₁: Ја.

ИЗ: И вѳде те... Прѳво су ме вѳзли у колиѳима, па ѳндак пѳсле те вѳде па...
Еј мѳјко мѳја. Е мѳјко, стѳ сам је пѳта помѳнла бѳжемѳи... Нѳка ми бѳг ѳпро-
сти и мѳјка бѳѳија.[Штѳ си ме мѳјко рѳдила?]

И₁: [Прекѳиноћ ме заболла глава] Миѳо, ударло у слепоѳчиѳу [одавде
довде.]

ИЗ: [Тѳшко ми бѳло мнѳго.]

И₁: Кроз ову кошчуру знаш. И само туче у слепоѳчиѳу. Јој! Па не знам
ни колко сам је пута поменла.

ИЗ: Ее! Нѳмѳј каже мѳјку прѳклињѳт. Не прѳклињѳм је нек кѳжем сѳм
штѳѳе ме рѳдила. Штѳа ћу?

И₁: <» Издах.>

ИЗ: <» Издах.> Кад не могу да... Кад нисам како трѐба нѐ треба да живѐм. Ја кажем, мѐли бѐже, штѐ б нашла реко да се љбијем. Мѐслићу ти си лѐда. Нисам лѐда.

И₁: <Штуца.>

ИЗ: Паметна сам, нисам се изгубла нѐ дѐ бѐг. Да каем да нѐшто, нѐ знам. У свѐсном сам стању.

И₁: А Жи- Јац-Мајо, он што насје звала оvd кући на њен телефон. Она што је лежала са мном. То је Душанкина стрина. Душанке ове Цигине. То ти је, Мицо, аброноша не мож гора бити. Шта год се деси у ку оvd у тој соби.

ИЗ: Ја.

И₁: Ми сви ћутимо и сам вичемо немојте да дочује Стојнићка је опасна. Немој да дочује Стојнићка.

ИЗ: Е Стојнићкаје и казла мѐн. Нисам каже ваког пацијѐнта вѐдла да каже ђѐ да љмрѐ. [Хп не чује се добро]

И₁: [И ми све ћутимо] ал оно оѐ да проговори ка сам ја пала увече.

ИЗ: Ја.

И₁: Немојте, каже, она ѐ љу одма тамо ѐ су луди.

ИЗ: Ја.

И₁: И што ѐ жена паметна каж да иде тамо и да добије још већу страх. Нек она је се та то нешто тренла ил сањала па пошла

ИЗ: Ја.

И₁: да устане и пала. Високи кревети. На шес је било у соби. Све ћутимо се метле ус ћуте Умало тепуѐ. У [...]неѐ ваљд рећи.

ИЗ: Па јѐдна...

И₁: А она каже љој: „Чујеш ти, жено, за све што причаш, није добро. Ал немој да ову жену стрпају у лудницу каже добѐ жена слом живаца. Кад би је одвели тамкар.”

ИЗ: Јѐдна штѐ је бѐла сѐ нама из из Брѐсине Бор... Тѐм према Зворнику. Нѐма ѐѐѐ она и чѐѐк. Али нисам вѐдила чѐда, на бел- на бѐлом свѐтуда жѐна кѐја нѐма ѐѐѐ да бѐде нѐлко љѐбазна, да бѐде нако добра, да бѐде... Па дѐла би ти крѐви испод гѐше ако трѐба. Ал јѐдна бѐла слѐмла кѐк. Па је ѐна и апѐрсана валда и провѐдала је пѐсле са штѐакама и са штѐпом и...Њѐј мѐж имаде шѐѐер. Ымала. Муче...<Претпоставља се да је информаторка хтела рећи мученик.> Донѐсѐјабука и донѐсѐ вако штѐ ѐна смѐдѐ нѐ смѐ

И₁: Ја.

ИЗ: нѐшта слѐтко. Она ѐљѐшти помѐранѐцу. И ако је мѐло пѐчала да трѐли, ѐна ѐно ѐткине мѐло –и јѐш јѐдна из Ваљева бѐла. И ѐна ѐсто овакоѐву рѐку бѐла оно... Отказала јѐј рѐка. И ѐна каже: „Мѐро, ѐо тѐби пѐла помѐранѐце, а ѐво тѐб, Мѐлојка, пѐла.” Реко нѐћу, Љѐбо, јѐди реко ти, ти нѐ смѐш да јѐдеш. Мѐн ѐ сѐд донѐсѐ. А ти нѐ смѐш тѐреко нѐшта да пѐјѐдеш. Нѐка, нѐка, каже, ѐма дѐно Мѐлѐтин и јѐбука дѐно и ѐви... Мѐлѐтин јѐј се чѐвек зѐвѐ. Дѐно и јѐбука дѐно и ѐпомѐранѐци. Сѐм јѐди. Она ми ѐљѐшти. Кад дѐнесу нам дѐручак.

Па нам донесу по јаје бѣрено. И донесу дѣлку овај маргарина, јел донесу мало цѣма на̀ко̀ јел...

И₁: Ја.

ИЗ: Зависи кѣко кѣје јутро. Нѣкадѣн овај укуване двѣ вишле и јаје. Ја не мѣг да ђлѣштим јаје, не мѣг. Она мѣн ђлѣшти јаје па ђндак исѣче у тањир. И мѣнинѣки стѣчић вѣм мѣтули поред мѣг крѣвета, до прѣзора. Ја сам са тѣг јѣла. Нисам мѣгла вѣко за вѣлки ѣстал је л ђћ да прѣспем мрве. Не мѣгу нисам навикла да бѣдне ђно изѣ мене траљаво ни прљаво него... Имала мѣј пешкѣрић па прѣстерѣм га да не иду мрве, да не пада, да се не трѣни. Па ђндак кѣд јѣдем, јѣдне мѣје мрве вѣко полако у ђнај тањир смѣнем.

И₁: Мајо, наспи јој мал пенце.

ИЗ: Нѣћу, Лјѣпа. ђћ д ѣдем сѣд и кѣћи. Не мѣгу.

И₁: Шта вали.

ИЗ: Не мѣгу. Не мѣг, Лѣпа.

А: Хоѣш, баба Мицо?

ИЗ: Нѣћ, сѣне, фѣла.

А: Узми мало пите.

ИЗ: ђј пѣјешћу јѣдан пѣчић пѣте.

И₁: Узми пите и узми товај сок не пијеш никако.

ИЗ: Ёв овѣко̀ јѣдан пѣчић.

А: Хоѣш тацну?

ИЗ: Хп Пѣсле тѣ да пѣрѣш. Ёво пѣпићу ђво сѣка и ђво пѣјешћу и не тре-ба м нѣшта, сѣне, више. Фѣла.

А: Добро.

И₁: А јел ово овај упаљено? Кад тако сија.

А: Сија тако.

И₁: Сјаји.

А: Сјаји.

ИЗ: <смех>

И₁: Јој све нас исправља [...]. Јој боже јаки.

ИЗ: Ёковчо ѣ мене Мѣтија телѣфѣн имѣдѣ Кѣћа му дѣла кѣд је ѣн бѣо у бѣлници апѣрисѣн.

А: Мѣбилни?

ИЗ: Мѣбилни. Она нѣм дѣла, а ѣн не зна такѣ ѣ ѣга. И ѣн кѣже овај... Реко: „Штѣ му тѣ дѣјеш, Кѣћа?“ А ѣна кѣже овај... „Нѣка нѣно да се јѣви ѣѣд кѣд га јѣ бѣдем звѣла.“ И ѣн сѣдѣ нѣгѣ ѣковчѣѣдена. Знѣдѣсѣд навико.

И₁: Ја.

ИЗ: И ѣна зѣвѣ мѣја. А јѣ ѣзѣла па се јѣви на мѣбилни ѣно с ѣшчупа телѣфѣн, овај гѣјтан. ђн бѣо нѣгѣ ѣковчо. А ѣна се смѣје. „Јој ѣво и мѣја нѣна знѣдѣ на мѣбилни телѣфѣн да се јѣви.“ Рѣко знѣм, сѣне, да се јѣвим и да причѣм кѣд га нѣко кѣд пѣзове.

И₁: Ја.

ИЗ: Научио ме тó Матија. Ал јá не б мòгла да пòзовем нйког и не зòвем нйког ни на òнај ни на òвај. Ни на фйксни ни на...

И₁: [...] Ствар је.

ИЗ: И овај јá кáжем Матии: „Òд рек”–а òн бáну. Òд реко сàти угáс. Нè знам рек...” Знáдeм д ùгáсим реко бòјала сам се, нíсам мòгла гáјтан да ишчу-пам са òнога, кáбла òног дрўгог[...] га.

А: А и довољно је баба Мицо кад те неко зове да тај неко прекине и ти не мораш ништа више да притискаш.

ИЗ: Да га претíскам.

А: Не мораш ништа. Ако тебе неко зове, ти се само јавиш и после ће он прекинути и ти ништа више не дираш.

ИЗ: Знáш кáко òн,òн и кáд је ўковчан телeфòн, Матија... Као нàпунио је се.

А: Да.

ИЗ: И òн нeгá извади, с òним гáјтаном ишчупа гáјтан и скйне телeфòн и òндак òн нeштo притíска нáко. А зáшто тó дíра, нè знам.

А: Можда деда Маћо шаље поруке.

ИЗ: Јá нè знам штá òн тó рáди.

А: <Смex. >

ИЗ: Јá кáем: „Нè дíрај тó вáлда ће се реко сáм угáсти.” „Ѓј штá тй знáш?”

Па òткуда јá реко и нè знáм и нè дíрам и...

И₁: Ја нeга не не знам и нећ ни да дирам.

ИЗ: Ја.

И₁: Јој Жићин штa путa звони па звони и Мајин. Звон колко оћеш, ја се јавт нећу.

ИЗ: Јá на òнај научила ме Òља. Јá вйчем научила Òља ми кúпила. <Једе. > Не мòг да ўстанeм. Док јá ўстанем òдем у кòдник док се јáвим на òвај. Имаде òнај бeжични. И јá сà нйм ўзем лeпо јáвим се, ал не мòгу са рúкòм нйкога јá да позòвeм. Мeн свe<Пије сок. > Матија позòвe. Ѓјд јòш јeдно. Имáл кòјe мáло?

А: Је ли лепа пита, баба Мицо?

ИЗ: Јeсте, сйне. Млòго лeпа. И мeкана и лeпа. Ёво јòш јeдан пàчйћ ћу ўзeти а срамòта је.

А: Није срамота.

ИЗ: Да ўзимам.

А: Само се послужи, баба Мицо. Па ниси одавно ни долазила?

ИЗ: Па нíсам, сйне, нíсам мòгла. Не мòгу, нeкaд ми се òдузму нòге. Не мòгу нйкудан да òдем. И оñдак мáл изићeм нúдна нàпраг òдeм мáл стáзòм до кáпије и вратим се и... Зóра ми и òна: „Дóћ мáл.” Реко не мòг, Зóро, сáд јáре-ко дóћи. Јáко òву зимйну клáли. Петлáнције и око нe. Ка ти нeма нйко нйшта да ти пòмogne. Мйка и Гòран рeдли и Матија и Рáдиша нú бйли. И кáже òн ... Òним кáд је... Нíс ћeл да јeду док нйје прeгледано мeсо. Матија òде и прeгледa мeсо. Òн пòсле пeкли на òноме под вурáнијом. Вáм бйла ћeла да ўрежем кúпуса, Матија да ми усeчeдa им испржим па реко мeсо. Нeмòј, кáже, сáм

мѣса ѡспржи. Ђон на̀сјекли ва̀ка̀ па̀чад ѡне кртѡнѣ. Ја̀ ра̀ста̀њим лѣпо па ѡспр-
жѡм. И ѡнда су тѡ јѣли.

И₁: Добро је нис углавном бил гладни.

ИЗ: Нѡсу бил гла̀дни. Пѡпили ка̀фу. Пѡпил су и пѡ два пѡва и... Реко нѣка,
нѣк ѡзмѡ. Па мѡке да се ѡсѡши. Да̀јсѡши са̀дѣ.

И₁: Ја.

ИЗ: Лѡжи ва̀тру. Ђона̀јчѡек жалѡсни штѧ је дрѡва пѡмеѡ да се ѡсѡши. Има̀м
сѡгѧ штѡ ѡна пѣѡва. Сѡгѧ има̀м. Лѣпа Лу̀кић ѡна.

И₁: Е моја Мицо.

ИЗ: Сѡгѧ има̀ са̀мо срѣѣ нѣма.

И₁: Да ти је макар овај чоек...

ИЗ: Да је ѡн здрав.

И₁: Способан.

ИЗ: Да ми је да ми је Вѣсна близу. А нег са̀дѣ и вѣзе ѡве ѡви аутѡбуси што
ѡдѡ, и Зворни́ка штѡ ѡду за Ниш. У Ђѡприи та̀мкар ѡгѧшена ста̀нца. Нѣћу да
пла̀ћају. Нѣ мору ва̀лда. Нѣ мору ѡѡди, штѧ ја̀ зна̀м штѧ. Ђоне ѡслуге и ко̀јешта.

И₁: Ја.

ИЗ: И нѣ скрѣћу на ста̀нцу.

И₁: Јој!

ИЗ: Нишлије и Звѡрни́к штѡ ѡде. Него ѡду ва̀м, скрѣну дрѡгим пѡтем. Ти
ако си пѡшла стѡѡри ку̀дѧн ћеш. Нѣ мож са̀ ѡима никуд. А на̀ко̀ на ста̀нцу
ѡзаћу прѣда те.

И₁: Ја.

ИЗ: Ја нѣ зна̀м на мѡбилни па да пѡзовем. Вѣсни ка сам мѡгла да ѡдем. И
ѡнда са̀дѣн сиѣ. Са̀д ѡстави у Јѧгодини. И ту̀дна... А ѡта̀ле двѧнѣс километа-
ра до Ђѡприје. И док ѡнпла̀те... Таксиста ти је двѣста дѡна̀ра. А ћѣш нѡлке
стѡѡри? Са̀ ће Вѣсна до̀ћи. Ка̀к ће? Ђона ка̀е ѡза̀ће ко̀лѣгинца пред ѡѡ. У Јѧго-
дину.

И₁: Ја. Ја.

ИЗ: Па да је спрѣмимо ко̀јешта да нѣ ку̀пи. Нѣ море јѣдна пла̀та издржат
и стѡдѣнта у Бѣдграду и да пла̀ти и грѣјање [да пла̀ти и и телѣфѡн.]

И₁: [А дѣте се школује.]

ИЗ: И да пла̀ти стру́ју и да... Сѡѣ док пѡпла̀ћа. Е реко бѡже ко да сам је
рѡдла без срѣѣ. Та̀ка је.

И₁: А он не пла̀ћа ништа на ѡѡ?

ИЗ: Ко̀?

И₁: Ђонај несрећа.

ИЗ: Па он није пла̀ћо ни на ћѣцу. Ђона је пла̀ћала пѡла ка̀д је ова̀,касу
били, ћѣца та̀м. А ѡн није да̀о ћѣци да се са̀стане брѧт и сѣстра. Нѣ да̀ чо-ова̀ј,
ѡтац. И ба̀ба прѡклета. Нѣ да̀да се са̀стане брѧт и сѣстра,нег да чѡје се теле-
фѡном. На̀звала Ђна, ѡна се ја̀вла. Стѣвана. „Да̀ј ми ка̀же Фѡлипа да га чѡјем,
ѡћу да му чѣститам ро̀ђѣндан.” „Нѣ могу да ти га да̀дѣм, ова̀ј... Нѣ да Дрѧгиша.”

Ќона јадна ў јаўк. „Штѡ ми нѣ дā мѡг брāта да чўјем?” Док је била тāмкāрен, ѡна је пāтила и чѣзнула д љде вāм са мāјком и д љде д љде. Кāже: „Не мѡгу вљше тāм да бўдем, мāјко, матретирају ме. Мўчѣ ме. И не мѡгу вљше тāм бљти. Ако ништа, јā ѡдо у Мѡраву.” Срѣћѡм су ибили вāм прихватли и свѣ. А штā ће кāд ѣт сaд и ѡна.

А: А виђа ли Ана брата?

ИЗ: <Негира. >

А: Уопште?

ИЗ: Па ако га... Еј ѡн је нѣгā дāо у Пāраћин да љде у шкѡлу. Саобраћажну. Није дāо да љде у Љагодину вāм. Јел прѡће поред... Прѡће пўтом вљше га Вѣсна.

И₁: Ја.

ИЗ: Јел вљше га Άна. Ымā ўчи дѡбро шкѡлу. Свѣ ѡдличан. Реко мāкар им дāо бѡг да ўчѣ дѡбро.

И₁: Ја вала је богу.

ИЗ: И ѡна кāж овај...<» Издах. >Вљдим га нāкѡ. А да му прѣкўчи нѣ смѣни пѡјма нѣма да б смѣла прѣкўчити да га штā смѣдѣ упљтати. Ни да ни да јѡј рѣкне штā. И ѡндак ѡшла Άна у прѡдāвницу. Вљдла нѣгā и ѡшла Άна у прѡдāвницу. Ка тāмо овај... Ќона ѡн бљо у прѡдāвници. Ђј кaже да нѣ идем у прѡдāвницу прāвим му проблемѣ пљтаћу га кāко си а ѡн бѡјим нѣшто мѣн рѣћ и кaже. Кāд љзāђе, да га сāм пљтам кāко је. Ќн чѣко, кaж чѣка, чѣка ка ћ ѡна уљћи. Кā ће Άна ѡтић ѡталѣ. Кāд је љзишо, ѡн сāмо брзон љзāђе из прѡдāвнице и ѡде кўћи. Није смѣо да... Нѣ дā да се сaстану никако.

И₃: Јесте завршили?

А: Једе баба Мица питу.

И₃: А нисте.

И₁: Ево са ћу ић.

ИЗ: А и штā ће.

И₁: Јѡј [по сат...]

ИЗ: [Кāже Кāћа...]

И₁: Ове остану. Тамкар. А је л и са њѡм мораш сат?

А: Па неће морати.

И₁: Неће.

А: Неће морати сад сам ја снимила нешто и биће то добро.

А: <Смех. >

И₁: Олга, Олга зна[...]. Ова кае...

А: Баба Олга је причала више од сат времена без престанка.

ИЗ: А не мѡгу и нѣмам зўба. И не мѡгу да прљчам.

И₁: Нема ни у њѣ [...] је и она је сва...

ИЗ: Па Љѣпа нек љмā њѣзин јѣдан зўб.

А: Па добро, баба Мицо, ти имаш те горње.

ИЗ: Па и ѡво је вљлца.

А: Да.

ИЗ: Немам ниједан мџ зѹб. Дѹну вѣлцу не мѹг да нѹсим. А гѹрњу нѹсим, ал и ѡна ѡће да спаднѹ. Па тѹ... Нѣкад јѣла би. Глადна сам. А не мѹгу да јѣдем због зѹба. Па глადѹјем, а не мѹг да јѣдем.

И₁: Ја не знам как у нас Споменка научи. Обе вѣлце.

ИЗ: Ёво, сѣне, и хвала.

А: Хоћеш још сока, баба Мицо?

ИЗ: Нѣћу вѣше. Хвала. Не мѹгу. Йдем садѹ.

И₁: Како је метла није скид... Била упорна.

ИЗ: Љѣпа, бѣла б и ја ѹпѹрна. Ал мѣни је нѣшто голѣмо ѡва вѣлца бѣла да л је голѣма... Ошла сам јѣдном ѡвмалкице ме жѹљала, бѣла, мѹло ми са-стрѹгали. И нѣ може, опет да стѹи. Ако мѣтнем зѹлогој у ѹста бѣло чѣга, вѣлца йспаде. Нѣ море да стѹи. Пробала сам сама да мѣтем. Не мѹгу и не мѹгу и бѹг. Ја мѣтем у ѹста, вѣлца йспаде. Ја у ѹста мѣтем, вѣлца ѡпе йспаде. Лѣпила мѹл ѡнај лѣпак и ѡн мѹл дрѹжѣ. йжѹља ме вѹм са лѣву стрѹну. Опет ај скини и тѹко.

А: А ко је теби радио зѹбе, баба Мицо?

ИЗ: Прво ми је радла јѣдна... Нѣ знам кѹк се звѹла Снѣжана. Ђна ми је и вѹдила зѹбе. Четрнѣс зѹба йзвѹдла сам од јѣдан пѹт.

И₁: Ет виш.

ИЗ: Свѹ јѣдан дѹн-двѹпрѹђе па ѡдем па свѹ двѹпѹ два зѹба ми вѹдла. Па даѡнамакар мѣнѹ нѹучи да кѹже ѹјд нека т ѡстане јѣдно двѹ твѹја зѹба три.

И₁: Хвала богу.

ИЗ: Врѹга. Ђна мѣн пѹвади свѹ. Не прѹђе двѹ-три дѹна... „Дѹћ кѹже да т радимо зѹбе.” Й ѡна мѣнѹ пѣта: „Је л пѹзнајеш тѣ ѡвдена кѹга?” Реко не пѹзнајем. Пѹзнајем Мишу Тѹдѣћа, ал ѡткѹд јѹзнѹм ѣѣ је ѡн радио и је л са нѹм јел није. У кѹнтактима дѹ л тѹѡни раѣе тѹ зѹјѣдно и...

И₁: Ја ја.

ИЗ: Й ѡна мѣн овај, ѡне зѹбе кѹбѹѹгце ѹраѣи. „Дѹћи на прѹбу.” Јѹ ѡшла. Јѹ мѣслим ѡне ѣе стѹјати. Јѹ кѹже у нѣ дѣсне ѡтишле. Йшла ја и Пѣро ѹјѹкѹв, код нѣ пѹсле. У нѣ кѹж овај дѣсне кѹже лѹши су јѹ скрѹз. Кѹд Мѣлена кѹе мѹја сѣстра није ймала кѹлко рѣче гѹдѣна да није ймала зѹбе. Дѹнѣ, и гѹрнѣ-вѣћ бѣла пѹвадла свѹ. Бѣла направла зѹбе нѣкако стѹати. Й пѹзове јѣдна рѹђака у Бѣград, да йде да ѡправи зѹбе. Ђна је кѹже намѣстила нѹј зѹбе. Тѹ су кѹже... Ђна сѹд кѹже нѣ б дѹла... Ни нѹјбољ... Нѣ б дѹла йљѹду ѣвра да ми нѣко дѹдѣсѹд. Да кѹе дѹј зѹбе. Дѹј зѹбе. Нѣ би идѹла. Нѣ мож. Кѹд нѣма...

А: Споми је ова исто лепо ураѣила, ѡна се не жѹли, нѣсу јѹ ни сметали.

И₁: Лѣпи су, лѣпи су.

ИЗ: А нѣ знѹм кѹ је нѹј радио.

А: Нѹј је радила Весна, доктора [Лѹла.]

ИЗ: [Лѹла.] Еее! Да сам бѹгѹдо и ја. Ал дѹбро мѹжда није ѡна тѹд ни радла у бѹлници.

А: Није [није ѡна] је скоро почѣла да ради.

И₁: [Није радла.]

ИЗ: Ја ђна рáдла прíвáтно вáлдан и...

И₁: То је њена ординација вaљд?

А: Па она ради у болници, али мислим да ради иприватно.

И₁: Аaa.

А: Да има и ординацију.

И₁: Знам да каже да је купио Лале и њој.

ИЗ: Ја! А дà л овај... Дà л јој је рáдла у бóлници или...?

А: У болници је радила. Није ишла Спома приватно. У болници јој је радила.

ИЗ: Кòлко су њу кóштали жàлосна. Јој ја сам дáла ђвој, сèдам й́љада ил би дèвет. Па сам дáла ђпет ка сам вáм рáдила, опет дрўги пўт ка сам ђшла да рáдим. Рáдила ми јèдна из бàњe... Па и ђна је вáлда из бàње јел из Лòзнице нè знам ни ја. Гóца и Мíра, зòвў се. И дне овај... И њíма сам да-<Претпоставља се да је информаторка хтела рећи дала.>око... И њíма сам вáлд дáла пèт й́љада. Кòлко нè знам ни ја. Тòлко ме кóштало. А наđавала сам се пàра нè питај ме кòлко. Па да ми је макар а́сне. Да је макар а́сне.

И₁: Ајд, Мајо. О́hte л овдена јел гор д идете?

3. Списак коришћених симбола и знакова

Симболи, знакови	Значење	Пример употребе
А	истраживачка екипа	
И1, И2, ИЗ	информатори чији се говор испитује	
Х	не зна се ко говори	
И ₁ , И ₂ , И ₃	говорници чији се говор не испитује (нпр. деца информатора, унуци и сл.)	
[]	преклапање, речи које се у исто време изговарају	А: Доћи ће [сутра]. И1: [Сутра.]
[₂ ₂]	већи број преклапања	А: Доћи ће [сутра]. И1: [Сутра.] А [₂ Милан ₂] ?А: [₂ Тако је ₂] рекао.
Реч	нарочито истицање неке речи, слога или гласа, емфаза	А: Доћи ће [сутра] . И1: [Сутра.]
у	редуковани гласови, слово се ставља у експонент	А: Доћ ^н ће [сутр ^а]. И1: [Сутра.]
<>	појашњења екстралингвистичког контекста	
<?>	претпостављена реч, која се због неразговорности не чује добро	А: Доћи <?>ће [сутра]. И1: [Сутра.]
<акц. ?>	несигурност у погледу акцента	И1: Доћ ^и <акц. ?>ће сў тра.

<обл. ?>	несигурност у погледу облика	И1: Доћи <обл. ?>ће су тра.
Ў	кашаљ	
<Ў>	кроз кашаљ, наводи се иза речи коју информа- тор изговара и притом кашље	
⊕	плач	
<⊕>	кроз плач, наводи се иза речи која је изговоре- на кроз плач	
⊙	смех, наступа након изговореног	
<⊙>	кроз смех, наводи се иза речи која је изговоре- на кроз смех	
<Показ.>	показује, демонстрира	
<»>	невербални знак, изузев смеха и кашља, након изговорене речи	
<» Издах. >	издах, следи после изговорене речи	
<» Удах. >	удах, следи после изговорене речи	
<Шап.>	шапуће	
<Подр.>	подригује	
X <изост.>	изостављена реч ради чувања анонимности говорника	
АпотеX	слог се не може идентификовати	КуX
АпоXX	број слогова који се не може идентификовати	И1: Отишао је у апоXX.
()	појашњење лингвистичког контекста, рекон- струкција речи када је реч двосмислена	И1: И(х) је довео.
[...]	изостављена опсцена реч	И1: Шта је рек [...].
,	крај мање интонационе целине	
!	исказ изговорен у емфази	
?	упитни исказ	
...	недовршен исказ, односно прекинута мисао, коју није прекинуо други говорник	
„ ”	директан говор, апелативни номинатив	
;	слабија повезаност реченица, готово да су две засебне, независне, реченице	
– реченица	уметнута реченица, додатни коментар, издвојен	
–	интонационо и(ли) паузама	
сри-ца-ње	срицање	
ку- кућу	недовршена реч, односно понављање слога	
ə	оклевајући звук, шва	
Аа	продужено трајање гласа	
У	неартикулисан звук	

ЛИТЕРАТУРА

- Бошњаковић, Жарко, Радовановић, Драгана (2009). Степен испитаности шумадијско-војвођанског дијалекта. *Јужнословенски филолог*, LXV, стр. 229–265.
- Милојевић, Боривоје (1913). Рађевина и Јадар. Антропогеографска истраживања. *Српски етнографски зборник*, XX/9, стр. 635–815.

Маја Спасојевић

Имејл: maja_markovic1990@hotmail.com

УПУТСТВО ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА ЗА ШТАМПУ

У часопису *Свеске Матице српске* из Серије језика и књижевности објављују се оригинални научни радови, критике, прикази и грађа из области књижевно-језичких истраживања. Радови се објављују на српском језику ћирилично или на неком од светских језика (енглеском, руском и сл.). Достављају се одштампани или у електронском облику (на цедеу или имејлом) најкасније до 1. септембра за текуће годиште на адресу уредништва:

Матица српска

Матице српске 1

21000 Нови Сад

Уредништво Свесака Матице српске – серија језик и књижевност

Имејл: jtrbojevic@maticasrpska.org.rs

Уз рад је потребно доставити основне податке о аутору (титулу и научно звање, назив и адресу институције у којој је ангажован, електронску адресу и број телефона).

Да би био објављен у часопису, рад мора добити позитивну оцену рецензаната. Ако је чланак био изложен на скупу, у виду усменог саопштења, податак о томе треба навести у посебној напомени. Рад који је већ објављен у неком часопису не може поново бити штампан.

Уз поменуто рад мора задовољити и формалне критерије тако што ће технички бити уређен према правилима припреме рукописа за штампу, усклађеним с Актом о уређивању научних часописа. Рад мора обавезно имати следеће елементе: име и презиме аутора, наслов, сажетак, кључне речи, основни текст, списак коришћене и цитиране литературе и извора, резиме на страном језику и податке о аутору.

Текст треба форматирати на следећи начин:

а) користити уобичајени фонт (Times New Roman), уколико се употребе други фонтови, потребно их је посебно послати;

б) формат А4, горња и доња маргина 2 цм, лева и десна маргина 3 цм;

в) размак 1.

Име и презиме аутора наводи се изнад наслова уз леву маргину (величина слова 12 pt). Наслов рада даје се верзалом (12 pt), центрирано. У фусноти везаној за наслов рада потребно је навести назив и број пројекта у оквиру

којег је истраживање настало. Сажетак и кључне речи сместити испод наслова (на језику основног текста, величина слова 10 pt, лева маргина увучена 1 cm у односу на основни текст и први ред увучен 1 cm). У сажетку, који би требало да има између 100 и 250 речи, укратко представити предмет истраживања, циљ, методе и резултате. Кључних речи не би требало да буде више од 10. Пример:

Наташа Половина

**МОТИВ ПУСТИЊЕЉУБИВЕ ГРЛИЦЕ У ДЕЛИМА
СРЕДЊОВЕКОВНЕ КЊИЖЕВНОСТИ**

Сажетак. У овом раду се посматра ...

Кључне речи: стара српска књижевност, мотив птице...

Основни текст

Основни текст треба да буде структуриран на следећи начин: у уводном делу треба представити проблем, уз осврт на релевантну литературу, те описати методе и циљеве истраживања; након анализе, у закључку, указати на најважније резултате. Величина слова у основном тексту јесте 12 pt, а први ред је увучен 1 cm. Наслови већих целина у раду који их садржи наводе се болдом (уз нумерацију) и центрирано, док се наслови мањих целина, унутар поглавља, дају обичним слогом. Ове поднасловe, уколико се наводе један испод другог, потребно је одвојити једним празним редом, а такође се празним редом одвајају и од основног текста.

1. Увод

2. Роман без романа – лектира као подстицај за јунака

3. Закључак

или

1. Увод

1.1. Човек који је изгубио прошлост

Примери у тексту, као и називи књижевних, научних и других дела наводе се курзивом. При истицању значења речи користе се полунаводници [“],

а цитати се стављају под наводнике [„”]. Уколико се из неког дела преузимају већи одломци, онда се они дају обичним слогом, ван основног текста, издвојени у посебне пасусе (величина слова 10 pt) и увучени 1 цм у односу на основни текст. Први ред увући, такође, 1 цм.

Пошто свештеник постаје Романов старатељ, он страст према Видаковићевим романима преноси и на Романа:

„Све романе, гди год је наћи могао, доносио је свом љубимом питомцу, читао му и слађао му да је ту најбоље за човека увеселеније и Роман, ионако склоњен на то, тако се заљуби у читање романтически књига да се ни у време ручка од њи није раставити могао...” (Поповић 1998: 24).

При цитирању извори се наводе у загради и интегришу у основни текст, и то на следећи начин:

- а) упућивање на одређену студију у целини: (Васић 1998);
- б) упућивање на одређену страну студије: (Васић 1998: 80);
- в) упућивање на одређено издање исте студије: (Радовановић 1986²: 66);
- г) упућивање на одређене студије из године у којој их има више од истог аутора: (Бугарски 1986а: 55), (Бугарски 1986б: 110);
- д) упућивање на ауторе са истим презименом: (Ивић, П. 1998: 124), (Ивић, М. 1970: 51);
- ђ) хронолошким редом се наводе студије истог аутора на које се у тексту позивамо: (Нале 1959; 1962).

У фуснотама се дају само коментари аутора и додатна објашњења која би евентуално оптеретила основни текст; фусноте се не користе за навођење литературе.

Литература се даје иза основног текста азбучним или абecedним редом у зависности од писма рада који се приређује за штампу: наслов центриран, верзалом, величина слова 11 pt, спационирано 2 pt (Л И Т Е Р А Т У Р А). Уколико се референце наводе на оба писма, потребно их је одвојити: најпре навести радове на ћирилици, а потом на латиници. Литературу навести на следећи начин:

- а) књигу
Вучковић, Радован (2000). *Српска авангардна проза*. Београд: Откровење.
- б) чланак у часопису
Васић, Вера (1996). Лингвистички аспекти субординације агенса проагентивног типа у Вуковом преводу *Новог завета*. *Зборник Мајице српске за књижевност и језик*. XLIV/ 1–3: 93–104.

в) библиографску јединицу с више аутора
Кулишић, Шпиро, Петар Ж. Петровић, Никола Пантелић (1998). *Српски митолошки речник*. Београд: Етнографски институт САНУ – Интерпринт.

г) зборник радова
Лејкоф, Џорџ и Марк Џонсон (2014). О појмовној метафори. У: *Језик и сазнање. Хрестоматија из когнитивне лингвистике* (ур. К. Расулић, Д. Кликовац). Београд: Филолошки факултет. 273–305.

ђ) речник
РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика*, I–III. Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска, 1967–1969. IV–VI, Нови Сад: Матица српска, 1971–1976.

РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. I–. Београд: САНУ, Институт за српски језик САНУ, 1959–.

е) публикацију доступну онлајн
Veltman, K. H. *Augmented Books, Knowledge and Culture*. <<http://www.isoc.org/inet2000/cdproceedings/6d/6d.>> 02.02.2002.

После литературе дати резиме и кључне речи на неком од страних језика (величина слова 10 pt), по следећем моделу:

Gordana Štasni

SUFFIXAL SYNONYMY IN CONTEMPORARY SERBIAN

Summary

The main subject of this work is suffixal synonymy as a form of derivational synonymy...

Key words: suffixal synonymy, Contemporary Serbian...

Подаци о аутору на крају целог текста (величина слова 11 pt) треба да садрже следеће елементе: назив институције у којој је аутор запослен или ангажован и електронску адресу.

СВЕСКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

59

Серија књижевности и језика

Св. 16

Издаје

Матица српска

Улица Матице српске 1

Нови Сад

Телефон: 021/6615-798

И-мејл: jtrbojevic@maticasrpska.org.rs

За издавача

Проф. др Ђорђе Ђурић

генерални секретар Матице српске

Стручни сарадник

Др Јована Трбојевић

Лектор

Тајјана Пивнички Дринић

Коректор

Др Јована Трбојевић

Технички уредник

Вукица Туцаков

Ликовно-графичко решење корица

Коле Ђиновић

Компјутерски слог

Владимир Вајић, ГРАФИТ, Нови Сад

Штампа

Сајнос, Нови Сад

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

80/82

СВЕСКЕ Матице српске : грађа и прилози за културну и друштвену историју. Серија књижевности и језика / уредник Мирослав Радоњић. – 1985, св. 1– ,
– Нови Сад : Матица српска, 1985– . – 24 cm

ISSN 0352-7700

COBISS.SR-ID 2857738